

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Mangfoldige verneområder

Å utforske forståelser av vernet natur og landskap i Nord-Troms

Inga Marie O. Skavhaug

Avhandling levert for graden philosophiae doctor (ph.d.) – Mars 2020

Mangfoldige verneområder

Å utforske forståelser av vernet natur og landskap i Nord-Troms

Inga Marie O. Skavhaug

Sammendrag

Verneområder innehar en rekke spenninger som omhandler forholdet mellom vern og bruk, natur og kultur og lokal og sentral forvaltning. Å verne et område skaper forventninger, samtidig som at forståelsene av dem er preget av folks relasjoner til landskapet. Denne avhandlingen utforsker hvordan mangfold i vernet landskap forstås og håndteres i to verneområder i Nord-Troms, Reisa nasjonalpark og Lyngsalpan landskapsvernområde. Jeg undersøker hvilke landskapsforståelser, kunnskaper og verdier som ligger til grunn for forvaltning, næring og praksiser. For å utforske forståelser har jeg gjort deltakende observasjon, intervjuer med verneområdestyrene og forskjellige interessenter, og analysert dokumenter som forvaltningsplaner og medieomtaler. Arbeidet tar utgangspunkt i teorier om landskap, kunnskap og verdier. Disse representerer perspektiver som åpner for å utforske mangfoldet av relasjoner til verneområder, der blant annet hverdagslige, næringsmessige og byråkratiske praksiser får plass.

Verneområdeforvaltningens landskapsforståelser, opinionens forestillinger om *urørt villmark*, verneområdene som attraksjoner og som landskap for lokal bruk og reindrift illustrerer landskapets mangfoldighet. Kun deler av dette mangfoldet får plass i planer og forvaltningspraksis som domineres av naturvitenskapelige forståelser, mens lokale landskapsrelasjoner og kunnskaper i liten grad innarbeides. Landskapsforståelsene er dessuten kontekstavhengige, produkter av tid og sted og i kontinuerlig endring. Avhandlingen etterlyser et vern som er mer prosessorientert, dynamisk og i større grad tilpasset lokale forhold. En mer helhetlig forvaltning av verneområdene vil kunne gi rom for menneskets heterogene relasjoner til landskapet. Avhandlingen etterspør dermed en mer flerdimensjonal forvaltning av de mangfoldige landskapene som verneområdene utgjør.

Forord

Dette prosjektet er kanalisert gjennom Forskningsnode Nord-Troms, som er finansiert av Troms fylkeskommune. Takk for at jeg fikk bli kjent med et spennende fagmiljø i Nord-Troms, og til Halti Næringshage som tilrettela for arbeidsplass på under feltarbeidet. Takk til alle som har delt sine kunnskaper, historier, erfaringer, refleksjoner og meninger i tilknytning til mitt feltarbeid. Jeg har lært veldig mye gjennom samtalene.

Dette arbeidet hadde ikke vært mulig uten mine to kunnskapsrike veiledere, Arvid Viken og Torill Nyseth. Dere har gitt konstruktive tilbakemeldinger og vært gode faglige diskusjonspartnere. Takk til Arvid for god hjelp og tålmodighet i en slutfase som strakk ut i tid. Takk til Gaute Svensson for faglige råd og konstruktive innspill, og til alle kollegaer i «grotta»: Carina Olufsen, Danzeng Zhuoga, Kennedy Komla Akrong og Reni Wright, før du altfor brått gikk bort. Takk for gode seminarer og for å skape et fint arbeidsmiljø. Stipendiater og ansatte ved Institutt for reiseliv og nordlige studier og Institutt for samfunnsvitenskap har gjort tiden som stipendiat fin og sosial. En spesiell takk til Maiken og June for teoretiske dypdykk, tilbakemeldinger, arbeidsverksteder og for at dere har vært så gode diskusjonspartnere. Takk til Karoline, Åshild og Astrid Maria for støtte, tilbakemeldinger og samtaler underveis, og ikke minst for fantastiske turer. Jeg er i tillegg glad for at jeg fikk være en del av forskningsgruppen sted, makt og mobilitet. Seminarer og lesegruppe har vært inspirerende. Takk til Brynhild Granås og Anniken Førde for kommentarer underveis, og til Jan Åge Riseth som bidro som leser mot slutten av arbeidet. Dine kommentarer var svært verdifulle.

Takk til Distriktssenteret for tilrettelegging og muligheten til å arbeide deltid for å fullføre arbeidet med avhandlingen, og til alle gode kollegaer der for støtte.

Takk til alle venner som har gått på ski, klatret, laget middag og sørget for god stemning i de fine årene i Tromsø. Takk til Tone, Frida og Magne som har lest korrektur, og Anne for landskapsteoretisk refleksjon. Takk til tålmodige venner og familie. En spesiell takk til min kjære søster Gunn Kari, for galgenhumor og for alltid å ha et klokt råd på lur. Takk til mine gode foreldre, for at dere bestandig støtter meg. Takk til Tuva og Mathias, for at dere gjør meg så glad!

Innhold

1. Introduksjon.....	1
1.1 Vernehistorie	2
1.2 Forvaltning av verneområder	5
1.3 Vern, rekreasjon og næring	8
1.4 Spenninger knyttet til vern	10
1.5 Forskningsspørsmål.....	12
1.6 Oppbygging av avhandlingen.....	14
2. Verneområdene.....	17
2.1 Nord-Troms	17
2.2 Reisa nasjonalpark.....	19
2.3 Lyngsalpan landskapsvernområde	21
2.4 Verneområder i reindriftslandskap.....	23
3. Relasjonelle landskap. Analytiske perspektiver.....	31
3.1 Landskapsperspektiver	32
3.1.1 Landskap og praksiser	33
3.1.2 Sceniske og substansielle landskap	39
3.2 Vernet landskap	45
3.3 Kunnskapsbasert forvaltning.....	50
3.4 Verdier i vernet landskap	54
3.5 Oppsummering	58
4. Å utforske mangfoldige verneområder.....	61
4.1 Prosjektets utgangspunkt.....	61
4.2 Forskningsprosessen.....	62
4.3 Produksjon av empiri.....	64
4.3.1 På oppdagelsesferd	65
4.3.2 Samtaler om vernet landskap.....	69
4.4 Å fortolke empirisk materiale	73
4.5 Rollen som forsker og etiske vurderinger	76
5. Verneområdenes ambivalens.....	79
5.1 Reisa nasjonalpark – naturperle og politisk kompromiss	79
5.2 Kampen om Norges alper.....	83
5.3 Vern som inngangsport	88

5.4	Oppsummering	93
6.	Verneforvaltningens landskap	95
6.1	En studietur i et mektig landskap	95
6.2	Verneområdestyrene.....	100
6.3	Faglig rådgivende utvalg	105
6.4	Forvaltningsplanene	109
6.4.1	Verneforskriftene.....	110
6.4.2	Å utarbeide forvaltningsplan	113
6.4.3	Forvaltningsplanenes innhold.....	118
6.5	«Velkommen inn»	122
6.6	Sammensatt verdi- og kunnskapsgrunnlag.....	124
6.7	Å forvalte mangfold	129
7.	Verneområdene som næringslandskap	133
7.1	En vandring i Reisa nasjonalpark.....	133
7.2	Reindriftslandskap.....	139
7.2.1	Naturforståelser som legoklosser	142
7.2.2	Reindrift i møte med vern.....	147
7.3	Vern som reiselivsattraksjon	149
7.3.1	Vern og kommersialisering	155
7.4	Vern og lokal utvikling.....	157
7.5	Oppsummering	159
8.	Verneområde for noen, hjem for andre	163
8.1	Friluftsliv og utekultur.....	166
8.2	Kulturminnelandskap	170
8.3	Tre stammers møte	172
8.4	Historier, barndomsminner og hjemsted	174
8.5	Oppsummering	178
9.	Ensrettende vern i mangfoldige landskap.....	181
9.1	Kartlagte landskap	181
9.2	Vern av «urørt» «villmark»	184
9.3	Turismens kommersialitet i verneområder.....	187
9.4	Kolonial fortieelse av reindriftslandskap	188
9.5	Er vern det beste vern?	190

10. Endimensjonal forvaltning av kompleksitet	193
10.1 Sammenvevde landskap.....	194
10.2 Veien videre	197
Referanser	201
Vedlegg 1: Kontakt og møter	217
Vedlegg 2: Informasjonsskriv	219
Vedlegg 3 Temaguide intervjuer.....	221
Vedlegg 4: Mediedokumenter	225
Vedlegg 5: Informasjonsplakat Lyngsalpan landskapsvernområde.....	233

1. Introduksjon

Implisitt i begrepene «nasjonalpark» og «verneområde» ligger forventninger, assosiasjoner og målsettinger. Målene kan være å beskytte utryddingstruede plante- og dyrearter, kulturlandskap, kontrollere bruk eller å utvikle turistattraksjoner. Vern bidrar til en måte å se, forstå og (re) produsere verden på (West, Igoe & Brockington, 2006). En grense i landskapet endrer ikke nødvendigvis relasjonen til dem som ferdes eller arbeider der. Samtidig kan lokale innbyggere, samfunnsutviklingsaktører og naturvernere ha sprikende oppfatninger om hva vern betyr. Denne avhandlingen handler om forståelser av vernet landskap.

Naturvern er komplekst og bygger på verdier, interesser, strategier og vitenskapelige argumenter (Daugstad, Svarstad & Vistad, 2006). Målene for vern er i kontinuerlig endring (Mace, 2014), og nasjonalparker har blitt tillagt forskjellige meninger i ulike land, institusjoner og til ulike tider (Vistad, 1999). Miljø- og klimaendringer bidrar til økt oppmerksomhet om og diskusjoner knyttet til behovet for vern av natur og biologisk mangfold. I mai 2019 kom FNs klimapanel (IPBES¹) med en rapport som fastslår at en million plante- og dyrearter er utryddingstruet. For å stoppe utviklingen kreves økonomiske, sosiale, politiske og teknologiske tiltak. Å forstå hvordan naturvern utspiller seg på lokalt nivå blir derfor viktig. Hvordan kan vi eksempelvis ivareta biologisk mangfold og lokal tradisjonsbruk, samtidig som det åpnes for næringsutvikling? I et essay med tittelen Naturlige parker beskriver Thorstensen (2017) en rekke spenninger i møte med et vernet naturområde. Hun skildrer en vandretur som starter ved et skilt som peker i retning av «naturområde». I løpet av turen stiller hun spørsmål om på hvem som setter premissene for vern av natur, og om det egentlig er befolkningens mulighet til å oppleve natur som er grunnen til at vi verner? Thorstensen (2017) lurer altså på om vi virkelig trenger et skilt, for hvordan skal vi kunne verne dersom vi inviterer inn masse mennesker?

¹ The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES).

I det følgende vil jeg gi et kort innblikk i verneområdehistorie, der jeg vektlegger norske forhold. Deretter introduseres norsk verneområdeforvaltning og verneområdene som steder for turisme og friluftsliv, før avhandlingens forskningsspørsmål presenteres.

1.1 Vernehistorie

Historien om nasjonalparker er preget av skiftende ideer og forvaltningsendringer, i tråd med endringer i samfunnet for øvrig (Keiter, 2013). Forståelser av vern kan knyttes til oppfatninger av hva som er villmark, utvikling av vitenskapelig kunnskap og endringer i reise- og fritidsmønster, befolkningsvekst og økonomisk velstand. Kjært barn har mange navn, og nasjonalparker blir beskrevet som villmarksområder, turistdestinasjoner, rekreasjonsområder, kommersielle og naturvitenskapelige laboratorier. Beskrivelsene illustrerer forskjellige oppfatninger, samtidig som de gir et bilde av mangfoldig bruk (Keiter, 2013). I det følgende vil jeg kort gi et innblikk i ideer knyttet til verneområder internasjonalt, før jeg introduserer utgangspunktet for de første verneområdene i Norge og utviklingen frem til i dag.

Yellowstone² nasjonalpark ble opprettet i 1872, og blir ofte regnet som den første nasjonalparken. I Yellowstone ble lokal tradisjonell bruk av området forbudt, mens turisme, naturvitenskapelig forskning og opptak av naturfilmer var tillatt (Benjaminsen & Svarstad, 2017). Et utgangspunkt for opprettelsen var i hovedsak ikke miljøvern, men nasjonsbygging, å bygge identitet og attraksjoner som la til rette for turisme og naturopplevelser. Kjernen i praksisen som Riseth (2016a, s. 51) kaller Yellowstone-modellen «er bevaring av verdifull og vakker natur til glede for besøkende gjester». Yellowstone ble i starten forsvart som en festning med bevæpnede vakter. Festningsmodellen ble i ettertid brukt som modell for opprettelser av verneområder andre steder i verden (Benjaminsen & Svarstad, 2017). Nasjonalparkideen har ifølge Keiter (2013) vært i kontinuerlig utvikling og vært preget av en kommersiell tenkning, vektlegging av økologi, arts mangfold, økosystemer og sosial rettferdighet. Samtidig skaper stadig voksende etterspørsel etter naturressurser, areal og velstand utfordringer (Brockington,

² Yellowstone ligger i delstatene Idaho, Montana og Wyoming i USA.

Igoe & Duffy, 2008). Brockington et al. (2008) beskriver hvordan ideen om vern har utviklet seg på forskjellige måter i ulike deler av verden. De forskjellige kreftene som ligger til grunn for etableringene av verneområder internasjonalt har gitt en mangfoldig konstellasjon av steder og vernebegrunnelser. Verneområder er ifølge Brockington et al. (2008) på ulike måter koplet til kultur, verdier, urfolks levemåter og til et marked som formidler spesifikke fremstillinger og ideer.

International Union for Conservation of Nature (IUCN), som ble etablert i 1948, har hatt en sentral rolle i arbeidet med vern av natur og biologisk mangfold. I følge UNEP-WCMC og IUCN (2016) er verneområdene viktige for å ivareta lokal- og urfolkskultur, deres levebrød og sysselsetting i turismenæringen. IUCN kategoriserer verneområder ut ifra forvaltningsmål og skiller mellom seks ulike kategorier³ (Stolton, Shadie & Dudley, 2013). I Norge har vi andre kategorier, og skiller mellom: nasjonalparker, landskapsvernområder, naturreservat, biotopområder og marine verneområder. Naturreservat er den strengeste verneformen.

I opprettelsen av de første nasjonalparkene i Norge på 1960-tallet var naturvern sentralt (Vistad, 1999). Rondane nasjonalpark var den første og ble opprettet i 1962. Norge har vernet natur i over 100 år med en historie tilbake til 1884 da bøkeskogen «Laurvig bøgeskov» ved Larvik ble fredet («Skogvern», 2019). På verdensbasis har vi over 209 000 verneområder, fordelt på 193 land. I dette tallet inngår ulike typer vern og forvaltningsmåter (Deguignet et al., 2014). I Norge er ca. 17 prosent av fastlandet vernet. Vi har 40 nasjonalparker på fastlandet og sju på Svalbard. 98 kommuner har fått deler av sitt areal vernet som nasjonalpark (Klima- og miljødepartementet, 2019b). I tillegg er det 194 landskapsvernområder (SSB, 2018). Norge fikk sin første lov om naturvern i 1910. Loven vektla fredning, og at de vernede områdene var av vitenskapelig eller historisk betydning. Loven ble etterfulgt av lov om naturvern i 1954, som dannet grunnlaget for mange av de første nasjonalparkene. Den åpnet for å verne natur også på grunn av områdets naturskjønnhet eller egenart. Berntsen (2011, s. 133) presenterer det som en modningsprosess der også «friluftsloven (1957), opprettelsen av Statens

³ Ia – Strict Nature Reserve, Ib – Wilderness Area, II – National Park, III – Natural Monument, IV – Habitat/Species Management Area, V – Protected Landscape/ Seascape, VI – Managed Resource Protected Area (Stolton, Shadie & Dudley, 2013) .

naturvernråd (1955) og ansettelsen av en naturverninspektør (1960) fulgte». 1960-årene var en overgangstid mellom fjellet som ressurs for gamle og nye næringer, og starten på en utvikling i retning av fjellet som rekreasjonsarena (Teigen & Skjeggedal, 2015). I 1970 kom naturvernloven, en overordnet lov som omfatter bruk av natur og miljø. Den ble et gjennombrudd for det moderne natur- og miljøvernet. Loven ble stående som det viktigste varige resultat av naturvernåret 1970. I 1972 ble Miljødepartementet etablert, som skiftet navn til Klima- og miljødepartementet (KLD) i 2014. En landsplan for nasjonalparker kom i 1986. Riseth (2005) mener det er oppsiktsvekkende at planen diskuterer behovet for naturvern i reindriftas kjerneområder, uten å beskrive områdene som noe mer enn uforstyrret naturlandskap og som samisk kulturlandskap. Utover 1990-tallet ble natur- og miljøvern i større grad sektorovergripende. Hvert departement fikk ansvar for natur- og miljøvern på egne fagområder, fylkesmannen opprettet miljøvern-avdelinger og fylkeskommunene fikk avdelinger for plan, miljø og folkehelse. I 1993 ble Stortingsmelding 61 (1991-1992) presentert. Den inneholdt en ny landsplan for nasjonalparker og større verneområder i Norge⁴. Planen fikk stor betydningen for økningen i omfanget av verneareal, fra seks prosent i 1992 til nesten 15 prosent i 2010 (Benjaminsen & Svarstad, 2017). Samtidig var det sprikende synspunkter om behovet for å verne. De politiske partiene var uenige om verneområdene kunne opprettes på privat grunn, og om det skulle gis økonomisk kompensasjon ved opprettelsene (Berntsen, 2011). I samme tidsperiode ble konvensjonen om biologisk mangfold vedtatt på FN konferansen om miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992. Den bidro til et bredere syn på hensikten med vern. Konvensjonen trådte i kraft i 1994, og Norge var et av de første landene som sluttet seg til den. 196 land og EU har signert avtalen, og forpliktet seg til å lage nasjonale strategier og handlingsplaner for å bevare biologisk mangfold, blant annet gjennom å opprette verneområder (Miljødirektoratet, 2016a).

I 2003 introduserte den norske regjeringen «fjellteksten» som bidro til økt oppmerksomhet om utvikling av naturbasert turisme i verneområder: «den norske fjellheimen representerer et stort potensial for fortsatt sysselsetting og bosetting i fjellbygdene» (Finansdepartementet, 2003, s. 142). Med fjellteksten ble forbudet mot

⁴ Landsplanen beskrev forslag om å opprette 20 nye nasjonalparker, 16 landskapsvernområder, 1 naturreservat og utvide 9 eksisterende nasjonalparker.

kommersiell turisme opphevet i Jotunheimen, Reisa og Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark. Dette illustrerer bruk-vern paradokset. Fedreheim (2013) hevder at den virkelige hensikten med fjellteksten ikke var økt naturbasert turisme, men å legitimere upopulære verneavgjørelser. Verneområdene skulle gi noe tilbake til lokalsamfunnene der de ble opprettet. Etter ti år med fjellteksten konkluderte Skjeggedal, Overvåg, Flognfeldt og Ringholm (2013) med at «fjellområdene er satt på den politiske dagsorden, men likevel uten at det har skjedd vesentlige endringer i praktisk politikk som kan styrke fjellområdene». I tillegg blir det pekt på behovet for en bedre integrasjon mellom miljø- og regionalpolitikken (Overvåg, Skjeggedal & Sandström, 2015b, 2016). Skjeggedal og Clemetsen (2018) mener at ansvaret for verneområdene bør flyttes fra naturvern til arealplanmyndighetene og at lokal utvikling bør inngå i målet for verneområder i naturmangfoldloven.

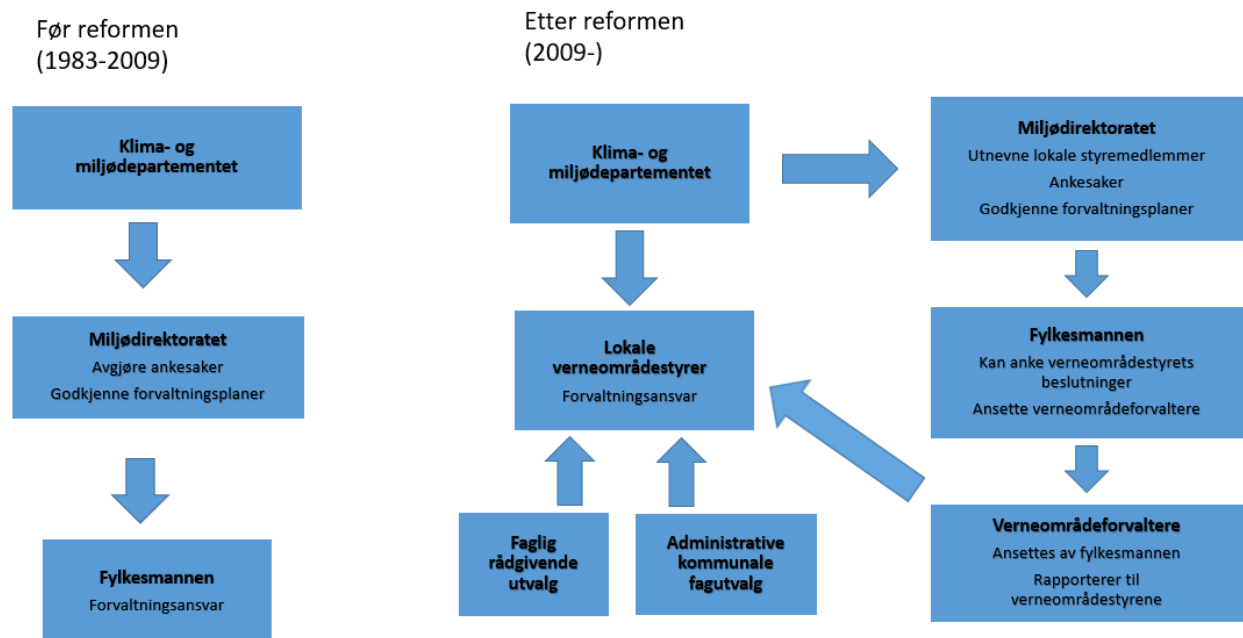
Historisk har nordisk naturforvaltning vært et statlig ansvar med sterkt innslag av hierarkisk styring og ekspertkunnskap (Hovik & Sandström, 2008). I 2009 ble naturmangfoldloven vedtatt. Til grunn for loven ligger den offentlige utredningen *Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold* (NOU 2004: 28). Samme år som naturmangfoldloven vedtas introduseres en ny forvaltningsmodell for norske verneområder.

1.2 Forvaltning av verneområder

Når de første nasjonalparkene ble etablert var det lite forvaltning, noe som gradvis har endret seg. I 2009 delegerte regjeringen forvaltningsansvaret for store verneområder til regionale/lokale verneområdestyrer og faglig rådgivende utvalg ble opprettet. Dette er en frivillig ordning og dersom kommunene ikke ønsker lokal forvaltning får fylkesmannen forvaltningsansvaret. I forkant av reformen var det gjennomført forsøk⁵, fordi Stortinget ønsket å redusere konfliktene og bidra til større lokal oppslutning om statlig naturvern og verneplaner (Falleth, 2008). Målet med endringene har vært å gi mer

⁵ I tidsperioden 2003-2007 testet fire verneområder lokal forvaltning: Setesdal Vesthei-Ryfylkheiane landskapsvernområde og Forollhogna, Dovrefjell-Synndalsfjella og Blåfjella-Skjækerfjella nasjonalparker

makt til det lokale og regionale nivået. Figuren under viser forvaltningen av verneområdene før og etter reformen.

Figur 1 Organisering av verneområdeforvaltning i Norge i 1983 og 2009. Illustrasjon fra A.K.A Lundberg (2017)

Representantene i verneområdestyrene er lokale og regionale politikere og fra Sametinget, der det er aktuelt. Styret skal sørge for en helhetlig og samlet forvaltning av verneområdet på tvers av administrative grenser og innenfor rammene av naturmangfoldloven og verneforskriftene (Norges nasjonalpark- og verneområdestyret, 2020). Samtidig påpeker departementet at oppdraget til verneområdestyrene er knyttet til å oppfylle nasjonale og internasjonale forpliktelser, og at verneområdestyrene forvalter verneområdene på vegne av nasjonen, noe som krever en helhetlig tilnærming (Riksrevisjonen, 2014). Verneområdeforvaltere ble ansatt av fylkesmannen, og fikk arbeidssted nær det aktuelle verneområdet. Forvalterne er underlagt de lokale verneområdestyrene og skal sikre at forvaltningen gjennomføres i henhold til lovverk, internasjonale forpliktelser og verneforskriftene. De skal utarbeide og følge opp forvaltningsplan og besøksstrategier og iverksette nødvendig skjøtsel og merking. De samarbeider med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, grunneiere og lokale organisasjoner. Det ble innført faglig rådgivende utvalg for å bedre verneområdestyrets

samarbeid med berørte parter. Utvalgene kan bestå av representanter fra blant annet grunneiere, villreinnemnder, fjellstyrer, reinbeitedistrikter, næringsliv, frivillige organisasjoner og berørte offentlige organer. I enkelte områder kan det opprettes administrative fagutvalg med administrativt ansatte i kommunene, for å opprette kontakt med kommunen og for å samordne i forhold til kommunal forvaltning og dens lokal-kunnskap.

Ifølge Overvåg, Skjeggedal og Sandström (2015a) har endringene i forvaltningen ikke bidratt til fordeling av makt, og statlig styring har heller blitt styrket gjennom ny og strengere håndhevelse av sektorpolitikk. Areal vernet med hjemmel i naturmangfoldloven har økt, mens intensjoner om å styrke det lokale nivået har ikke blitt fulgt opp (Overvåg et al., 2015a). A. K. A. Lundberg (2017, s. 8) peker på at «legitimiteten fremdeles blir konstruert rundt tradisjonelle demokratiforståelser, at lokal deltakelse blir forstått som indirekte deltakelse fra folkevalgte representanter og at hierarkiske ansvarsmønstre dominerer». Ifølge Engen og Hausner (2017) er det utfordrende å se hvilken betydning ulike styringsregimer har for verneområdene. Ved å analysere en rekke forvaltningsbeslutninger før og etter reformen, viser Engen og Hausner (2017) at praksisen i liten grad har endret seg. Hovik og Hongslo (2017) peker også på at de lokale politikerne evner å balansere lokale interesser og ivaretagelse av naturverdier på en god måte. Arbeidet med å utvikle forvaltningsmodellen for verneområder fortsetter, og i 2017 fikk Miljødirektoratet i oppdrag fra Klima- og miljødepartementet å gjennomføre en ny forsøksordning med partssammensatte styrer. Forsøket prøver ut om grunneier- og brukerrepresentanter i nasjonalpark- og verneområdestyrer bidrar til forenkling, effektivisering og økt medvirkning, og om verneverdiene påvirkes av ny styresammensetning (A. K. A. Lundberg, Fedreheim, Eilertsen, Risvoll & Magnussen, 2018).

Arbeidet med miljøvern skjer i skjæringspunktet mellom flere forvaltningsnivåer, aktører og kompetanser. Involvering, praksiser og kunnskaper påvirker hvordan arbeidet administreres. Nye former for miljøforvaltning skal ifølge Bay-Larsen (2012) i mindre grad vektlegge juridiske og formelle regler, samtidig som sivilsamfunnet får en ny rolle og at tilliten til andre institusjoners ekspertkunnskap endres. Dette skaper spenninger i tilknytning til verneområder, som eksempelvis mellom naturens egenverdi og

økonomisk gevinst (Bjærke, 2018), og tilknyttet målet om lokal verdiskaping og utvikling av reiseliv (Nærings- og fiskeridepartementet, 2017), uten at det er i konflikt med vern av natur.

1.3 Vern, rekreasjon og næring

For mange er verneområder synonymt med turistopplevelser (Brockington et al., 2008), og turisme som fenomen bidrar til å (re) produsere steder og kulturer (Hultman & Hall, 2012). Naturbasert turisme er en voksende næring (C. Lundberg & Fredman, 2012). Flere verneområder har blitt turistprodukter som markedsføres og selges som attraksjoner (Reinius & Fredman, 2007). Verneområdene er attraktive å besøke, blant annet fordi turister etterspør opplevelser og aktiviteter der de kan realisere seg selv (Elmahdy, Haukeland & Fredman, 2017). Flere naturbaserte turismevirksomheter (20-38 %) opererer nært nasjonalparkområder i Norge, og to av tre bruker nasjonalparkstatusen i sin markedsføring (Stensland et al., 2014). I en undersøkelse av næringsvirksomhet og friluftsliv i nordnorske verneområder peker Rønning og Fedreheim (2009) på et betydelig potensial for utvikling av turisme i verneområder, men at det i Nord-Norge som oftest vil dreie seg om småskala turisme. Utviklingen er i tillegg koplet til omstruktureringer i landbruket (Rønning & Fedreheim, 2009). Når det gjelder friluftsliv og rekreasjon er ikke verneområdene like viktige i nordiske land fordi lovverket med rettigheter som allemannsretten sikrer privatpersoner adgang til de aller fleste naturområder (Reinius & Fredman, 2007).

Natur har en sentral rolle i markedsføring av Norge, og Visit Norway bruker slagordet «Norway – powered by nature». Reiselivsmeldingen som kom i 2017 (Nærings- og fiskeridepartementet, 2017) presenterer veksten som har vært i norsk reiselivsnæring, og peker på verneområdene sitt bidrag til lokal verdiskaping:

«Regjeringen er opptatt av at nasjonalparkene og andre store verneområder også skal bidra til lokal verdiskaping innenfor rammene av det enkelte verneområdet. Bærekraftig bruk til reiseliv kan i mange tilfeller utøves i verneområdene uten at

det kommer i konflikt med vernet» (Nærings- og fiskeridepartementet, 2017, s. 57).

Verneområder blir altså løftet frem som en ressurs. Denne tenkningen ble også fulgt opp da miljøvernmyndighetene i 2015 introduserte en ny merkevare- og besøksstrategi for Norges nasjonalparker i samarbeid med Innovasjon Norge. Målet er å samle «alle verneområder, besøkssentre, nasjonalparklandsbyer- og kommuner under en visuell identitet» og «legge til rette for å få flere besøkende inn i nasjonalparkene, der hvor naturen tåler det» (Klima- og miljødepartementet, 2019a, s. 34). I den forbindelse laget Miljødirektoratet designmanualer som verneområdestyrene og verneområdeforvalterne kan bruke for å utarbeide besøksstrategier. Rett etter lanseringen av Merkevarestrategien i april 2015 skrev Ellen Hambro, direktør for Miljødirektoratet, på bloggen sin: «*Erru gæer`n? Nei, selvsagt skal vi ikke selge nasjonalparkene! Men de skal fra nå av bidra til mer verdiskaping*» (Hambro, 2015). Hun vektlegger samtidig at dette ikke skal skje på bekostning av verneverdiene.

Kommersialisering av steder kan beskrives som en kamp mellom representasjoner, mening, praksis og materialitet (Førde, 2016). Dette kan også sies å gjelde verneområder. En vernestatus kommer med sine mål og forventninger, som samtidig møter eksisterende praksiser, natur og landskap. Utvikling av reiseliv i tilknytning til verneområdene bør ifølge J. V. Haukeland (2011a) forhandles frem mellom de tradisjonelle brukerinteressene, som er skeptiske, og de lokale reiselivsaktørene, som er åpne for å videreutvikle reiselivet. For å realisere utviklingspotensialet knyttet til reiseliv i tilknytning til verneområdene må «forvaltningen tilføres nye ressurser i form av personell og finansielle midler for å ivareta de utvidede oppgavene», sier J. V. Haukeland og Stokke (2015, s. 49). De peker videre på at kompetanse på besøksforvaltning bør styrkes, plan- og forvaltning på kommunalt samordnes med verneforvaltningen og at samarbeidet med aktører i reiselivet bør bli tettere.

Til nå er noen utviklingstrekk knyttet til verneområder beskrevet. Vi kan ane konturene av flere spenninger, som jeg i det følgende vil gå litt inn på.

1.4 Spenninger knyttet til vern

Forståelser og prioriteringer knyttet til vern har vært i kontinuerlig endring siden de første verneområdene ble opprettet (Chape, Jenkins & Spalding, 2008). Dagens miljøpolitikk åpner i større grad «for å kombinere forvaltningen av verneområdene med kulturell, sosial, miljømessig og økonomisk verdiskaping» (O. Andersen, Bay-Larsen, Øian & Fangel, 2013, s. 5). Dette gir en rekke mål med verneområdene, som også bidrar til sprikende forståelser og spenninger. Spenningene omhandler blant annet dimensjonene vern og bruk, natur og kultur og sentral og lokal forvaltning (Daugstad et al., 2006). Jeg vil kort belyse disse tre.

I forvaltningen av verneområder har det kommet til målsettinger som omhandler rekreasjon og bærekraftig utvikling (Bell & Stockdale, 2015). Verneområder blir i større grad markedsført, kommersialisert og pekt på som en ressurs for regional utvikling. En nyorientering i norsk verneforvaltning vektlegger i større grad hensynet til naturbasert turisme (J. V. Haukeland, Vistad, Stokke & Daugstad, 2013). Målet er økt sysselsetting og verdiskaping i distriktene (Fedreheim, 2013). Dette har skapt økt oppmerksomhet for norsk vernepolitikk (Falleth, Hovik & Saglie, 2008). Den samme utviklingen har skjedd i flere vest-europeiske periferområder, der landbruket gradvis reduseres. Turisme gir lokalsamfunn flere ben å stå på (MacLellan, 2007). Vern og regional utvikling kombineres, og forskere har pekt på at regional utvikling bør inngå i formålet med nasjonalparker i naturmangfoldloven (Overvåg et al., 2015a; Skjeggedal & Clemetsen, 2018). Overvåg et al. (2015a, s. 224) mener «det er en nødvendig forutsetning for å kunne gjøre også den praktiske politikken og arealforvaltningen mer integrert, og for eventuelt å inkludere flere interesser i forvaltningen».

Norske myndigheter igangsatt flere satsinger med målsettinger om lokal samfunns- og næringsutvikling knyttet til verneområder og naturarv. Flere av satsingene har som mål å bygge ned motsetninger mellom bruk og vern. Eksempler er naturarven som verdiskaper, verdiskapingsprogrammet for lokale og regionale parker, nasjonalparklandsbyer og nasjonalparkkommuner. Nasjonalparklandsbyene bygger eksempelvis på en distriktutviklingstankegang, der forholdet mellom bruk og vern blir vektlagt, med et mål om større lokal oppslutning om nasjonalparkene (P. I. Haukeland & Brandtzæg,

2011). Overvåg et al. (2016) peker på at det er motstridende meldinger fra ulike statlige sektorer. Kommunal- og moderniseringsdepartementet oppfordrer til innovasjon og vekst, mens Klima- og miljødepartementet enkelte ganger stopper slike initiativ. Overvåg et al. (2016) peker på at det ikke finnes er noe nasjonalt politisk dokument som styrer mot en bredere forståelse av bærekraftig utvikling.

Dimensjonen natur-kultur bygger på forståelser som spenner fra urørt natur til kultur-landskap (Daugstad et al., 2006). Ulempen med dikotomier er ifølge Ween og Flikke (2009) at de skaper gjensidig utelukkende kategorier. Dikotomien plasserer naturen som noe eksternt fra samfunnet, som noe ikke-sosialt og ikke-menneskelig. Et skille mellom naturlige prosesser og menneskelige kulturelle praksiser og verdier er ifølge Wylie (2007) problematisk, både teoretisk og praktisk, og kan bidra til politiske, moralske og etiske dilemmaer. Det er menneskers verdier og interesser som avgjør forvaltningens retning, naturens selv gir ingen entydige retningslinjer, påpeker Skjeggedal (2007). Utfordringen er, slik Vasstrøm (2014) skildrer, å kople perspektivene til de som har sin hverdag her, med reguleringene og ekspertkunnskapen til de formelle institusjonene. Verneområdene kan forstås som sosio-økologiske systemer der mennesker er aktivt tilstede i naturen (Overvåg et al., 2016). En slik forståelse illustrerer kompleksiteten i verneområdeforvaltningen. Evnen eller viljen til å kombinere naturvitenskapelige vurderinger, som for eksempel biologisk mangfold og dyreliv med sosiale faktorer, lokal kunnskap og et utviklingsperspektiv synes å mangle. Politikken og forvaltningssystemet åpner i for liten grad for slike vurderinger.

Den tredje spenningen er mellom lokal og sentral forvaltning. Spenningen handler om hvem som bestemmer hvilke kvaliteter og hvilken natur som skal vernes, og hvordan verneområdene skal forvaltes (Daugstad et al., 2006). De siste tiårene har det skjedd politiske og ideologiske endringer i forvaltningen av nasjonalparker og verneområder i Norge (Gjertsen et al., 2015). Rio- konferansen i 1992 bidro til økt fokus på at «forvaltningen av naturressurser skal inkludere organiserte interesser og representanter for berørte parter, og flyttes fra sentrale til lokale forvaltningsinstitusjoner» (Vik, Bay-Larsen & Aasetre, 2011, s. 181). Et hierarkisk statlig naturvern, der naturvitenskapelig kunnskap vektlegges, har åpnet for at lokale aktører i de berørte lokalsamfunnene deltar

i deliberative beslutningsprosesser (A. K. A. Lundberg, 2017). Ifølge Overvåg et al. (2015b, s. 192) har lokale aktører «på ingen måte tatt over kontrollen i vernepolitikken». De mener det er et steg i riktig retning, men fremdeles kan statlige miljømyndigheter overprøve alle beslutninger. Informantene til Overvåg et al. (2015b, s. 186) sier at de «føler seg «mistenkeliggjort» av statlige miljømyndigheter, både med hensyn til deres kunnskaper og verdier». Dette antyder at forvaltningen fremdeles ikke er lyttende til det lokale nivået. Miljøforvaltningen står overfor en politisk, juridisk og vitenskapelige kompleksitet i sin administrative virkelighet. Standardiserte prosedyrer i miljølovgivning fjerner ifølge Bay-Larsen (2012) tvert imot ikke behovet for å gjøre stedsspesifikke vurderinger knyttet til verneområder. Forvaltningen skal håndtere kompleksitet og usikkerhet, og det krever strategier for å samle og forvalte kunnskap om sosial-økologiske systemer (Bay-Larsen, 2012).

Spenningene som her er angitt, antyder at det er mange meninger om målene med vern, hva som faktisk vernes og hvordan verneområder skal forvaltes. Oppfatningene er langt fra entydige og forståelsene av landskapet er i kontinuerlig endring. Dette er et bakteppe i denne avhandlingens undersøkelse av verneområdenes mangfoldige landskap.

1.5 Forskningsspørsmål

I dette kapitlet har jeg introdusert utgangspunktet for vern av natur, hvordan verneområder forvaltes, er landskapet for turisme og friluftsliv i Norge og skissert noen spenninger. Når et verneområde opprettes kan vi tenke oss at det blir trukket en strek i landskapet og på kartet. Men det betyr ikke at området blir endret for dem som bor, ferdes eller arbeider der. Slike streker er ofte lite synlige i terrenget, og særlig i Nord-Troms hvor landskapet er arbeidssted og knyttet til næringsvirksomhet.

Ifølge West et al. (2006) bidrar vern til en måte å se, forstå og (re) produsere verden på. Verneområdene er i en kontinuerlig skapelsesprosess der nye måter å forvalte på og målsettinger kommer til. Ved å opprette lokale verneområdestyrer skulle forvaltningen flyttes fra fagbyråkratiet til lokalpolitikere. Dette aktualiserer også spørsmålet knyttet til kunnskap (A. K. A. Lundberg, Hongslo, Hovik & Bay-Larsen, 2013). Ifølge Harmon

og Putney (2003) er det behov for å endre en ubalanse der verdier og kunnskaper baserte på vitenskapelige, tekniske og økonomiske kriterier dominerer. Naturmangfoldloven (2009, § 8) vektlegger også et bredere kunnskapsgrunnlag, og slår fast at offentlige beslutninger skal bygge på vitenskapelig kunnskap og «generasjoners erfaringer gjennom bruk og samspill med naturen». I tillegg gjør spenninger mellom bruk og vern, natur og kultur og lokal og sentral forvaltning seg gjeldende.

Verneområdene vurderes forskjellig med utgangspunkt i den enkeltes ståsted. Forskningen bør ifølge Campbell (2005), derfor inkludere spørsmål om hvordan verdier knyttet til naturvern skapes, anerkjennes og forstås. Mange politiske diskusjoner konsentrerer seg om ressursforvaltning uten å inkludere kvalitative spørsmål som for eksempel antropologer stiller gjennom sine etnografiske arbeider (Campbell, 2005). Slik Ween (2014) sier, ville man fremstå som lite informert dersom man forsøker å beskrive hva som skjer knyttet til naturen uten å relatere det til byråkratiske praksiser. Inspirert av Ween (2014) ble jeg interessert i hvordan byråkratiske prosesser bidrar til å vedta natur og hvordan natur blir presentert. Verneområdestyrene må utarbeide forvaltningsplaner, som skal godkjennes av Miljødirektoratet, og må derfor oppfylle deres krav. Ifølge Asdal og Ween (2014) vektlegger antropologer det erfaringsnære, det muntlige og gjør deltakende observasjon. De er mindre interessert i skrevne tekster, og spesielt byråkratiske tekster. Ween (2014) beskriver hvordan ord som «biologisk mangfold», «lokal forvaltning» og «bærekraftig utvikling» ofte brukes i slike tekster. Ordene blir til tall i rapporter og statistikker, og rapporteres jevnlig til internasjonale institusjoner som FN. Tall gir verdi til disse verneområdene, som igjen blir verktøy for å overbevise, sier Ween (2014).

I dette arbeidet er målet å utforske hvordan verneområdene forstås, både med utgangspunkt i praksiser og erfaringer og formuleringer i byråkratiske dokumenter. Det er utgangspunktet for forskningsspørsmålene i denne avhandlingen:

- Hvordan forstås og håndteres mangfoldet i vernet landskap?
- Hvilke landskapsforståelser, kunnskaper og verdier ligger til grunn for forvaltning, næring og lokale praksiser i verneområdene.

I arbeidet har jeg tatt utgangspunkt i teoretiske perspektiver og tidligere forskning knyttet til landskap, kunnskaper, verdier. Natur kan være komplisert å presentere, forvalte og overføre til politikk, og forståelsene er hele tiden i endring (Hinchliffe, 2008). I dagens regjering og miljøforvaltning er det eksempelvis et økonomisk språk som dominerer, mens naturen for 10-15 år siden i hovedsak ble omtalt i økologiske termer (Bjærke, 2018). I tillegg har landskap de siste 30 årene blitt definert på konkurrerende og motsetningsfylte måter (Wylie, 2007). Jeg har allerede antydnet hvordan verneområdene kan forstås, og understreket at praksiser og verneområdenes betydning kontinuerlig skapes i interaksjonen mellom mennesker eller mennesker og ikke-menneskelige elementer. Verneområdene må betraktes som flertydige, og forstås som relasjonelle fenomener der deres betydning bestemmes av situasjon og kontekst (Mik-Meyer & Järvinen, 2005).

1.6 Oppbygging av avhandlingen

I kapittel 2 presenteres Nord-Troms-regionen, de to verneområdene og områdene som reindriftslandskap. Regionen er kjennetegnet av variasjoner i natur, landskap og befolkning. I de to verneområdene er det reindrift. For å kunne forstå spenningene mellom reindrift og norske myndigheters når det gjelder opprettelser av nasjonalparker, må vi ifølge Riseth (2016a) tilbake til 1800-tallet. Derfor gis et kort historisk overblikk.

Kapittel 3 introduseres landskapsperspektivene til Tim Ingold og Kenneth R. Olwig. Perspektivene åpner for å utforske mangfoldet av relasjoner til landskap, der blant annet praksiser og byråkratiske formuleringer får plass. Jeg viser hvordan tilretteleggingspraksiser og naturforvaltningspraksiser kan påvirke hvordan vernet landskap forstås. Deretter diskuterer jeg hvordan flere kunnskaper og verdier inngår som styringsprinsipper i forvaltning av naturressurser, der enkelte får dominere.

Kapittel 4 beskriver forskningsprosessen, feltarbeidet, datakonstruksjonen, fortolkning av empirisk materiale og rollen som forsker og etiske betraktninger. Jeg har tatt utgangspunkt i et interaksjonistisk perspektiv der relasjoner mellom folk og landskap vektlegges. Arbeidet er inspirert av en abduktiv tilnærming, der teorier og perspektiver har fått spille inn underveis i prosessen (Alvesson & Sköldberg, 2018).

I kapittel 5 viser jeg spenninger og sprikende synspunkter i tilknytning til opprettelsene av verneområdene. Ved å gå tilbake til opprettelsesperiodene blir sprikende meninger om vern tydelig. Kontroversielle opprettelsesprosesser bidro til at enkelte vurderer vern som overkjøring, samtidig betrakter andre vern som en beskyttelse mot inngrep eller en anerkjennelse av god forvaltning over tid.

Kapittel 6 utforsker hvordan vern forstås i forvaltningen. Jeg tar utgangspunkt i formuleringer i forvaltningsplanene, men også den øvrige empirien. Flere mål handler om å ta vare på sårbart dyre- og planteliv, geologi og kulturminner, som det gjøres rede for i forvaltningsplanene. Andre beskrivelser er knyttet til målsettinger, verneområde som status og forventningene det bringer med seg, som eksempelvis vakker natur som er godt tilrettelagt for besøkende. Tidligere forskning har gjort rede for erfaringer med den nye forvaltningsmodellen (Engen, 2018; A. K. A. Lundberg, 2017; Reimerson, 2015). Lokal forvaltning blir oppfattet som positivt, men erfaringene viser at statlige føringer fremdeles legger mye av premissene. Byråkratisk språk med henvisninger til lovverk dominerer. På den måten underkommuniseres landskapets kompleksitet.

Kapittel 7 viser motsetninger i landskapsforståelser mellom to næringer i verneområdene, reiseliv og reindrift, og forståelser knyttet til lokal utvikling. Motsetningene er blant annet en konsekvens av ulike verdensanskuelser og meninger om vern. Verneområder skal verne, samtidig som målsettingene er knyttet til friluftsliv, reiseliv og lokal samfunnsutvikling. Med status som nasjonalpark mener enkelte at naturen får et kvalitetsstempel. Spenningene mellom bruk og vern reiser spørsmål knyttet til menneskelig aktivitet og sårbar natur. Den nye merkevarestrategien styrker en kommersiell tenkning. Med dette inviterer vernemyndighetene til nye næringsaktivitet som kan utfordrer de tradisjonelle.

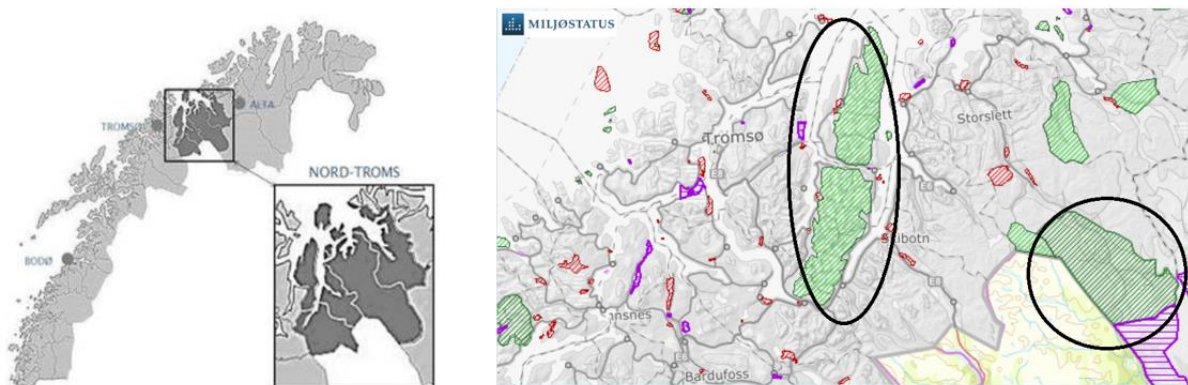
I kapittel 8 gir et innblikk i hvordan verneområdene kan forstås på en rekke måter. Slik Ingold (1993) påpeker blir landskapet en del av oss, og vi en del av det, ved at vi bor der. Det knytter seg historier og barndomsminner til landskapet og for reindriftutøvere er de et hjemsted og kulturminnene forteller om tidligere bruk. Folk har en relasjon til landskapet og bruk av naturressursene i regionen, knyttet til blant annet fiske, bærplukking og rekreasjon.

I kapittel 9 drøfter jeg spenninger i de vernede landskapene. De er flertydige og i forvaltninga skjer det stadig avveininger mellom ulike kunnskaper og verdier. Enkelte forståelser er knyttet til vakker natur og estetikk, der tilrettelegging for besøkende står sentralt. Turismens kommersialitet er tilstedeværende, i Reisa ved at nasjonalpark-statusen i seg selv har betydning i markedsføringsammenheng. Konstruksjoner som «villmark» og «urørt» er virksomme, men lar seg vanskelig forene med lokal naturbruk og næringer som reindrift. De ulike forståelsene og avveininger mellom kunnskaper og verdier viser at det ikke er enkelt å forvalte mangfoldige landskap, som dessuten er omstridte.

Kapittel 10 gir noen oppsummerende drøftinger og skisserer veien videre. Det antydes at naturforvaltning og landskapsforvaltning bør koples sammen. De mangfoldige relasjonene til landskap bør få plass i en helhetlig forvaltning av verneområder.

2. Verneområdene

I dette kapitlet vil jeg presentere de to verneområdene som er kasus i denne avhandlingen, nemlig Reisa nasjonalpark og Lyngsalpan landskapsvernområde. De ligger i Nord-Troms. Reisa nasjonalpark i Nordreisa kommune, og Lyngsalpan landskapsvernområde i kommunene Lyngen, Storfjord, Balsfjord og Tromsø⁶.

Til venstre: Nord-Troms regionen. Til høyre: Lyngsalpan landskapsvernområde i sirkel til venstre. Reisa nasjonalpark i sirkel til høyre. Hentet fra miljøstatus.no

Jeg vil starte med å introdusere Nord-Troms med tanke på lesere som ikke kjenner regionen fra før. Deretter introduserer jeg verneområdene kort og drar noen historiske linjer knyttet til at verneområdene ble opprettet i et samisk reindriftslandskap. Med dette gir kapitlet et bakteppe for å utforske forståelser av natur og landskap i tilknytning til de to verneområdene.

2.1 Nord-Troms

Nord-Troms består av kommunene Lyngen, Storfjord, Balsfjord, Skjervøy og Kvænangen. I tillegg strekker Lyngsalpan seg inn i Tromsø kommune⁷. I forbindelse med Nord-Troms regionråd⁸ sitt 20-årsjubileum i 2017 ble det gitt ut et hefte med tittelen

⁶ Tromsø er ikke i Nord-Troms regionen.

⁷ Innbyggertall 3. kvartal 2017: Lyngen: 2871. Nordreisa: 4932. Storfjord: 1952. Kåfjord: 2134. Skjervøy: 2903. Balsfjord: 5672. Tromsø: 75 428.

⁸ Nord-Troms regionråd er et politisk- og administrativt samarbeidsorgan.

«Der kontraster former folk». Tittelen kan sies å være beskrivende for natur og folk i regionen, en region som er rik på naturbruk og naturopplevelser (Brostrøm, 2014). Mangfoldet i landskapet reflekterer praksiser og tradisjoner knyttet til hvordan folk i regionen bruker naturen (Svensson, 2016).

Nord-Troms er kjennetegnet av store variasjoner når det gjelder natur, landskap og befolkning. Regionen blir beskrevet som et sted for tre stammers møte, som handler om at kvener, samer og nordmenn har levd sammen i århundrer. De ulike folkegruppene har levd av jakt og fiske på Nordkalotten i eldre tider og har bidratt til en rik kulturarv der natur har blitt brukt på ulike måter (Mellem, 2016). Kvenene kom fra Finland i flere omganger på grunn av dårlige år med ødelagte avlinger og matmangel. De kom etter samene, og bosatte seg i Nordreisa allerede i 1715-19, og trolig tidligere (Hansen, 1957). Mellem (2016) beskriver at de var dyktige arbeidere og brakte med seg nye jordbruksmetoder og jobbet i gruvedrift og fiskeri. Nord-Troms er formet av alle tre folkegruppene. Regionen kan karakteriseres som et postkolonialt samfunn som en konsekvens av at den norske stat tok økonomisk, politisk og sosial kontroll over den samiske og kvenske befolkningen (Johansen, 2012). Både samene og kvenene ble utsatt for en fornorskingspolitikk (Mellem, 2016), som var på sitt mest aktive fra 1850-1950 (Johansen, 2012). Dette kommer jeg tilbake til under delkapitlet om verneområder i reindriftslandskap.

Turisme og friluftsliv har lange tradisjoner i regionen, og det er stadig dialog mellom ulike interesser knyttet til friluftsliv og turisme (Svensson, 2016). Naturbasert turisme er per i dag en liten næring i Nord-Troms regionen, men entreprenørskapet i turismenæringen er tett koplet til stedet og naturen. Primærnæringene og offentlig sektor sysselsetter de fleste innbyggerne (Svensson, 2016). Jakt, fiske og høsting av naturens ressurser har vært og er viktig. Tilflyttere til regionen trekker frem den spesielle naturen i regionen, at det er et vakkert sted og gode muligheter for jakt, fiske og sanking (Brostrøm, 2014). For turisme i verneområdene står det i Troms fylkeskommune sin Strategi for reiselivet i Troms 2012-2017⁹ at de vil tilrettelegge for infrastruktur for

⁹ <http://tromsfylke.no/media/1830/2013-09-24-strategi-for-reiselivet-i-troms.pdf>

naturbaserte opplevelser og bærekraftig bruk av nasjonalparkene i reiselivs-sammenheng. Visit Lyngenfjord er destinasjonsselskap for de fem Nord-Troms kommunene Storfjord, Kåfjord, Lyngen, Skjervøy og Nordreisa. På sine nettsider formidler selskapet informasjon om de to verneområdene til turister.

2.2 Reisa nasjonalpark

Reisa nasjonalpark ble opprettet i 1986, og ligger på statsgrunn i Nordreisa kommune. Nasjonalparken er 804 kvadratkilometer og er en av Norges største nasjonalparker. Parken utgjør en stor del av den vernede naturen i Nordreisa¹⁰ (Nordreisa kommune, 2010). Reisa nasjonalpark grenser i vest mot Ràisduottarhàldi landskapsvernområde¹¹, som ble opprettet på samme tidspunkt.

I en brosjyre utarbeidet for Reisa nasjonalparken skildres landskapet slik:

«I løpet av årtusener har Reisaelva skåret seg ned i fjellvidda og dannet den langstrakte Reisdalen som er sentral i Reisa nasjonalpark. Trange daler og kløfter, mektige fosser og elvegjel skjærer seg ned i viddelandskapet og vitner om en spennende geologi som også gir grobunn og vekstvilkår for et rikt plante- og fugleliv. Dette landskapet preger store deler av nasjonalparken, med en trinnvis overgang til et slakere og mer langstrakt viddelandskap i sør. Som en naturlig konsekvens av dette finnes det flere flotte fossefall i dalen, der Mollisfossen er den mest imponerende» (Brosjyre om Reisa nasjonalpark¹²).

Det mektige landskapet og et rike plante- og dyreliv skildres, og bilder av fossefall, Reisaelva og den tradisjonelle elvebåten viser noe av nasjonalparkens særpreg.

Langs hele Reisdalen er det kulturminner som viser «reindriftssamisk bruk, og ferdsel gjennom landskapet, samt de fastboendes utnyttning av dalens ressurser» (Brekmo, 2011, s. 3). Reisdalen ble på 1600-tallet ryddet for jordbruk og skogbruk (Brekmo, 2010), og det kom blant annet mennesker fra kyststrøkene i Troms og Finnmark, og fra Rørostraktene og Gudbrandsdalen. I området har det vært reindrift i lang tid, og i dag er

¹⁰ Samlet landareal Nordreisa kommune: 3 437 km² (Store norske leksikon)

¹¹ 83 km² (Forvaltningsplan)

¹² <https://reisanasjonalpark.no/wp-content/uploads/reisa-np-n-nett.pdf>

det to reinbeitedistrikter i nasjonalparken. Disse er distrikt 36 Cohkolat ja Biertavárri med ca. 83% av det vernede arealet¹³, og distrikt 42 Beahcegealli med ca. 17% av vernet areal. Det er i tillegg fire gjennomflyttingsdistrikter i nasjonalparken: distrikt 39 Arnøy/Kågen, (Árdni/Gávvir), distrikt 19/32 Lakselvdalen/Lyngsdalen (Skárfvággi, Ivgoláhku), distrikt 35 Fávrrsorda og 34 Ábborášša.

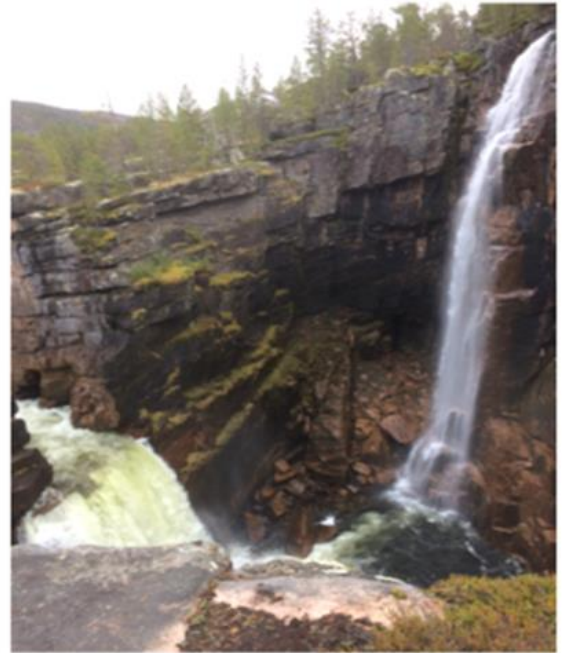
Det samiske reinbeiteområdet er delt inn i seks reinbeiteområder og et større antall reinbeitedistrikter. Reinbeitedistriktene ledes av distriktsstyrer. Reindriften i Norge er organisert på ulike forvaltningsnivå, der det høyeste nivået er «distrikt». De ledes av ulike distriktsstyrer der forvaltning og utøvere er representert. Hvert distrikt består av flere «siidaer», eller driftsenheter, som deler et felles beiteområde (Nergård, 2019). Tall fra 2014-2015 viste at det er 250 personer involvert i reindrift og at de har eierskap til om lag 21 000 rein som beiter, trekker gjennom eller drives gjennom Reisa nasjonalpark (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark 2018).

Reisa nasjonalpark forvaltes av et verneområdestyre som består av representanter fra Nordreisa kommune, Sametinget og Troms fylkeskommune. I tilknytning til verneområdet er det ansatt en to nasjonalparkforvaltere¹⁴ som har kontor på Haltisenteret på Storslett. Nasjonalparkforvalteren forbereder saker til styret, følger opp og gjennomfører tiltak, utarbeider forvaltningsplaner og besøksstrategier og sørger for at forvaltningen skjer i henhold til naturmangfoldloven og verneforskriftene.

I 2006 ble Halti nasjonalparksenter etablert, som er et av flere autoriserte besøkssentre i Norge. De tilbyr informasjon om nasjonalparken, natur, kultur og friluftsliv. I 2015 ble Haltibygget utvidet og nasjonalparksenteret fikk nye lokaler sammen med en rekke andre aktører. På Haltisenteret finner man Fjelltjenesten, Halti kvenkultusenter, Halti næringshage, Nord-Troms museum, Nord-troms jeger- og fiskeforbund og daglig leder for Nord-Troms regionråd. I 2016 ble Halti autorisert som besøkssenter for Reisa nasjonalpark.

¹³ Vernet areal er da både i Reisa nasjonalpark og Ráisdouttarhálti landskapsvernområde. Landskapsvernområdet grenser til nasjonalparken og har det samme verneområdestyret.

¹⁴ Forvalterne har ansvar for Reisa nasjonalpark/Ráisa álbmotlasmeahcci, Ráisdouttarhálti landskapsvernområde og Kvænangsbotn og Navitdalen landskapsvernområder.

Til venstre: Mollisfossen. Til Høyre: Imofossen.

2.3 Lyngsalpan landskapsvernområde

Lyngsalpan landskapsvernområde ble opprettet i 2004, og ligger i kommunene Lyngen, Tromsø, Storfjord og Balsfjord. Det er Lyngen kommune som har det største arealet i landskapsvernområdet med 545,2 km². Deretter Tromsø med 224 km², Storfjord med 126 km² og Balsfjord med 66 km². Lyngsalpan landskapsvernområde ligger mellom Lyngenfjorden og Ullsfjord. På nettsiden til verneområdestyret beskrives landskapsvernområdet. De karakteristiske fjellene fremheves.

«Lyngenhelvøya er et markert fjellområde med høye fjell og alpine landskapsformer i et bredt belte langs halvøyas akse. Det høyeste fjellet i Troms, Jiehkkevárri (1834 moh) ligger i verneområdet. Verneområdet har stor naturfaglig verdi som glasiologisk og kvartærgeologisk referanseområde.

Utformingen av landskapet henger sammen med berggrunnens sammensetning, forkastninger og dominerende sprekkesystemer. Den alpint utformede sentrale

delen består av gabbro og beslektede bergarter som står seg godt mot erosjon og forvitring, mens halvøyas lavereliggende flanker for det meste består av omdannede sedimentære bergarter» (Verneområdet. Nettsiden til verneområdestyret¹⁵).

Mange turister trekkes til de høye fjellene i Lyngsalpan, noe som ikke er et nytt fenomen. I sin bok om Lyngsalpene fra 1984 skriver Johnsen og Skjerven (1984, s. 4) at «selv om taushet hadde tjent dette fjellriket best på kort sikt, er det bare opplysning, bevisstgjøring og omsorg som kan redde det i lengden». De beskriver hvordan «den bofaste befolkningen så med skepsis på fotturistene, og kunne ikke forstå deres grunner til å søke opp i fjellene» (Johnsen & Skjerven, 1984, s. 45). Fotturister, vandrere og klatrere kom etter hvert til Lyngsalpan (Johnsen & Skjerven, 1984), og Lyngen har en internasjonal historie med engelske tindebestigere fra slutten av 1800-tallet. Johnsen og Skjerven (1984) presenterer interessante bildefortellinger fra gamle Lyngen. En overskrift er blant annet: «Kanskje kommer kongen -? den eksotiske turismens gullalder». Turistskipene kom innom på veien til Nordkapp, og turistene stoppet i Lyngen og tok bilder av de eksotiske reindriftsutøverne (Hauge, 1986). Den storslåtte naturen og sameleiren på Finnbakken ved Lyngseidet var hovedingrediensene i turismen til Lyngseidet fra ca. 1880 til 1950-årene (Hanssen, 2004).

Lyngsalpan landskapsvernområde har to reinbeitedistrikter med sommerbeite: Rendalen (Ittunjårga) og Lakselvdal/ Lyngsdalen (Låkko). Ved slutten av driftsåret 2016/17 hadde Rendalen/Ittunjårga tre siidaandeler med 23 personer og distrikt Lakselvdal/ Lyngsdalen (Låkko) hadde syv siidaandeler med 24 personer i siidaandelene (Landbruksdirektoratet, 2017).

Lyngsalpan landskapsvernområde har et verneområdestyre som består av representanter fra kommunene Lyngen, Tromsø, Storfjord og Balsfjord, i tillegg til Sametinget og Troms fylkeskommune. Landskapsvernområdet har to verneområdeforvaltere¹⁶, med kontorsted i Lyngen kommune.

¹⁵ <http://www.nasjonalparkstyre.no/Lyngsalpan-LVO/Verneomrade/>

¹⁶ De har ansvar for Lyngsalpan landskapsvernområde og Nordkvaløya-Rebbernesøya landskapsvernområde.

Lyngsalpan. Bildet tatt fra Uløya.

2.4 Verneområder i reindriftingslandskap

Nord-Troms er en del av Sápmi, som er samenes egen betegnelse på sine historiske bosettingsområder (Nergård, 2019). Sápmi dekker store deler av Norge, Sverige, deler av Nord-Finland og Russland. Reisa nasjonalpark og Lyngsalpan landskapsvernområde er områder for samisk reindrift. Som beskrevet er det flere reinbeitedistrikter som driver næring i de to verneområdene. Reindriftnæringen er arealkrevende og bruker ca. 40 prosent av Norges samlede landareal (Landbruksdirektoratet, 2015). Næringen har gjennomgått store endringer, spesielt i «etterkrigstiden og særlig etter 1960, da reindriftssamene har blitt mer integrert i det norske samfunnet og modernisering har ført til en mer ekstensiv driftsform basert på større flokker, mindre gjeting og kontroll og en mer markedstilpasset drift» (Brekmo, 2010, s. 4). I tillegg til at næringen har endret seg, har reindriftnæringen måtte kjempe for å få lov til å utøve sin næring og levesett. I møte med de to verneområdene er det viktig å ha noe kjennskap til historien til de samiske reindriftnæringene. Jeg vil derfor gi et kort historisk overblikk.

Da verneområdene ble opprettet oppsto det konflikter mellom statlige forvaltningsmyndigheter og samisk- og lokal bruk av naturen. Dette kan koples til beskrivelsene til Nergård (2019) om kampen om den samiske sjel, og hvordan både folk og tradisjoner har blitt splittet på grunn av politikken som har blitt ført. Ifølge Riseth (2016a) må vi tilbake til 1800-tallet for å forstå dagens spenninger mellom reindrifta og norske myndigheters opprettelse av nasjonalparker. I 1751 ble statsgrensen mellom Danmark, Sverige (som da omfattet Finland) og Norge fastlagt. Samtidig ble Lappekodisillen signert for å sikre samisk tradisjonelt, nomadisk levesett. Lappekodisillen var et tillegg til grensetraktaten, som inneholdt bestemmelser om statsborgerskap, skattlegging og reindriftssamenes rett til å føre reinsdyr over grensen mellom Norge og Sverige (Store norske Leksikon, 2019). Samenes rettigheter ble akseptert, men grensene fikk konsekvenser for både bruk og levemåtene i områdene, både kulturelt og språklig (Nergård, 2019). Med nasjonalismen i Norge utover på 1800-tallet ble natur og fjell sterke symbolske verdier. Samtidig bidro den «til å tilsidesette samene som urfolket over store deler av landet» (Riseth, 2016a, s. 54). Reindrifftsamene ble oppfattet som en trussel mot den norske nasjonalstatens suverenitet (Sande, 2010). I fra ca. 1850 drev norske myndigheter en kompromissløs forskningspolitikk overfor minoriteter i nord, og fra 1900-tallet ble det blant annet bygget internatskoler i Finnmark som en del av fornorskingsprosessen. På internatskolene fikk ikke barna lov til å snakke hverken samisk eller kvensk (Jensen, 2007). I 1851 etablerte Stortinget Finnefondet som skulle gå til skolegang til samer og kvener, og fondet ble en del av den systematiske fornorskingspolitikken.

I grunnloven fra 1814 var det kun de som eide eller leide matrikulert jord som hadde stemmerett. Siden mange samer og innbyggere i Finnmark ikke eide jord, begrenset det deres politiske medborgerskap (Selle, Semb, Strømsnes & Nordø, 2015). Jordpolitikken har styrt samenes mulighet til å eie jord og da jordloven ble vedtatt i 1902 hadde den en forskrift om at kun nordmenn kunne eie jord (Selle et al., 2015). Denne regelen ble først opphevet i 1965. I 1933 ble reindrifftsloven vedtatt, men ifølge Riseth (2015) bygde den på en forestilling om at reindrifta var utdøende. Nergård (2019, s. 108) gjør rede for hvordan «fornorskningen av de samiske og kvenske miljøene fikk drahjelp fra

samfunnsutviklingen etter krigen». Utviklingen var preget av sentralisering og fremveksten av en moderne velferdsstat sentralt (Nergård, 2019).

I 1962 ble den første nasjonalparken etablert i Norge, Rondane nasjonalpark. Myndighetene har ifølge Riseth Riseth (2016a, s. 61) «oversett at nasjonalparker med samisk reindrift ikke er «urørt natur; men samiske kulturlandskap hvor reindriftssamer og samiske fastboende er rettighetshavere, og at samene fortsatt oppfatter seg som ansvarlige ressursforvaltere i sine egne områder». Dette vil jeg komme tilbake til, og er sentralt i utforskningen av natur- og landskapsforståelser i de to verneområdene. I Norge ble samene anerkjent som urfolk etter at FN startet arbeidet med en erklæring om urbefolknings rettigheter på midten av 1980-tallet. Anerkjennelsen kom etter Alta-konflikten rundt 1980. Den omhandlet utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget. Norske samers rettigheter til land og vann fikk gjennom dette nasjonal og internasjonal oppmerksomhet. Saken var en stor begivenhet som bidro til endringer både politisk og akademisk, med et økt fokus på det samiske. I 1988 ble sameparagrafen i Grunnloven vedtatt, men ifølge Riseth (2015) førte den likevel ikke til et fullt formelt likeverd mellom samisk og norsk kultur. Året etter etableres Sametinget. I boken *Sametinget: Institusjonalisering av en ny samepolitikk* analyserer Falch og Selle (2018) framveksten av en norsk urfolkspolitikk og de valgte institusjonelle løsningene. Kampen mot utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget var avgjørende «for samisk organisering og samfunnsliv og for hvordan den norske staten har forholdt seg til samene», hevder Falch & Selle (2018, s. 305). Utviklingen har også blitt påvirket av global urfolksrett der FN-systemet blant annet har vært sentralt. I 1990 ratifiserte Norge ILO¹⁷ konvensjon 169, som omhandler urfolks rettigheter til grunn og andre naturressurser. Skoghøy (2006, s. 82) forklarer at når en stat blir etablert på et område hvor det bor en annen folkegruppe, «plikter staten å legge forholdene til rette for at folkegruppen kan bestå som folkegruppe og få beholde og videreutvikle sin kultur på egne premisser».

I 1992 ble Rio-konferansen arrangert i regi av FN. I etterkant ble blant annet Konvensjonen om biologisk mangfold og Agenda 21 vedtatt. Konvensjonen om biologisk mangfold pålegger medlemslandene å jobbe for å ta vare på naturmangfoldet

¹⁷ Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) er FNs organisasjon for arbeidslivet.

på kloden, og Agenda 21 var en oppfordring til alle verdens lokalsamfunn om å handle lokalt. Urfolksperspektivet ble i større grad vektlagt etter Rio-konferansen, blant annet på grunn av økt fokus på sosiale og kulturelle perspektiver ved miljøvern og menneskerettigheter (Henriksen, 2002). Reimerson (2013) viser at de diskursive konstruksjonene av urfolks posisjon i konvensjonen om biologisk mangfold inkluderer koloniale begreper og maktstrukturer. Dette påvirker urfolks handlingsrom og deres muligheter for å presentere sine «sannheter» som legitime og gyldige. Reimerson (2013) peker på behovet for kritiske undersøkelser av konvensjonen om biologisk mangfold og naturvernpolitikk generelt på internasjonalt, nasjonalt og lokalt nivå.

Det flerkulturelle Nord-Norge har ifølge Jensen (2007) vært et ikke-tema i Norge før Universitetet i Tromsø ble opprettet i 1968. Da ble Nord-Norge og minoritetene i landsdelen satt i vitenskapens søkelys. Nergård (2019) skiller mellom en ytre kolonisering som dreide seg om landområder og en indre kolonisering med en systematisk ødeleggelse av den samiske kulturens sjel. Overgrepet mot språket var mest synlig, mens offensiven mot samisk tenkning og livsanskuelser, trosforestillinger og kosmologi, ulike kunnskapsformer og naturforståelsen» (Nergård, 2019, s. 21) var mindre merkbar. Denne indre koloniseringen av språket rammet flere av tradisjonens bærebjelker og Nergård (2019) mener at vi må erkjenne at forskningspolitikken var et overgrep. Det samiske samfunnet har lange tradisjoner for å høste fra naturen. Ifølge Nergård (2019) er denne fortroligheten med naturen, opparbeidet over flere generasjoner, i ferd med å gå tapt. Dankertsen (2014) beskriver også hvordan Nord-Norge alltid har vært et samfunn preget av kontakt mellom ulike folkegrupper. Det norske samfunnet sin behandling av samene har satt spor. Dankertsen (2014, s. 6) bretter ut den kulturelt komplekse virkeligheten som samer lever i, og viser «hvordan det å være samisk, artikuleres, og hvordan krenkelser og tap i fortid og nåtid er en viktig del av Nord-Norge i dag». Dankertsen (2014) er opptatt av kompleksiteten som eksisterer og har eksistert i Nord-Norge knyttet til samiske temaer. Det nordnorske samfunnet er «ikke et samfunn hvor samer og nordmenn lever hver for seg, men et samfunn hvor svært mange har samiske aner, og hvor mange forholder seg til en samisk fortid og nåtid» (Dankertsen, 2014, s. 214).

Ved inngangen av 2016 var 23 av 37 nasjonalparker i samiske reindriftsområder (Riseth, 2016a). Andelen av nasjonalparkvernet som er foretatt i norsk Sápmi har vært i endring siden de første nasjonalparkene ble opprettet (Riseth, 2016a). I 1975 utgjorde de «samiske» nasjonalparkene hele ti av i alt tretten nasjonalparker, altså 83 prosent av det totale vernearealet. I utviklingen av urfolkspolitikk er sammenhengen mellom territorium, språk/kultur og næringsutøving sentralt, og gjør seg gjeldende i spørsmål knyttet til land og vann (Selle et al., 2015). Landarealene i Sápmi er i dag i tillegg presset fra en rekke andre brukerinteresser, som eksempelvis vindkraftutbygging og hytteutbygging. I tillegg til dette må reindrifta «forholde seg til arealbehov i gruvedrift og industri, turisme og utbygging av veinett i eller nært beiteområder og trekkleier. Hver gang reindrifta påpeker disse interessekonfliktene, blir den beskyldt for å hindre samfunnsutviklingen», hevder Nergård (2019, s. 158). Den samiske bruken og forståelsene av landområdene er avgjørende for å forstå bakgrunnen og utgangspunktet for dagens konfliktlinjer. I tillegg er konfliktene mellom samene og den norske staten fortsatt til stede, og Nergård (2019) peker på at mange i reindrifta oppfatter at myndighetene ikke forvalter næringen på en god måte. Myndighetene i Norge har fulgt en modell for landbruk som ikke er i overensstemmelse med reindriftas forvaltnings-tradisjon (Nergård, 2019). De historiske linjene viser presset på samiske leve- og landområder, kultur og naturforståelser. Opprettelsen av verneområdene kan oppfattes som nok en kolonialisering fra norske myndigheters side. Med et slikt blikk føyer verneområdene seg inn i rekken av tiltak som tar kontroll over og former samisk levesett. Allard (2016) spør i hvilken grad lover om vern av natur tar hensyn til samisk kultur, interesser og/eller arealrettigheter, og på hvilke måter? Det er gjort en rekke arbeider som gjør rede for samiske rettigheter til vann og land.

Etter Alta-striden ble Samerettsutvalget nedsatt for å avklare statens forhold til samisk kultur og rettsstilling. Samerettsvalget kom med sin første utredning i 1984, som omhandlet samenes rettsstilling (NOU 1984:18). Den andre utredningen kom i 1997 og omhandlet naturgrunnlaget for samisk kultur. Samerettsutvalget ble gjenoppnevnt i 2001 og kom med enda en utredning i 2007 om samisk naturbruk og rettsituasjon (NOU 2007:13). I denne utredningen ble det foreslått at «hensynet til å bevare det samiske materielle kulturgrunnlaget angis som et verneformål» og en «bestemmelse om

foreleggelse for, konsultasjoner med og vektlegging av samiske interesser i verneprosesser» (NOU 2007:13, s. 80). I 2005 ble Finnmarksloven vedtatt og det ble i tillegg inngått en konsultasjonsavtale mellom Sametinget og regjeringen. Konsultasjonsavtalen omhandler urfolks rett til deltakelse og statens plikt til å gjennomføre konsultasjoner. Formålet er blant annet å «bidra til en praktisk gjennomføring av statens folkerettslige forpliktelse til å konsultere med urfolk» og «utvikle felles forståelse for situasjonen og utviklingsbehovet i samiske samfunn» (Sametinget, 2017). Som følge av konsultasjonsavtalen ble det inngått en avtale mellom Sametinget og Miljøverndepartementet om retningslinjer for verneplanarbeid i samiske områder (Riseth, 2016a). Avtalen skal sikre at «arbeidet med vernesaker etter naturvernloven som berører samiske områder gjennomføres på en tilfredsstillende måte» (Klima- og miljødepartementet, 2007).

Den koloniale historien og uretten som er gjort mot det samiske folk fortsetter å påvirke lokalsamfunn i dag. Tradisjonelle hjemmeområder har og blir fratatt samene. Trender i global vernepolitikk og nye verneparadigmer åpner for mangfold og å vurdere fordelene med komplementære tilnærminger til eksempelvis kunnskap (Adams, 2016). Den samiske motstanden mot opprettelsen av verneområder i Norge skriver seg inn i en internasjonal historie der urfolk har blitt overkjørt i prosessene med å opprette verneområder. Dowie (2009) forteller i sin bok *Conservation Refugees* historien om hvordan urfolk verden over har blitt tvunget bort fra sine landområder når verneområder opprettes. Han starter med Yosemite nasjonalpark, og beveger seg deretter til ulike steder i verden. Etter mange års kamp ble dette et tema på den tredje verdenskongressen til IUCN i 2004. Kongressens tema var «People and Nature – Only one World». Dette var ikke en tittel som medlemmene i IUCN ifølge Dowie (2009) ville valgt. Flere tar utgangspunkt i definisjonen som USA la til grunn i sin Wilderness Act fra 1964. Der defineres villmark som et område der jorden og dens levende samfunn får stå ubesværet av mennesket, og hvor mennesket selv er en besøkende som ikke blir igjen. Definisjonen bygger på en idealisert form for natur, en natur som mennesket hadde oppdaget og som tidligere ikke hadde blitt påvirket av mennesker. Dette var starten på en myte, en fiksjon som spredte seg rundt i verden, og har i et århundre vært en drivkraft i beslutninger om å verne områder (Dowie, 2009).

Flere spørsmål aktualiseres i tilknytning til opprettelsen av verneområder i samiske områder. Andreassen (2002, s. 116) peker på at vernemyndighetens retts- og kunnskapsgrunnlag bør problematiseres, «siden vern handler om makten til å definere hva som er verneverdig, hva som skal tillates av samiske praksiser innenfor verneområdene og hvilke forvaltningsordninger som skal etableres». Forholdet mellom samiske rettigheter og verneområder er artikulert på ulike, potensielt motsigende måter. Det kan åpne for diskursive kamper hvor historier om marginalisering og vedvarende maktrelasjoner kan begrense samisk handlingsrom i forvaltning og styring av verneområder. En av konsekvensen er at samiske rettigheter, tradisjoner eller kunnskap bare blir anerkjent når de korresponderer med vernemålsettingene, sier Reimerson (2015).

I dette kapitlet har jeg kort gitt en beskrivelse av Nord-Troms og de to case områdene Reisa nasjonalpark og Lyngsalpan landskapsvernområde. Deretter fulgte en presentasjon av historiske hendelser som har påvirket samiske lokalsamfunn og reindriftsnæringa. I neste kapittel vil jeg skissere analytiske perspektiver og presentere relevant forskning. Perspektivene og forskningsbidragene blir videre verktøy for å utforske forståelser av vernet landskap, og hvilke kunnskaper og verdier som ligger til grunn i forvaltning, næring og lokale praksiser i verneområdene.

3. Relasjonelle landskap. Analytiske perspektiver.

Denne avhandlingen utforsker hvordan mangfold i vernet landskap kan forstås og håndteres, og hvilke landskapsforståelser, kunnskaper og verdier som ligger til grunn i forvaltning, næring og lokale praksiser. I dette kapitlet presenterer jeg perspektiver på landskap¹⁸, kunnskaper og verdier. Landskapsforståelser innehar en rekke spenninger. Spenningene handler blant annet om kunnskap, hvordan kunnskap skaffes til veie og hvordan natur presenteres med utgangspunkt i kunnskapene (Setten, 2002).

Målet med dette kapitlet er å presentere teoretiske perspektiver, slik jeg forstår og anvender dem. Jeg starter med å gjøre rede for landskapsperspektivene til Tim Ingold og Kenneth R. Olwig. Begge kritiserer natur-kultur-dikotomien og fokuserer på praksiser i landskapet. For Ingold er praksiser og det erfaringsbaserte sentralt, og han vektlegger hvordan aktører interagerer med sine omgivelser og skaper landskapet. Olwig sitt perspektiv åpner i tillegg for å utforske hvordan landskap organiseres, hvordan det fortolkes av forvaltningen og forholdet mellom landskap og lovverk. For Olwig (2019) er altså et landskap også de juridiske, politiske og materielle praksisene som former det. Deretter introduserer jeg perspektiver på vernet landskap, kunnskaper og verdier, som er sentrale styringspremisser for verneområder.

Inspirert av dette forstås landskap som relasjonelt. Landskapet formes i møte mellom aktører og samfunnsinstitusjoner, er midlertidige og i kontinuerlig endring. Landskapet er kombinasjoner av det fysiske, praktiserte, det erfarte og fortolkede. Et relasjonelt forhold til landskap betyr eksempelvis at det er påvirket av hvilke aktiviteter vi gjør der. Landskap og praksis er på den måten samspillende parter, og dermed situasjonsbetingede. Disse teoretiske perspektivene er valgt fordi de åpner opp for å utforske mangfoldige relasjoner til et landskap, der både praksiser og byråkratiske formuleringer og kartlegginger får plass.

¹⁸ Jeg skiller ikke mellom landskap og sted i denne avhandlingen, i likhet med Cloke og Jones (2001). De peker på at det er en likhet mellom samfunn, landskap og sted i Ingolds landskapsperspektiv.

3.1 Landskapsperspektiver

Landskap som begrep¹⁹ skildrer ulike og ofte overlappende måter å forstå den komplekse relasjonen mellom mennesker og natur på. Det er motstridende ideer om landskapets betydning, kombinert med tilhørende maktpill og interessenemotsetninger (Mels & Setten, 2007). En rekke fagretninger anvender begrepet og utforsker det med utgangspunkt i sine vitenskapelige metoder. Geografer har eksempelvis definert landskap på motsetningsfylte måter de siste 30 årene, og det er ulike meninger om hvilke metoder som skal anvendes for å studere dem (Wylie, 2007). Begrepets kompleksitet gjør det til et godt begrep å tenke med, sier Olwig (2019). Spennningene i begrepet og at det både er materielt og diskursivt gjør det ifølge Setten (2003) til et nyttig analytisk perspektiv. Definisjoner av landskap er ofte et produkt av interaksjonen mellom naturforhold og kulturelle praksiser (Wylie, 2007). Eksempel på naturforhold er vann, fosser, vær, skog, planter og fjell, som det er knyttet til praksiser til. Landbruk foregår på steder med godt jordsmonn, og jakt og fiske har utviklet seg som et resultat av rik tilgang på ressurser.

For å utforske verneområdene anvender jeg teoretiske perspektiver på landskap utviklet av Tim Ingold og Kennet R. Olwig. Ingold (1993) skildrer den tette koplingen mellom mennesker, natur og kultur og hvordan elementene virker sammen. Gjennom å leve i landskapet blir det en del av oss, og vi en del av det (Ingold, 2011). I artikkelen «Recovering the Substantive Nature of Landscape» gjør Olwig (1996) rede for de mange måtene landskap som begrep kan forstås på. Han forsøker å ta tilbake landskapsbegrepet fra en scenisk forståelse der det visuelle og koplinger til kunst og estetikk har fått dominere (Wylie, 2007). I det følgende blir det redegjort for landskapsperspektivene til Ingold og Olwig, der innganger som er relevante i denne avhandlingen vektlegges.

¹⁹ Landskap kan forstås på ulike måter. Wylie (2007) gir en oversikt over ideer og teoretisk tenkning knyttet til landskapsbegrepet.

3.1.1 Landskap og praksiser

I sin fenomenologiske tilnærming til landskap vektlegger antropologen Tim Ingold hvordan aktører interagerer med sine omgivelser. Ifølge Ingold (2000) skapes landskap kontinuerlig og får mening i møte med de som oppholder seg der og deres praksiser. Motivasjonen for Ingolds valg om å studere antropologi var bekymringen for et økende gap mellom kunst og humaniora, og naturvitenskapene. Han søkte en disiplin som kunne heve seg over skillet, og samtidig være nær de levde erfaringene. I følge Ingold (2000) bygger vestlig tenkning og vitenskap feilaktig på et skille mellom «de to verdenene» til mennesker og natur. Hans målsettingen er å bringe fagdisipliner sammen, og han spør hvordan vi kan forstå det gjensidige samspillet mellom natur og kultur (Ingold, 2000).

Kritikken av natur-kultur-dikotomien er gjennomgående i Ingolds arbeid. Han har over flere tiår utviklet sitt begrepsapparat der begrepenes betydning glir over i hverandre. Landskapsbegrepet var ikke en del av hans undervisning og pensumlitteratur på 1980-tallet (Ingold, 2017). Miljø ble på denne tiden forstått som naturens fysiske verden. Men verden kan ifølge Ingold (2017) ikke bare være et miljø i fysisk forstand, eller et samfunn som kun forstås sosialt. På denne tiden fikk Ingold invitasjon til en konferanse og en arbeidsøkt om planlegging og tid i landskap. Til konferansen skrev han artikkelen *The temporality of landscape* (Ingold, 1993), der han introduserte begrepet *taskscape*. I artikkelen redegjør Ingold (1993) for begrepene landskap og *taskscape*. Landskap kan ikke beskrives kvantitativt og homogent, men er heterogent og må beskrives kvalitativt. Ved å bo i landskapet blir det en del av oss, og vi en del av det. Mennesket er på den måten ikke tilskuere, men aktive deltakere i skapelsen av sine omgivelser. Ingold (1993) kritiserer tilnærminger til landskap der representasjoner basert på kulturelle verdier og meninger er rådende. Begrepet *taskscape* anvendes imidlertid for å få fram at landskapet skapes gjennom praksiser (Wylie, 2007). I artikkelen argumenterer Ingold (1993) for at midlertidighet er innebygd i *taskscape*, fordi det en kontinuerlig skapelsesprosess. *Taskscape* er koplingen mellom landskap og menneskets praksiser. Hvis vi anerkjenner landskapets midlertidighet kan vi bevege oss bort fra natur-kultur dikotomier, og skillet mellom tidsuavhengige naturvitenskapelige studier, og humanistiske studier av historie som ikke nødvendigvis omtaler materialitet (Ingold, 2000). Det sosiale eksisterer ikke

før landskapet. Det sosiale skjer i møte med landskapet. Det betyr at det sosiale både skapes i møte med landskapet og er med å skape landskapet (Franklin, 2001).

I senere arbeid sier Ingold (2017) at *taskscape* og landskap er det samme. Han introduserte begrepet *taskscape*, for så til slutt å ende opp med å vise at vi ikke trenger det. Ingold (2017) fastslår at landskap er et godt begrep, så lenge vi bringer levde liv tilbake inn i det, og slutter å betrakte det som en scene og natur der menneskelige handlinger utspiller seg. Han viser til kulturgeografen Kennet Olwig som beskriver landskapsbegrepets før-moderne betydning. Den før-moderne forståelsen av landskapsbegrepet kopler dets betydning til praksiser. Landskapet formes gjennom de menneskelige praksisene der folk arbeidet på jordene, med øks og plog. Videre i denne avhandlingen vil jeg vise til Ingolds landskapsbegrep, med utgangspunkt i det bakteppet jeg her har beskrevet.

I denne forståelsen blir landskapet ifølge Ingold (1993) en del av oss, på samme måte som at vi er en del av det. Dette er sentralt i Ingolds ontologi om dvelende praksiser²⁰. Landskapet og dvelende praksiser er vevd sammen, og Wylie (2007, s. 160) påpeker at: «for Ingold, landscape is dwelling». Utgangspunktet for dette perspektivet er at det menneskeskapt, enten det er i fantasien eller materielt, skapes gjennom aktivitetene som gjøres, i en spesifikk relasjonell kontekst i et praktisk engasjement med omgivelsene (Ingold, 2011).

Ingold (2011) redegjør for sitt antropologiske arbeid ved å dele det opp i fire faser, som har dreid seg om fire tema: mening knyttet til produksjon, mening knyttet til historie, dvelende praksiser og hvordan livet leves langs linjer. Kritikken av natur-kultur dikotomien er gjennomgående. Selv om Ingold (2011) beskriver fasene på en måte som at de kommer etter hverandre i tid, så påpeker han at de flyter over i hverandre. Ingold (2017) beskriver hvordan han begynte å tenke at enhver praksis utgjør en form for lineær bevegelse. Vårt praktiske engasjementet med omgivelsene innebærer mange bevegelser. Ingold (2011) bruker begrepet veifarende praksiser, min oversettelse av *wayfaring*, for å presentere den kroppslige erfaringen som bevegelse gir. Det er som veifarende vi mennesker bor i verden. Menneskelig eksistens er ikke bundet til sted, men bidrar til å

²⁰ Min oversettelse av Ingold sitt begrep *dwelling*.

binde steder sammen. Ingold (2011) sammenligner steder med knuter. De ulike trådene som inngår i knuten kan være menneskers levde liv og materielle og ikke-materielle elementer. Knuten er punkter der elementer flettes sammen. Samlet utgjør de det Ingold kaller *meshwork*. Ingold (2017, s. 25) redegjør for sin tenkning der «the array of tasks largely come to be replaced by this medley of lines». Ingold (2011) bruker metaforer som linjer og *wayfaring* for å formidle den kroppslige opplevelsen av å bevege seg gjennom og skape sammenvevde steder. Han argumenterer for at linjene individer trekker, blir knyttet sammen med andre, og danner *meshwork*. *Meshwork* forstås her som prosessen der praksiser og bevegelser i verneområdene utgjør landskapet. *Meshwork* illustrerer verdens iboende dynamikk, en dynamikk som åpner for å utforske verneområdene som skapes gjennom relasjonelt konstituerende praksiser og materialiteter (Ingold, 2011). Dette skriver han også om i sine tidligere arbeid:

“A place owes its character to the experiences it affords to those who spend time there – to the sights, sounds and indeed smells that constitute its specific ambience. And these, in turn, depend on the kinds of activities in which its inhabitants engage. It is from this relational context of people’s engagement with the world, in the business of dwelling, that each place draws its unique significance” (Ingold, 2000, s. 192).

Med en slik forståelse legges det en holistisk vurdering av den materielle og sosiale konteksten til grunn. Livet og alle levende vesener er aldri statiske, men kontinuerlig i bevegelse. Slik Ingold (2015, s. 11) skriver: «for minds and lives are not closed-in entities that can be enumerated and added up; they are open-ended processes». Verneområdene er altså i kontinuerlig utvikling. Mennesker oppsøker dem, det skjer miljømessige endringer som kan påvirke naturmangfold. I tillegg former politiske og byråkratiske målsettinger bruk og forståelser. Landskapene er dynamiske, formet av en rekke ulike krefter som sosiale og materielle forhold, hendelser, følelser og minner. Dette veves sammen og bidrar til å åpne for eller begrense mulige handlinger.

Det er også andre teoretikere som har en relasjonell ontologi. Doreen Masseys teoretiske perspektiver har en tilsvarende måte å betrakte sted på. Hennes begrep *throwntogetherness* har som *meshwork* et relasjonelt utgangspunkt. Alt er et produkt av

relasjoner, mellom mangfoldige biter og deler, som er naturlige, sosiale, politiske, økonomiske og kulturelle. Massey (2005) sier at *throwntogetherness* gjør steder spesielle, og krever forhandlinger. Dette står i kontrast til en forståelse av steder som fastsatt og forhåndsgitt. Utfordringen er hvordan vi skal respondere på våre daglige møter med stein og trær. Dette krever ifølge Massey (2005) at man på finne en løsning på hvordan mangfoldige forståelser av sted skal håndteres.

I de mange forståelsene er det flere måter å ha kunnskap om landskapet. I det nære samspillet mellom landskap og praksis som Ingold (2011) skildrer, sirkulerer kunnskaper. Dette illustreres i et forskningsarbeid i Nord-Finland. Det er i dag en kamp mellom ulike kunnskapsformer (Ingold, 2011; Ingold & Kurttila, 2000). Ingold og Kurttila (2000) viser dette poenget gjennom et forskningsprosjekt som studerte hvordan samiske innbyggere opplever sine omgivelser og klimaendringene. Frustrasjon oppstod da de oppdaget at forskerne og samene ikke snakket om det samme. De naturvitenskapelige forskerne ville undersøke klimaendringer, men for samene var været det viktige. Klima er satt sammen av en rekke variabler som temperatur, lufttrykk og vindstyrke, mens vær handler om hvordan det føles å være kald versus varm, gjennomvåt i regn eller fanget i en storm. Klima blir registrert, mens vær oppleves. Forsøket på å integrere klimatiske målinger med historier om vær-relaterte opplevelser viste at forholdet mellom klima og vær ikke er rett frem.

Opplevelser av været er tett koplet med eksempelvis livshistorier og barndomsminner. Når vi anerkjenner dette, blir det mulig å forstå hvorfor det er så vanskelig for folk å beskrive sin tradisjonskunnskap. Ekspertene og byråkrater har ofte tolket utfordringen med å sette ord på tradisjonskunnskapen som et tegn på dens svakhet, utilstrekkelighet og manglende autentisitet. Derimot er disse egenskapene kilden til tradisjonskunnskapens styrke. Ingold og Kurttila (2000) konkluderer med at kunnskapen er lokal, ikke fordi den er bundet til sted, men fordi den er i kroppen. Levde liv er vanskeligere å plassere i forhåndsdefinerte kategorier og modeller (Ingold, 2011). Ingold (2011, s. 154) beskriver hvordan innbyggernes kunnskap «is integrated alongly». Gjennom å betrakte verden som bestående av praksiser, hviler en forståelse av at vi også får kunnskap om den gjennom praksiser: «such knowledge is neither classified nor networked, but

meshworked» (Ingold, 2011, s. 154). I dette har også de lokale innbyggernes praksisbaserte kunnskap en plass.

De menneskelige aktivitetene som former landskapet har en marginal plass i forvaltningen av verneområdene. Begrepet «natur» og ivaretagelse av natur står delvis sentralt. Begrepet natur er ifølge Ingold (2005) iboende politisk, på en måte som ikke bygger på eller tar hensyn til hans perspektiv om dvelende praksiser. Et eksempel er hvordan verneområder blir innrammet på kartet, uten at det tas hensyn til de mange relasjonene til landskapet. Innenfor grensene på kartet reduseres alt til noe som kan kartlegges, settes opp i modeller og katalogiseres. Men verneområdene er ikke statiske, men formes kontinuerlig av bevegelser, både av mennesker og dyr (Ingold, 2005).

I følge Dinnie, Blackstock og Dilley (2012) åpner Ingolds dvelende perspektiv for å diskutere målet med nasjonalparker med utgangspunkt i de mange relasjonene til landskapet. De viser at enkelte interesser ønsker at landskapet fremstilles enhetlig. Men innbyggerne relaterer seg til landskapet forskjellig, og deres praksiser former oppfatningene av hva som bør og ikke bør skje i en nasjonalpark. Landskapet skapt av dvelende praksiser og målene knyttet til vern av biologisk mangfold og naturarv, er ikke nødvendigvis i overenskomst med mål knyttet til økonomisk utvikling. Dette bidrar til at landskapets meningsinnhold forhandles.

I sin forskning på frukthager i Somerset i England tar Cloke og Jones (2001) utgangspunkt i filosofien til Ingold der landskap er verden slik den er kjent for de som bor, har bodd, kommer til å bo der eller gjør en aktivitet der. De viser hvordan frukthagene ikke er museum som viser fortidens landskap, men at nye praksiser har utviklet seg og blir påvirket av økonomiske, tekniske og kulturelle endringer. Verneområder er, på samme måte som Cloke og Jones (2001) beskriver hagene, en blanding av natur, mennesker, teknologi og byråkrati. Rybråten (2013) viser hvordan natur blir til og hvordan ulike naturer kontinuerlig bringes ut i praksis. I studien av Unjárga-Nesseby skildrer Rybråten (2013) hvordan fjell, skoger, fjorder og innsjøer for enkelte kan være *villmark*, mens de for andre er viktige områder der de føler seg hjemme. Fremfor å presentere naturen i Unjárga-Nesseby retter hun oppmerksomheten mot mangfoldet som skildringene av natur skjuler. Hun fokuserer på prosessene som

produserer eller vedtar natur og hvordan ulike naturer skapes eller innføres i interaksjonen mellom folk og landskap, inkludert vær, sesongvariasjoner, materialitet og diskurser.

Jeg har til nå gjort rede for Ingolds ontologi og landskapsbegrep, som henger tett sammen. Gjennom å beskrive Ingolds forskning i Nord-Finland viste jeg ulike måter å ha kunnskap om landskapet på. Ingold har blitt kritisert for å fokusere for mye på individer, på bekostning av historisk og kulturell kontekst, og for å ha et romantisk syn på landskap, som blant annet kommer til uttrykk i skildringer av rurale, førmoderne og ikke-vestlige samfunn (Wylie, 2007). Ingold (2005) er selv kritisk til begrepet *dwelling*, og at det høres alt for koselig og komfortabelt ut. Det kan virke som at alle spenninger er løst, selv om det ikke var intensjonen. Ingold (2005) skriver at vi kan anerkjenne at dvelende praksiser er en måte å være hjemme i verden på, men at hjemme ikke nødvendigvis er et hyggelig sted å være, og at vi heller ikke er alene der. Han har i tillegg blitt kritisert for at det politiske er fraværende i hans dvelende perspektiv (Ingold, 2005). Ingold (2005) skriver at kritikken er på sin plass, og at noe bør legges til grunn hvis vi skal forstå maktforholdene knyttet til menneskets relasjon til naturen. Han spør videre: Hva bør dette være? Howes (2011) kritiserer Ingold for å utelate sosiale og kulturelle dimensjoner som kan bidra til å forklare ulikheter i menneskers liv og deres oppfattelse av landskap. Ingold sitt svar på denne kritikken er knyttet til det dvelende perspektivet og den relasjonelle forståelsen der folks handlinger skjer i omgivelsene hvor de befinner seg. Ifølge Hornborg (2018) er Ingolds vektlegging av fenomenologi og lokale relasjoner frakoplet den abstrakte logikken i økonomiske og politiske systemer. Dette er problematisk i et moderne samfunn der økonomiske og politiske ulikheter har stor betydning. Ifølge Hornborg (2018) fremsetter Ingold en ontologisk kritikk av moderniteten, uten at han identifiserer maktforholdene som har skapt eller er utgangspunktet for kritikken. I en utforsking av verneområder er det byråkratiske og politiske sentralt, da vernepolitikk blant annet gir en rekke føringer på forholdet mellom mennesker og natur. Dette er elementer som får større plass i Kennet Olwigs arbeid, som jeg tar for meg i neste kapittel.

3.1.2 Sceniske og substansielle landskap

Kenneth R. Olwig er oppvokst i New York, men han har røtter i Skandinavia. Arbeidet hans med landskap er preget av disse røttene og en yrkeskarriere på universiteter i Skandinavia (Renes, 2020). Ifølge Olwig (2019) kan landskap bety ulike ting og gis mening avhengig av historisk, sosial og geografisk kontekst. Landskapets meninger og praksiser formes ifølge Olwig (2019) av ideer om lov og rettferdighet og er vevd sammen med natur og kultur. I det følgende vil jeg gjøre rede for hans begreper «sceniske» og «substansielle landskap». Jeg vil beskrive noe av hans arbeid knyttet til Den europeiske landskapskonvensjonen, som også er relevant i tilknytning til verneområder.

Olwig kritiserer forståelsen av landskap som naturskjønne omgivelser, og han kritiserer landskap som en måte å se på. Han bidro til å reformulere det nordiske landskapsbegrepet (Widgren, 2015). Ifølge Olwig (2003) står historie, sedvaner/lov, språk og kultur sentralt i den nordiske tilnærmingen til landskap. Disse virker sammen og former landskap både samfunnsmessig og som fysiske steder. Ifølge Olwig (2019) har ideologier som fremmes av naturvitenskapene i den naturfilosofiske tradisjonen dominert i filologi og humaniora når det gjelder å forstå relasjonen mellom samfunnet og dets omgivelser. Olwig (2019) beskriver hvordan natur historisk ofte har blitt vurdert ut fra sceniske begreper, der beskrivelser som eksempelvis «villmark» fremmes. Dette har konsekvenser for hvordan samfunnet former og definerer hva som er natur, og hva som ikke er det, og hvordan natur blir formet som et objekt for naturforvaltning. Olwig er opptatt av hvordan de formelle institusjonene knyttet til landskap blir organisert, da de har definisjonsmakt.

I sine arbeider med landskapsbegrepet går Kennet R. Olwig tilbake til begrepets opphav. Han har en filologisk tilnærming med bruk av historiske kilder og etymologiske metoder. Olwig (1996) argumenterer for at det er behov for en mer substansiell forståelse av landskap. En forståelse som anerkjenner betydningen av samfunn, kultur, lover og skikker for menneskets ideer og praksiser knyttet til landskap. Han peker på skillet mellom amerikansk landskapsforskning, som vektlegger kunst, estetikk og

elitenes symbolske verdier og smak, og en nord-europeisk historie der landskapsbegrepet ofte blir koblet med lokalitet, samfunn og sedvaneretter (Wylie, 2007). Landskapsbegrepet kan ifølge Olwig (1996) altså forstås på en rekke måter, som igjen har implikasjoner for vår forståelse av natur-kultur relasjoner.

Olwig gjør rede for de historiske endringene i meningene som tillegges begrepene land og landskap. Det nordeuropeiske landskapsbegrepet eksisterte lenge før landskap ble koplet med en estetisk betydning, slik det ble gjort i landskapsmalerier på 1600-tallet (Olwig, 1996). Olwig (1996) vektlegger praksis i tilknytning til landskapsbegrepet. Han anerkjenner det visuelle perspektivet, samtidig som han kritiserer den britiske visuelle og estetiske tradisjonen for å være ensidig og mangelfull. Ifølge Olwig (1996) belyser den i liten grad relasjonene mellom mennesker og deres fysiske landskap. Konsekvensen er at menneskets praksiser i landskapet ikke får betydning. I begrepets opphav er det i tillegg snakk om mer enn et begrenset stykke landområde. Landskap koples også til sedvaneretter, institusjoner og folk. Landskapet er gjennomsyret av meninger og sedvaner, som er sentrale i politiske, juridiske, kulturelle og moralske spørsmål knyttet til omgivelsene våre (se også Flemsæter (2014)).

Substansielle landskap er preget av levde liv og kunnskap som tilegnes gjennom bruk (Olwig, 2019). Det er en tett kopling til Tim Ingolds landskapsbegrep, som eksempelvis vektlegger hvordan vi tilegner oss kunnskap gjennom bruk av sansene og utførelsen av ulike oppgaver. Olwig (2019) viser til Ingold (1993) sitt arbeid om hvordan landskapet skapes av innbyggernes hverdagspraksiser. I landskapet veves miljø, vegetasjon, geologi og praksiser sammen (Olwig, 2019). Olwig (2019, s. 16) introduserer det han kaller en «anthropo-philological approach». Han skriver at filologiens kjærlighet for kunnskap og læring ikke bare bringes fram i biblioteker og kunstmuseer, men også gjennom deltakelse og observasjon, språk og kultur. Tilnærmingen er inspirert av Ingold (1993) sin vektlegging av kunnskap som vi tilegner oss gjennom hverdagspraksiser. Som nevnt har Ingold tidligere satt pris på Olwig sin redegjørelse for opprinnelsen til landskapsbegrepet. Ingold har skrevet forordet til Olwigs (2019) nyeste bok. Der peker han på at ord er menneskelige ting. Språket er en måte å uttrykke hvordan vi føler vår

egen tilstedeværelse, men bringer også inn personer og steders nærvær gjennom måten de omtales, sier han.

Ifølge Olwig (2019) har landskap, med våre ideer om sted, rom og omgivelser, blitt tilpasset de visuelle verktøyene og tenkningen til naturvitenskapene. Det var en slik ensidig tenkning han tok et oppgjør med i artikkelen i 1996. Han avviser ikke betydningen av naturvitenskapelig kunnskap, men stiller spørsmål ved rollen til vitenskapene når de blir (mis)brukt for å skape ideologier der natur bestemmer kultur (Olwig, 2019). En slik tenkning var utgangspunktet for de første nasjonalparkene i Amerika, der naturskjønnhet og villmarksidealet stod sterkt. Under opplysningstiden ble billedlige fremstillinger og vitenskapelige målinger og kunnskap vektlagt, og har siden da påvirket våre forståelser og bruk av natur (Olwig, 2019). Ifølge Olwig (2019) styrket en slik forståelse kolonialistiske holdninger, og lokale innbyggere og urfolk ble vist bort fra sine boområder. Olwig (2019) skriver at når vi forvalter natur gjennom slike sceniske begreper, er det perspektivet til landskapsarkitekten som bestemmer hva som blir oppfattet og forvaltet som natur. Landskapsarkitekten Olmsted, som laget nasjonalparkplanen for Yosemite i California, ønsket en park for amerikanere som var i stand til å verdsette dalens naturskjønnhet (Olwig, 2016). Urbefolkningen ble imidlertid ikke ansett som dalens lokale innbyggere, men ble betraktet som forstyrrende og ødeleggende for naturen, og ble derfor vist bort. Olwig (2016) mener det er problematisk når grunnlaget for rettigheter er begrunnet i lovgivning og ikke i sedvanerettslige bruksrettigheter. Folket i Yosemite, «indianerne», kunne forsvart sine sedvanerettslige brukerrettigheter til landskapet i dalen i henhold til etablert anglo-amerikansk lov. Dette ble ifølge Olwig (2016) oversett.

I verneområdene kan sedvaneretter for eksempel være beiterettigheter hos reindrifutøvere og bønder. Sedvaner er den eldste rettskildefaktoren og er knyttet til vedvarende handlemåter og bruksmønstre. Olwig (2019) mener at det kan være nyttig å skille sedvane og tradisjon, selv om de ofte brukes som synonyme. Tradisjoner skapes hele tiden, mens sedvaner har pågått lenge. Sedvaner utgjør viktige strukturer, spesielt når disse nedfelles i lovgivning. For Olwig (2019, s. 136) er tradisjon, sammen med sceniske landskap, «an invention of modernism and a corollary of its idea of progress». Dette er

et eksempel på “the logic of inversion”, ifølge Olwig (2019). Derimot veves landskapet sammen, inkludert dets vegetasjon og økologi, gjennom praksiser, der eksempelvis verdifulle arter opprettholdes av beitedyr (Olwig, 2019). Slike praksiser er utgangspunktet for sedvaneretter. Ween (2006, S. 29) undersøker koplingen mellom samer, jus og antropologi og påpeker at «både jus og antropologi som fag er formet av politiske krefter i forskjellige historiske epoker». Det kan oppstå skjevheter i forståelsene av sedvane når ulike fagtradisjoner møtes, blant annet fordi fagene har ulike intensjoner. Rettsvesenet mangler for eksempel forståelse for kunnskap basert på muntlige fremstillinger. Rettsvesenet stiller krav om at reindrifts praksis skal være tydelig, og skal kunne etterprøves i retten. En antropologisk definisjon av sedvane har ikke en slik kategoriserende effekt (Ween, 2006). Dermed blir en norsk rettskultur som ikke anerkjenner samisk annerledeshet, ifølge Ween (2006) diskriminerende. Det norske rettsvesenet har ikke anerkjent muntlig bevismateriale, og det er i tillegg et oversettelsesproblem mellom samisk forståelse og norsk lov. Den samiske kunnskapstradisjonen er muntlig, kroppsliggjort, tatt for gitt og derfor vanskelig å konkretisere (Ween, 2006). Dette illustreres også i Ween og Lien (2016) sin studie av opprettelsen av Finnmarks-eiendommen (FEFO)²¹. Samene måtte uttrykke sine relasjoner til landskap og ressurser på en måte som juristene ville anerkjenne. Det stilles altså ikke spørsmål om hvilken natur som tillates i juridiske og byråkratiske prosesser, og om det er åpning for ontologisk mangfold (Ween & Lien, 2016)

Olwig (2005) påpeker at det ikke kan være en fast formel som balanserer de ulike måtene å forstå landskap på. Forståelsene er delvis abstraksjoner, de er gjenstand for politiske og juridiske prosesser og bidrar til en sammenvevd historie som hele tiden er i endring. Rollen til forvaltningen er å vise styrker og svakheter ved de ulike forståelsene (Olwig, 2005b). Da Norge ratifiserte Den europeiske landskapskonvensjonen (ELK) bidro det til diskusjoner om landskapsbegrepet, og hvordan allmennhetens medvirkning og oppfatning av landskap skulle ivaretas (Olwig, 2007). Formålet med konvensjonen er å verne, forvalte og planlegge landskap, og å organisere europeisk samarbeid knyttet til landskap. Samtidig skaper konvensjonen noen rammer og forventninger til hvordan vi

²¹ Kartleggingen blir gjennomført av Finnmarkskommisjonen: <https://www.domstol.no/finnmarkskommisjonen/>

skal forstå landskap. Dobbeltheten i landskapsbegrepet kommer til uttrykk i definisjonen som ELK forholder seg til. Landskap blir definert som «et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/ eller menneskelige faktorer²²». Denne definisjonen hviler på den samme forståelsen som Olwigs begrep «substansielle landskap» (Olwig, 2019). ELKs offisielle tekst fremmer dermed en politikk som hviler på en substansiell landskapsforståelse. Men Olwig (2019) viser hvordan det ikke følges opp i den vedlagte «forklaringsrapporten» til konvensjonen. Der introduseres «a technocratic zoned and GIS'ed top-down approach» til landskap som harmoniserer dårlig med konvensjonens demokratiske ambisjon (Olwig, 2019, s. 169).

Olwig (2007) sammenligner landskapet med en skapning med kulturelle oppfatninger og identiteter som hele tiden er i endring. Spørsmålet er hvordan vi skal analysere et slikt landskap. ELK fastslår at landskap hovedsakelig ikke skal planlegges og utvikles av fagekspertene. Definisjonen skal ta utgangspunkt i folk sine hverdagspraksiser og deres forståelser (Olwig, 2007). Olwig (2007) peker på at det er vanskelig å se hvordan tekniske og instrumentelle tilnærminger relaterer seg til eksempelvis kulturelle verdier. Tverrfaglighet vektlegges, men den reduseres ofte til et spørsmål om teknikk og bruk av for eksempel geografiske informasjonssystemer (GIS) og ulike kartleggingsteknikker. Vitenskapelig og teknokratisk ekspertise evner ikke alltid å fange offentlighetens oppfatninger. Den demokratiske utfordringen kan da bli at ikke alle blir hørt (Olwig, 2007). Ifølge Olwig (2019) foretrekker ekspertene å bestemme landskapets vitenskapelige, «objektive», karakter selv før de involverer offentligheten. Dette harmoniserer dårlig med de demokratiske ambisjonene til ELK (Olwig, 2019). Olwig (2019) gjengir et sitat av Ingold (2009) som beskriver «the logic of inversion». Landskapet reduseres ifølge denne logikken til tingenes egenskaper og elementer i en fysisk verden. Fremstillingene evner derimot ikke å fange øvrige egenskaper, kvaliteter og verdier, eller å fange kompleksiteten i våre landskap. Norsk miljøforvaltning sine veiledere og håndbøker for kartlegging og analyse av landskap åpner ikke for «en dialog

²² <https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/internasjonalt-plansamarbeid/landskapskonvensjonen/om-konvensjonen/europeisk-landskapskonvensjon-norsk-teks/id426184/>

om ulike oppfatninger og landskapsverdier eller til å avdekke nye, potensielle område-oppfatninger, slik landskapskonvensjonen legger opp til» (Geelmuyden & Fiskevold, 2016, s. 51). Analysetradisjonen er ifølge Geelmuyden og Fiskevold (2016) på kant med konvensjonen. I tradisjonen er det en rådende epistemologi som vokter det objektive og målbare tyngst. Setten (2002) viser sammenhengen mellom et scenisk perspektiv på landskap og landbruksforvaltningens landskapssyn. Forvaltningen inntar en tilsynelatende nøytral posisjon. Utvikling av kartografi og statistikk var en forutsetning for at de kunne gjøre dette, «fordi det var måten samfunnet og territoriet kunne gjøres synlig for den sentrale forvaltningen på» (Setten, 2002, s. 151). Gjennom slike landskapsframstillinger nøytraliseres tid og sted, og «representasjonene ivaretar observatørens tilsynelatende objektivitet» (Setten, 2002, s. 152).

Det såkalt objektive og målbare vektlegges i Olwigs «sceniske» landskapsbegrep. Olwig har kritisert begrepet landskap som en visuell «maske» som tar oppmerksomheten vekk fra viktigere spørsmål som kan omhandle maktkamper og dragninger mellom ulike ideologier (Olwig, 1996). Olwig (2008a) peker på at problemet med politiske saker der naturbegrepet er sentralt, er at natur er et ideologisk ladet begrep, og at debatten fort blir polarisert mellom det naturlige og unaturlige. På et tidspunkt var det en ordveksling mellom Kenneth R. Olwig og Karl Benediktsson. Benediktsson (2007) argumenter for å gi mer rom til det visuelle og estetiske i en ansvarlig landskapspolitikk. Han mente det ville gi rom for flere historier og måter å verdsette landskapet på. Det visuelle formidler ifølge Benediktsson (2007) mer enn de reduksjonistiske historiene til ingeniørkunnskapen og økonomene. Dette vil skape større engasjement, og han bruker eksempler fra en vannkraftutbygging på Island som eksempel. Han mener at visuelle oppfatninger ofte involverer flere sanser, og at kritikken mot det visuelle ikke er oppmerksom på at den estetiske opplevelsen er flerdimensjonal. Den kan ikke reduseres til en sans. Benediktsson (2008) mener kritikken er av en spesifikk form for visualitet, med koplinger til diskurser om objektivitet, kontroll og autoritet. Olwig og Benediktsson fremstår likevel som ganske enige, og begge mener at ensidige analyser bidrar til polarisering fremfor å belyse kompleksiteten ved en gitt situasjon. Vakre fjell forteller ikke hele historien til de som lever sine liv her. Et eksempel er tendenser til en dyrking

av det urørte landskapet, som ofte viser seg å ikke være så urørt som enkelte oppfatter dette.

Dette delkapitlet viser skillet Olwig gjør mellom substansielle og sceniske landskap. Hans begrep «substansielle landskap» ligger nært Ingolds landskapsbegrep, men Olwig omtaler i større grad historisk bruk og hvordan sedvaner har oppstått, som igjen ofte er nedfelt i lover. Olwig viser i tillegg hvordan et scenisk landskapsbegrep, der det målbare gjennom en instrumentell tilnærming vektlegges, ikke evner å fange landskapets kompleksitet. Dette påvirker hvordan landskap forvaltes og forstås, og de praksiser som utøves og det er rom for i vernet landskap.

3.2 Vernet landskap

Landskapsperspektivene til Ingold og Olwig viser hvordan landskap kan forstås. Med utgangspunkt i disse tydeliggjøres hvordan en rekke praksiser og forståelser kan knyttes til vernet landskap. I dette avsnittet vil jeg kort reflektere rundt natur-kultur-dikotomien og bruken av begrepene natur og landskap, før jeg presenterer noen forskningsbidrag. Disse viser hvordan forståelser kan være formet av kroppslige møter med landskapet, hvordan tilrettelegging utformes og, hvordan forhandlingsprosesser bidrar til vernets innhold.

Landskapsperspektivene jeg har presentert peker på at det er problematisk å skille mellom natur og kultur, slik både Ingold og Olwig gjør rede for. Likevel er natur-kultur en sterk tankefigur og en viktig del av menneskers forståelse av hverdagens virkelighet, ifølge Gunnarsson, Saltzman og Sjöholm (2017). Det er flytende grenser mellom hva som oppfattes som kultur og natur, og refleksjonene kan være nærmest filosofiske; «om hvor naturen begynner og slutter» (Gunnarsson et al., 2017, s. 145). Begrepene brukes også om hverandre i verneområdeforvaltningen, noe som også gjelder begrepene natur og landskap. For eksempel vises dette i formuleringen i formålet med naturmangfoldloven. Lovens formål er:

«at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den

gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur» (Naturmangfoldloven, 2009, § 1).

Naturmangfoldloven angir mål med verneområdene, og antyder samtidig hvordan ulikt meningsinnhold knyttes til dem. Dette illustrerer også de mange forventningene som knyttes til verneområder.

Nært knyttet til mangfoldig meningsinnhold er endringene i begrunnelser for vern de siste tiårene, som Mace (2014) gjør rede for. På 1960- og 1970-tallet ble naturens egenverdi vektlagt, og nøkkelideene hvilte på arter, villmark og verneområder. I løpet av 1980-tallet ble det økt oppmerksomhet på hvordan menneskets aktiviteter kan ødelegge naturen. Målsettingene med vern ble derfor knyttet til å reversere og redusere truslene. Mace (2014, s. 1558) omtaler dette som «natur på tross av mennesker». I denne perioden ble lokalbefolkningens rolle i forvaltningen av verneområder og bærekraft satt på dagsorden. På 1990-tallet beveget vernetenkningen seg vekk fra fokuset på arter og vektla økosystemtjenester, med en erkjennelse av naturens betydning for mennesket. Tenkningen preges av «natur for folk» (Mace, 2014, s. 1558). I de senere årene har utviklingen gått i retning av «natur og mennesker» (Mace, 2014, s. 1559), der kulturelle strukturer og institusjoners betydning for bærekraftig utvikling av samfunn og natur verktlegges. Disse skiftene i fokus har skjedd over en kort tidsperiode, og har ifølge Mace (2014) resultert i et mangfold av synspunkter og motiver som nå brukes samtidig som argumenter for å verne. Mace (2014, s. 1560) påpeker avslutningsvis: «hopefully the many features of “people and nature” will continue to be the focus for conservation over the coming decades». Dette viser også betydningen av å overkomme natur-kultur dikotomien. Slike dikotomier kan ifølge Ween og Flikke (2009) forvrengte og skape gjensidig utelukkende kategorier som skjuler heterogenitet og kompleksitet.

De mange måtene verneområdene skildres og fremstilles illustrerer landskapets heterogenitet. Det samme viser Jamal, Everett og Dann (2003) i sin forskning på fremstillinger av naturbaserte destinasjoner. De kan formidles gjennom naturvitenskapens blikk, formidlet av en naturveileder eller biolog, for næringslivet gjennom markedsføring og for offentlig politikk gjennom forvaltningens

kunnskapsgrunnlag og dokumenter. Ved å åpne for et mangfold av forståelser er det ifølge Jamal et al. (2003) rom for en rekke praksiser, som åpner for flere måter å erfare naturen på, tilsvarende Ingolds vektlegging av praksis, og Olwigs substansielle landskapsbegrep. I vår tid får et rasjonelt og instrumentelt syn på natur dominere, på grunn av den vitenskapelige, tekniske og industrielle revolusjonen (Jamal et al., 2003). Natur blir forstått som lovmessigheter. Dette legger noen føringer og gir grunn til å stille spørsmål ved hvem sin arv, historie og kunnskap som blir vektlagt og hvilke stemmer som ikke blir hørt i disse instrumentelle narrative om naturområder. De oppfordrer til en refleksiv interaksjon med naturens mange narrativer, inkludert spirituelle relasjoner. Et eksempel som viser hvordan natur er mer enn det naturvitenskapelige, er Nergård (2019) sine analyser av fire samiske miljøer. Deres livsrytmer, levemåter og livsanakueler er koplet til naturen, basert på en gjensidighet mellom mennesker og natur. Slike betraktninger får vanligvis ikke plass i en forvaltning der naturvitenskapene dominerer. Verneområdene kan fortelles frem på en rekke måter, på samme måte som Kielland (2015) viser i sine analyser av et fjellområde. Det samme fjellområdet ble skildret som månelandskap, reindriftslandskap, uberørt landskap og som et viktig fjellområde for utvikling av vindkraft. De ulike stedsfortellingene fremmer bestemte interesser.

Menneskets møter med natur får nødvendigvis heller ikke plass i naturvitenskapelige presentasjoner eller i fremstillinger i turismesammenheng. Lund (2013) viser hvordan vernet natur blir fremstilt innenfor gitte rammer i sin beskrivelse av en reise i Snæfellsjökull nasjonalpark på Island. Ved å besøke stedene nasjonalparkmyndighetene har merket av på kartet gis det lite rom for egne oppdagelser. Innrammingene av turistopplevelsene i nasjonalparken utelater dynamikken som oppstår i det *kroppslige* møtet mellom turist og omgivelsene. Lund (2013, s. 169) skildrer et besøk til nasjonalparken og sine møter med natur slik: «rather, nature emerged through the physical encounter as I travelled with it». Gjennom å vise til Ingold påpeker Lund (2013) at kunnskap ikke samles i forkant av en reise, men underveis: «we know as we go, not before we go» (Ingold, 2000, s. 239). Hun argumenterer for at vi må tenke nytt om og undersøke det akademiske skillet mellom natur og kultur. Naturvern bidrar til å styrke skillet, og på samme tid objektiveres naturens eksistens gjennom å kartlegge den. På den

måten beveger vi oss i en organisert verden når vi beveger oss i verneområdet, som skiller seg fra verden vi ellers lever i. Vi blir fortalt hva vi skal oppleve, og hvor blikket skal rettes. Lund (2013) argumenterer for at naturen ikke er noe vi passivt tilskriver kulturell mening, men vår forståelse av den tydeliggjøres gjennom våre fysiske møter med den.

Tilrettelegging for besøkende i landskap kan utformes på mange måter, og kan forstås forskjellig av fastboende og turister. Ween og Abram (2012) viser hvordan Den norske turistforenings merking av stier er en materiell tilrettelegging som prioriterer eksempelvis medlemmenens vandrepraksiser. Ween og Abram (2012) går tilbake i tid og viser hvordan Vinje valgte å bruke norrøn mytologi da han ga fjellområdet Jotunheimen sitt navn, med å vise til de store skapningene, jotun/jotnene, som bor i Jotunheim. Ved å velge et slikt navn fremfor et som ga anerkjennelse til de lokale innbyggerne, valgte Vinje å ignorere bygdefolkets bruk og heller vektlegge naturen som den urbane eliten definerte som høyfjell og villmark (Ween & Abram, 2012). Dette ble et sentralt element i nasjonale urbane identiteter, og villmark som kulturell innovasjon ble en kraft i nasjonsbyggingen, mens legitimiteten til andres landskaper, som de lokale innbyggernes, ble undergravd (Ween & Abram, 2012). Dette navnevalget viser også hvordan et navn basert på myter og legender ble valgt, fremfor et som kunne vært knyttet til naturvitenskapen. Inspirasjonen er fra norsk forhistorie og kan koples til Vinje som nasjonsbygger. Navnevalget kan også tenkes å ha gitt en form for status på den tiden, imotsetning til om det hadde blitt referert til noe lokalt.

I tilknytning til verneområder og naturforvaltningen ser vi spor av både det ene og det andre når det kommer til praksiser, fremstillinger og tilrettelegging. Dette formidles blant annet i offentlige dokumenter som Norske offentlige utredninger (NOU), politiske skriv, internasjonale konvensjoner og forvaltningsdokumenter. Byråkratiske prosesser bidrar i følge Ween (2014) til å vedta natur, formidle spesifikke narrativer og naturproduksjoner. Naturforvaltningen bidrar til å skape spesifikke naturer gjennom ulike «naturproduksjoner» (Ween, 2009). I en studie av opprettelsen av Blåfjella-Skjækerfjella nasjonalpark i Nord-Trøndelag viser Ween (2009) hvordan verneprosessen skapte en «ny norsk natur». I stedet for å være et levende samisk

kulturlandskap fremsto området som villmark, hvor det kan utvikles bærekraftig turisme. De lokale fortellingene om Blåfjella-Skjækerfjella ble det dermed ikke tatt hensyn til (Ween, 2009). Wall-Reinius, Prince og Dahlberg (2019) påpeker det samme, og sier at statlige myndigheter må anerkjenne sprikende oppfatninger og de lokales erfaringer i etablering og forvaltning av nasjonalparker.

Hvordan politiske prosesser åpner opp for spesifikke forståelser av natur kan påvirke beslutninger som tas. Asdal (2011) viser at «vanlige folk» i dag i større grad blir spurt til råds i politikkkutforming gjennom ulike former for medvirkning. I boken «Politikkens natur – naturens politikk» beskriver Asdal (2011, s. 211) politiske teknologier, som er «de ulike måtene vitenskapelig kunnskap inngår i politikken på, samt de tekniske arrangementene og prosedyrene som bidrar til å muliggjøre og forme politikk». De politiske teknologiene hun analyserer er tekster i form av ekspertrapporter, tallteknologier, høringsrunder, naturvitenskaper og markedet. I tilknytning til verneområder har det eksempelvis blitt opprettet verneområdestyrer med lokale og regionale politikere, og faglig rådgivende utvalg som består av representanter med ulike interesser. Høringsprosesser åpner opp for at folk kan komme med uttalelser og motforestillinger knyttet til en gitt sak, og dermed utfordre det politiske landskapet. Å styre handler om å skape møter mellom ekspertise, publikum og politiske institusjoner (Asdal, 2011). Dette kan også ses i lys av den demokratiske ambisjonen med ELK, som Olwig (2019) gjør rede for. Betydningen av slike møter viser Solås (2014) i sin studie av prosessen med kommunal kystsonesplan i Alta. Den viser at kystsonen som forvaltningsobjekt ikke er naturgitt, men et resultat av forhandlingsprosesser (Solås, 2014). Verneområder er også resultater av forhandlingsprosesser, der en rekke relasjoner til områdene gjør seg gjeldende.

Det er mange forventninger knyttet til vernet natur. Et instrumentelt og rasjonelt syn på natur, med sine vektlegginger av naturvitenskapelige kunnskaper, og synet på samspill mellom mennesker og natur har betydning for hvordan natur forstås. Jeg har i dette kapitlet vist hvordan eksempelvis tilretteleggingspraksiser og naturforvaltningspraksiser spiller inn. I forhandlinger om meningsinnhold vil ulike kunnskaper og verdier

være del av prosessene. I det følgende vil jeg gå nærmere inn på forståelser av kunnskaper og verdier, og vise relevans for verneområdene.

3.3 Kunnskapsbasert forvaltning

Ifølge forvaltningsmodellen fra 2009 skal forvaltningen være «kunnskapsbasert, lokalt forankret og bidra til en mest mulig enhetlig forvaltning» (Miljøverndepartementet, 2009a). Naturmangfoldloven fastslår at beslutninger skal bygge på «vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand» og «kunnskap basert på generasjoners erfaring gjennom bruk av og samspill med naturen» (Naturmangfoldloven, 2009, § 8). Dette skisserer noen forventninger til kunnskapsgrunnlaget i naturforvaltningen.

Nasjonalparkforvalterne ble ansatt hos fylkesmannen for å sikre naturvitenskapelig kompetanse og statlig veiledning og oppfølging (A. K. A. Lundberg et al., 2013). Naturvitenskapen har lenge hatt hegemoni i spørsmål knyttet til natur- og miljøforvaltning, men dette ser ut til å være i endring (Nyseth & Viken, 2016; Aasetre, 2000). Joks (2015) mener at beslutninger knyttet til forvaltning av naturressurser bør bygge på ulik kunnskap. Dette kan ses i sammenheng med en utvikling der ord som «kunnskaps-samfunnet» og «kunnskapspolitikk» har blitt vanlig. Aasetre (2000, s. 68) beskriver i sin studie av holdninger og kultur i norsk naturforvaltning at «naturforvaltning ikke er vitenskap, men ligger som virksomhet nærmere planlegging». I dette utsagnet ligger det en forventning om at det er mer enn naturvitenskap som skal ligge til grunn for beslutninger. I planlegging er det viktig å kartlegge meningene til ulike interessenter. Det forventes i dag at naturvitenskapen kommuniserer med personer med annen ekspertise og at kunnskap skapes i dialog med omkringliggende samfunn (Nyseth & Viken, 2016). I forbindelse med verneområder vil dette for eksempel være lokale innbyggere, næringsliv, friluftsliv, reindrift, kommuner og naturvernorganisasjoner. Også deres relasjoner til landskap er dokumentert i andre former for vitenskap enn naturvitenskapen. Landskapsperspektivene til Ingold og Olwig underbygger nettopp dette. Landskapet skapes gjennom praksiser, de levde livene (Ingold, 2011, 2017). Dette

gjør også Olwig (2019) rede for, som sier at miljø, vegetasjon, geologi og praksiser veves sammen i landskapet.

I moderne tenkning og språk dominerer ofte vitenskapelig og instrumentell rasjonalitet. I en studie av utvikling av et skianlegg i Målselv vektlegger Viken (2014b) hvordan noe kunnskap må tilegnes gjennom praksis og lokal kjennskap til stedet. Viken (2014b) viser til Aristoteles' begreper og skiller mellom kunnskap som skript og kunnskap som praktisk erfaring, betegnet «fronesis». Skript er en oppskrift på hvordan du skal gå frem, som er hentet fra etablert teori og vitenskapelig kunnskap, det Aristoteles refererer til som episteme. Aristoteles' tre dyder visere til fronesis, som er praktisk klokskap, fornuft og skjønn som tilegnes gjennom erfaring over tid. Episteme er vitenskapelig kunnskap, som for eksempelvis naturvitenskap. Tekne er profesjonelle ferdigheter, som eksempelvis en fagarbeider besitter (Flyvbjerg, 2006). Flyvbjerg (2006) viser hvordan det konkrete, praktiske og etiske i dag blir forsømt i moderne vitenskap. Derfor skjer vitenskapelig og teknologisk utvikling uten de etiske sjekkpunkter som Aristoteles mente var viktige, noe Flyvbjerg (2006) hevder er et styringsproblem. Vi bør stille verdirasjonelle spørsmål som «hvor er vi på vei», «er det ønskelig?» og «hva bør gjøres?». I tilknytning til verneområder kan det handle om verdier og fremtidige målsettinger. Når det gjelder verneområdene har man trolig god kontroll på episteme og tekne, gjennom kartlegginger av og forskning på eksempelvis sårbart dyre- og planteliv og kompetansen til verneområdeforvaltere. Men hvor mye plass er det til fronesis, en opparbeidet kunnskap og evnen til å utøve et fornuftig skjønn, i tilknytning til verneområdene? Denne opparbeidede kunnskapen kan koples til sedvaner, og det Olwig (2019) skriver om at sedvanene er vedvarende handlemåter og bruksmønstre. Også Ween (2006) påpeker at denne kunnskapen tillegges lite vekt.

Viken (2014b) og Flyvbjerg (2006) viser i sine studier hvordan praktisk kunnskap kommer til sin rett. Dette er i overensstemmelse med Ingold og Kurttila (2000), som sier at lokal kunnskap er i kroppen. Slik tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap er ikke nedskrevet på samme måte som den forskningsbaserte, og det mangler metoder og arbeidsmåter for å ta kunnskapen inn i forvaltningen. I lakseforvaltningen i Tanaelva tas det i liten grad hensyn til de lokale sin kunnskap (Broderstad, Brattland, Schreiber &

Eythórsson, 2017), og liknende gjelder i forvaltningen av marine ressurser i Storfjord (Brattland, 2013). Et eksempel på å se ulike kunnskaper i sammenhenger er i arbeidet til Lennert (2017). Lennert (2017) viser at tradisjonell kunnskap, historiske og arkeologiske data kan integreres i naturvitenskapelig og arkeologisk forskning. Lennert (2017) undersøker forbindelsene mellom tidligere og nåtidige variasjoner i havis, klimaforhold, miljøforandringer, økosystemer og menneskelige samfunn. Hun beskriver hvordan en ny verden åpnet seg når hun ble introdusert for kunnskapen til de eldre, lokale jegerne på Grønland. Det er personer som har brukt livet på å reise, jakte og fiske i området. Lennert (2017) vektlegger betydningen av samproduksjon av kunnskap, med utgangspunkt i både fortid, nåtid og fremtidige scenarier.

Spørsmålet om hvor vi befinner oss, er i seg selv et spørsmål om landskap skriver filosofen Meløe (1990). Meløe (1990) gir innblikk i to «verdener» i Nord- Norge, i Skibotn i Nord-Troms, fiskerens og reindrifutøverens. Han forsøker å forstå et landskap gjennom å se det med øynene og ørene til de som hører til der. Han beskriver landskapet til fiskeren i det norske fiskerisamfunnet og reindrifutøveren, hvordan de lærer å kjenne landskapet og terrenget de ferdes og lever sine liv i. Den lokale kunnskapen er helt sentral når et håndverk skal læres og landskap forstås. Han sier at det vi ser styrer hva vi gjør. I det norske fiskerisamfunnet er det gjennom håndteringen av fiskebåten og dens utstyr fiskeren erverver kunnskap om yrket, om bølgene, havnene og terrenget de ferdes i. For reindrifutøveren gir det å gjete dyrene kunnskap om terrenget de ferdes i og landskapet de lever sine liv i. Det som er felles for dem er at de alltid må vite hvor de er. Det kan relateres til hvilke historier, fortellinger, praksiser og begreper som bør være kjent i det enkelte verneområde. I hvilken grad evner myndighetene å forstå betydningen av dette, og ta det med inn i beslutningsgrunnlag og forvaltningspraksis?

Det er ofte en kamp mellom lokal og vitenskapelig kunnskap. Eira (2013) utforsker hvordan ulike kunnskapstradisjoner, tradisjonell og vitenskapelig kunnskap, kan gi utfordringer i forvaltningen av nasjonalparker, og hvilken plass reindrif får i forvaltningen av verneområder. Forvaltningen og reindrif snakker forskjellig om natur og hvordan den skal forvaltes, og det er ulikheter i begrepene som brukes på samisk og

norsk. Eira (2013) argumenterer for at reindriften og norsk forvaltning har divergerende ontologier. De har ulike måter å tenke på, praktisere natur og kommunisere. Forvaltningen beskriver nasjonalparken ut fra et naturvitenskapelig natursyn og vektlegger eksempelvis biologi og geologi. Det blir også utgangspunktet for å vurdere hva som er verneverdig. Reindriftenas natursyn bygger på deres relasjon til nasjonalparken i deres daglige arbeid. Aktører i reindriften vektlegger kvaliteter til stedene, hvem som vandrer i et område, både folk og dyr (Eira, 2013). Ulikhetene i kunnskaper og praksiser mellom verneområdeforvaltning og reindrift kan gi utfordringer i medforvaltning (Eira, 2013). Eira (2013) gjør rede for hvordan forvaltningen og aktører i reindriften kjenner hverandres virksomhet i Reisa nasjonalpark. Likevel uttrykker reieierne mistillit til forvaltningen, på grunn av tidligere erfaringer og deres forskjellige virkelighetsforståelser

Norske myndigheter hevder at de anerkjenner tradisjonell økologisk kunnskap. Det skjer likevel ikke i praksis (Law & Joks, 2018). Statlig politikkkutforming er et resultat av en naturvitenskapelig miljøpolitikk. Teknovitenskapens praksiser med eksperter som biologer får definere «omgivelsene» og hva bærekraftig reindrift og laksefiske er. Det betyr at et spesifikt episteme får dominere. Østmo og Law (2018) viser et eksempel på konflikten mellom ulike epistemer i miljøpolitikken. I Norge gjøres et skille mellom innmark og utmark i landbruk, rekreasjon og juridisk praksis. Det samiske ordet *meahcci* oversettes til utmark, som er en utøvelse av kolonial makt overfor samiske land-relaterte praksiser (Østmo & Law, 2018). Utmark er landområder som tilhører gårdene der husdyr kan beite, der det er lov å fiske og jakte, plukke bær og samle ved. Utmarka er et sted for friluftsliv, der ingen bor permanent. Men begrepet *meahcci* har et annet innhold (Østmo & Law, 2018). *Meahcci* er et viktig grunnlag for samisk materiell kultur og omhandler blant annet «kunnskapen om når og hvor man kunne utnytte de ulike dyre, fugle- og fiskeartene» (Sametinget 2016, s. 9). Det ligger i praksisene knyttet til det å bo i og sammen med et landområde, å kjenne hvordan de «fysiske kreftene, innsjøer, elver og terreng, ikke-menneskelige aktører, planter og vegetasjon, dyr og fisk kan handle sammen på spesifikke lokalisasjoner, til bestemte tidspunkter og spesifikke omgivelser» (Østmo & Law, 2018, s. 358)

Spørsmål om kunnskap handler om politikk og verdier, og ikke bare om kunnskapenes troverdighet (Solås, 2014). Kunnskapen skal også være samfunnsmessig robust (Nyseth & Viken, 2016). Kunnskapsgrunnet blir ofte pekt på som viktig for beslutninger som tas. Forvaltningsmålene til verneområder er ofte knyttet til samfunnsverdier, og forvalterne kan nesten ikke unngå ta beslutninger som innebærer verdivurderinger (Tranel & Hall, 2003). Kunnskaper og verdier henger tett sammen, og neste kapittel handler om verdier i vernet natur og landskap.

3.4 Verdier i vernet landskap

Nordmenn snakker ofte om verdier i samtaler om naturen og verneområder. Verneområdene skal bidra til bevaring av «områder med særskilte naturhistoriske verdier» og «natur preget av menneskers bruk gjennom tidene (kulturlandskap) eller som også har kulturhistoriske verdier, og tilrettelegging for bruk som bidrar til å opprettholde naturverdiene» (Naturmangfoldloven, 2009, § 33). Verdigrunnet i norsk og internasjonal miljøpolitikk er har vært og er i kontinuerlig endring (Bjærke, 2017; Mace, 2014). Endringene i forvaltningen av verneområdene, med innføringen av naturmangfoldloven og politisering som et resultat av lokalforvaltningsreformen, aktualiserer også spørsmål om verdier.

Begrepet naturvern har i dag en vid betydning (G. Andersen, 2017). G. Andersen (2017, s. 610) benevner utviklingen etter 1945 som en «mangfoldiggjøring av hvorfor naturen er verdifull og bør bevares». Begrepet naturverdier brukes i dag både om naturens materielle og økonomiske verdier og naturens mangfoldige ikke-materielle verdier som estetikk, menneskelig lykke, helse og tradisjoner. Miljøfilosofier deler ofte verdier inn i kategoriene antroposentrisk, biosentrisk og økosentrisk (Putney, 2003). Antroposentriske er relatert til det som er viktige verdier for mennesket, mens biosentrisk og økosentrisk vektlegger artsmangfold og at natur har en verdi i seg selv. Ifølge Putney (2003) er det en ubalanse i vektleggingen av materielle og immaterielle verdier i verneområder, der førstnevnte får mest plass. Immaterielle verdier, er ifølge Harmon og Putney (2003) og World Commission of Protected Areas, verdier som beriker intellektuelle, psykologiske, følelsesmessige, spirituelle, kulturelle og kreative

aspekter. I dette inngår blant annet rekreasjonsverdier, estetiske, utdanningsmessige og terapeutiske verdier. I tillegg inngår identitetsverdier gjennom at steder i naturen kopler folk til landskapet gjennom myter, legender eller historie (Putney, 2003). Betydningen av menneskets tette kopling til landskap vektlegges i Ingolds og Olwigs perspektiver.

Biomangfoldlovutvalget²³ påpekte betydningen av en tydelig verdiforankring i tilknytning til bruk og vern av naturens mangfold. I utvalgets utredning, som kom i 2004 (NOU 2004: 28), ble naturens egenverdi satt på dagsorden, etter at tanken nesten var fraværende i 1980- og 1990-tallets miljøpolitikk. I denne perioden var verdibegrunnelsene for miljøvern antroposentriske, der naturen fikk verdi i den grad den har verdi for mennesket (Bjærke, 2018). Bjærke (2018) beskriver hvordan det i stortingsmeldinger fra denne perioden er fokus på hvordan natur er en tjeneste for menneskene, et produkt. Begrepet økosystemtjenester fikk større plass, sammen med et forsøk på å sette en økonomisk verdi på natur. Det var i starten et pedagogisk prosjekt igangsatt av biologer og økofilosofier med mål om å sette naturens betydning på agendaen. I 2011 ble økosystemtjenesteutvalget nedsatt. De kom med sin utredning to år etter, NOU 2013:10, med tittelen *Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester*. Utvalget pekte på at vi må evne å se sammenhenger som ikke lar seg måle gjennom økosystemtjenester og økonomiske regnestykker. Denne måten å betrakte natur på må komme i tillegg til andre innfallsvinkler. Vi må heve blikket over de sceniske fremstillingene av landskap, der tall, regnestykker og kart bidrar til at landskapet betraktes med utgangspunkt i forhåndsdefinerte rammer. Det er da noen bestemte perspektiver som får definere hva som blir oppfattet og forvaltet som natur (Olwig, 2019).

Med utgangspunkt i en utredning til biomangfoldlovutvalget i 2004 og en undersøkelse av naturens egenverdi, analyserer Bjærke (2017) norsk miljøpolitisk idéhistorie. Bjærke (2017) så på eksplisitte verdivalg og bruk av argumentasjonsstrategier. Argumentasjonsstrategiene for å ta vare på natur bygger både på fagkunnskap og følelsesmessig innlevelse. Utvalgets syn på natur og verdi er knyttet til dypøkologien. På denne måten

²³ Oppnevnt ved kongelig resolusjon 20. april 2001 for å utrede et nytt lovgrunnlag for samordnet forvaltning av biologisk mangfold mv. (NOU 2004: 28, 2004).

«får det økologiske språket en etisk dimensjon, og mister kanskje litt av sin vitenskapelige nøytralitet på veien» (Bjærke, 2017, s. 50). Bjærke (2017) viser at inkluderingen av naturens egenverdi bidro til at dette i etterkant ble brukt mer aktivt i politiske dokumenter. Men 10 -15 år etter utredningen er det derimot et økonomisk språk som dominerer i miljøpolitikken (Bjærke, 2018). Bjærke (2018) stiller spørsmålet: Hvor ble det av naturens egenverdi? Naturmangfoldloven er ifølge Bjærke (2018) under stadig press og diskusjon. Solbergregjeringen har beskrevet naturmangfoldloven som et hinder, og i stortingsmeldinger som har kommet i denne regjeringsperioden (2013-2021) er naturens egenverdi så godt som fraværende. Derimot har økosystemtjenester og økonomiske vurderinger fått større plass (Bjærke, 2018). Bjærke (2018) mener vi mister noe om vi bare snakker om naturen som tjenesteyter, og sier at «vi trenger ulike språk og tradisjoner å forankre forholdet vårt til naturen i, også det litt keitete «naturens egenverdi»» (Bjærke, 2018, s. 19).

Verdisyn har betydning for hvordan landskap utvikler seg, og vil påvirke hvilke valg som tas (Austrheim et al., 2015). Å kunne si hvilke verdier som er til stede i et verneområde og hvordan de skal vektlegges kan være komplisert. Antropologer er enige om at verdier er noe mennesker organiserer sine liv, følelser og ønsker etter. Det er derimot ikke enighet om hva dette er, og ofte kan det virke som at begrepet kan bety nesten alt. Antropologisk verditeori har siden 1980-tallet brukt det samme ordet for varer i et kapitalistisk marked, som for ideer om hva som er viktig i livet (Graeber, 2013). Definisjoner av verdi er ofte abstrakte, og Graeber (2001) påpeker at det er utfordrende å utforme en teori som fanger kompleksiteten i begrepet. Graeber kritiserer neoliberalismen der alt er for salg. Han sier at politikk ikke bare handler om å akkumulere verdi, men å definere hva verdi er. Graeber (2013) diskuterer hvordan ulike narrativer og ideologier anvendes i politikk. Vi kan tenke oss at desto mer et politisk dominerende syn på natur og vern er, desto mer blir narrativer knyttet til dette vektlagt og tilknyttede diskurser førende. Under neoliberalismen har en markedstankegang og dens allierte fått makt gjennom å overbevise verden om at de har utviklet en vitenskapelig forståelse for hvordan verdi skapes, hevder Graeber (2013). Dette blir også omtalt av S. Hammer (2016, s. 191), som beskriver hvordan vår tids nyliberalistiske paradigme har en tendens «til å omtale selv naturens mangfold i økonomiske termer».

En vektlegging av økonomi veier som sagt tungt i miljøpolitikken, og påvirker også diskurser om vern. Verneområdene formes av historiske, kulturelle og politiske strømninger, det vi ofte kaller diskurser. Diskurser er «formative strømninger» som påvirker samfunnsutviklingen, og «preger hva vi oppfatter som sant, viktig, nødvendig, smart» (S. Hammer, 2016, s. 14). I miljøpolitikken er for eksempel naturvitenskapen en mektig form for diskurs (Hajer, 2005). På denne måten blir ikke miljøproblemet noe objektivt gitt, men en effekt av språket som brukes. Dermed blir også miljøpolitikk en refleksjon av maktforhold og kunnskap. Kunnskap er historisk og sosialt konstruert, og det er ikke den naturvitenskapelige fastslåtte kunnskapen som får definere områdene alene (Feindt & Oels, 2005). S. Hammer (2016) gjør rede for tre diskurser i den norske miljøpolitikken. Den første er en vekstdiskurs der vekst oppfattes både som en nødvendig og udiskutabel sannhet. Den andre er radikal økologisk diskurs som er kritisk til vekst og mener forbruket bør dempes. Den tredje er økologisk modernisering, med en tro på at det er mulig å kombinere vekst og miljøvern. Dette kan ses i lys av fremveksten av en nyliberalistisk diskurs med gjennomslagskraft fra 1980-tallet. Ifølge (S. Hammer, 2016, s. 146) handlet ikke nyliberalismen «bare om privatisering og frie markeder, men også om å føre økonomiens og konkurransens logikk inn i staten og sivilsamfunnet». Hajer (1995) beskriver de historiske røttene til økologisk modernisering, og starter med miljøvernets røtter fra sent på 1960-tallet. Miljøproblemet har sosial og politisk karakter, men teknokratiet hadde bidratt til det motsatte enn det som var målet. I stedet for å være effektivt og rasjonelt, var det kortsiktig og uforsiktig. Dets underliggende vektlegging av effektivitet forrødte framtida på bekostning av nåtiden. Dens rasjonaliteter var antroposentrisk og ikke forankret i en helhetlig verdsetting av naturens skjønnhet og naturlige prinsipper (Hajer, 1995). Ifølge Hajer (1995) ble den økologiske moderniseringen så kraftfull på grunn av det argumentative samspillet mellom staten, miljøbevegelsen og flere nøkkelorganisasjoner. Fra midten av 1980-tallet erobret den det diskursive rommet på miljøfeltet. Den effektivitetsorienterte tilnærmingen til miljøspørsmål var en av grunnene til at diskursen ble dominerende. Allen (2020) vektlegger derimot at ikke alle nødvendigvis legger økonomi til grunn i sine verdier, og at lokal kontekst og lokal politikk er sentralt. Allen (2020) argumenterer for at sistnevnte er viktig i møte med heterogene landskap og verdisystemer. På tross av

et mål om å utforme en politikk for alle, mener Allen (2020) at fremtidig politikk må være fleksibel slik at den kan engasjere lokalsamfunn og tilpasses lokal kontekst. Allen (2020) påpeker at dette gjør vern mer utfordrende, men at det trolig vil gjøre det mer effektivt.

Lokal kontekst og heterogene landskap vektlegges, mens estetiske og naturvitenskapelige verdier derimot får dominere i verneområdene. Ingolds landskapsperspektiv åpner for å utforske levde liv og tilhørende kunnskaper og verdier, og kan anvendes for å utforske heterogenitet. Olwig (2019) viser til retningslinjene til Den europeiske landskapskonvensjonen og påpeker at analyser av landskap bør ta i betraktning kunnskap fra felt som antropologi, kulturgeografi, historie og jus. Dette for å få fram andre verdivurderinger enn de som gjøres ved bruk av økosystemtjenester og markedsmetaforer.

Jeg har nå vist hvordan en rekke kunnskaper og verdier inngår som styringsprinsipper i forvaltning av naturressurser. I det følgende vil jeg kort oppsummere landskapsperspektiver som blir verktøy for å utforske hvordan verneområdene kan forstås.

3.5 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert perspektiver om landskap og kunnskaper og verdier som styringspremisser for verneområder. Vernet natur får forventinger knyttet til seg, og en rekke kunnskaper og verdier forhandles. Jeg har gjort rede for Ingolds og Olwigs landskapsperspektiver. I Ingolds landskapsbegrep og Olwigs «substansielle landskap» er praksiser sentralt, mens i Olwigs sceniske landskapsbegrep vektlegges forståelser basert på tekniske og instrumentelle beskrivelser.

Denne avhandlingen hviler på Ingolds relasjonelle ontologi. Det er mange måter å relatere seg til sine fysiske omgivelser, og samtidig en rekke måter å se og erfare ett og samme landskap på. I disse relasjonene inngår både praksiser, men også de juridisk og byråkratiske relasjonene. I denne avhandlingen betraktes landskap som enhver måte å relatere seg til landskapet på. Slik Ingold (2000) påpeker er landskap en prosessuell utfoldelse og en rekke relasjoner. De som bor der, besøkende, de som driver næring eller er forvalter av landskapet, har ulike måter å forstå det på, og bidrar til at landskapet

skapes kontinuerlig. Målet med denne avhandlingen er ikke å finne en sannhet om landskapet, men å utforske forståelser som kommer til uttrykk i empirien.

I Ingolds landskapsbegrep og Olwigs begrep «substansielle landskap» er praksis og kunnskap viktig. Med utgangspunkt i dette blir det sentralt å utforske menneskers relasjoner til, og hvordan aktører interagerer med landskap. I min utforsking av relasjoner, sidestiller jeg det med «forståelser». Jeg kan stoppe opp ved objekter i eller historier om landskapet, og utforske dem og deres mening og betydning. Landskap som sceniske framstillinger skaper derimot en følelse av en iscenesatt opptreden, som er hierarkisk og distansert fra kroppen (Olwig, 2019). Ingold og Olwig viser henholdsvis til kartmåleren og landmåleren for å eksemplifisere hvordan vi blir manipulert til å betrakte landskapet fra et gitt perspektiv. Kartmålerens jobb er ifølge Ingold (1993) å gjøre instrumentelle målinger fra en rekke punkt, for deretter å produsere et enhetlig bilde. En slik fremstilling gir ikke rom for å erfare landskapets konturer, betrakte det som skjer eller høre dets lyder. På tilsvarende vis gjør Olwig (2019) rede for hvordan landmåleren tegner opp eiendomsgrenser på kartet, som legger føringer for hvordan landskapet betraktes. Landmåleren og kartmåleren tjener interessene til de som ønsker å stenge av landskapet, og som vil at det skal fremstilles og forstås på en gitt måte. Her er det ikke nødvendigvis rom for alle typer praksiser. Det er enklere å styre etter landmålerens og kartmålerens opptegnede rammer, enn å ta hensyn til et mangfold av forståelser av landskapet. Kanskje ville Ingold sagt at også forvaltning er menneskelig praksis. Olwig viser at dagens landskapsforvaltning baserer seg på tilnærminger som er distansert fra hverdagslig praksis. Dette bidrar også til å underbygge skillet mellom natur og kultur. Verneområder er en vestlig oppfinnelse, og er en forholdsvis ny måte å forvalte et landskap som tilhører fellesskapet på. Dahlberg, Rohde og Sandell (2010) peker på hvordan økningen i antall verneområder i det forrige århundre er et uttrykk for en ontologisk og ideologisk måte å betrakte verden på, som skiller mennesker og natur. På tross av en rekke forsøk på å overkomme dikotomien, lever den fremdeles videre i manges forståelser av natur.

Vi vil hele tiden kun ha tilgang til biter av en kompleks verden. Jeg har beskrevet ulike måter å forstå natur, kunnskaper og verdier og landskap på. Perspektivene, begrepene

og den tidligere forskningen er et utgangspunkt for å utforske forståelser av verneområdene. Setten (2013, s. 102) skriver at «ved å velge landskap som studieobjekt har jeg allerede valgt et analytisk perspektiv», og perspektivet kretser rundt ideer om praksis, materialitet og hverdagsliv. De metodiske valgene som følger av dette er relativt åpne, og at de «landskapene som skapes av disse valgene, er (inter)-subjektivt befestet, de er materielle og har eksplisitte rom- og tidsdimensjoner» (Setten, 2013, s. 103). Viktige begreper som jeg tar med meg videre kretser rundt hverdagsliv og praksis, jus, forvaltning og estetikk. Det sceniske landskapsbegrepet bli denne avhandlingen omtalt på ulike måter, som formelle, juridiske og byråkratiske, alt etter kontekst. Begrepene er sentrale elementer i analysene. Dette har betydning for hvilke metoder jeg anvender for å utforske hvordan verneområdene forstås og hvilke kunnskaper og verdier som legges til grunn i forvaltning, turisme og friluftsliv. I neste kapittel vil jeg beskrive feltarbeidet og forskningsprosessen.

4. Å utforske mangfoldige verneområder

I de foregående kapitlene er utgangspunktet for avhandlingen presentert, jeg har gitt en komprimert innføring i verneforvaltningens historie og rasjonale og introdusert de to verneområdene. I forrige kapittel ble perspektiver knyttet til landskap, kunnskaper og verdier presentert. Perspektivene får betydning for analyseprosessen. Landskap blir forstått som relasjonelle og i en kontinuerlig skapelsesprosess. Avhandlingen er inspirert av et interaksjonistisk perspektiv, slik det presenteres av Mik-Meyer og Järvinen (2005). Det interaksjonistiske perspektivet som er anvendt på verneområdene representerer en relasjonell ontologi, der relasjoner mellom folk og landskap blir sett i lys av en forvaltningskontekst. I det følgende vil jeg presentere prosjektets utgangspunkt og refleksjoner om forskningsprosessen, før jeg beskriver dataproduksjonen og utfordringene i fortolkning av empirien. Kapitlet avsluttes med betraktninger rundt rollen som forsker og etiske aspekter.

4.1 Prosjektets utgangspunkt

En mangfoldig meningsproduksjonen er utgangspunktet for avhandlingens forsknings-spørsmål. De mange vinklingene til å forstå verneområder ble skissert i utlysningsteksten som var utgangspunktet for denne avhandlingen. Utlysingen ble gjort i regi av prosjektet Forskningsnode Nord-Troms. Forskningsnoden var et samarbeid mellom Nord-Troms regionråd, Halti næringshage AS og UiT Norges arktiske universitet. I prosjektet ble blant annet forskning satt på den regionale dagsorden. Målet var å bringe forskning om regionen tilbake til regionen, og å få fram ideer til ny forskning. Overskriften på utlysningen jeg søkte på var «Næringsutvikling i verneområder: friluftsliv, turisme, andre næringer, forvaltning og kunnskap». I utlysningen stod en liste med aktuelle problemstillinger knyttet til verneområder. Disse handlet om hvordan forvaltningsendringene har bidratt til lokal involvering og påvirket oppfatningene av verneområdene hos ulike interesser, og hvilke muligheter og utfordringer for verdiskaping det nye regimet har skapt for reiselivet i Nord-Troms. I starten av arbeidet diskuterte jeg mulige vinklinger med aktører i Nord-Troms og

kollegaer på universitetet. Jeg ble nysgjerrig på de mange måtene verneområdene ble snakket om og beskrevet på. Dette ble derfor utgangspunktet for forskningsspørsmålene.

Det geografiske området for forskningen ble i utlysingen definert til Nord-Troms. I vurderingene av lokaliteter ble nasjonalparker og landskapsvernområder i Troms fylke vurdert. I gamle Troms fylke²⁴ var det fire nasjonalparker og 21 landskapsvernområder (Fylkesmannen i Troms og Finnmark, 2019). Jeg ville ta for meg verneområder som kunne belyse dimensjonene nevnt i utlysningen, og ikke for mange, slik at jeg kunne gå i dybden innenfor prosjektets tid- og ressursramme. Reisa nasjonalpark og Lyngsalpan landskapsvernområde ble valgt. Begge verneområdene er omfattet av forvaltningsendringene. Lyngsalpan er et kjent turistmål, og har årlig mange besøkende. I tilknytning til Reisa nasjonalpark har nasjonalparkstatusen generert aktivitet i kommunen, blant annet gjennom opprettelsen av Reisa nasjonalparksenter og «Storslett nasjonalparklandsby», et prosjekt med en rekke tiltak og arrangementer. De to verneområdene er lokalisert i samme region og har felles historie og kultur. Begge områdene har i lang tid vært turistmål. I Lyngsalpan har fjellene vært tiltrekningen, og i Reisa nasjonalpark laksefisket. Lyngsalpan har vært en kjent destinasjon lenge før det ble vernet, og har årlig mange besøkende fra hele verden, og langt flere enn i Reisa nasjonalpark. For å komme seg til Reisa nasjonalpark kreves en lang gåtur eller elvebåttur, noe som gjør at den ikke er like lett tilgjengelig for alle. De to verneområdene har ulike verneformer. Nasjonalpark er et strengere vern enn landskapsvernområde. I nasjonalparkene er det særegne eller representative økosystemer og landskap uten store inngrep. Landskapsvernområde som verneform brukes oftest om kulturlandskap som er i aktiv bruk. Forskjellen på verneformene har ikke blitt vektlagt i analysen. Fokuset har vært på vern.

4.2 Forskningsprosessen

Ontologiske, epistemologiske og forskningsstrategiske vurderinger er sentrale med tanke på hvordan vi kan få kunnskap om det vi skal studere. Forskningsdesignet sier noe om formål, tilnærming i arbeidet og vurderinger knyttet til dataproduksjonen. Jeg har

²⁴ Slått sammen med Finnmark i 2020. I dag heter det Troms og Finnmark.

ikke jobbet med disse elementene i rekkefølge, men med de ulike delene samtidig, slik Bukve (2016) beskriver som arbeidsmåte. Det har vært en prosess der jeg har gått frem og tilbake mellom feltarbeid, lesing av teori og analyser. Valg av metode er et spørsmål om teknikk, og det må være samsvar mellom formålet med prosjektet og strategi for dataproduksjon. Samtidig er det viktig å unngå slik Bukve (2016, s. 16) påpeker, at «dersom man planlegger prosjektet med utgangspunkt i de tekniske spørsmålene, blir det verktøyet som styrer forskeren og ikke omvendt».

Verneområdene som analysegjensstand, men også forskningens meningsproduksjon, er flertydige, kontekstavhengige og forankret i sosial interaksjon. Dette påvirker «hvordan man som forsker kan generere og bearbeide sitt empiriske materiale» (Mik-Meyer & Järvinen, 2005, s. 15). Mik-Meyer og Järvinen (2005) skisserer en naturalistisk tankefigur som en motsetning til deres interaksjonistiske perspektiv for å tydeliggjøre perspektivet. Hvis den naturalistiske tankefiguren legges til grunn antar man at metodene avdekker «ren viten», at forskeren kan analysere verden slik den «virkelig er» uten egne forforståelser, og at forskeren bør så langt det er mulig overgi seg til kulturen som studeres (Mik-Meyer & Järvinen, 2005). I motsetning til denne tankefiguren fokuserer et interaksjonistiske perspektiv på det empiriske materialets flertydighet, kontekstavhengighet og produktivitet, både når det dreier seg om intervju, observasjoner og dokumenter (Mik-Meyer & Järvinen, 2005). Forskerens oppgave er ikke å avdekke livsverdener, men å undersøke de meningsproduksjonene som skaper den sosiale verdenen (Mik-Meyer & Järvinen, 2005). I avhandlingen er denne produksjonen *forståelser* av verneområdenes landskap. I forståelser inngår kunnskaper og verdier. Når jeg spør mine samtalepartnere om hvordan de forstår verneområdenes landskap, søker jeg ikke kunnskap om en objektiv virkelighet, men om deres tolkninger av landskapet (Blaikie, 2007). Med et relasjonelt utgangspunkt blir verneområdene mangfoldige, og meningene de tillegges er altså ikke en uavhengig størrelse jeg som forsker kan avdekke. Forståelsene vil variere fra person til person, avhengig av enhver gitt relasjon. Deres tolkning av seg selv i en gitt kontekst kalles enkel hermeneutikk. Dobbel hermeneutikk er den jeg som samfunnsviter utøver, der jeg tolker tolkende subjekter (Alvesson & Sköldbberg, 2018). Analysene gir kunnskap og innsikt om «noe» (Søndergaard, 2005), uten at jeg kan hevde at det er den eneste måten å forstå eller ha kunnskap om

verneområdene på. Verneområdene er i en kontinuerlig skapelsesprosess, slik Ingold (2000) hevder i sitt landskapsperspektiv. På samme måte som Viken (2016) påpeker i sin forskning på destinasjoner kan jeg presentere en gjengs oppfatning av hva et verneområde er, men det er ikke et bevis for at det er den eneste rette oppfatningen. Det empiriske datamaterialet er altså ukomplette delversjoner av en sosial virkelighet, og formes av metodene, analytiske prosedyrer og ideer (Coffey & Atkinson, 1996).

Dette viser de teoretiske perspektivenes betydning i analysearbeidet. Jeg har vært inspirert av Alvesson og Sköldberg (2018) sin abduktive tilnærming, der teorier og perspektiver spiller inn i løpet av forskningsprosessen. Forskningsprosessen skifter mellom teori og empiri, hvor begge suksessivt blir tolket i lys av hverandre, sier Alvesson og Sköldberg (2018). Alvesson og Sköldberg (2018) peker på verdien av å ta det empiriske materialet seriøst, og som en indikasjon på noen ofte tvetydige og fragmenterte virkeligheter. Forskningen kan være preget av pluralisme. I dette materialet er det da også flere fortellerstemmer og språk (Alvesson & Sköldberg, 2018). Refleksiv empirisk forskning betinger en oppmerksomhet knyttet til teoretiske antagelser, språk og forforståelser, sier Alvesson og Sköldberg (2018). De oppmuntrer til kritisk refleksjon, selv om det nærmest er umulig for forskeren å være bevisst sine tatt for gitte antagelser og det de kaller «blind spots» i egen sosiale kultur, forsknings-samfunn og språk.

4.3 Produksjon av empiri

I avhandlingen har forståelser av verneområdenes landskap blitt utforsket gjennom deltakende observasjon, samtaler med folk med ulike relasjoner til verneområdene og gjennomgang av diverse dokumenter. Prosessen har inspirert til refleksjon og økt nysgjerrighet på folk og landskap i Nord-Troms. Innsamlingen av materialet har vært tre parallelle løp. Jeg har gjort deltakende observasjon, gruppeintervjuer og intervjuer med enkeltpersoner. I tillegg har dokumentmateriale, som mediedokumenter, forvaltningsdokumenter og møtereferater gitt innsikt i historiske hendelser og forskjellige fremstillinger av landskapet.

Proessen med å skape empiri har vært drevet av nysgjerrighet. Da jeg startet dette arbeidet hadde jeg lite kjennskap til Nord-Troms og de to verneområdene. Jeg brukte derfor tid på å bli kjent med og lære om regionen og områdene ved å snakke med folk, lese lokalhistorie og gå på turer.

4.3.1 På oppdagelsesferd

I løpet av denne prosessen har jeg flere ganger følt på at jeg har vært på en oppdagelsesferd, både i landskap og mennesker, perspektiver og teorier. Ferden har bidratt til både innsikt og undring. Den startet på mange måter med et besøk til Nord-Troms rett etter oppstart på universitet. Da fikk jeg møte ansatte på Haltisenteret og folk involvert i Forskningsnode Nord-Troms. Siden hadde jeg flere besøk til verneområdene og opphold i Nord-Troms. Jeg har laget en oversikt i vedlegg fire, men den gir ikke et helhetlig bilde av de mange enkeltsamtalene og møtene jeg har hatt. Gjennom deltakende observasjon har jeg vært lyttende og nysgjerrig. Jeg har vært inspirert av den etnografiske arbeidsmåten, men ikke fulgt alle dens anvisninger og etiske implikasjoner. Dette har gitt en bredere innsikt enn om jeg hadde begrenset studien til intervjuer og dokumenter. Fordelen med deltakende observasjon er ifølge Warming (2005) at det gir mulighet til å studere praksis. Det er en forutsetning for å kunne forstå spesifikke handlinger og utsagn som menings- og betydningsfulle, noe jeg kjenner meg igjen i. I tillegg påvirkes forståelsene av landskap av den institusjonelle konteksten der interaksjonen finner sted (Järvinen & Mik-Meyer, 2005). I mitt tilfelle dreier det seg om forvaltning, turisme, friluftsliv eller andre kollektive handlinger (Järvinen & Mik-Meyer, 2005).

På grunn av begrenset kunnskap om verneområdene og Nord-Troms i forkant av prosjektet, lærte jeg områdene å kjenne på nye måter gjennom hele arbeidet, noe som har påvirket retningen på prosjektet og sporene som jeg valgte. En av disse opplevelsene var helt i starten av arbeidet. Høsten 2016 var reiselivsmiljøet ved UiT i Tromsø på studietur til Nordreisa og Reisa nasjonalpark. Vi startet turen med et besøk til Ovi Raishiin, som er et informasjons- og utkikkspunkt for Reisa nasjonalpark, også kalt «visitors point». Vi møtte en ansatt i nasjonalparksenteret som fortalte om

nasjonalparken og om bygningene og prosjekter på Ovi Raishiin. Deretter kjørte vi med elvebåt med en av reiselivsaktørene opp Reisaelva, med stopp ved Mollisfossen og bergmaleriene. Vi hoppet av båtene og gikk siste biten opp til Nedrefosshytta og Imofossen, der mange av de besøkende til nasjonalparken ferdes. Vi overnattet på en hytte nede i Reisadalen, der vi møtte to aktører fra reindriftnæringen, som ga en presentasjon med innblikk i deres næring og hvilke utfordringer vern har for dem. Denne presentasjonen brakte på banen reindriftnas opplevelse av vernet, der de følte at retten til deres hjem plass ble frarøvet dem, og at deres relasjon til landskapet og naturforståelse ikke ble anerkjent. Dette var sterke ord. Etter hvert ble jeg kjent med disse motsetningene, som har vært til stede helt siden verneområdene ble opprettet. Motsetningene mellom vern og reindrifta var ikke tema på de første møtene med verneområdene, og jeg spurte heller ikke spesifikt. Reindrifta ble etter dette et relativt sentralt tema i innsamlingen av empiri, og jeg valgte å skrive inn delkapitlet om verneområder i reindriftslandskap i kapittel 2 for å gi en kontekst til tematikken. Jeg hadde og har lite kjennskap til reindrift som næring, men møtene gjorde meg skeptisk til nasjonale myndigheters håndtering av næringa i verneprosesser.

Jeg har i arbeidet valgt ut nøkkelinformanter fra verneområdeforvaltningen og reindriftnæringa. De har blant annet gitt meg innblikk i verneområdenes historie og tematikker som er viktige fra sine respektive ståsteder. Under oppholdet mitt i Nordreisa koplete kollegaer på universitetet meg med to personer i reindrifta. Begge har i tillegg erfaringer i reindrift, utdanninger og jobber utenfor næringa, den ene med erfaring fra naturforvaltning. Gjennom deres «oversettinger» har jeg fått innblikk i reindriftnas forhold til naturen og næringens plass i nasjonalparken. Samtidig som de er kritiske til vernemyndighetenes forvaltning, er de oppmerksomme på utfordringene i dagens moderne reindrift. Nøkkelinformantene har vært med på å farge min undring, og kunnskapssøkingen i avhandlingen. Vi drøftet blant annet utgangspunktet for prosjektet og forskningsspørsmålene. De utfordret meg blant annet på hva jeg mente når jeg snakket om verdier. De tok meg med ut i sitt næringslandskap og fortalte om sin oppvekst i og relasjon til landskapet.

I arbeidet har jeg vært på lokalisasjoner i verneområdene som er mye besøkt, som Blåisvatnet i Lyngsalpan og en vandretur mellom Reisadalen og Kautokeino. Dersom jeg hadde oppsøkt andre steder i verneområdene ville inntrykkene og observasjonene ganske sikkert vært andre. Jeg var også på studietur sammen med verneområdestyret i Lyngsalpan, som i 2017 la turen til eget landskapsvernområde. På turen fikk jeg snakket med styrerepresentantene og gjennomført et gruppeintervju med dem. Våren 2017 fulgte jeg arbeidet med strategisk reiselivsplan i Lyngen kommune. Etter kontakt med nærings sjefen i kommunen fikk jeg følge arbeidet som ble gjennomført av et konsulent-selskap. Ved å være observatør på et innspillsmøte og da utkastet til plan ble lagt frem for næringsutvalget, fikk jeg innblikk i diskusjonene om turisme i Lyngen. Høsten 2016 var jeg til stede på forskningsdagene²⁵ som ble arrangert på Haltisenteret. I løpet av forskningsdagene deltok jeg på et arrangement i regi av nasjonalparksenteret med kanopadling på Reisaelva med historiefortelling, kvensk musikk og en innføring i områdets badstukultur. I løpet av dette oppholdet var jeg for første gang i Reisa nasjonalpark, på tur sammen med en ansatt i Halti næringshage og kommuneansatt som var ansvarlig for nasjonalparklandsbyen. Høsten 2017 deltok jeg på et feltkurs i Lyngen kommune arrangert for bachelor og masterstudenter i samfunnsplanlegging og kulturforståelse ved UiT Norges arktiske universitet, hvor jeg lærte en hel del om Lyngen. Å bli kjent med et område gjennom rollen som forsker gir mulighet til å komme i kontakt med mennesker og til å stille mange spørsmål. Et av barna til nøkkelinformantene spurte hvorfor dama de hadde møtt flere ganger stilte så mange spørsmål. Der forklaringen nøkkelinformanten min ga var at jeg var en slags spion, en samfunnsspion.

Våren 2017 hadde jeg et opphold på en og en halv måned i Nordreisa, hvor jeg fikk låne en kontor plass på Haltisenteret på Storslett²⁶. Ved å sitte i dette kontor fellesskapet kom jeg lett i kontakt med folk, og ble introdusert av forbipasserende som «her er hun som forsker på oss». I løpet av dette oppholdet gjennomførte jeg intervjuene i tilknytning til Reisa nasjonalpark. Jeg har vært observatør på to av møtene til verneområdestyret i

²⁵ Forskningsdagene er en nasjonal, årlig festival i regi av Norges forskningsråd.

²⁶ Her er en rekke virksomheter lokalisert. Blant annet: Verneområdeforvalterne, Halti nasjonalparksenter, Fjelltjenesten, Halti kvenkultursenter, Nord-Troms museum, Halti næringshage, daglig leder for Nord-Troms regionråd.

Reisa nasjonalpark, og på to møter med faglig rådgivende utvalg. På et av møtene med faglig rådgivende utvalg presenterte jeg prosjektet, og i etterkant kontaktet jeg et utvalg av medlemmene og spurte om de hadde tid til et intervju.

I tillegg til møtene med folk og landskap, vakte verneområdenes forvaltningsplaner tidlig min interesse. I de første samtalene med verneområdeforvalterne i 2016 fortalte begge at de arbeidet med planene, og at Miljødirektoratet hadde lagt press på dem for å ferdigstille. Planene skal være et verktøy for verneområdestyrenes arbeid og inneholder retningslinjer for forvaltningen. I begge områdene har det vært langvarige prosesser. I Reisa ble det nedsatt en arbeidsgruppe kalt Reisagruppen som i en sjuårsperiode (2007-2014) laget et utkast til en forvaltningsplan. Utkastet ble aldri vedtatt, da reindriften tok dissens, som den eneste av representantene i gruppen. Disse planene får på mange måter lov til å definere hvilke landskapsforståelser forvaltningen skal bry seg med, og som enkelte ikke kunne si seg enige i. I tillegg til utkastene til forvaltningsplaner²⁷, besøksforvaltningsstrategier og verneområdestyrenes møtereferater har mediedokumenter vært en del av empirien. Dokumentene brukes til å utforske byråkratiske ståsteder i verneområdeforvaltningen, og for å få et historisk overblikk over hendelser. Jeg har analysert utkastene til forvaltningsplanene og delvis sporet prosessene bak dokumentenes tilblivelse. Møtereferatene til verneområdestyrene og forvaltningsplanene ligger tilgjengelig på nettsidene til verneområdestyrene. Utvalget av mediedokumenter er resultat av et søk i Atekst, som er et mediearkiv utgitt av Retriever (se vedlegg 4). Søkeordene var Reisa nasjonalpark, Lyngsalpan og Lyngsalpene landskapsvernområde. Årsaken til de to sistnevnte er basert på en diskusjon som gikk om navnet på verneområdet i forkant av opprettelsen. Jeg har ikke hatt tilgang til mediedokumenter fra før opprettelsen av Reisa nasjonalpark i 1986, da mediearkivet ikke går så langt tilbake. Mediedokumentene er alt fra debattinnlegg, små notiser med for eksempel dispensasjonssøknader som er godkjent eller avslått, og artikler med ulike tema. Når det gjelder mediedokumentene kan det stilles spørsmål ved hvem som velger å ytre seg i debattinnlegg i lokalaviser. Trolig er dette de mest kritiske stemmene.

²⁷ Jeg har analysert utkastene til forvaltningsplaner slik de forelå høsten 2018.

Samtidig er det også eksempler på innlegg som snakker frem vernet, og de potensialene som vern representerer for lokalsamfunnet.

Dokumenter henter sin betydning i den sosiale konteksten som de blir produsert og konsumert i, sier (Mik-Meyer & Järvinen, 2005). Asdal og Ween (2014) påpeker at de fleste dokumenter og tekster også kan leses generøst som handlinger, og er ofte forsøk på å endre den virkeligheten de er en del av. I forvaltningen av naturressurser er det ifølge Asdal og Ween (2014) ofte slik at narrativer som løftes fram gjør at naturforvaltningen bidrar til å vedta natur. Natur og landskap blir innskrevet i byråkratisk prosesser og dokumenter (Asdal & Ween, 2014), og på bakgrunn av dette kan spesifikke forståelser skapes. Forvaltningsplanene er resultater av forhandlinger som har skjedd over mange år. Samtidig kan dokumenter, slik Dahler-Larsen (2005) skildrer, være et forsøk på å befeste en bestemt virkelighetsoppfatning skapt under bestemte betingelser. Når det gjelder forvaltningsplaner legger miljødirektoratet føringer på hva dokumentene skal inneholde, noe som kan føre til en form for standardisering. Dokumentene er da bygd opp på en bestemt måte, forfatteren deltar ikke aktivt i teksten, og målet er å signalisere at det representerer en form for sannhet (Mik-Meyer, 2005). Dokumenter er skrevet med et annet formål enn det jeg som forsker skal bruke dem til, og skiller seg fra data samlet inn i feltet (Thagaard, 2018). Dokumenter henter ifølge Mik-Meyer (2005) betydning fra eksterne forhold, og de preges av hvordan de har blitt til og skal brukes. Gjennomgangen av dokumentene har for meg også vært en historisk lesning av diskusjoner og meningsytringer knyttet til de to verneområdene, og er nyttig for en som ikke kjente verneområdene fra tidligere.

4.3.2 Samtaler om vernet landskap

I dette mitt har jeg gjort både gruppeintervjuer og intervjuer med enkeltpersoner. Jeg refererer til folkene jeg har snakket med som ulike interessenter, da de blant annet representerer forvaltning, turisme, kommuner og interesseorganisasjoner. Intervjuene er slik Kvale og Brinkmann (2015, s. 36) påpeker en aktiv kunnskapsproduksjonsprosess, der «intervjuer og den intervjuede produserer kunnskap sammen». Det kommer jeg tilbake til, men jeg først en kort oversikt over intervjuene.

De fire gruppeintervjuene er med verneområdestyret i Lyngsalpan, verneområdestyret i Reisa nasjonalpark, et ungdomsråd i regionen og et bygdelag i Lyngen. Lyngsalpan verneområdestyre har en representant fra hver av kommunene Tromsø, Storfjord, Balsfjord og Lyngen, en representant fra Troms og Finnmark fylkeskommune og to representanter fra Sametinget. Styret i Reisa nasjonalpark har to representanter fra Sametinget, to fra Nordreisa kommune og en representant fra Troms og Finnmark fylkeskommune. Representantene kjente hverandre fra før, men hadde ulik fartstid i styrene. Styrerepresentantene tilhører forskjellige politiske partier, med forskjellig syn på vern, men dette har ikke blitt diskutert i intervjuene. I intervjuene introduserte jeg tema, og stilte spørsmål og vi hadde en samtale, i tillegg til at det var meningsutveksling mellom de som var med. Dette ga et innblikk i deres forståelser av verneområdene, og verneområdestyrene reflekterte også rundt sin egen rolle. I gruppeintervjuer går «vi som forskere i dialog med og skaper diskusjoner om stedene vi studerer» (Viken, 2013, s. 214). Fokusgruppesamtalene skaper dynamikk og diskusjon styremedlemmene imellom, og slik Viken (2013) påpeker, er de egnet i stedsstudier fordi folk liker å snakke om sitt eget sted. Viken (2013) presiserer at fokusgruppesamtaler ikke er det samme som gruppeintervju. Årsaken er at «det er meningsutveksling mellom deltakerne som er sentralt, ikke informasjonsinnhenting fra en utspørter» (Viken, 2013, s. 206).

I tillegg til de tre gruppeintervjuene er det gjort 13 intervjuer med enkeltpersoner, fordelt på de to verneområdene. Tabellen under viser en oversikt over hvilke interesser informantene representerer.

Informanter som representerer:	Antall personer
Reiselivsnæring	2
Reindriftutøvere	3
Kommuneansatte	3
Statlige byråkrater/ansatte	2
Interesseorganisasjoner	3

Personene jeg har intervjuet er valgt fordi de har en posisjon og engasjement i tilknytning til et av verneområdene. Det betyr at de også snakker på vegne av andre enn

bare seg selv. Fire av dem jeg intervjuet var i tillegg til å representere en interesse, nevnt i tabellen over, medlem i det faglig rådgivende utvalget i Reisa nasjonalpark. Jeg har i analysene ikke oppgitt hvilken interesseorganisasjoner de representerer på grunn av anonymitetshensyn. Interesseorganisasjonene er knyttet til friluftsliv, naturvern og motorsport. Flere interesser kunne blitt inkludert for å få innblikk i flere forståelser av landskapet, og tilhørende kunnskaps- og verdigrunnlag. Aktører som mangler er eksempelvis grunneiere i Lyngsalpan og «vanlige» lokale innbyggere uten en form for rolle knyttet til verneområdene. Jeg ser i ettertid at dette kunne utvidet horisonten.

Både de individuelle intervjuene og gruppeintervjuene var semi-strukturerte, og jeg hadde utformet en temaguide (se vedlegg 3). De samme temaene lå til grunn for samtale i gruppeintervjuene. I intervjuene har jeg fokusert på personenes opplevelse og erfaringer med vern og deres relasjoner til det gitte verneområdet. Jeg forholdt meg ikke strengt til temaguiden og åpnet for at dem jeg snakker med kan bringe inn tema. Intervjuene varte i 45-90 minutter, og de ble gjennomført på ulike steder. Hvor formell eller uformell settingen var varierte.

I gjennomføringen av intervjuene har jeg reflektert rundt maktforhold i intervju-situasjonen. Rollen som forsker gjør at jeg definerte samtalsinnhold. Selv om jeg i starten av samtalen sier at de jeg snakker med kan ta opp temaer de mener er viktig, er det slik Kvale og Brinkmann (2015) påpeker ikke en samtale mellom likeverdige deltakere. Det er jeg som har bedt om en samtale om et spesifikt tema, der ambisjonen er å utforske forståelser av verneområdene. Samtalene sentrerte rundt tema som natur, landskap, kunnskaper, verdier, friluftsliv, turisme og forvaltning. I intervjuene etterstrebet jeg å forholde meg åpent utforskende, og ikke fordømmende eller definerende. Jeg ville ha frem personenes relasjon til verneområdet. I starten av flere av intervjuene ble naturen i regionen og kommunen tema, før fokuset ble peilet inn på verneområdet. Det ble tydelig at menneskene ikke alltid gjør et strengt skille på vernet og ikke vernet natur, men er stolte av naturen og landskapet de er omgitt av.

Slik Järvinen (2005) skriver er meninger som uttrykkes i et intervju snarere en prosess enn noe stabilt. Meningene er situert i en spesifikk kontekst, og ikke primært forankret i en spesifikk person. Det at jeg kommer og stiller disse spørsmålene vil trolig påvirke

hvordan folk uttrykte sine forståelser av landskapet. Det er ikke bare intervjukonteksten som spiller inn, men også den sosiokulturelle konteksten, eksempelvis hvordan vern blir forstått i lokalsamfunnet og hvilke diskurser som er rådende. Intervjumaterialet vil også være formet av det forskningsprosjektet som er utgangspunktet for intervjuet (Järvinen, 2005). Det betyr blant annet at den måten jeg presenterte prosjektet på vil kunne ha påvirket hvilken rolle folk inntok i intervjuet. De jeg kontaktet for å intervju ble motivert til å snakke med meg basert på hva jeg sa. En av reindriftsaktørene ville veldig gjerne snakke om endringene i forvaltningsmodell og om medvirkning. Det var også en informant som uttrykte skepsis til det såkalte Halti-miljøet, hvor mange av mine informanter befinner seg. Enkelte brukte anledningen til å belyse et gitt saksforhold som de var engasjert i. Det ble også tydelig at informantene snakket både som representanter for en organisasjon, styre eller kommune, samtidig som de uttalte seg som lokale innbyggere med en personlig relasjon til landskapet. Enkelte påpekte underveis i intervjuet, at nå snakket de som organisasjon eller ansatt, mens de i neste setning beskrev egne erfaringer og opplevelser. Disse omhandlet eksempelvis barndomsminner og naturopplevelser.

Intervjuene gir et innblikk i forståelser av verneområdene, men er samtidig en måte å overkomme distanser, både tidsmessig og stedlig. Tidligere hendelser og erfaringer kan studeres ved å intervju personer som tok del i dem, sier Peräkylä og Ruusuvoori (2013). Siden det er en stund siden verneområdene ble opprettet har historier fra tiden før og fra opprettelsesperiodene gitt et innblikk i endringer i synspunkter på vern.

På samme måte som Mik-Meyer og Järvinen (2005) formulerer sin ambisjon, undersøker jeg meningsproduksjonen som skaper den sosiale verden. Det er samtidig interessant å reflektere rundt hva vi faktisk får av informasjon og kunnskap i intervjusettingen. I hvilken grad folk for eksempel er opptatt av kunnskaper og verdier før jeg kom og ville snakke om dette. Enkelte påpekte også at det er vanskelig å snakke om verdier, også i forbindelse med verneområder. Det er også mulig at folk snakker om temaene på andre måter utenfor intervjusettingen. Tema som verdier og kunnskaper er ikke enkle, og vi mennesker vurderer ulikt. Mens en av næringsaktørene for eksempel ledet samtalen inn på verdiskaping, var andre opptatt av naturens egenverdi. Det kan

også være utfordrende å snakke om sin lokale og tradisjonelle kunnskap siden den tilegnes gjennom praktiske læringsprosesser og sjelden blir verbalisert (Ween & Riseth, 2011).

Når jeg snakket med folk, refererte de til steder, pekte på fjell ut av vinduer, brukte kart som hang på veggen for å vise, og tegnet på papir og forklarte. En reindriftsutøver på Lyngahalvøya tegnet opp landskapsvernområdet på et ark og beskrev hvor det er beiteområde, kalvingsområde, oppsamlingsområde og hvor det er utfordringer, for eksempel i møte med turister og hvordan de hele tiden må bytte beite etter værforholdene. Et mulig tilnærming hadde vært å ta med kart til intervjuene, eller bruke verktøy som geografiske informasjonssystemer (GIS). Men slike metoder har både sine fordeler og ulemper.

4.4 Å fortolke empirisk materiale

Som nevnt har feltarbeidet vært en prosess med en blanding av etnografi med deltakende observasjon, intervjuer og lesing av dokumenter. I løpet av arbeidet har jeg fulgt interessante spor som har dukket opp. Mine egne forståelser og oppfatninger har på den måten farget prosessen, da det er mine vurderinger som ligger til grunn for valgene. Samtidig har det gjort meg bevisst på landskapets kompleksitet, og at det vil være mange flere forståelser enn de som kommer til uttrykk i dette arbeidet.

Produksjonen av empiri er dokumentert i feltnotater og intervjutranskripsjoner. I analyse og tolkningsarbeidet kombinerer jeg etnografiske beskrivelser med sitater fra intervjuene og klipp fra dokumentmaterialet. Siden man som forsker hele tiden tar valg finnes det ganske sikkert andre sitater og beskrivelser som kunne vært valgt ut. Jeg har jobbet med analysene over tid, og samtidig utforsket ulike perspektiver og lest tidligere forskning. Det har bidratt til at forskningsprosessen langt ifra har vært lineær, noe Blaikie (2007) hevder oppmuntret til refleksjon og til å utforske mening.

Manglende kjennskap til kulturen på stedene kan ha påvirket hvordan jeg tolket enkelte av situasjonene. Et eksempel er fra gruppeintervjuet med verneområdestyret til Reisa nasjonalpark. De diskuterte om taushet og lite engasjement fra lokalbefolkning kunne

tolkes som at alt var i orden. En representant, som er tilflytter påpekte at «jeg føler det ikke er sånn». Er det stille i Nordreisa må man ta det som et dårlig tegn, «da må man begynne å rote litt i ting, og spørre». På tilsvarende vis kan jeg som utenforstående ha gått glipp av nyanser og ikke fulgt opp der jeg kanskje burde i intervjuer og samtaler. Å være ny på et sted gjør også at man ikke kjenner til spenninger og konflikter, men som kanskje ligger der. Eira (2013) skriver for eksempel at det norske uttrykket «Den som tier, samtykker» ikke er gjeldende i samiske samfunn, og at det heller betyr det motsatte.

I de analytiske kapitlene har jeg delt opp slik at jeg omtaler verneområdene hver for seg, mens jeg noen steder skriver om dem samlet. Målet har ikke vært å sammenligne de to, men enkelte ganger anvendes sammenligning for å drive analysene framover. I det første analysekapitlet har jeg hatt et historisk blikk, der jeg starter med opprettelsen av verneområdene og deretter utarbeidelse av forvaltningsplanene. Analysene sentrert rundt tema, som forvaltningen, næring og de mange lokale relasjonene til verneområdene. For å systematisere intervjuene brukte jeg analyseverktøyet NVivo, der jeg kodet intervjutranskripsjonene etter de samme temaene. Dette gjorde det enkelt å navigere i intervjumaterialet. Kvalitative analyser følger ofte en katagoliseringspraksis, men slik Järvinen og Mik-Meyer (2017) påpeker varierer det hvor rigid og systematisk den er. Visning av materialet, som sitater og utdrag fra tekst, bidrar til troverdighet og kan vise variasjoner, nyanser og illustrere funn (Järvinen & Mik-Meyer, 2017).

Det empiriske materialet har bidratt til å belyse forskjellige elementer ved verneområdene. Mediedokumentene gir tilbakeblikk, samtidig som de viser noen av dimensjonene som har blitt løftet i lokale medier. Forvaltningens dokumenter og møte-referater viser hvordan vernet landskap tar form i mer byråkratiske sammenhenger. Intervjuer og deltakende observasjon gir et innblikk i folks oppfatninger, og av mangfoldet av forståelser av landskapet. Slik Alvesson og Sköldbberg (2018) påpeker vil et empirisk materiale være forvirrende og motstridene. Samtidig er det nettopp dette, og at det kan bidra til å gi noen overraskelser, som er dets styrke. Det empiriske materialet gir ikke en «riktig» forståelse, men kan slik Alvesson og Sköldbberg (2018) påpeker betraktes som et argument for en bestemt måte å forstå den sosiale virkeligheten, i en kontekst der debatten pågår i det uendelige.

Alvesson og Sköldberg (2018) sammenligner forskningsprosessen med en flyreise med mange mellomlandinger. Jeg har underveis reflektert litt rundt denne metaforen, og tenkt på tilnærminger jeg har berørt underveis som mellomlandinger. En slik mellom landing var Hajer (2009) sin argumentative diskursanalyse som en måte å utforske forestillinger, ideer, begreper og kategoriseringer på, som tilskriver sosiale og fysiske fenomener meninger, og som produseres og reproduseres i praksiser. Enkelte ganger er det vanskelig å si om mellomlandingene har beriket eller bidratt til forvirring underveis. Men kanskje har de bidratt i en prosess mot de perspektivene jeg til slutt valgte å legge til grunn. Coffey og Atkinson (1996, s. 110) peker på at den analytiske skrivingen og lesingen er parallelle prosesser: «As writing is a positive act of sense making, so is reading (or it should be)».

Jeg ville i dette arbeidet holde meg nært det erfarings- og praksisbaserte, samtidig som det byråkratiske språket og fremstillingene av verneområdene som forvaltningsobjekter fikk plass. Selv om forskerens bedømminger, intuisjon og innsikt kunne påvirke analysene (Alvesson & Sköldberg, 2018), betyr ikke det at ulike forskere nødvendigvis ville tolket verneområdene forskjellig. Forståelsene vil trolig kunne være sammenlignbare, men uttrykkes forskjellig. Jeg har underveis i prosessen gjort rede for beslutningene som er tatt. Som kvalitativ forsker er jeg mitt eget forskningsinstrument, og jeg har forsøkt å vise hvordan jeg påvirker og blir påvirket gjennom forskningsprosessen (Nilssen, 2012). Jeg har etterstrebet å ha en åpen holdning i analysene, og gi innsiktsfulle empiriske beskrivelser (Alvesson & Sköldberg, 2018). Ved å bruke sitater og skrive historier forsøker jeg å få tydeliggjort materialet som ligger til grunn for analysene. Alvesson og Sköldberg (2018) peker også på viktigheten av kritiske refleksjoner knyttet til ideologisk kontekst, språkets tvetydigheter og retoriske formuleringer.

Politikere, ledere, de som bestiller forskning og praktikere vil ofte forstå nyttig forskning som den som kan levere sikre, enkle, sammenlignbare og absolutte resultater. For enkelte er de beste resultatene de som kan tilby effektmålinger av ulike tiltak (Staunæs & Søndergaard, 2005). Målet er da resultater «som man kan handle ut fra, bruke til politikktutforming eller skape forandring i praksis med», sier Staunæs og Søndergaard

(2005, s. 51). Med en slik tilnærming betrakter man virkeligheten som et sett fenomener som vi kan avgrense, at det er noe der ute som kan konstateres, utforskes og beskrives. Som Staunæs og Søndergaard (2005) påpeker, er det en nyanse i alt, og i en nytighetsdiskurs finnes det alternative forståelser av hva nytte kan være. Enkelte vil argumentere for at det er vanskelig å omsette absolutte resultater til praksiser, «fordi de ikke matcher virkelighetens kompleksitet, som karakteriseres av mangfoldige mønstre og krefter, av motsetninger og bevegelighet» (Staunæs & Søndergaard, 2005, s. 52, min oversettelse). Jeg har i dette arbeidet forsøkt å belyse kompleksiteten, da jeg mener det er viktig i fremtidige diskusjoner og beslutninger knyttet til vern.

4.5 Rollen som forsker og etiske vurderinger

I arbeidet med denne avhandlingen, og viktig for feltarbeidet, har jeg gått på ski, vandret i fjell og kjørt elvebåt, og ikke minst møtt folk i Nord-Troms. Samtidig har et bredt dokumentmateriale bidratt til å utdype og gi innblikk i og kunnskap om verneområdenes kompleksitet. Siden forskningsprosessen blir preget av forskerens verdier og interesser (Alvesson & Sköldberg, 2018) vil jeg her kort gjøre rede for min bakgrunn og motivasjon, som et bakteppe for å forstå hva som er utgangspunktet for analysene i dette arbeidet.

Motivasjonen min for å starte dette arbeidet er en interesse for lokal samfunnsutvikling, distriktsutvikling og forvaltning av natur- og kulturressurser. Engasjement er knyttet til hvordan vi kan skape gode steder å bo, hvor næringsutvikling er mulig samtidig som vi ivaretar lokal kultur, natur og miljø. Dette har bidratt til at jeg ofte har et blikk mot de små lokalsamfunnene. Temaet for tidligere masteroppgave i sosiologi var knyttet til naturbasert gårdsturisme. Etter endt mastergrad jobbet jeg på Distriktssenteret, som er en kunnskapsleverandør som støtter kommuner og regioner i deres arbeid med lokal samfunnsutvikling. Min bakgrunn som sosiolog, oppvekst på et lite småbruk og gleden ved friluftsliv vil også kunne påvirke tolkninger i avhandlingen. Da jeg startet arbeidet med denne avhandlingen hadde jeg nylig flyttet til Nord-Norge, og jeg hadde tidligere ikke vært i Nord-Troms-regionen. Natur, landskap og folk var ukjente, min kjennskap til verneområdene var begrenset til å ha lokalisert dem på kartet og lest beskrivelsene på

nettsidene, og verneområdeforvaltning som fagfelt var nytt. I refleksiv forskning anerkjennes forskere som en del av forskningsprosjektet (Alvesson, Hardy & Harley, 2008). Alvesson og Sköldbberg (2018, s. 245) skriver at prosess-styrt kvalitativ forskning ikke kan unngå at verdivurderinger, tolkninger og en rekke ubevisste eller ikke-reflekterte valg når det gjelder språk, perspektiv, metaforer og fokus.

I løpet av forskningsprosessen har jeg vurdert etiske spørsmål for å sikre troverdighet og tillit. Jeg har i arbeidet valgt å navngi verneområdene, da viktig informasjon om opprettelsen, historie, natur, kultur og tradisjoner er sentralt for å diskutere forsknings-spørsmålene. Selv om jeg ikke hadde navngitt dem, ville de vært lett gjenkjennbare. Samtidig er enkeltpersoners konfidensialitet og anonymitet viktig. Forskeren har forpliktelser overfor dem som deltar i forskningen. De må møtes med respekt, menneskeverd, konfidensialitet og fritt, informert samtykke (NESH, 2016). Dette prosjektet er derfor registrert hos Norsk Senter for Forskningsdata, NSD. Forskningsprosjektet har ikke sensitive forskningsspørsmål. Jeg har vurdert håndteringen av konfidensialitet og anonymitet. Kommunene der verneområdene ligger har lavt innbyggerantall, og både personer i tilknytning til forvaltning og næringsvirksomhet vil kunne være gjenkjennelige om man gjør noen undersøkelser. Jeg har informert forskningsdeltakerne om formål, finansiering av prosjektet, hvem som får tilgang til data, bruk av resultatene, og følgene av å delta i forskningsprosjektet, slik retningslinjene til NESH (2016) beskriver. Alle jeg har intervjuet har i forkant av intervjuet fått et informasjonsskriv om prosjektet (se vedlegg 2), og informasjon om at de kan trekke seg når som helt uten å oppgi en spesifikk grunn.

Tematikken i dette prosjektet er av en slik art at behovet for konfidensialitet er lite fremtredende. Det er videre viktig å reflektere rundt urfolksperspektiv og konfidensialitet i forskning på en gruppe som har, eller fortsatt befinner seg i en sårbar situasjon. Konfidensialitet handler om retten til å være anonym, samtidig gir deltakelse i forskning en mulighet til å få frem synspunkter på dagens verneområder og forvaltning. Personer i urfolkssamfunn har rett til å si at sensitiv informasjon ikke skal publiseres, og å forbli anonym. Samtidig understreker Tunón, Kvarnström og Lerner (2016) å gi dem en stemme kan betraktes som et tegn på respekt overfor kunnskapsholderen og kunnskapen

som gis. Belastningen med å delta er trolig liten. Min vurdering av implikasjonene av arbeidet er at det ikke vil få negative konsekvenser for deltakerne.

5. Verneområdenes ambivalens

I Reisa nasjonalpark og Lyngsalpan landskapsvernområde var det ulike argumenter for å verne. Historisk har målet om å ta vare på natur vært viktig i vernespørsmål (Vistad, 1999), men vernets innhold er i kontinuerlig endring som en konsekvens av endringer i samfunnet for øvrig (Keiter, 2013). Dette kapitlet gjør rede for opprettelsene av verneområdene, med vekt på hvilke begrunnelser og meninger som ble knyttet til vern. Jeg tar utgangspunkt i de kongelige resolusjonene i forkant av opprettelsene, deknningen i lokale media og hvordan aktører i tilknytning til verneområdene skildrer prosessene og utgangspunktet for vernet. Gjennom det skriftlige materialet mobiliseres fortiden (Asdal & Ween, 2014), og gir et innblikk i meninger og forståelser som var i spill da verneområdene ble opprettet. Samtidig skildrer folk jeg intervjuet prosessene, som også viser at en del av diskusjonene fremdeles pågår.

5.1 Reisa nasjonalpark – naturperle og politisk kompromiss

Spørsmålet om å verne Reisadalen ble diskutert i Naturvernrådets landsplan for nasjonalparker i 1964. Den gang ble planen satt på vent, blant annet for å avklare om det skulle lages en indre riksvei gjennom Reisadalen, mellom Nordreisa og Kautokeino. Først nesten ti år etter tok man steget mot å verne, og forslaget om Nasjonalpark ble lagt fram av ressursutvalget for Finnmarksvidda i 1978 (Kongelig resolusjon 1986). Etter dette tok det enda noen år før området ble nasjonalpark. Utgangspunktet for vern i 1986 var at området ble forstått og beskrevet som et «særpreget og tilnærmet uberørt naturområde, med trange daler og kløfter som skjærer seg ned i den omkringliggende fjellvidda» (Kongelig resolusjon 1986). I tillegg ble vegetasjon og dyreliv beskrevet som rikt og særpreget. Det samme gjelder området mange geologiske formasjoner. I forbindelse med Reisa nasjonalpark sitt trettiårsjubileum i 2016 skriver Fylkesmannen i Troms:

«Vernestatusen beskytter området mot inngrep som kan endre landskapet og skade natur- og kulturverdiene. Verneforskriftene har bestemmelser som skal beskytte sårbare naturtyper og arter mot påvirkning og forstyrrelser som kan true

deres eksistens. Naturen i området skal få mulighet til å utvikle seg på naturens egne premisser. Her skal du kunne besøke naturen, se dens storhet og høre dens egne lyder» (jubileumstidsskrift Reisa nasjonalpark 2016, s. 5)

En viktig pådriver for å verne Reisdalen var botanikeren Hartvig Sætra (1933-2004), som var bosatt i Nordreisa. Sætra ble beskrevet som «botanikeren vår» av en representant for en interesseorganisasjon i Nordreisa. Sætra gjennomførte botaniske undersøkelser av flora, fauna og vegetasjon i Reisavassdraget. Flere pekte på ham som en viktig person for nasjonalparken, og noe av grunnen kan være at han bidro til å kople stedet og identiteten til landskapet som ble vernet. Han viste at dette landskapet var unikt. I rapporten «Vegetasjonen i Reisdalen»²⁸ sammenfattes noen av Sætra sine arbeider²⁹, og Sætra skriver:

«Reisdalen har imponert og facinert turfolk og botanikarar i hundre år. Nordahl Grieg skreiv like før siste krig dikt til Mollisfossen, og tradisjonen går ut på at han gret ved Imo av andaktskjensle over naturen og fossebruset der. Vi som har vore der ei lys og varm flaumnatt i juni, forstår han» (s. 9).

En slik beskrivelse gir en romantisk fremstilling av Reisdalen. Med henvisningen til Grieg koples dette også til den nordiske nasjonalromantikken, der idealiserte bilder av det norske var rådende. I nasjonsbyggingen ble romantiske bilder vektlagt (Ween & Abram, 2012).

Intervjuene, mediedokumentene og skildringer i nasjonalparkens jubileumstidsskrift fra 2016 peker på at holdningene til nasjonalparken har utviklet seg fra motstand til stolthet. I forkant av etableringen skrev 800 personer under på en underskriftskampanje mot vern. Det er ingen oversikt over hvem disse er, og hvilke interesser eller politiske partier de representerer. Men kartlegginger gjort av Fylkesmannen i Troms før og etter vern «viser at befolkningen er mer bevisst på de verdier og kvaliteter nasjonalparkområdet har og

²⁸ I 2009 ga Fylkesmannen i Troms og Haldi nasjonalparksenter ut rapporten «Vegetasjon i Reisavassdraget» basert på arbeidet til botanikeren Hartvig Sætra (1933-2004).

http://www.nasjonalparkstyre.no/Documents/Reisa_dok/Forvaltningsplan/Rapporter-kunnskapsgrunnlag/Vegetasjonen_i_Reisavassdraget_S%C3%A6tra.pdf

²⁹ Sætra sitt herbarium ble donert til Nordreisa kommune til bruk i nasjonalparksenteret, og sommeren 2019 var det en utstilling som viste frem noe av arbeidet hans og bilder av plantelivet i Reisdalen.

er stolte over nasjonalparken», sies det i jubileumstidsskriftet (2016, s. 4). En reiselivsaktør i Nordreisa, som i tillegg har jobbet med ulike prosjekter i kommunen, skildrer også denne endringen: «Men det var så overraskende å se hvem som hadde skrevet under på den lista med de som var imot. Det er folk jeg i dag vet setter stor pris på at vi har nasjonalparken». Dette antyder at det har skjedd endringer i oppfattelsene av vern siden etableringen.

En tidligere varaordfører i Nordreisa beskrev i lokalavisa noen bekymringer som var til stede da nasjonalparken ble etablert. Reisaværingene fryktet at de ikke skulle kunne bruke områdene som før, og at de ville bli overstyrt (Framtid i Nord. 16.07.16). Det handlet blant annet om den tradisjonelle kjøringen med elvebåt, diskusjonene om en indre riksvei fra Nordreisa til Kautokeino, frykt for at vern ville hindre fremtidig næringsutvikling og regulering av terrengkjøretøy i en mer mekanisert reindriftsnæring. På bakgrunn av de mange meningsytringene har Reisa nasjonalpark blitt beskrevet som en «naturperle og politisk kompromiss» (NTB tekst, 26.08.91). Denne beskrivelsen vekker nysgjerrighet og antyder at her er det en rekke motsetningsforhold.

En representant fra en av interesseorganisasjonene er ikke sikker på om området ville blitt vernet om prosessen hadde gått på nytt og konsekvensene hadde vært kjent.

«Jeg er ikke så sikker på at det hadde blitt freda i dag om det hadde blitt vurdert. Det er en oppfatning jeg hører blant folk som var med i prosessen, på den tiden. Det å ikke være helt klar over konsekvensene og regelverk og hva som ville bety noe i nasjonalparken» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark).

Dette viser en skepsis mot opprettelsen og at mye har blitt bestemt på nasjonalt nivå gjennom regelverk og føringer som trolig ikke var gjort kjent på forhånd. Disse blir gjeldende for lokalsamfunnene der verneområder er lokalisert. Lovgivning og målsettingene med vern har i tillegg vært i endring siden opprettelsen. Etter etableringen har det blitt «strammet inn litt her og litt der, og så åpnes det for annen bruk. Som for turisme, for eksempel» (reiselivsaktør, Nordreisa). En representant i verneområdestyret i Reisa nasjonalpark oppsummerer opprettelsen på følgende måte:

«Det er noen år siden parken ble opprettet. Det var for å hindre inngrep i parken. Og så har det snudd litt nasjonalt. For nå er det sånn at folk skal komme inn. I begynnelsen var det sånn at man ikke skulle bruke naturområdene. Man skulle verne det for alt det var verdt. Nå har den der holdninga snudd litt og vi skal ha turismen inn i parken. Og det tenker jeg også har noen utfordringer. Spesielt der hvor vi har næring. Vi har jo reindrift i vår nasjonalpark. De var veldig glad når nasjonalparken ble opprettet for 30 år siden, for da fikk de være alene der. Men den gangen var det stor motstand i lokalbefolkningen, det var jo underskriftskampanje her i Nordreisa. Var det 800 underskrifter? Altså, det var mye. For folk var redde, nå kan ikke vi bruke parken slik som vi har gjort før. Og det med elvebåtkjøring var også veldig spesielt for Nordreisa. Vi klarte å få gjennom at det fremdeles var lov» (representant verneområdestyre, Reisa nasjonalpark).

Sitatet viser hvordan ulike begrunnelser for naturvern er i endring og lever side om side (Mace, 2014). Endringene handler blant annet om en utvikling fra å verne mot ferdsel, til at folk og besøkende i dag inviteres inn. Flere verneområder har blitt del av turistprodukter og selges som attraksjoner (Reinius & Fredman, 2007).

I forkant av opprettelsen var flere aktører i reindriften positive til vern. På det tidspunktet forelå det planer om kraftutbygging og vei mellom Kautokeino og Nordreisa. Etableringen av nasjonalparken ble en mulighet til å sette en stopper for utbyggingen. Da forskriftene til nasjonalparken forelå erfarte reindriften at lovnadene om at de skulle få drive som før ikke ble overholdt. Et par år etter etableringen av nasjonalparken uttrykte en av aktørene i reindriftnæringa skuffelse i avisen Nordlys:

«Vi regnet med at vårt syn ble respektert og protesterte ikke mot parken, tvert imot. Vi var samkjørte med naturvernmyndighetene. I ettertid har jeg blitt både skuffet og forbauset. Hadde vi visst det vi vet i dag, hadde parken ikke fått vår støtte» (Nordlys, 03.06.88).

Vernet blir beskrevet med en fysisk metafor som at det blir «tredd ned over hodene deres». I høringsrunden til utkastet til den første forvaltningsplanen til nasjonalparken som forelå i 1996 foreslo reindriftsaktører å oppheve vernet (Per Gaup 2017, reineier).

04.03.2017³⁰). Vernet oppfattes distansert fra reindriftas praksiser og den sesongbetonte bruken. Dette kan ses opp mot en internasjonal nasjonalparkhistorie der urbefolkning har blitt drevet på flukt når områder vernes. For reindriften som i utgangspunktet hadde vært positiv ble vern fort oppfattet som et hinder. Noe av grunnen var at «reinsdyra følger dessverre ikke Fylkesmannens foreslåtte traseer, og vi må i vårt arbeid følge dyra» (Nordlys 03.06.1988). En reindriftsutøver peker på at de selv er naturvernere og ønsker å ta vare på naturen, men at «miljøvernmyndighetene lager regler som ikke passer for oss» (Nordlys 03.06.88). En naturforvalter hos Fylkesmannen i Troms hevder på sin side at «reindriften føyer seg inn i rekken av de næringene som er i ferd med å ødelegge naturgrunlaget» (Nordlys 07.06.88). Dette viser en skepsis mot reindriftnæringen, og gir et bilde på diskusjoner som fremdeles pågår.

Denne fremstillingen viser et vern som ble innført på tross av delvis motstand i lokalbefolkningen. Reindriften holdninger skiftet til det negative da de erfarte at lovnadene som ble gitt i forkant ikke ble holdt. Dette antyder et vern som til en viss grad kommer utenifra, og ikke evner å ta inn over seg faktisk bruk og folks relasjoner til landskapet.

5.2 Kampen om Norges alper

Lyngsalpan med sine store fjell, spisse tinder og havutsikt er storslagent. På en informasjonsplakat om landskapsvernområdet står det at

«tidlige beskrivelser fra Troms fortalte om fjellenes alpekarakter, om alpenaturen og de nordlandske alpepartier. Man måtte til utlandet for å finne sammenligningsgrunnlag for så ville, veldige og bredfylte tindepartier. Navnet Lyngsalpan/Lyngsalpene er blitt hengende ved dem, selv om denne betegnelsen ikke har rot i norsk eller lokal tradisjon» (Vedlegg 5).

I den kongelige resolusjonen om opprettelsen av landskapsvernområdet blir fjellområdet med tinder og breer beskrevet som markant. I tillegg nevnes områdets naturfaglige verdi som glasiologisk og kvartærgeologisk referanseområde, dets biologiske særstilling og

³⁰ Seminar i regi av Naturvernforbundet i Finnmark om vern og verneområder. Tittel på innlegg: «Trenger vi mer vern i Finnmark? Ovenfra- og ned eller nedenfra- og opp». <https://naturvernforbundet.no/finnmark/verneomrader/seminar-om-vern-og-verneomrader-i-finnmark-article36480-2027.html>

kulturminnene med blanding av det samiske, kvenske og norske. En representant i verneområdestyret vektlegger landskapet i begrunnelsen for hvorfor området er vernet:

«Det er vernet fordi det er et veldig spesielt landskap. Det er jo Nord- Europas, holdt på å si villeste fjell. Det betyr veldig mye for oss som bor her, at vi skal ta vare på det. Den betydningen har blitt sterkere og sterkere med årene. Det er ikke sikkert at det var så tydelig i 2004, som det er nå. Det er min oppfatning» (representant verneområdestyre, Lyngsalpan landskapsvernområde).

I sitatet antydes det at det har skjedd en endring i meningene om vern i Lyngsalpan. I boken til Johnsen og Skjerven (1984) fra 1980-tallet ønsker forfatterne vernet av Lyngsalpan velkommen:

«Selv om taushet hadde tjent dette fjellriket best på kort sikt, er det bare opplysning, bevisstgjøring og omsorg som kan redde det i lengden. To av elvene i Jiehkkevárri- massivet er i dag fredet. Vi vil be myndighetene ta initiativ til at resten av massivet og dalene omkring kan bli varig vernet» (Johnsen & Skjerven, 1984, s. 4).

Johnsen og Skjerven (1984, s. 4) skriver videre at «ensomheten blant disse fjellene er i seg selv en attraksjon. Denne boken kan bidra til å lede flere besøkende dit, men neppe skape noen masseturisme». Siden boken ble skrevet har antall besøkende til Lyngsalpan økt betraktelig. Lyngsalpan har blitt et ikon for utenlandske tilreisende. Fjellene har blitt omtalt i en rekke ski-blader og er kulisser i flere skifilmer med heftig skikjøring ned bratte fjellsider. I dag tilbys blant annet *Ski and sail* av både norske og utenlandske aktører, hvor de besøker fjell i Lyngsalpan. Enkelte reklamerer med at det er mulig å gå på ski fra snødekte strender og bestige topper med utsikt mot storslåtte fjell og fjorder.

I den kongelige resolusjonen for opprettelsen av landskapsvernområdet blir det gjort rede for saksbehandlingen. Prosessen startet med et forslag fra Statens naturvernråd i 1986, og Lyngsalpan ble foreslått som nasjonalpark i nasjonalparkplanen fra 1992 (Miljøverndepartementet, 1992). Nasjonalparkplanen er en stortingsmelding som beskriver forslag om å opprette en rekke nasjonalparker, landskapsvernområder og naturreservat. Lyngsalpan er privat eid, og flere grunneiere var imot vern. Det var ikke

lov å opprette nasjonalpark på privat eiendom på denne tiden. Storheimsaken i Troms, en høyesterettsdom fra 1986, sier at staten ikke kan hevde eiendomsrett til Lyngsalpan. Slik det står i forvaltningsplanen til Lyngsalpan er det «til gjengjeld registrert over 1000 rettighetshavere i området. Det er imidlertid stor usikkerhet på eiendomsforholdene over tregrensen da det finnes eiendomskart bare for arealer under tregrensen» (forvaltningsplan Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 51). Under departementets merknader og innstilling i tilknytning til nasjonalparkplanen peker de på at vern synes å ha allmenn oppslutning, men fordi arealet ligger på privat grunn er det ikke mulig å opprette nasjonalpark. Siden har dette har lovverket blitt endret. Nasjonalparkplanen fra 1992 skapte reaksjoner og debatten gikk frem og tilbake om fordeler og ulemper med vern. En representant fra det interkommunale samarbeidet for å utarbeide en bruks- og verneplan skrev i avisen Nordlys i 1992:

«Nasjonalpark eller landskapsvernområde i Lyngsalpene, betyr det å stenge områdene for all bruk i all framtid - eller kan man se det som et positivt tiltak for å ta vare på og samtidig dra nytte av et enestående naturområde? Arbeidsgruppas utgangspunkt er at vern kan kombineres med tradisjonell bruk, - og at en verneplan som ikke tar utgangspunkt i dette først og fremst vil bli sett på som ei hindring for lokal utvikling» (Nordlys 01.07.1992).

Sitatet viser synspunktet om at bruk og vern ikke nødvendigvis er motsetninger. Forslaget om vern ble av andre omtalt i lokalavisa som «selvtekt og diktatur» (Nordlys 09.06.1992) og «en sentral dirigering og bestemmelse som tres ned over befolkningen i området» (Nordlys 17.07.1996). En lokal innbygger påpekte at «lokalbefolkningen mener de allerede har bevist gjennom generasjoner at de kan ta vare på naturverdiene like godt som staten». Flere av kommunene gikk imot et vern av Lyngshalvøya, grunneierne var på banen og det ble satt ned komiteer med representanter fra de berørte bygdene. En representant fra grunneierne skildrer en følelse av at utenforstående skal overta styringen over deres eiendom. I forbindelse med høringen av verneplanen oppfordrer en grunneier interesserte til å komme med synspunkter, og skriver:

«De som misunner oss naturen, er velkomne til å flytte sammen med oss, men ikke til å ta retten til vårt bosted. Vi må få full lokal styringsrett til våre områder,

fordi disse områdene er privateide og områder hvor kystsamisk kultur ennå eksisterer. Jeg vil oppfordre alle som bor på Lyngahalvøya, og alle andre interesserte for øvrig, om å komme frem med sine synspunkter på verneplanen» (Nordlys 17.07.96).

Interessegruppen mot vern kalte den interkommunale arbeidsgruppen for verneplanen arrogant og mente at utkastet til verneplan i større grad gjenspeilte vernemyndighetens synspunkter enn lokalbefolkningens (Nordlys 28.07.96). Kommunepolitikerne ble oppfordret til å forlange at forvaltningsplan og verneforskrifter skulle foreligge før berørte kommuner og lokalbefolkningen kom med sin innstilling (Nordlys 25.07.1996), og enkelte etterlyste konsekvensutredninger og undersøkelser av hvordan vern ville påvirke lokalsamfunnet. I 1997 står overskriften «Kjemper om Norges Alper. Tusen grunneiere går mot staten», i Dagbladet (Dagbladet 25.03.1997). I avisa blir det stilt spørsmål ved hvem som «eier det praktfulle fjellet, de kvasse tindene, de glinsende isbreene, de sildrende bekkene og gamle fotefar» (Dagbladet 25.03.1997). Vern av Lyngsalpan blir på den andre siden også beskrevet som et bidrag i arbeidet med natur- og miljøvern (Nordlys 29.12.1997). Samtidig bli arbeidet med verneplanen kritisert av Sjøsameforeningen for å bryte med ILO-konvensjonen og internasjonale rettsregler (Nordlys 19.01.1998). I diskusjonene i lokale medier før vernevedtaket, ble vern beskrevet som «anerkjennelse av den forsvarlige forvaltningen som er blitt gjennomført gjennom generasjoner» (Nordlys 08.08.01). En av kommunene stemte imot landskapsvern og mente at «Stortinget må ta hensyn til at kommunen er imot og at man ikke tror trykket på naturen trenger bli noe mindre selv om området blir vernet» (Nordlys 28.02.03). I tiden frem til opprettelse i 2004 ble det gjennomført en rekke temamøter, seminarer, karlegging av brukerinteresser og etablert et kommunalt kontaktutvalg. I 2001 blir dokumentet «Forslag til Lyngsalpan/ Lyngsfjellan landskapsvernområde» sendt på høring til grunneiere og det ble gjennomført høringsmøter, befaringer og drøftinger. Det settes sluttstrek for prosessen i 2004 og landskapsvernområdet ble åpnet i juni 2004 av kronprins Håkon. Området ble vernet på tross av at Storfjord kommune ikke ønsket denne delen av kommunen vernet og at Sametinget mente at samisk medvirkning ikke hadde vært god nok. Statlige myndigheter argumenterte med at vern

ikke ville stå i veien for dagens bruk, blant annet på grunn av den foreslåtte verneformen, landskapsvernområde, som er en svakere form for vern enn nasjonalpark.

I slutfasen av prosessen ble navnet på landskapsvernområdet diskutert. I starten av arbeidet med avhandlingen fikk jeg korrigeringer på at det riktige navnet er Lyngsalpan landskapsvernområde, ikke Lyngsalpene som jeg sa. Forklaringen fikk jeg da jeg leste gjennom mediedokumentene, der en av avisoverskriftene: «LYNGSALPAN. Det heter ikke Lyngsalpene» (Nordlys 28.02.2004). Dette var en notis som forteller at regjeringen vedtok å legge lokal dialekt til grunn for skrivemåten etter anbefalinger fra navnekonsulenttjenesten. Da landskapsvernområdet ble opprettet ble det vedtatt et norsk og samisk navn på verneområdet: Lyngsalpan landskapsvernområde/ Ittugáissáid suodjemeahcci. Man kan spørre hva denne irettesettelsen av uttalelsesmåte er et uttrykk for. Språkbruk har betydning, og kanskje dette et uttrykk for et forsøk på å holde på noe av identiteten knyttet til landskapet. Eller er det et uttrykk for at navnet i hvert fall skulle være lokalt bestemt, selv om vernet kom på tross av motstand? Stedsnavn, som uttrykk for identitet og tilknytning til et landskap virker å ha betydning. Noe som understreker dette ytterligere er at det i 2020 har blitt reist navnesak om et kvensk navn for fjellområdet Lyngsalpan. Som beskrevet er tre stammers møte viktig i regionen. Navnekonsulenten for kvenske stedsnavn har gitt en tilrådning om et kvensk navn: Yykeänkaisat.

Meningsytringene i forkant av opprettelsen av Lyngsalpan landskapsvernområde viser en rekke spenninger og sprikende synspunkter på vern. Enkelte forsto det som en overkjøring av lokale private grunneiere, mens andre mente det var et positivt tiltak for å ta vare på og dra nytte av området. Lokalbefolkningens forsvarlige forvaltning av området ble brukt som et argument både for og imot opprettelsen av landskapsvernområdet. De som var imot mente at det var et argument for at de ikke trengte et statlige forvaltningsregime, mens de som var for så det som en anerkjennelse av mangeårig god lokal forvaltning.

Beskrivelsene fra opprettelsene av de to verneområdene gir et innblikk i langvarige prosesser, der både etableringen og vernets innhold og form ble diskutert. Gjennom

disse beskrivelsene har jeg belyst noen interesseløstninger. Flere av disse er også tilstede i dag.

5.3 Vern som inngangsport

Verneområdene markeres med inngangsporter og fysiske skilt i landskapet. Men det er som regel vanskelig å vite når du beveger det inn og ut om du ikke passerer akkurat der skiltet står. «Når et område vernes skjer det i første omgang ikke så mye med selve området, men mest inni hodene på folk», påpeker en representant for en interesseorganisasjon i Nordreisa.

Fra grensen til Reisa nasjonalpark ved Sieimma, like ved bergmaleriene.

Bildet over er fra grensen til Reisa nasjonalpark ved Sieimma, like ved bergmaleriene³¹. Skiltet blir en påminnelse på hvor du er. Flere beskriver at de ofte lite bevisste på når de beveger seg inn og ut av verneområdet.

«Jeg oppfatter at mange i min omgangskrets, de har ikke et bevisst forhold til at de skal inn i nasjonalparken, men de skal på elva. De skal på fjellet. *Den magiske grensa* der oppe tror jeg ikke at folk, lokale, er så veldig bevisst. Jeg tror nok det

³¹ Bergmaleriene ble oppdaget i 2010 og er trolig 4000 år gamle.

er mer i reiselivssammenheng og markedsføring at parken kommer inn» (representant interesseorganisasjon, Nordreisa).

Sitatet antyder hvordan en lokal relaterer seg til bruk av naturen, og ikke en vernestatus. Dette viser at aktiviteten som folk gjør er viktig, og ikke at de nødvendigvis tenker bevisst på at de er i en nasjonalpark. Denne personen distanserer seg noe fra vernet, og *den magiske grensa*.

I en av samtaleene reflekterte en av innbygger i Lyngen om «ja, hvor går nå denne grensen». Folk tenker ikke alltid over om de er innen eller utenfor verneområdet, og mange har ikke et forhold til vernet. Det samme kom til uttrykk da jeg snakket med et ungdomsråd. De fortalte om turer, fiske og at de er ute i naturen sammen med familie og venner, uten at de nødvendigvis tenker på om området er vernet eller ikke. Verneområdeforvalteren i Lyngsalpan landskapsvernområde erfarer også dette. Mange som bor i regionen vet ikke at det er et landskapsvernområde. Forvaltningen jobber med å informere, men det er utfordrende fordi de har lite ressurser til arbeidet.

En representant for en interesseorganisasjon i Nordreisa, sier:

«naturen vi har her oppe er til for å brukes, på en fornuftig måte. Og det er det som er hele cluet. Og hvis man ser at ting bærer galt av sted så må man prøve å justere [...] så føler man jo mange ganger det at det blir pådyttet. Det sies jo at Nord-Norge eller at Troms og Finnmark er kanskje den siste villmarka i Nord-Europa. Og for så vidt er jeg ikke uenig med det, men mange ganger sitter man jo med et inntrykk av at det er nikkersene i Oslo som skal ha en egen lekegrind her oppe og så er det vi som bor her som på en måte får svi for det. Det er nok mange som har den forståelsen».

Beskrivelsen gir et bilde av at villmark som kulturell innovasjon blir pådyttet på bekostning av landskapet til de lokale innbyggere. Mange lokale tenker ikke på landskapet som villmark. Dette kan sammenlignes med hvordan Ween og Abram (2012) gjør rede for hvordan ideer om natur blir konkrete og synlige. Her er det ideen om villmark som blir synlig. Skildringen viser også en følelse av avmakt overfor som sitter

«der nede i Oslo» og bestemmer, og som ikke har forståelse for og innsikt i landskapet i Nord-Troms-regionen.

Enkelte mener at lokalbefolkningen selv tar best vare på naturen. En reindriftsutøver i Lyngsalpan sier at de tar naturhensyn uavhengig av vern fordi de ikke er interessert i å ødelegge sin egen arbeidsplass og sitt eget ressursgrunnlag.

«Administreringa, de grensene de er jo ikke fysiske i naturen, så de ser vi ikke. Og jeg er av den oppfatning, og det er også det som står i forskriftene, til landskapsvernområdet, at reindrifta skal kunne utøves sånn som den har blitt gjort før. Så jeg har ikke tenkt å ta noe spesielle hensyn ut over det, de naturhensynene vi allerede prøver å ta så godt vi kan. Altså vi er jo ikke interessert i å ødelegge arbeidsplassen vår og ressursgrunnlaget vårt. Så vi har ikke noe interesse av å ødelegge jordsmonn eller noe» (reindriftsutøver, Lyngsalpan landskapsvernområde).

Disse uttalelsene gir et bilde av hvordan vern vurderes. Det reflekteres rundt lokal bruk og næringsaktivitet. Spørsmålet er om verneområdeforvaltningen evner å forholde seg til de mange relasjonene folk har til landskapet. Ween og Lien (2016) viser betydningen av dette i forbindelse med opprettelsen av Finnmarkseiendommen. Prosessen der har ifølge dem ikke evnet å få frem heterogeniteten.

En aktør i reiselivsnæringa som kjører elvebåt på Reisaelva sier at mange av de som bor i Nordreisa og regionen ikke har vært i nasjonalparken. Ikke alle har en relasjon til denne delen av kommunen. Enkelte velger å ta turen når de får besøk av folk som har hørt om nasjonalparken og har lyst til å dra dit. Reiselivsaktøren skildrer noen av forventningene en vernestatus kan bringe med seg:

«Jeg tror at når det er nasjonalpark, i hvert fall for utenforstående som ikke bor her, så høres det mer spesielt ut. Når det er vernet så må det være noe ekstraordinært, ikke sant. Jeg vet ikke om folk tenker sånn, men jeg gjør hvertfall det når jeg er i utlandet. At det er urørt».

En forståelse av området som urørt er en viktig kvalitet for en reiselivsaktør i Nordreisa. I en samtale der vi kom inn på verdier ble urørt som kvalitet trukket frem.

«Urør, urørt. Og det tenker jeg er kjempeviktig. Har en stor verdi for meg, og er viktig. At de ikke plutselig begynner å grave kull, ta ut mineraler osv».

For denne lokale reiselivsaktøren har vernestatusen stor betydning, både personlig og som en del av reiselivsproduktet som tilbys. Framstillinger som *magisk*, *villmark* og *urørt* knyttes til landskapet. Enkelte peker på at slike framstillinger og verneområdestatusen hovedsakelig har betydning i reiselivssammenheng. «Parken er juvelen i det vi har å by på» sier en aktør i Nordreisa, og i Lyngsalpan presenteres landskapsvernområde med stolthet:

«Det er Nord-Norge på sitt beste. Det er nesten ikke noe mer nordnorsk enn Lyngsalpan, i mitt hode. For det er, som vi har vært inne på, den variasjonen. Det er hava, det er fjella, som går rett opp og rett ned i havet. Det er som jeg sier, det har blitt et begrep, det har blitt en merkevare» (styremedlem Lyngsalpan landskapsvernområde).

Samtidig er ikke alle like opptatt av at Lyngsalpan er et landskapsvernområde. De fremmøtte på møtet i et bygdelag i Lyngen fokuserte eksempelvis mer på hvordan de skal få tilrettelagt for de mange skituristene. I tillegg er de opptatt av hvordan de skal ivareta bygdesamfunnene rundt, der utviklingen er at de unge flytter bort og at det blir flere eldre.

Et styremedlem i Lyngsalpan landskapsvernområde sier at mange var skeptiske i starten, og at noe av skepsisen trolig skyldtes manglende kunnskap og lite orientering om hva vern ville bety. Det påpekes at det er viktig å finne en balanse mellom bruk og vern. Samme styremedlem sier at: «det har vært viktig for oss som styre, og som også innbyggerne har begynt å forstå etter hvert, at vi ikke skal si nei til bruk. Vi vil at folk skal bruke, oppleve og se. Men vi skal samtidig ta vare på det» (representant verneområdestyre, Lyngsalpan landskapsvernområde). Den samme erfaringen blir pekt på av en representant i verneområdestyret i Reisa nasjonalpark:

«Det er motstand mot vern fordi man tror at det begrenser. Men jeg tror aldri at det har vært meningen, at man skal verne det mot ordinær bruk. Det er mot forringelse. Det er noen naturverdier vi skal ta vare på. Som vi anser som å være

unike og verdifulle for landet. Ikke bare verdien det har i dag, men på lang sikt. Det har vært en misoppfatning blant befolkningen, trolig på grunn av dårlig informasjon» (representant verneområdestyre, Reisa nasjonalpark).

Uttalelsene viser at det er sprikende meninger om hva vern betyr for lokalsamfunnene der verneområdene opprettes. En representant for en interesseorganisasjon i Nordreisa peker på betydningen av dialog og å reflektere sammen:

«Vi kan gjøre undersøkelser om: hva forventer dere av en nasjonalpark i Norge? Samtidig kan vi ikke ha cola automater på Imo plataået. Men jeg mener personlig, at når naturmangfoldloven ligger til grunn, så er det det gammeldagse naturvernet, å ta vare på naturen for naturen sin skyld som gjelder [...] Vi må gjøre det sakte, å tenke og reflektere sammen om hva som er riktig. Det står jo i formålet med vernet. Det er å ta vare på det for ettertida. Hensynet til verneverdiene skal gå foran brukerinteressene i et verneområde hvis bruken er til skade for naturen» (representant, interesseorganisasjon knyttet til Reisa nasjonalpark).

Dette viser et eksempel på at folk ønsker å være med å diskutere hva vern betyr for dem lokalt.

Uansett hvordan vern oppfattes så blir lov- og regelverk gjeldende, som naturmangfoldloven og verneforskriftene, og det blir laget forvaltningsplaner for verneområdene. «Vi er jo underlagt en masse lover og regler, og vedtekter og paragrafer», sier en styrerepresentant i Lyngsalpan. En representant fra en interesseorganisasjon i Nordreisa påpeker at «personlig mener jeg at nasjonalparker ikke bare er til det beste. Det kommer inn regelverk, som vi som lokalsamfunn ikke klarer å påvirke, fordi det blir bestemt nasjonalt. Det er lagt bånd på en del ting». Dette viser kompleksiteten knyttet til vern. Vi ser konturene av at vern blir oppfattet både som en mulighet og som en overkjøring. Vern kan bidra til å beskytte landskapet, samtidig som det skaper nye utfordringer med at områdene i større grad markedsføres. De lokale verneområdestyrene skal følge retningslinjer og lovverk som bestemmes på sentralt hold, samtidig som de skal legge til rette for at de lokale involveres i forvaltningen.

5.4 Oppsummering

Dette kapitlet gir et innblikk i opprettelsene av verneområdene. En status som nasjonalpark eller verneområde skaper forventninger hos enkelte, mens den for andre ikke har betydning. Samtidig er det slik at der noen ser landskap som må beskyttes, ser andre utviklingsmuligheter eller en overkjøring fra statlige myndigheters side. En rekke ståsteder og synspunkter kommer til uttrykk. De endrede holdningene i prosessene viser at forståelser av landskap er dynamisk.

Landskapet får ifølge Ingold (2000) mening gjennom aktivitetene som gjøres der. Vi får et innblikk i noen av praksisene i verneområdenes landskap, både knyttet til næringsaktivitet og lokal bruk. Verneprosessene viser at enkelte mente at deres praksisbaserte kunnskap om landskapet ikke ble anerkjent, noe Ingold (2011) vektlegger betydningen av når vi skal forstå landskap. Sitatene viste at folk ønsker å ta vare på sitt ressursgrunnlag og forvalte det på en fornuftig måte, slik enkelte påpeker at de alltid har gjort. I noen intervjuer ble det uttrykt en skepsis til byråkratiet. Det estetiske og formelle landskapet ble vektlagt, mens praksiser i mindre grad omtales. Estetiske betegnelser som urørt, villmark, unikt, naturperle og villmark kan knyttes til Olwigs sceniske landskapsbegrep. Samtidig blir det pekt på regelverk og lovgivningens betydning, og en følelse av sentral dirigering.

I de følgende kapitlene vil jeg videre utforske noen av landskapsforståelsene som kom til uttrykk i beskrivelsene av opprettelsene av verneområdene, og tolkninger av vernets innhold og betydning. I neste kapittel er det fokus på verneområdeforvaltningen. Deretter utforskes verneområdene som næringslandskap, og hvordan vernet landskap for andre er en arbeidsplass, sted for rekreasjon, friluftsliv og et hjem.

6. Verneforvaltningens landskap

Verneområdestyrene har ansvar for å forvalte verneområdene. De skal utarbeide forvaltningsplaner som inneholder retningslinjer og rammer for arbeidet. Styrene skal også opprette faglig rådgivende utvalg for å få et samarbeid med ulike brukerinteresser, som er nødvendig for en god forvaltning (Miljøverndepartementet, 2009a). Tittelen på kapitlet; *verneforvaltningens landskap*, spiller på Asdal (2011) og G. Andersen (2017), som skriver om henholdsvis *politikken natur* og *parlamentets natur*. Asdal (2011) analyserer hvilke prosesser som styrer miljøpolitikken, og viser hva som gjør at saker havner på den politiske dagsorden, og hva som ikke gjør det. G. Andersen (2017) viser med utgangspunkt i data fra norske parlamentariske debatter relasjonene mellom natur og samfunn, og hvordan miljøproblemer forsøkes håndtert av samfunnets institusjoner. Dette anvendes som inspirasjon i en utforsking av hvordan vernet natur forstås og hvilke landskapsforståelser som får plass i forvaltningen.

Verneområdeforvaltningen har makt til å definere landskapet, slik Olwig (2019) sier at formelle institusjoner har. Naturforvaltningen legger til grunn et *scenisk landskapsbegrep*, der objektivitet og det målbare vektlegges (Olwig, 1996). Forståelser med et slikt utgangspunkt møter mangfoldet av praksiser og levde liv, som er sentralt i Ingolds landskapsperspektiv og Olwigs begrep *substansielle landskap*. Motsetningene utspiller seg i forvaltningens forståelser av verneområdene.

Jeg starter her med en beskrivelse fra en studietur til Lyngsalpan landskapsvernområde. Studieturen gir et innblikk i noe av forvaltningens arbeid og landskapets kompleksitet.

6.1 En studietur i et mektig landskap

Hvert år har verneområdestyret i Lyngsalpan en studietur. Målet er å lære og diskutere med folk i andre verneområder. Tidligere har studieturene gått til verneområder både i Norge og i utlandet. Etter at jeg var i kontakt med verneområdeforvalter i Lyngsalpan ble jeg invitert med på årets studietur. Dette året gikk turen til deres eget landskapsvernområde. Beretningen som kommer er fra denne turen.

Studieturen til Lyngsalpan verneområdestyre er et årlig ritual, og i 2017 har de lagt turen til eget område. Jeg har fått lov til å bli med. Det er august og strålende vær. Allerede på parkeringsplassen i Sør-Lenangsbotn, der vi møtes, ser vi resultater av verneområdestyrets arbeid og samarbeid med lokale aktører. Sammen med Lyngen kommune og Ishavskysten friluftsråd³² har de fått laget parkeringsplass for de populære turmålene Aspvatnet og Blåisvatnet. Parkeringsplassen er lagt slik at besøkende ikke skal forstyrre reindrifta som har et samlegjerde i området. På parkeringsplassen er det toalettfasiliteter som for tiden blir skjøttet av grendelaget. I tillegg er det laget bålplass og bygget en bro over Botnelva for å gjøre det enklere å gå til Aspvatnet. Denne dagen skal vi gå til Blåisvatnet, et turmål som har fått økt popularitet de siste årene, blant annet på grunn av eksponering i sosiale medier. På Instagram er det flere bilder av det knallblåe vannet. På parkeringsplassen står det en bobil med utenlandske skilter. Stadig flere ønsker å besøke dette stedet. På nettsiden til Visit Lyngenfjord blir vannet referert til som «den blå idyllen» som ligger ved foten av Lenangsbreen. Årsaken til blåfargen er at smeltevannet fra breen inneholder mye siltpartikler³³. Før kursen settes mot Blåisvatnet går vi til Aspvatnet. Ved dette vannet har grendelaget satt opp en gapahuk og Lyngen turtrim har en postkasse der.

Vi fortsetter innover mot Blåisvatnet mellom ruvende fjell. Jeg får se det jeg har lest om: Lyngsalpan sine karakteristiske fjell, isbreer, morener, daler og geologiske forekomster. Verneområdeforvalter peker opp mot fjellene, og sier at breen som kommer ned mot vannet er Lenangsbreen.

³² Interkommunalt samarbeidsorgan mellom Balsfjord, Karlsøy, Lyngen, Storfjord og Tromsø.

³³ «Siltstein er en klastisk sedimentær bergart som er satt sammen av partikler med størrelse mellom de grovere partiklene i sandstein og de finere i leirskifer. Den består av mer enn to tredeler av siltpartikler, det vil si kornstørrelse som er mellom 0,002 og 0,006 mm.» (Wikipedia).

Blåisvatnet i Sør- Lenangen

Mens vi går snakker styremedlemmene om valg av stitrasé, økt ferdsel og behovet for vedlikehold. Deler av et myrparti vi passerer er klopplagt, og på grunn av økt ferdsel påpeker de behovet for flere klopper³⁴. Vi passerer en pyroteller, en variant av ferdselsteller, som registrerer antall passeringer. De spekulerer om hva antallet besøkende denne sommeren har vært. De er usikre på om telleren får registrert alle, fordi det er mange som går utenfor stien. Kunnskap om ferdsel er viktig for verneområdestyrets arbeid med tilrettelegging og det forestående arbeidet med å lage en besøksstrategi. Tellingene gjør det mulig å kartlegge belastning, slik at de eventuelt kan iverksette forebyggende tiltak. Etter hvert kommer vi til en besøkskasse som verneområdestyret har fått satt opp. Det er satt opp 10 slike kasser på strategiske plasser i landskapsvernområdet sommeren 2017. Plakaten på kassen oppfordrer forbipasserende til å stoppe og svare på en spørreundersøkelse. Et av målene med turen mot Blåisvatnet er å tømme kassen for utfylte skjema, og etterfylle nye. Kassen er nesten full. Jeg tar et skjema. De finnes på norsk, tysk og engelsk. Skjemaet har elleve avkrysningsspørsmål, med spørsmål om hvor du kommer fra, hvorfor du er her, lengde på oppholdet, hva du synes om tilretteleggingen og i hvilken grad Lyngsalpan landskapsvernområde korresponderer til ditt «ideelle område». På ferden inn mot vannet

³⁴ Klopper er en eller flere trestammer som legges på tvers over et vannløp eller en myr.

forteller styremedlemmene om sine observasjoner av økt ferdsel i landskapsvern-området, både sommer og vinter. De er glade for at vi ser lite søppel langs stien, og mener at det trolig henger sammen med tilretteleggingen ved parkeringsplassen.

Da vi kommer ned fra turen drar vi til reiselivsbedriften Lyngen tur- og havfiske i Nord- Lenangen hvor vi overnatter. Når vi ankommer legger det til en båt med turister som har vært ute og fisket. Bedriften tilbyr turistene ulike aktiviteter; de kan bo her og oppsøke den flotte naturen på egenhånd. Da innehaveren får høre at vi har vært til Blåisvatnet snakkes det varmt om parkeringsplassen som er laget. Men de vet ikke at denne er initiert i samarbeid mellom flere aktører, der verneområdestyret er en viktig pådriver.

Dagen etter fortsetter studieturen til Lyngstuva. Vi starter i Russelv, der det også er tilrettelagt med parkering og toalett. Langs stien er det rasteplass, gapahuk, bord og benker. Langs stien går det sauer og beiter. De er helt nede i fjæresteinene, og lengre oppe i fjellsiden. Vi tømmer besøksskassen som også her er plassert ved siden av stien. Videre passerer vi plakater som er satt opp langs stien. I dette området har verneområdeforvaltningen hatt et samarbeid med Troms fylkeskommune for å merke og skilte kulturminner.

Lyngstuva

Kulturminnene ligger utenfor landskapsvernområdet da vernegrensen går høyere opp i fjellsiden. På plakatene kan vi lese om hustuffer og bruk av området tilbake til yngre steinalder. Her er det rester etter hellegroper som har blitt brukt for å utvinne olje fra sel- og kvalspekk i jernalder og tidlig middelalder. Runde søkk i marka vitner om samiske boplasser. Helt på spissen når vi kommer til Lyngstuva ligger et lite fyrtårn, et av omtrent 2000 lykter langs norskekysten.

Siste stopp før jeg forlater verneområdestyret, som skal fortsette en dag til, er bygda Koppang i Lyngen kommune. Koppang ligger i enden av en vei, med ruvende fjell på den ene siden og fjorden ut mot storhavet på den andre. Her er reiselivsbedriften Koppang brygger lokalisert. De har satt opp en lavvo der de serverer oss bidos³⁵. Mens vi sitter og spiser er det flere reinsdyr som beiter rett i nærheten. Disse holder til i landskapsvernområdet på sommeren. Det begynner å nærme seg tid for å frakte reinsdyrene fra sommer- til vinterbeite. Ittunjárga/Rendalen reinbeitedistrikt frakter dyrene med båt/pram herifra til Kvænangen, og deretter med trailer videre til Kautokeino.

Denne beskrivelsen fra studieturen gir et innblikk i noe av verneområdestyrets arbeid og i saker som opptar dem. I tilknytning til landskapsvernområdet er det næringsvirksomhet, som landbruk, reindrift og turisme. Disse næringsaktørene er noen av interessene som verneområdestyret har dialog med. Styret arbeider i tillegg blant annet med besøksforvaltning, tilrettelegging og formidling av kulturminner.

Styrerepresentantene sier at de samarbeider med flere lokale aktører, som bygdelag, kommune, friluftsråd, hytteforening og grunneierlag. Parkeringsplassen er et slikt samarbeidsprosjekt. I tillegg gjør verneområdestyret andre tilretteleggingstiltak som for eksempel kloppene, som bidrar til at myrene ikke ødelegges. Ikke alle i styret hadde vært i den delen av landskapsvernområdet som vi besøkte, og turen ga dermed også dem kunnskap om området de skal forvalte. Representantene kommer fra alle de fire kommunene som landskapsvernområdet strekker seg over. Verneområdeforvalter var

³⁵ Bidos er samefolkets tradisjonelle festmat. Det er en kjøttsuppe med reinsdyrkjøtt.

guide og fortalte engasjert om tiltak styret har bidratt til å realisere, videre planer, og hvilke muligheter, problemstillinger og utfordringer de står overfor. Skiltene langs stien inn mot Lyngstuva viser at folk har livnært seg her langt tilbake i tid. De gir et innblikk i tidligere bruk av landskapet. På den måten kan vi betrakte landskapet som en sammenvevd historie (Olwig, 2005), der mange typer bruk og forståelser inngår. I det følgende vil jeg undersøke hvilke forståelser som kommer til uttrykk i forvaltningsorganene og forvaltningsplanene. Jeg starter med verneområdestyrene, som ble opprettet etter forvaltningsendringene som ble introdusert i 2009.

6.2 Verneområdestyrene

I Reisa nasjonalpark og Lyngsalpan landskapsvernområde har det vært en form for lokal styring og medvirkning nesten helt fra de to verneområdene ble opprettet. Da Reisa nasjonalpark ble etablert var Fylkesmannen i Troms forvaltningsmyndighet. Lokal medvirkning skjedde gjennom Rådet for Reisa nasjonalpark, som var et kontaktorgan for brukerne og forvaltningen³⁶. Rådet ble nedlagt når verneområdestyret ble opprettet. I Lyngsalpan landskapsvernområde overtok de fire kommunene forvaltningsansvaret fra Fylkesmannen i 2006. De hadde derfor erfaring med lokal forvaltning da forvaltningsreformen ble introdusert i 2009. Etter reformen ble det opprettet verneområdestyre og faglig rådgivende utvalg. Verneområdestyrene for Reisa nasjonalpark og Lyngsalpan landskapsvernområde konstituerte seg i 2011 og 2012. Styrene består av kommunestyre-representanter, representanter fra fylkeskommune og Sametinget. Med reformen ble det ansatt nasjonalpark- eller verneområdeforvaltere som er sekretariat for styrene og sørger for at internasjonale forpliktelser, nasjonale føringer, naturmangfoldloven og verneforskriftene følges opp. Styrene skal blant annet utarbeide forvaltningsplaner og besøksforvaltningsstrategier og ha kontakt med grunneiere, rettighetshavere, brukere, lag og organisasjoner.

³⁶ Rådet var sammensatt av representanter fra Nordreisa kommune, Statskog, Vest-Finnmark reinbeiteområde, Nordreisa båt- og scooterforening, Nordreisa Naturvernforbund, Nord-Troms kraftlag, Nord-Troms museum, Troms turlag, Nord-Troms jeger- og fiskerforbund. Sekretariatet for rådet var miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen i Troms.

Forvaltningsmodellen hadde fungert noen år da jeg startet dette arbeidet. Enkelte er positive og mener at forvaltningen har kommet nærmere befolkningen, via politikerne. Det blir «et mer eierforhold til det enn hvis de sitter i departementet eller på fylkeshuset», slik en reiselivsaktør i Nordreisa uttrykker det. Lokal forvaltning bidrar til at det blir enklere å forstå hva vernet handler om. De lokale får lyst til å bruke området, og ønsker å ta vare på det, «for det er vår park» (reiselivsaktør, Reisa nasjonalpark). Samtidig opplever Lyngsalpan verneområdestyre utfordringer knyttet til styrets legitimitet i lokalsamfunnet. Noe av grunnen til dette er ifølge dem selv at mange ikke kjenner historien til opprettelsen av landskapsvernområdet, slik et styremedlem sier: «For de som husker prosessen, som startet for kanskje 15 år siden. De vet hva det handler om, de fleste. Men yngre folk, kjenner ikke godt nok hva vernet betyr. De yngste vet knapt at det er vernet». Lite kjennskap kan også bety at landskapsvernområde som verneform for enkelte ikke påvirker deres bruk av området.

En næring som er dårlig representert er reindrifta. En av informantene med røtter i reindrifta i Lyngsalpan påpekte: «Vi har vært litt kritisk til det der. Fordi at blant annet Sametinget skulle oppnevne representanter som skulle ivareta hensyn til reindrifta. Men det er ikke gjort. Det er ingen reindriftsutøvere som har fått plass i styret». En annen reindriftsaktør sa at Sametinget begynte å utnevnte represententer, men at de «ikke har noen politikk når det gjelder vern. For Sametinget er i utgangspunktet veldig negativ til vern. Jaja. De har en politikk, og de utnevner bare i hytt og pine». En reindriftsaktør mener at de derfor blir oversett, slik sitatet under viser:

«Når reindrifta ikke er med i verneområdestyret, så kan man tenke, nei, da er ikke reindrift ikke så viktig heller [...] Da trenger vi ikke ta høyde for det, bry oss om det eller ta hensyn, og har på en måte bortlegitimert, oversett. Det er en næring som blir oversett. Det har sine konsekvenser» (reindriftsutøver, Lyngsalpan landskapsvernområde».

Dette illustrerer at enkelte reindriftsaktører mener at de skulle hatt en sterkere stemme i verneområdestyret. I styret til Reisa nasjonalpark har de en sametingsrepresentant som også er i Reindrifta. Styret sier også at de har jobbet for å få mer dialog med reindrifta.

«Men føler at reindriften har vi virkelig prøvd å ha dialog med. Vi har hatt både krisemøter og dialogmøter. Opptil flere ganger, når reindriften er til stede her i Nordreisa. Men hvertfall, i de siste 2-3 årene, så er det på bakgrunn av forvaltningsplanen» (representant verneområdestyret, Reisa nasjonalpark).

Sitatet viser at selv om de har snakket sammen i mange år har de ikke kommet til enighet om en forvaltningsplan.

Representantene i verneområdestyrene har nødvendigvis ikke kjennskap til natur- og verneområdeforvaltning fra tidligere. Med vervet får styrerepresentantene opplæring i naturmangfoldloven. Et medlem peker på at de er avhengig av forvalternes kompetanse, slik sitatet under viser:

«Vi er jo underlagt masse lover og regler, og vedtekter og paragrafer og jeg husker hvert fall, jeg kan snakke for meg selv, i starten, det gikk jo trillende rundt. Men jeg er veldig glad for at vi hele tiden har hatt en forvalter som har, holdt på å si, holdt oss i øra, på en positiv måte» (representant verneområdestyre, Lyngsalpan landskapsvernområde).

Forvalternes fagkompetanse blir pekt på som sentral, samtidig som de er viktige for kontinuiteten i arbeidet, da styremedlemmene kan bli skiftet ut etter hvert valg. Representanter i begge styrene sier at de gjerne skulle ha hatt en verneområdeforvalter i 100 prosent stilling³⁷, da oppgavene som skal gjøres ifølge dem krever mer ressurser enn det som er avsatt i dag.

Flere av styrerepresentantene peker på at de skal følge lov- og regelverk i sin rolle som forvaltere av verneområdene. Et styremedlem skildrer også hvordan de utøver skjønn:

«Du kan si, at det som er nedskrevet, det er det veldig greit å kunne følge, i forhold til saksbehandling. Det andre er når vi skal utøve skjønn. For det er jo det vi som politikere gjør. I tvilstilfeller, der det ikke står noe. Da går det jo på følelser og hva man tenker og tror og. Sånn overordna, så er det jo at man skal ta vare på

³⁷ Slik det er i dag har verneområdeforvalterne ansvar for flere verneområder. Forvalter lokalisert i Reisa har ansvar for Reisa nasjonalpark, Råisduottarhåldi landskapsvernområde og Kvænangsbotn og Navitdalen landskapsvernområder. Forvalterne i Lyngsalpan har i tillegg forvalteransvaret for Nordkvaløy-Rebbernesøy landskapsvernområde.

det som er der. Det skal forhåpentligvis se sånn ut om hundre år også, som det gjør i dag» (representant verneområdestyre, Reisa nasjonalpark).

Sitatet viser at en viktig forpliktelse i arbeidet er å bidra til å ivareta verneområdet for kommende generasjoner. Det er rom for skjønnsmessige vurderinger knyttet til dette feltet, påpeker Fauchald (2013). Det betyr at beslutningene som tas også avhenger av hvem lokalpolitikere i styrene er. Den enkelte vil trolig utøve skjønn med utgangspunkt i deres relasjoner til landskapet og deres kunnskap og verdigrunnlag.

Verneforskrifter regulerer råderetten til grunneiere, rettighetshavere og andre brukere av området. Et av styremedlemmene omtaler forskriftene som spilleregler.

«Vi skal jo forvalte nasjonalparken etter de forskriftene. Så kan jeg si at reven eller blomsten, eller hva som er viktigst, for meg. Vi har noen spilleregler som vi skal følge. Og er det noen som søker om helikopterkjøring eller om vi skal tilrettelegge stier, så må vi ta hensyn til alt» (representant verneområdestyre, Reisa nasjonalpark).

Meningene om hvor stort det lokale handlingsrommet bør være er sprikende. En representant for en interesseorganisasjon i tilknytning til Reisa nasjonalpark mener forskriftene burde fjernes slik at handlingsrommet til det lokale styret ble større.

«Jeg tror jo det at, når vi nå først har blitt belemra med den her nasjonalparken, og de verneområdene vi har, så har vi jo nå fått et nasjonalparkstyre. Det må jeg jo si at jeg applauderte når det ble opprettet. Det som jeg på mange måter skulle ønske, var det at styret kunne fått startet med blanke ark. Uten føringer fra staten eller fylket eller hva det skulle være» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark).

Andre ser det som en trygghet at fagbyråkratiet er der og at Fylkesmannen følger med på hva som skjer. En reiselivsaktør i Nordreisa sier at lokal forvaltning både har sine fordeler og ulemper. Forvaltningsmodellen flytter deler av ansvaret til lokale politikere, slik sitatet under viser.

«Altså, i utgangspunktet så tenker jeg at det er en veldig positiv utvikling. Det kommer nærmere. Altså du har et visst definert lovverk, vernestatus, som på en

måte flyttes fra Fylkesmannen og direktoratet og ned lokalt. Og det er jo på en måte en delegering av ansvar, og en politisering. For det er politikere som utgjør styrene. Og du får på en måte folkestyret inn i verneområdestyret, på godt og vondt» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark).

Meningsytringene viser at lokale verneområdestyret har blitt tatt positivt imot. Samtidig påpeker enkelte at et overordna statlig nivå fremdeles har mye makt, noe som oppfattes både positivt og negativt.

De to verneområdestyrene har representanter fra Sametinget, men disse trenger som nevnt ikke være knyttet til reindrifta. Tidligere forskning på reindriftsutøveres deltakelse i verneområdestyrer viser en legitimitetsutfordring. Representanter fra reindrifta føler at de må forsvare nasjonalparkstyrets avgjørelser, selv om de ikke er forenlig med næringens interesser (Risvoll, Fedreheim, Sandberg & BurnSilver, 2014). Risvoll et al. (2014) peker på at en viktig suksessfaktor for forvaltningsmodellen er at det er samsvar mellom det som er viktig for reindriftsutøverne og det som blir adressert i nasjonalparkstyrene. Altså må reindriftas forståelser av natur og landskap, samt deres verdier- og kunnskaper inkluderes. Et av målene med ny forvaltningsmodell var å oppfylle Norges forpliktelser til å ivareta urfolksrettigheter, noe som så langt ikke har skjedd ifølge Reimerson (2015).

Intensjonene med den nye forvaltningsmodellen kan sies å være i henhold til Ingolds landskapsperspektiv og Olwigs *substansielle landskap*. Folk med lokal tilhørighet er i styrene, og deres relasjoner til landskapene skal på den måten tas inn i forvaltningen. Dette kan tolkes som et forsøk på å bryte med naturvitenskapens dominans i en søken etter å forstå relasjonen mellom samfunnet og dets omgivelser, slik Olwig (2019) uttrykker det. Men slik sitatene viser blir de underlagt lover og regler, og en person uttrykte et ønske om at styret kunne få starte med blanke ark. Vi aner konturene av det Ween (2014) sier, at byråkratiske prosesser bidrar til å vedta natur. Samtidig var målet med verneområdestyrene at lokale hensyn skulle bli del av forvaltningen, men det antydes at det lokale handlingsrommet fremdeles er begrenset. Spørsmålet er om noe lignende som Olwig (2019) skildrer knyttet til Den europeiske landskapskonvensjonen

skjer her. Målet er å få frem mangfoldet av landskapsforståelser, men det som vektlegges er fagekspertenes kunnskap. Dermed oppfylles ikke den demokratiske ambisjonen.

6.3 Faglig rådgivende utvalg

De faglig rådgivende utvalgene ble opprettet i etterkant av at verneområdestyrene konstituerte seg. Erfaringene med utvalgene er sprikende og deres innhold og utforming er fremdeles under utvikling. Verneområdestyrene har gjort seg noen erfaringer, men har ikke funnet en god måte å ha kontakt med utvalgene. En måte å beskrive funksjonene utvalget kan ha er som kompass og jordingskabel³⁸. En jordingskabel kan kople forvaltningen til jorda, til det lokale, områdenes historie, røtter og identitet. Kompasset er retningsgivende. Utvalget skal kunne gi innspill til verneområdestyrene, som kan inkorporere innspillene i sine beslutningsgrunnlag og forvaltning.

I dette arbeidet har jeg vært observatør på to møter med det faglig rådgivende utvalget i Reisa nasjonalpark. Det første møtet, høsten 2016, var en siste markering av jubileumsåret 2016, da nasjonalparken ble 30 år. De som møtte fikk høre en reprise av talen som ble holdt da Dronning Sonja deltok på feiringen. Deretter presenterte verneområdeforvalter og nasjonalparksenteret tiltaksplanen og planer for kommende år. På møtet var det satt av lite tid til dialog, da det i hovedsak var et informasjonsmøte. Det andre møtet, våren 2017, hadde et årsmøtepreg, med gjennomgang av årsrapport, besøksrapport og disponering av tiltaksmidler for 2017. Jeg har ikke vært til stede på møter i faglig rådgivende utvalg i Lyngsalpan, og det ble ikke vært arrangert i den perioden jeg gjorde feltarbeid. På slutten av studieturen jeg deltok på skulle verneområdestyret hatt et folkemøte i en av bygdene i Lyngen. Møtet ble beskrevet som amputert fordi bare en person stilte.

Representanter som jeg snakket med i det faglig rådgivende utvalget i Reisa nasjonalpark deler sine erfaringer med å delta i utvalget. Enkelte mener det er en nyttig orienteringsarena og høringspart, mens andre mener utvalgene ikke har noen funksjon. En statlig ansatt i tilknytning til Reisa nasjonalpark sier: «det er klart at ideen med faglig

³⁸ Beskrivelsen er fra verneområdeforvalter i Seiland nasjonalpark i Finnmark. Jeg deltok høsten 2017 på et møte med nasjonalparkstyret og faglig rådgivende utvalg der.

rådgivende utvalg er veldig bra, du får en høringspart, du får en lufteluke. Og så skal man heller ikke glemme at de som er politikere også har en ombudsrolle i styret. Sånn at det iverksettes der også». De er kommunale, fylkeskommunale eller Sametingets representanter, og er gjennom disse rollene i kontakt med innbyggere i kommunene. Dette bidrar til at det er et potensiale for at lokalkunnskapen i kommunene i og rundt verneområdene kan koples på verneområdeforvaltningen.

I Reisa nasjonalpark har verneområdestyret invitert flere aktører til å være med i faglig rådgivende utvalg. En reiselivsaktør påpeker at det er veldig bra at utvalgene har blitt opprettet:

«for det betyr jo at alle kan si litt. Ingen blir utelatt. Det er jo vanskelig å vite andre sin interesse om du ikke får snakket med dem. Det er jo ikke særlig enkelt. Det å se andre sine ståsted. Så jeg synes jo det er bra at det er opprettet, for å få felles mål for parken. Det tenker jeg er bare sunt».

En representant for en interesseorganisasjon sier at:

«Du har jo fryktelig mange forskjellige interesser, i nasjonalparken. Alt ifra de som vil bruke, til de som vil bevare. Tenker at det er viktig at vi har et felles sted å møtes. Nå er det første gang jeg har vært med på et møte, og fikk innblikk i hva man tar opp og diskuterer. Nå var det på en måte mer et orienteringspreget møte dette her. Det var liksom ikke noe sånn veldig åpent for innspill i den forstand. Det hadde vi i høst. Da hadde vi sånn bålsamling».

Disse sitatene viser at hensikten med faglig rådgivende utvalg oppfattes som positivt. Samtidig uttrykker flere frustrasjon over dårlig oppmøte.

«Ja, du var jo på det her faglig rådgivende utvalget og lyttet. Og da ble det jo tatt opp blant annet det her med litt slapt oppmøte blant de næringsdrivende og andre lokale brukere. Og det er noe jeg synes er et gjennomgangstema. Alle er stolte av nasjonalparken, eller naturen i Nordreisa, men når det kommer til det punktet der det skal planlegges eller gjøres noe på området, så møter vi ikke opp» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark).

Samme medlem er skuffet over at styret ikke evner å samle interessentene og skape

dialog. Samtidig påpeker en som har vært med på møtene over flere år at folk er dårlige til å møte opp, «og det er grunnen til at det ikke fungerer så bra som det kanskje kunne gjort» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark). Engasjementet blir altså beskrevet som at det går i bølger.

I Lyngsalpan sier verneområdestyret at de ikke har fått noen innspill fra rådgivende utvalg, og at de først og fremst gjennomfører møtene for å gjøre det de er pålagt i forskriftene og vedtektene. Styret påpeker at det ikke har vært noen store konflikter eller kontroversielle saker i Lyngsalpan, noe de tror kan være årsaken til lite engasjement.

På et av møtene jeg var tilstede på i Nordreisa diskuterte de hvordan formen på møtene burde være for å få flere til å møte opp. Forslagene var blant annet mer uformelle møter som holdes ute i naturen og å skrive leserinnlegg i avisa for å øke interessen. I Reisa har verneområdestyret rettet seg mot interessegrupper:

«Det har jo vært møter i faglige rådgivende utvalg som er typer årsmøter, sånn som i dag. Hvor man inviterer bredt. Og så skal man ha mer kontinuerlig dialog med interessegrupper. Det er krevende, men jeg tror det er helt nødvendig [...] Og over tid klarer man kanskje å bygge opp tillit» (representant nasjonalparkstyre, Reisa nasjonalpark).

I sitatet kommer det frem at å bygge tillit og å invitere til dialog er et mål, samtidig som det beskrives som krevende.

På et av møtene ble det påpekt at ingen fra reiseliv og reindrift var til stede. Når det gjelder reiselivet driver flere av aktørene med reiseliv som en tilleggsnæring, og har det ofte travelt. En styrerepresentant mente at grunnen til at ingen fra reindriften var til stede, trolig var at møtet ble lagt midt i reinsdyrflyttinga. En reindriftsaktør i Lyngsalpan sier at møtetidspunktene ofte passer dårlig:

«Det har vært litt vanskelig. Vi har fått invitasjon, men det er ofte møter på kveldstid. Og når det er på et tidspunkt i året hvor vi er i Kautokeino, og som ellers er det ganske hektisk i reindriftssammenheng, så har vi ikke kunnet delta» (reindriftsutøver, Lyngsalpan landskapsvernområde).

Uttalelsen viser at det er utfordrende å ta hensyn til alle i planleggingen av møter. Reindriftsaktørene bor flere steder og har travle arbeidsperioder deler av året. I tillegg sier en reindriftsaktør at det handler om økonomi og prioritering, da de selv må dekke reisekostnader. Samme reindriftsaktør påpeker at «det gjør jo at vi ikke får være med. Ikke ha reell medvirkning hvis man sier det sånn, etter min mening». I høringsuttalelsen til forvaltningsplanen for Lyngsalpan etterlyser et av reinbeitedistriktene dialog: «Distriktet ser behovet for økt kunnskap og kommunikasjon mellom verneområdet og reindriftsnæringen» (møtereferat Lyngsalpan verneområdestyre 01.11.18). Verneområdestyret svarte at det er mulig å etablere jevnlig dialogmøter, og at reindrifta allerede er representert i det rådgivende utvalget (møteinnkalling Lyngsalpan verneområdestyre 01.11.2018).

Sitatene viser at det er sprikende meninger om behovet for faglig rådgivende utvalg. Her kan det være at verneform spiller inn, da landskapsvernområde er en mildere form for vern, og brukes ofte for å ta vare på kulturlandskap i aktiv bruk. Spørsmålet er om et fokus på dialog om landskapet slik Ingold (2011) skildrer det, med en vektlegging av levde liv, kunne skapt engasjement? Natur kan slik Rybråten (2013) erfarte, skildres på mangfoldige måter. Er det et potensiale i faglig rådgivende utvalg til å åpne opp for dialoger om verneområdene som skapes kontinuerlig av bevegelser, slik Ingold (2005) mener de mange relasjonene til landskap bør bli hørt?

Utfordringen med de faglig rådgivende utvalgene fremstår både å være knyttet til praktiske forhold og innhold på møtene. Det kan også tenkes at tidligere top-down pregede verneprosesser har bidratt til en følelse av avmakt. På en andre siden kan dårlig oppmøte også tenkes å være et uttrykk for at mange er fornøyd med forvaltningen slik den gjøres. Utfordringene er på sin side kjent fra tidligere. Riksrevisjonen (2014) har pekt på at det er vanskelig å etablere dem, det er dårlig oppmøte og at deres rolle i forvaltningen bør tydeliggjøres. Svakt engasjement og dårlig forankring på grunn av manglende mobilisering og åpenhet er tilfelle i flere verneområder, ifølge Hovik og Hongslo (2017). Slik det er vist her er verneområdestyrene opptatt av å finne en god form på dette arbeidet. Engen (2018) skriver at det virker som om verneområdestyrene og de rådgivende utvalgene har tillit, noe som gjør dem til et godt utgangspunkt for å

diskutere forvaltningen av verneområdene. For å få til dette er det behov for større oppmerksomhet knyttet til involveringsprosessene (Engen, 2018). Allard, Reimerson og Sandström (2016) vektlegger at allmennheten, lokale interesser og ulike etniske grupper bør involveres i beslutninger om miljøspørsmål. Dette speiler en utvikling i samfunnet der involvering og medvirkning vektlegges. En utvikling som samtidig gjør at reell medvirkning må vurderes. Å gi inntrykk av å involvere mange kan ifølge Viken (2014a) virke manipulativt, og legitimere beslutninger som kan være negative for enkelte stakeholdere. A. K. A. Lundberg (2017) undersøkte legitimiteten i samstyringsordninger i verneforvaltningen. Økt lokal deltakelse og desentralisering av forvaltningsansvaret har blitt hevdet å styrke legitimiteten til verneforvaltningen, som tradisjonelt har vært hierarkisk og dominert av naturvitenskapelig kunnskap. Til tross for desentralisert forvaltning og fokus på lokal deltakelse, viser A. K. A. Lundberg (2017) at hierarkiske styringsformer blitt videreført. I håndteringen naturvernkonflikter bør mangfoldet av lokale innbyggers interesser og perspektiver anerkjennes (A. K. A. Lundberg, 2017; Wall-Reinius et al., 2019). Ifølge Wall-Reinius et al. (2019) er det spesielt viktig når forhandlinger blir påvirket av, og ofte hindret, av manglende anerkjennelse fra statlige myndigheter om at landskapsforståelser kan variere innen grupper med ulike interesser og tilknytning til et sted. Dette delkapitlet viser at det er sprikende meninger om de faglig rådgivende utvalgene.

6.4 Forvaltningsplanene

Forvaltningsplanene skal være en praktisk veileder og hjelpemiddel for verneområdeforvaltningen. Planene kan gi retningslinjer om bruk, informasjon, skjøtsel, tilrettelegging og tiltak for å ivareta verneverdiene (Miljødirektoratet, 2020). Planene er «detaljerte og konkrete kjøreregler», «arbeidsverktøy», «retningsgivende for forvaltningen av verneforskriftene», «hjelpemiddel», «redskap for å avveie brukerinteresser», og skal avklare og konkretisere hva som kan tillates. Disse formuleringene er hentet fra forvaltningsplanene til de to verneområdene.

Da jeg startet arbeidet med avhandlingen var forvaltningsplanene ikke vedtatt, og det var en prioritert arbeidsoppgave å få dem ferdigstilt. Utkastene til planene er

utgangspunktet her. Prosessene har vært langvarige og Fylkesmannen i Troms skriver i sin årsrapport fra 2017³⁹ at det har vært manglende kapasitet til arbeidet. I intervjuene uttrykte enkelte frustrasjon over at forvaltningsplanene ikke var vedtatt. En representant for en interesseorganisasjon i Reisa nasjonalpark var bekymret for økt turisme og friluftsliv, og at de ikke har tydelige mål og retningslinjer å styre etter. I dette underkapitlet tas det utgangspunkt i vedtatt forvaltningsplan for Lyngsalpan landskapsvernområde, og utkast til plan for Reisa nasjonalpark⁴⁰.

Tilnærmingen jeg har til dokumentene er inspirert av Ween (2014) som peker på at dokumenter kan påvirke, forme og samprodusere natur som ligger «der ute». Å utarbeide forvaltningsplanene kan sammenlignes med en prosess der landskapet kontekstualiseres på nye måter, med sine levde praksiser og materialiteter (Dinnie et al., 2012). Ingolds dvelende perspektiv var utgangspunkt for deres undersøkelser av blant annet mangfoldige motstridende interesser, blant annet knyttet til økonomi og kultur, blant stakeholderne. Dinnie et al. (2012) påpeker at en status som nasjonalpark ikke automatisk genererer en felles forståelse av hvem parken er for og hvordan den bør forvaltes. Mangfoldet av praksiser og relasjoner til områdene er utgangspunkt for forskjellige forventinger. Jeg starter her med noen refleksjoner rundt verneforskriftene, før prosessene med å utarbeide forvaltningsplanene oppsummeres og innholdet utforskes.

6.4.1 Verneforskriftene

Naturmangfoldloven og verneforskriftene beskriver de juridiske rammene for verneområdene, mens forvaltningsplanene er retningsgivende og veiledende for verneområdestyrenes arbeid. I naturmangfoldloven står det at «i forskriften angis verneområdets formål, herunder hvilke natur- og kulturverdier vernet skal ivareta og den tilstand som ønskes oppnådd med vernet, verneområdets grenser, berørte eiendommer og bestemmelser om bruk av området» (Naturmangfoldloven, 2009, § 34).

³⁹ https://www.regjeringen.no/contentassets/ca5704ad4bc14c6fb657b00f7117b408/aarsrapport_troms.pdf

⁴⁰ Verneområdestyret har i tillegg forvaltningsansvar for Ráisduottarháldi landskapsvernområde, som ligger tilgrensende. Forvaltningsplanen gjelder begge verneområdene. Enkelte steder i planen skilles det mellom dem.

Nedenfor står formålene til Reisa nasjonalpark og Lyngsalpan landskapsvernområde slik det er formulert i verneforskriftene. Formålene blir gjengitt og utdypet i forvaltningsplanene.

Formål med Reisa nasjonalpark

«Formålet med Reisa nasjonalpark er å bevare et vakkert og tilnærmet urørt fjell- og dalområde med dets plante- og dyreliv og geologiske forekomster, og å gi allmennheten adgang til friluftsliv i et slikt område» (forskrift om vern for Reisa nasjonalpark).

Formål med Lyngsalpan landskapsvernområde

«Formålet med landskapsvernområdet er å ta vare på et av Norges mest karakteristiske fjellområder som inkluderer isbreer, morener, daler og geologiske forekomster med det biologiske mangfoldet, de kulturminner og den kulturpåvirkning som preger landskapet.

Allmennheten skal ha anledning til naturopplevelse gjennom utøving av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

Ivaretagelse av naturgrunnet innenfor landskapsvernområdet er viktig for samisk kultur og næringsutnyttelse. Området skal kunne brukes til reindrift» (fra forskrift om vern av Lyngsalpan landskapsvernområde).

Formålet med Lyngsalpan landskapsvernområde er knyttet til samisk kultur, reindrift og friluftsliv. Dette er elementer som ikke nevnes i forskriftene til Reisa nasjonalpark. Muligheten for fortsatt bruk og næringsvirksomhet blir tydelig vektlagt i formålet med Lyngsalpan. Verneforskriftene er resultater av sin tid, da verneområdene ble opprettet i 1986 og 2004. Slik Mace (2014) skisserer sto naturens egenverdi sentralt i vernebeslutninger på 1970 og 80-tallet, sammen med vern av utryddingstruede arter og villmark. På 2000-tallet, da Lyngsalpan landskapsvernområde ble opprettet, var det en dreining mot vern av natur for folk (Mace, 2014). I tidsperioden mellom opprettelsene var det i tillegg endringer i norsk samepolitikk. Rio konferansen i 1992 bidro til et økt

fokus på å inkludere ulike interesser og representanter for berørte parter i forvaltningen av naturressurser (Vik et al., 2011). Det var en dreining mot lokal forvaltning og økende vektlegging av fjellets potensiale knyttet til sysselsetting, bosetting og næringsutvikling. Sistnevnte skjedde blant annet med fjellteksten i 2003 der fjellets, og også verneområdenes, potensiale for utvikling av naturbasert turisme ble vektlagt. I forkant av opprettelsen av Reisa nasjonalpark ble blant annet flora og fauna beskrevet som viktig å verne, og i Lyngsalpan ble det vist til det spesielle landskapet og de ville fjellene. Beskrivelser med utgangspunkt i naturskjønnhet, urørt natur og naturvitenskapelige forskning er et uttrykk for en tolkning av landskapet som en kulisse og scenisk representasjon (Olwig, 2019). Engen, Fauchald og Hausner (2019) påpeker at natur-sentrerte og menneske-sentrerte utgangspunkt for vern eksisterer side om side, men at det er store forskjeller i resonnement og tankegang.

Formuleringene i forskriftene til Reisa nasjonalpark har blitt kritisert, og Reisagruppen⁴¹ fremmet et forslag om å endre den. Dette stilte nasjonalparkstyret seg bak. Forslaget om endring beskrives i forvaltningsplanen:

«Reisa nasjonalparkstyre stiller seg for øvrig bak Reisagruppera sitt forslag til endringer av forskriftene. Denne delen av Reisagruppera sitt mandat er ikke del av selve forvaltningsplanen. Styret opplever at forskriftene fra 1986 med sine mangler og utdaterte formuleringer faktisk underbygger konflikter og vanskeliggjør deler av forvaltningsarbeidet» (utkast forvaltningsplan Reisa nasjonalpark, s. 10).

I protokollene fra arbeidet til Reisagruppen står det at de ønsket å ta inn et punkt om at området skal bevares som naturgrunnlag for samisk kultur og næringsutøvelse. I tillegg ville de legge til at formålet er å bevare et naturområde med mange kulturminner, og at det skal kunne brukes til naturopplevelse og utøvelse av enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging. Verneforskriftene er utgangspunkt for verneområdestyrenes og verneområdeforvalternes daglige arbeid. Riseth (2015) påpeker at det derfor er viktig at den endres for Reisa nasjonalpark. Ifølge Riseth (2015, s. 178) må reindrift prioriteres som formål, «og besøkende til nasjonalparker må komme på reindriftenes premisser». I

⁴¹ Arbeidsgruppe som utarbeidet et forslag til forvaltningsplan. Gruppen arbeidet i tidsperioden 2007-2013.

tillegg må forvaltningsplanene ivareta reindriftssamenes naturforståelse og relasjon til kulturlandskap i samsvar med samisk tradisjon, ifølge Riseth (2015). Som nevnt hevder Ween (2009) at verneområdeforvaltningen sine «naturproduksjoner» påvirker hvilke fortellinger som blir fortalt om verneområdene, og hvilke som utelates.

Verneforskriftene er juridiske dokumenter og Miljødirektoratet påpeker at de skal følge noen formkrav. I veilederen for opprettelsen av verneområder etter naturmangfoldloven står det at verneformål, naturgrunnlag, bruk og framtidige utfordringer kan være forskjellige. Derfor må Miljødirektoratets forslag til mal tilpasses «lokale forhold og lokale problemstillinger når det gjelder verneformål og brukerinteresser» (Miljødirektoratet, 2016b, s. 29). Dette synes ikke å være fulgt opp i utarbeidelsen av verneforskriftene til Reisa, da det ikke er tatt hensyn til at området er viktig for næringsvirksomhet.

Jeg har i dette delkapitlet pekt på de formelle rammene for forvaltningen av verneområdene. Dette legger også noen rammer for hvilke forståelser av landskapene det er mål om å ta hensyn til i forvaltningen. I det følgende vil jeg gå inn i forvaltningsplanenes innhold.

6.4.2 Å utarbeide forvaltningsplan

Etter etableringen av Lyngsalpan landskapsvernområde i 2004 ble forvaltningsplanarbeidet organisert som et samarbeidsprosjekt mellom de fire kommunene. I arbeidsutvalget satt representanter fra administrasjonen i kommunene og Fylkesmannens miljøvernavdeling var rådgiver i prosessen. De rakk ikke å bli ferdig før den nye naturmangfoldloven trådte i kraft i 2009, i tillegg til at forvaltningsreformen ble vedtatt samme år. Verneområdestyret ble konstituert i 2012, og i 2013 sendte det ut en ny oppstarts melding og prosjektplan for arbeidet med å ferdigstille forvaltningsplanen. I arbeidet hadde forvaltningen et mål om å sikre lokal forankring og «grunneiere, reindrifta, lokale lag og foreninger, samt reiselivsorganisasjoner m.fl. har derfor vært invitert til å komme med innspill til arbeidet» (forvaltningsplan Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 10).

Ved høringsfristens utløp hadde verneområdestyret fått åtte uttalelser til forvaltningsplanen⁴². Sametinget påpekte at mulighetene for tradisjonell utmarksbruk måtte sikres, og at det måtte åpnes for å bruke droner i reindrifta. Et av grunneierlagene var bekymret for sine rettigheter. Verneområdestyret pekte på at flere av forholdene i deres høringsuttalelsen er privatrettslige, og forvaltes ikke etter verneforskriften og naturmangfoldloven. De to reinbeitedistriktene i landskapsvernområdet hadde flere kommentarer. De var begge bekymret for økt ferdsel. Reinbeitedistrikt 33, Ittunjárga, skriver i sin høringsuttalelse at de merker at ferdsel til fots, på ski og med sykkel har økt de siste årene. Ferdselen forstyrrer simler som skal kalve. Reinbeitedistrikt 19/32, Lakselvdal/Lyngsdal skildrer hvordan det ligger an til interessekonflikter mellom beitenæring og friluftsliv i deler av verneområdet (møteinnkalling Lyngsalpan verneområdestyre 01.11.2018). De ber om mindre omfattende tilrettelegging, altså færre stier. Verneområdestyret viser til begrensede muligheter til å regulere aktiviteter som ski og sykling. Styret skriver i saksfremlegget at de «imidlertid vil være med å påvirke opprettelse av sykkelstier der dette kan tåles og ikke vil være i strid med andre brukergrupper. På denne måten kan vi styre ferdselen vekk fra sårbare områder» (saksfremlegg Lyngsalpan landskapsvernområdestyre, 01.11.18). Etter høringsrunden, bearbeidelse av innspill og faglig godkjenning hos Miljødirektoratet ble forvaltningsplanen vedtatt januar 2019.

I Reisa nasjonalpark har det siden 1996 vært flere forsøk. Arbeidet med forvaltningsplan har blitt omtalt som en «sørgelig historie» (Nordlys 24.06.2006), og det har vært konflikter med reindriftsnæringen som ifølge enkelte «ønsker å være med, men de vil helst ikke la seg regulere» (Nordlys 25.06. 2006). I tidlige faser ble ikke reindrifta koplet på når forvaltningsplanen skulle utarbeides.

«Vi hadde hørt snakk om, helt fra starten, at det skulle lages forvaltningsplan. Så fikk jeg, i 1996, tilsendt i posten, ett forslag til forvaltningsplan fra Fylkesmannen i Troms. Der står det å lese at «reindriften er et problem i nasjonalparken», om ikke i direkte ordlyd, men klart i mening og «vi» og «dere» går igjen i hele

⁴² Høringsuttalelsene var fra: Direktoratet for mineralutvinning, Sametinget, Rundfjell grunneierlag, Tuuri-siida (Reinbeitedistrikt 19/32), Forsvarsbygg, Kystverket, Troms fylkeskommune, Ittunjárga Reinbeitedistrikt (møteinnkalling Lyngsalpan verneområdestyre 01.11.2018).

dokumentet» (Intervju med reindriftsutøver i Reisa nasjonalpark, gjennomført av Jan Åge Riseth i 2013).

Dette kan tolkes som lav tillit mellom reindriftnæringen og vernemyndighetene helt fra starten av.

Etter Fjellteksten i 2003, som åpnet for kommersiell aktivitet, mente rådet for Reisa nasjonalpark at det begynte å haste med å få fastsatt rammer for bruk av nasjonalparken (Nordlys 24.06.2006). De forventet flere besøkende. Reisagruppen ble satt ned i 2007 og skulle utarbeide en forvaltningsplan. Gruppen besto av representanter fra Nordreisa kommune, de to reinbeitedistriktene, en representant fra gjennomflyttingsdistriktene, Statskog Troms og en representant fra lokale brukerinteresser utpekt av rådet for Reisa nasjonalpark. Gruppen arbeidet i sju år og diskuterte tema som rettigheter og eiendomsforhold knyttet til reindrift, omformulering av verneforskriften, reindriftskart, fritidsbruk og naturbasert turisme. De leverte sitt utkast i 2014, som var et omfattende dokument på over 500 sider. Dette utkastet ble aldri vedtatt. En representant i verneområdestyret beskriver utkastet som «rett og slett en bibel, et oppslagsverk. For alt ble tatt opp der». I den siste protokollen fra Reisagruppen i 2013 har gruppen ikke blitt enige om alle punkter. I en protokolltilførsel står det:

«Kapitlet om reindrift må utsettes inntil videre, inntil at forholdet mellom naturmangfoldlovens §8 andre ledd og forpliktelsene i biomangfoldskonvensjonen er avklart. Kunnskapsgrunnlaget for forvaltningsplanen må utbedres. Reindrift skal ikke kun begrenses til reindrift som næring, men reindrift må ses på som et levesett, og den immaterielle kunnskapen må inn i forvaltningsplanen. For å bedre kunnskapsgrunnlaget må det involveres eksterne eksperter. Flertallet av gruppa mener at kunnskapsgrunnlaget er tilstrekkelig for å utarbeide forvaltningsplanen» (protokoll 24, Reisagruppa).

Protokollen viser at den eneste dissensen altså dreier seg om reindrift. Den viser også at det ikke er enighet om kunnskapsgrunnlaget. En reindriftsutøver mente at prosessen med Reisagruppa hadde gått over alt for mange år, men påpekte en ting som var bra: «det bidro til at kunnskap om næringen også kom fram. Fikk snakket om det» (reindriftsutøver i tilknytning til Reisa nasjonalpark).

Da utkastet som Reisagruppen utarbeidet var på høring kom Sametinget med en uttalelse der de også pekte på manglende kunnskapsgrunnlag. De gjorde i tillegg rede for at det kan være ulikheter mellom norsk og samisk oppfatning av landskapet. Videre «at ønsket om å fremme og bevare landskapsverdier ut fra forskjellige kulturelle utgangspunkt må kunne komme til syne også i forvaltningsplanens bevarings- og forvaltningsformål» (uttalelse fra Sametinget 04.11.15).

Dette viser at kunnskapsgrunnlaget og forskjellige forståelser av landskapet er omstridt. Riseth (2016b) peker på at forvaltningsplanen for Reisa nasjonalpark ikke oppfyller naturmangfoldloven § 8, der det står at lokal kunnskap skal vektlegges. Arbeidet med forvaltningsplanen har vært ressurskrevende og gått over lang tid. Prosessen har blant annet vært preget av manglende dialog mellom nasjonalparkforvaltningen og reindrifta, sier Riseth (2015). Riseth (2015, s. 178) påpeker at «det synes som om Fylkesmannen i Troms og reindriftssamene i Reisa nasjonalpark har levd i parallelle verdener gjennom tre tiår». Reindrift og lokal kulturbasert høsting må ifølge Riseth (2016a) få en sterkere posisjon i forhold til rekreasjonsbruk. Samtidig må verneområdeforvaltningen sikre at «forvaltningsplanene for nasjonalparkene er i tråd med den siste utviklingen på urfolks- og miljørettens område» (Riseth, 2016a, s. 60).

Verneområdestyret som ble opprettet etter forvaltningsreformen, fikk overlevert utkastet til forvaltningsplan fra Reisagruppen i 2014. De brukte dette som utgangspunkt, og la fram et nytt utkast til godkjenning hos Miljødirektoratet i september 2017⁴³. Slik utkastet foreligger har ikke kritikken fra Sametinget og reindriftras representanter i Reisagruppera blitt fulgt opp. En reindriftsutøver i Reisa nasjonalpark mener det er feil at det blir laget et nytt utkast med utgangspunkt i Reisagruppens arbeid, uten at interessegruppene får bidra i arbeidet. Gjennom å gjøre det på denne måten overses betydningen av medvirkningsprosessen knyttet til å utarbeide et slikt forvaltningsdokument, noe som er viktig for legitimitet og forankring. Planer er ifølge Hillier (2007) alltid et arbeid i

⁴³ Etter dette har nasjonalparkstyret behandlet planen i to runder etter kommentarer fra Miljødirektoratet. Miljødirektoratet ba 17.01.20 om at faktadelen og reindriftskapitlet revideres. På verneområdestyrets nettsider oppgis det at styret bearbeidet innspillene fra Miljødirektoratet i perioden fra februar til mai 2020. (<http://www.nasjonalparkstyre.no/Reisa-nasjonalpark/Planer-og-publikasjoner/Forvaltningsplan/>)

prosess, og blir aldri ferdige. Deres gyldighet er kort ettersom forutsetningene endres raskt.

Forvaltningsplanene er et uttrykk for hvordan verneområdene skapes som forvaltningsobjekt. Det kan sammenlignes med hva Solås (2014) observerte for hvordan kystsonen skapes som forvaltningsobjekt gjennom kystsoneplanlegging. Solås (2014) viser hvordan konstruksjonen av kystsonen som forvaltningsobjekt også er en beretning om hvordan natur gjøres regjerlig. Kystsonen som forvaltningsobjekt er ikke naturgitt, men et resultat forhandlingsprosesser (Solås, 2014). I forhandlingsprosesser bør det tas hensyn til mangfoldet av interesser.

Utarbeidelsen av forvaltningsplanen i Reisa bryter med prinsippene som Olwig sier er grunnleggende i Den europeiske landskapskonvensjonen. Uttalelsene som kom i høringsrunden viste at alle sine forståelser av landskap ikke var innarbeidet i planen. Olwig (2007) sier at i henhold til konvensjonen skal ikke landskapet forstås med utgangspunkt i ekspertenes og teknokratenes fremstillinger. Det må gis rom til folks daglige praksiser og oppfatninger som former det sosiale og fysiske landskapet. Ofte er det slik at ekspertene kommer med sine tolkninger av landskapet, som deretter legges ut på høring slik at de lokale innbyggerne kan uttrykke sine meninger. De lokale praksisene viser, slik Olwig (2007) skildrer, spesifikke sesongmessige og religiøse sedvaner som bestemmer når og hvordan det skal jaktes, hva som skal høstes og slaktes, og hva som kan konsumeres. Dette betyr ikke at ekspertene ikke skal ha en rolle, men at det i tillegg til teknisk ekspertise må gis rom for kulturell ekspertise. Den er nødvendig for å tolke og skape en bevissthet om de lokale landskapspraksisene som ofte blir tatt for gitt. Praksisene kan ifølge Olwig (2007) bare ivaretas om deres verdi anerkjennes og det oppmuntres til å videreføre dem.

6.4.3 Forvaltningsplanenes innhold

I dette delkapitlet vil jeg utforske innholdet i forvaltningsplanene. Jeg vil gi et innblikk i målene med forvaltningen, kunnskap og verdier som legges til grunn og brukerinteresser. Andre elementer i planene vil også diskuteres i de øvrige analytiske kapitlene.

Verneområdeforvaltningen har formulert noen overordnede mål, i tillegg til det som står i verneforskriftene, naturmangfoldloven og internasjonale konvensjoner. I forvaltningsplanen til Lyngsalpan står det at bevaringsmål handler om å definere «den tilstanden man ønsker at en naturkvalitet i verneområdet skal ha. Bevaringsmålene skal være målbare og kan for eksempel presiseres gjennom mål for areal, nødvendige strukturer/prosesser eller forekomst av bestemte arter» (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 15). Det overordnede målet med forvaltningen i Lyngsalpan er «å hindre inngrep som kan endre landskapets særpreg og karakter» (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 16). Videre finnes en liste med mål som skal gi retning i verneområdestyrets arbeid. I listen står det at det er behov for «ny kunnskap om natur- og kulturverdier inkludert tradisjonell og uformell kunnskap» (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 16). Det er behov for å holde i hevd kulturlandskap, og at «landskapsvernområde skal være kilde til friluftsliv, rekreasjon og natur- og kulturopplevelse» (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 16). Den utdyper ikke punktene, men det første punktet viser at forvaltningen vil jobbe kunnskapsbasert, og utvide sitt kunnskapsgrunnlag.

I Reisa nasjonalpark er hovedmålet for nasjonalparkstyret «å bevare og verne natur- og kulturverdiene i nasjonalparken, samt å legge til rette for balansert bruk av områdene» (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 11). Et overordna mål er å forvalte nasjonalparken «i et langsiktig perspektiv slik at naturkvalitetene blir ivaretatt og verneverdier med landskap, økosystemer og biologisk mangfold ikke forringes, heller ikke som et grunnlag for bærekraftig bruk i næringer og for opplevelse» (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 11).

I hovedsak vektlegger forvaltningsplanene naturtyper og arter i oppramsingen av viktige lokaliteter. Men enkelte steder skildres også hvordan mennesker bruker og har brukt områdene. I forvaltningsplanen til Reisa nasjonalpark står det at «fosse-enga har i

tidligere tider vært slått, og tidligere hevd gjør lokaliteten spesiell. Rester etter hesjer vitner om tidligere bruk. I en gammel film fra 1941 kan en se hesjastaurene som står foran fossen» (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 26). Lyngsalpan landskapsvernområde er fremdeles et viktig beiteområde for landbruk og reindrift. Forvaltningsutfordringen knyttet til landbruk i Lyngsalpan landskapsvernområder er formulert slik:

«Verneområdeforvaltningen skal ta hensyn til, og støtte opp om bruk av landskapsvernområdet til utmarksbeite innenfor rammen av verneforskriften og vernets formål. Det er ønskelig at jordbruksdrift gjennom beiting opprettholdes for å utnytte de eksepsjonelt gode beitene i området. Fortsatt beiting vil bevare kulturlandskapet og bidra til større opplevelsesverdi i området» (forvaltningsplan Lyngsalpan, s. 36).

Under overskriften kulturminner og kulturhistorie i forvaltningsplanen til Lyngsalpan (s. 33) står det:

«stedsnavnene er usynlige kulturminner, et språklig landskap som beskriver naturen. De forteller også om hendelser, fantasi og forestillinger. Navnene viser også språk og etnisitet. De aller fleste stedsnavnene i utmarka er samiske. Det finnes også noen finske navn knyttet til gårder hvor finsktalende har bodd».

Dette viser et landskap med kulturelt mangfold, som kan knyttes til tre stammers møte.

I forvaltningsplanene til de to verneområdene blir det vist til registreringer og kartlegginger i form av botaniske fagrapporter, geologikartlegginger, faunarapporter, kartlegginger av rovfugler, rapporter om bruk av utmark, besøkskartlegginger, kulturminneregistreringer og kartlegginger av naturtyper og vegetasjon. Som det påpekes i planen for Lyngsalpan «foreligger det mye litteratur på naturforholdene og verneverdiene» (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 21). I planen presenteres et sammendrag av dette. Det nevnes at Lyngsalpan består av gabbro og andre harde bergarter, og er en del av den Kaledonske fjellkjeden, som ble dannet for 380-420 millioner år siden. Plantelivet er relativt lite kjent, men noe kartlagt. I Lyngen kommune sin del av landskapsvernområdet er det gjort en vegetasjons- og beitekartlegging.

Landskapsvernområdet har en variert rovfuglbestand og i høyfjellet er artsmangfoldet begrenset. I planen blir kunnskapsgrunnlaget vurdert som tilfredsstillende for å utarbeide en forvaltningsplan (forvaltningsplan Lyngsalpan, s. 10). Samtidig er det, som jeg nevnte i forbindelse med forvaltningsmålene over, pekt på behovet for ny kunnskap.

I forvaltningsplanen til Reisa nasjonalpark gjøres det rede for de geologiske forholdene, blant annet gjennom en metode utviklet av Norges Geologiske Undersøkelse. I nasjonalparken er det flere bergarter, og berggrunnen kan deles inn i ulike typer som grunnfjell, den såkalte Dividalsgruppen og skyvedekkebergarter. Området har et rikt og variert planteliv og vegetasjon. Registeringer av dyrearter viser at det i Reisa nasjonalpark og det tilhørende landskapsvernområdet er arter som er rødlistet, altså står i fare for å dø ut. I planen beskrives områder der dyrelivet er kartlagt og artsrikdommen langs Reisavassdraget, som er «et av de mest verdifulle lakse-, sjørørret- og sjørøye-vassdragene i Troms» (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 33).

I forvaltningsplanen til Lyngsalpan står det at «naturkvalitet er definert som de naturtypene, artene, geologien og landskapet som skal bevares i et verneområde» (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 15). I forvaltningsplanen til Reisa nasjonalpark står det:

«Et av formålene med naturmangfoldloven, som trådte i kraft i 2009, er å ta vare på landskapsmessig mangfold. Det vil si mangfoldet av landskapstyper, eller landskap med egne særtrekk. Naturmangfoldloven skal først og fremst ivareta naturkvalitetene i landskapet» (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 14).

I plandokumentene blir det flere steder gjort skille mellom natur og kultur. Faren er ifølge Ween og Flikke (2009) at landskapets heterogenitet ikke kommer til uttrykk når gjensidig utelukkende kategorier får ligge til grunn. Altså forsvinner det gjensidige samspillet mellom natur og kultur som Ingold (2000) skildrer.

Det er ikke gjort landskapsanalyser i verneområdene. I forvaltningsplanen til Reisa nasjonalpark viser de til Den europeiske landskapskonvensjonen. De skriver at de ikke har anvendt metodikken som er utarbeidet i forbindelse med konvensjonen, og har

«heller ikke gjort noen kartlegging eller analyse av lokalbefolkningens forståelse av landskapet, eller av landskapet som et reindriftslandskap» (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 13). I forvaltningsplanen står det videre at «kunnskapsgrunlaget om verdier i landskapet er ikke tilstrekkelig for en god forvaltning» (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 13). Med utgangspunkt i dette er det betimelig å stille spørsmål ved om planen derfor legger opp til en dårlig forvaltning med et sviktende kunnskapsgrunnlag?

Naturkvaliteter og kulturminner er ikke kartlagt i store deler av Lyngsalpan landskapsvernområde (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde). I begge forvaltningsplanene står det at det ikke foreligger noen kartlegging etter NiN-prinsippet, men i Reisa nasjonalpark antydes det i forvaltningsplanen at man skal starte med dette. Naturtypekartlegging er et virkemiddel i arbeidet med å bevare naturmangfold. Kartleggingssystemet NiN (Natur i Norge) er et type- og beskrivelsessystem for all variasjon i naturen⁴⁴. Gaarder og Wangen (2019) gir et innblikk i den historiske utviklingen av metodeutviklingen. De påpeker at det i liten grad er stilt spørsmål ved det positivistiske vitenskapssynet, «og troen på dette står tydelig sterkt både i miljøforvaltningen og de ledende fagmiljøene som styrer metodeutviklingen» (Gaarder & Wangen, 2019, s. 192). Slik Gaarder og Wangen (2019, s. 196) skriver kan naturen framstå verdinøytral. Derimot er vår kunnskap om den og organiseringen rundt den menneskeskapt, «og denne er vesentlig mer tvilsomt å betegne som nøytral». Slik Geelmuyden og Fiskevold (2016) viste vektlegges det objektive og målbare i veiledere for norsk miljøforvaltning. Dette blir også påpekt i forvaltningsplanene. I planen for Lyngsalpan står eksempelvis at bevaringsmålene skal være målbare. Spørsmålet er da hvilken plass det som ikke kan måles i landskapet får?

I forvaltningsplanene er en lang rekke brukerinteresser omtalt. Disse er reindrift, friluftsliv, reiseliv, jakt- og fiske, politi, forsvar, brannvesen og oppsyn, forskning og utredning, landbruk, motorferdsel, redningstjeneste, vassdrags- energi- og gruveanlegg, eiendommer, byggverk og overvåking og skjøtsel. I tilknytning til disse er det formulert

⁴⁴ Naturen deles inn i tre heldekkende naturmangfoldnivåer som er landskapstype, natursystem og livsmedium (Artsdatabanken, 2019).

forvaltningsutfordringer og mål. Målene handler blant annet om å øke opplevelsesverdi og kvalitet, begrense antall bygninger og tilrettelegge for motorferdsel for å unngå konflikter. Bruk knyttet til reindrift og friluftsliv skal være hensiktsmessig og formålstjenlig. I det følgende gis et innblikk i besøksforvaltningsstrategiene for verneområdene.

6.5 «Velkommen inn»

«Velkommen inn» er overskriften på besøksforvaltningsstrategien for Lyngsalpan landskapsvernområde. Både Reisa og Lyngsalpan har utformet besøksforvaltningsstrategier, som er tett koplet til forvaltningsplanene⁴⁵. Målet med besøksforvaltningen i Reisa nasjonalpark er å «bevare, gjenopprette og kople mennesket til naturen» (utkast forvaltningsplan og besøksforvaltningsstrategi, reisa nasjonalpark, s. 85). Målet med besøksstrategien for Lyngsalpan er at området

«skal opprettholdes som et område med liten grad av fysisk tilrettelegging for friluftsliv og ferdsel. All ferdsel og aktivitet skal ta hensyn til sårbart plante- og dyreliv. Man skal gjennom besøksforvaltning gi gode opplevelser til besøkende, bidra til lokal verdiskapning og forståelse for, og stolthet over, verneverdiene i Lyngsalpan» (besøksstrategi, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 37).

I arbeidet med å kartlegge bruk har de i Lyngsalpan hentet data fra flere kilder for å kartlegge bruk av landskapsvernområdet. Verneområdeforvaltningen gjennomførte en brukerundersøkelse i 2017, de har hentet inn data fra Strava⁴⁶ og et samarbeidsprosjekt med Telenor, som ga en oversikt over bruk av mobiltelefoner i området. Oversikten viste mange norske telefoner, men i enkelte perioder ble det registrert flest utenlandske. I tillegg har forvaltningen hatt ferdselsteller på to steder i landskapsvernområdet, den ene på stien mot Blåisvatnet. Denne telleren viste en økning på ca. 80 prosent fra 2016-2017.

Målene i strategien for Lyngsalpan speiler et mangfold av praksiser i tilknytning til landskapsvernområdet. Vern av naturverdiene skal styrkes og eksisterende naturbaserte

⁴⁵ For Reisa er besøksforvaltningsstrategien en del av forvaltningsplanen.

⁴⁶ Strava er en treningsapp som registrerer brukernes aktiviteter. Det kan være sykling, løping og ski.

næringer skal ivaretas, som reindrift, jakt og fiske. Reiselivsbedrifter og besøkende skal bevisstgjøres, og man skal skape stolthet og økt verdiskaping i bygdene rundt verneområdet. Besøkende skal få gode opplevelser, samtidig blir det påpekt at økt ferdsel er en utfordring for beitenæringa.

I Reisa har de også gjennomført en rekke besøksundersøkelser i nasjonalparken. Undersøkelsen fra 2015 viste at Mollisfossen og Nordkalottruta er populære. Forvaltningen har hatt en ferdselsteller ved Mollisfossen, og har registrert en 50 % økning av besøkende mellom 2012-2017. Tallene fra verneområdene viser en økt bruk av de tilrettelagte områdene. I besøksforvaltningsstrategien gis en oversikt over ferdselen i sommer- og vintersesongen. De har beskrevet rammer og regelverk for en rekke friluftslivsaktiviteter, som sykling, ridning, hundekjøring og is- og fosseklating, og for motorisert ferdsel. I planen vektlegges det at «bruken skal være miljøtilpasset og foregå på naturens premisser» (utkast forvaltningsplan og besøksforvaltningsstrategi, reisa nasjonalpark, s. 88). Knyttet til brukerkonfliktstyring peker de på mulige konflikter mellom forvaltning og brukere, der forvaltning ønsker minst mulig synlige inngrep, og mellom ulike rekreasjonsaktiviteter, som eksempelvis båtbrukere og fiskere og «stillhetssøkende vandrere» og «støyende festing» (utkast forvaltningsplan og besøksforvaltningsstrategi, reisa nasjonalpark, s. 104).

Verneområdeforvaltningen i de to verneområdene har samarbeidet om å kartlegge reiselivets bruk av verneområdene og randsonene. Kartleggingen konkluderte med at forvaltningen må håndtere avveininger mellom vern og bruk og sprikende mål. I besøksstrategien for Lyngsalpan oppsummeres det med at «det er argumenter for tilrettelegging på den ene siden og vern på den andre, og stor variasjon i oppfatningene» (besøksstrategi, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 31).

Slik det påpekes i planen til Reisa nasjonalpark er aktiviteter knyttet til reiseliv og i forbindelse med fritidsbruk ofte de samme. I besøksstrategien til Lyngsalpan sies det at «trendene endres og fjellene blir bruk annerledes av både fastboende og et økende besøkende» (s. 5). Randoneeski har blitt allemannseie og flere vil sykle og gå på toppur på barmark.

Målsettingene i besøksstrategiene er mange, og det blir vist til en balansegang mellom tilrettelegging og hensyn til sårbart plante- og dyreliv. Antallet besøkende har økt på lokalisasjoner der de har tilrettelagt og satt opp ferdselstellere. I verneområdene beveger vi oss i en organisert verden, sier Lund (2013). Som gjort rede for i kapittel tre har tilretteleggingspraksiser betydning for hvordan vernet landskap forstås.

6.6 Sammensatt verdi- og kunnskapsgrunnlag

Kunnskaper og verdier blir pekt på som viktig i tilknytning til verneområdene. Forvaltningen skal være kunnskapsbasert og verneverdiene skal ivaretas.

En representant for en interesseorganisasjon i tilknytning til Reisa nasjonalpark sier at det er lite rom for lokal tilpasning:

«Nå tror jeg jo at stort sett alle i Nordreisa, om du bruker motorisert ferdsel som friluftsliv eller ikke, er interessert i å ta vare på naturen. Jeg synes det burde vært på lokale hender, i lokaldemokratiet, å tilpasse for eksempel turisme til det lokalsamfunnet vi lever i. Reisdalen er en forholdsvis stor dal, og en fantastisk flott dal. Men jeg tror ikke den vil nyte godt av masseturisme. Jeg tror det vil være ødeleggende. Og så lenge du har kommunal forvaltning, så kan du legge restriksjoner der det trengs, uten at noen kan si noe på det. Men når det er nasjonale forskrifter er det mer tungvint. Men her har kommunen, og ikke minst nasjonalparkstyret kommet til, som en måte å forvalte på. Det man kanskje sliter med i enkelte sammenhenger er at en del av de forvalterne er litt glad i å lese regler, akkurat slik de står. Det gir lite rom for tolkning, lite rom for tilpasning av lokale, hva skal jeg si, lokale behov eller ønsker»

Ifølge sitatet er det altså lite rom for lokale tilpasninger.

Et styremedlem i Reisa nasjonalpark påpekte at de skal forvalte det biologiske mangfoldet, samtidig «så er det jo de verdiene med stillhet og ro og rikt dyreliv». En representant i Lyngsalpan verneområdestyre viser til både materielle verdier og verdier knyttet til opplevelser.

«Veldig masse materielle verdier. Altså, hvis du skal måle dem i kroner og øre, så er det jo ikke så mye. Men hvis du ser på de andre verdiene, for eksempel det vi opplevde i dag, det hadde jo en fantastisk verdi, i seg selv. Og disse skal vi også se på. Det er de små tingene som betyr veldig mye, egentlig, når vi får de her omgivelsene rundt oss» (representant verneområdestyre, Lyngsalpan landskapsvernområde).

Referansen til det vi «opplevde i dag» er en henvisning til studieturen jeg har beskrevet. Dette antyder en holdning der ikke alt kan måles i pengeverdi. Dette påpekes også av en representant for en interesseorganisasjon i Reisa nasjonalpark:

«Verdier. Ja, sånn personlig så synes jeg at den skaper veldig gode verdier i mitt hode. Altså, jeg bruker å si at naturen er psykoterapi. Jeg tenker egentlig ikke så mye på harde norske valuta, men jeg ser jo det at det blir mer og mer viktig for enkeltpersoner og grupper å tjene penger på det her. Nei, jeg synes at jeg får en respekt for både mennesker og spesielt dyr og fauna som er i naturen».

Her settes pengeverdi og helseverdi opp mot hverandre. Naturens egenverdi vektlegges også av en statlig ansatt i tilknytning til Reisa nasjonalpark:

«Om det aldri kommer et menneske dit, om det aldri går en sti der, om du aldri får se et bilde derifra, så har det stedet en verdi. Fordi det finnes. For meg er ikke verdi knyttet til at det går en sti opp til toppen. At det er tegna på et kart at her er det en gapahuk og der er det fisk»

Samme person sier at vi har et ansvar for å ta vare på dette for fremtidige generasjoner, som også er en viktig miljøpolitisk målsetting. En reiselivssaktør i tilknytning til Reisa nasjonalpark mener det er viktig å ta vare på kunnskap om gamle fangstmetoder og tilhørende tradisjoner.

Opplevelser, terapi, kommersiell verdi, dyr og fauna og naturens egenverdi er noen av verdiene som trekkes frem. Disse kan plasseres i de kategoriene som miljøfilosofier ofte deler verdier inn i, eller som representerer antroposentriske og biosentriske holdninger til natur (Putney, 2003). Et av sitatene viser til valuta og dermed til konsumsfæren i tilknytning til verneområdene.

I tillegg til verdier blir det vist til kunnskaper. Kunnskap om fugler, planteliv og arter blir løftet frem av styrerepresentantene. På nettsiden til Reisa nasjonalparkstyret ligger det flere rapporter som ble bestilt i forbindelse med arbeidet med forvaltningsplanen. De handler om kulturminner, kartlegging av naturverdier, vegetasjon og verdifulle naturtyper, om bruk av området og kartlegginger av besøk og elvebåttrafikk.

«Det er for eksempel om lokal bruk som samisk høyskole har laget, lokal bruk ved Reisavannet. Så det er gjort en god del arbeid for å prøve å kartlegge mer enn det rent naturvitenskapelige. Men om du er ute etter om vi tar hensyn til andre, så tror jeg det. Men det er bestandig vanskelig, for det er kunnskap som sitter hos enkeltpersoner. Når det gjelder reindrif vil det kunne dreie seg om at vi går inn på reindrifskart og vil kunne se hvilke områder som brukes. Det er mange lag der, helt ned på enkeltpersonnivå, og det handler om mitt område, min flokk og min historie. Det er nesten umulig å avdekke om man ikke har en veldig god dialog» (representant verneområdestyre, Reisa nasjonalpark).

Her viser representanten til naturvitenskapelig kunnskap. Samtidig har folk opparbeidet seg kunnskap gjennom sitt arbeid. Slik Ingold og Kurttila (2000) påpeker er kunnskapen i kroppen, tilegnet gjennom praksiser. En annen vektlegger at målet med verneområder bestemmes nasjonalt, og at det deretter må bestemmes lokalt hvordan dette skal følges opp.

«Det er litt politiske bestemt, hva verneområdene skal være. Det bestemmes jo politisk, på Stortinget. Når de rammene er satt, så vil jo den lokale forvaltningen implementere etter deres forståelse, hvordan vi gjør det lokalt. Og de vurderingene vi gjør der, bør være basert på kompetanse. Det bør ikke være følelser og antakelser som ligger til grunn. Vi er jo veldig avhengig av at vi har en levedyktig laksebestand for eksempel. Skal jeg kunne fiske laks, så må det være laks i elva. Og det er jo et veldig godt eksempel på kompetansekrevende vurderinger som ligger til grunn» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark).

I dette sitatet påpekes det nasjonale føringene må implementeres på lokalt nivå, og at arbeidet bør være basert på kunnskap.

En statlig ansatt i tilknytning til Reisa nasjonalpark reflekterer rundt kunnskap i forvaltningen:

«Da går jeg litt tilbake til naturmangfoldloven, og den sier også at man skal åpne opp for erfaringsbasert kompetanse. Man skal være ganske åpen når det gjelder kunnskap og kunnskapsinnhenting. Så, jeg tror det er veldig viktig å lytte til brukerne. Å få signaler [...] Der en del av jobben å lytte, å få informasjon, at du begynner å sjekke det ut, rett og slett. Og det er litt sånn erfaringsbasert. Det er litt sånn, jeg opplever av og til at når man snakker om kunnskapsbasert kompetanse, så flytter du det over på banehalvdelen til botanikeren, eller til geologen eller økologen osv. Og så bruker du 100-200-300 000 på et eller annet prosjekt, og så får du enten på en måte repetert en kunnskap, altså du får tallfestet eller definert en kunnskap, faglig. Men det gir deg ikke så veldig mye mere. Så det er noe med det der skjæringspunktet mellom å forstå og bestille erfaring, kunnskap, som er ganske viktig. Jeg har ikke noe fasit på det altså» (statlig ansatt i tilknytning til Reisa nasjonalpark).

Her antydes det at kunnskap ikke vurderes som like gyldig, om den ikke går veien om vitenskapen. Slik Brattland (2013) har vist i sine studier blir lokal kunnskap vurdert som lite troverdig om den ikke går den veien. Naturvitenskapen står sterkt i natur- og miljøforvaltningsfeltet (Nyseth & Viken, 2016), og den instrumentalistiske rasjonaliteten den bygger på (Aasetre, 2000). Men også annen kunnskap vektlegges, og dette er i samsvar med forventningen om at naturvitenskapen må kommunisere med annen ekspertise (Nyseth & Viken, 2016).

«Jeg tror mange mener at den erfaringsbaserte ikke er med. Det er nok en følelse veldig mange sitter med, og det vil nok variere litt også. For alt avhenger av at den som gjør de utredningene, hva den greier å få inn av informasjon. Og den erfaringsbaserte kunnskapen, hvis du ikke selv har vært ute og erfart det, så, i mange tilfeller der den vanskelig å få tak i, og så kommer kanskje folk etterpå og sier, ja, men, det her har vi prøvd å fortelle» (kommuneansatt i Nordreisa).

Dette aktualiserer spørsmålet om hvilken kunnskap som kan kartlegges i et landskap. Slik Ingold (2011) viser i sin studie av opplevelser av klimaendringer er det interessant å reflektere rundt hva som registreres i spesifikke undersøkelser.

Utfordringen med lokal kunnskap blir beskrevet som at det er enkeltpersoner som innehar den. Et styremedlem påpeker at både vitenskapelig kunnskap og lokal- og erfaringsbasert kunnskap ligger til grunn for vurderingene som gjøres.

«Det ene er jo fagkunnskapen på alle fagfeltene innenfor natur. Det er utrolig mye, du skal vite om, helt til detaljnivå om arter, så bør du ha en relativt grei kunnskapsbase på det. Men så skal du vite hvordan det her virker sammen i økosystemet, men samtidig så skal du prøve å dra inn all lokalkunnskapen om bruk og hvordan det påvirker det igjen. Du skal kunne begge dele. Om du ikke kan lokalkunnskapen og er fersk i et område, så må du i hvert fall finne ut av hvem du skal trekke inn for å få den» (representant verneområdestyre, Reisa nasjonalpark).

Uttalelsene viser at representanten er opptatt av forskjellig kunnskap område, og at de må spille på lag med de lokale.

Representanter i verneområdestyret i Lyngsalpan sier at de har kunnskap om alt av dyreliv og planteliv, besøkende, kulturminner og beiteområder. Verneområdeforvalter sier at «samtidig så har vi også forarbeidene til vernet. Der står det mye om hva som er kartlagt, undersøkelsene som har vært i kommunene der de har snakket med folk, og innspill som har kommet gjennom høringsrundene».

En styrerepresentant peker på kunnskapen de som styremedlemmer har, gjennom at «alle oss som representanter i styret har jo med oss vår bakgrunn og vårt erfaringsgrunnlag. Og det tar vi jo med oss, sånn som vi jobber. Og noen bruker jo området særdeles mye» (styremedlem, Lyngsalpan landskapsvernområde). Det samme beskrives av verneområdeforvalter i Reisa: «Jeg synes sammensetningen med styret også skal være en kunnskap. Styret skal være en slags kunnskapsinnhenter og representerer ulike deler av samfunnet og ulike interessegrupper». De som sitter i styret kommer fra området og kjenner landskapet.

Representantene i verneområdestyrene viser til naturvitenskapelig kunnskap, kunnskap om kulturminner og kartlegginger av bruk av verneområdene, fagkunnskap og lokal-kunnskap. Likevel ligger tyngden på det naturvitenskapelige, noe som trolig kan forklares med at dette historisk har vært rådende. Slik Flyvbjerg (2006) påpeker blir det konkrete, praktiske og etiske tilsidesatt av moderne vitenskap. Forholdet mellom naturvitenskapelig og lokal kunnskap har blitt beskrevet som en kunnskapskamp (Broderstad et al., 2017), og nasjonalparkforvaltningen har ifølge Eira (2013) et naturvitenskapelig natursyn.

Kunnskaper og verdier står sentralt i forvaltningen av vernet natur, og henger enkelte ganger sammen. Verdier kan være så mye, og verdiforankringen i verneområder har historisk vært i endring (Bjærke, 2018). Verdier og kunnskaper som vektlegges i tilknytning til verneområdene vil igjen påvirke offentlighetens forståelser av landskapet. Slik Solås (2014) påpeker er kunnskapen som settes i sirkulasjon ikke bare et spørsmål om kunnskapens troverdighet, men et spørsmål om politikk og verdisyn. Når norske myndigheter hovedsakelig anerkjenner tradisjonell økologisk kunnskap i teori, men ikke i praksis (Law & Joks, 2018), vil det også påvirke hvilke landskapsforståelser som får lov til å være en del av fortellingene om verneområdene. «Naturforvaltningens vesen» gjør trolig at de naturvitenskapelige beskrivelsene er enklere å følge opp forvaltningsmessig. Eksempelvis gjøres det rede for reindriftas flyttleier, beitetidspunkt, arealbruk, regulering av motorferdsel og gjeldende lovverk. Men det heterogene forholdet mellom folk og landskap, ontologiske og epistemologiske ulikheter kommer i liten grad kommer frem. En lignende praksis gjør Ween og Lien (2016) rede for i tilknytning til opprettelsen av Finnmarkseiendommen.

6.7 Å forvalte mangfold

Flere landskapsforståelser, kunnskaps- og verdivurderinger kommer til uttrykk i forvaltningen. I forvaltningsplanene er det grundige beskrivelser av lovverk og paragrafer og naturvitenskapelige kartlegginger. De lokale innbyggerne og næringer blir beskrevet som brukerinteresser, og deres perspektiver blir forsøkt tatt inn i forvaltningen.

Når landskap forstås slik Ingold (1993) forfekter, åpner vi for mange forskjellige forståelser. Men forvaltningens eksperter foretrekker ifølge Olwig (2019) å bestemme landskapets naturvitenskapelige «objektive» karakter før de åpner for medvirkning. Et byråkratisk språk med henvisninger til lovverk og en overvekt av naturvitenskapelig kunnskap er rådende. Landskapet reduseres enkelte steder til det som nevnes i regelverket, og andre kvaliteter og verdier får mindre plass. Logikken som Ingold (2009) beskriver som *the logic of inversion*, får da ligge til grunn. Landskapet reduseres til fysiske egenskaper, eller regler. Naturvitenskapen kan ikke alene legge rammene for forvaltningen, og det er ikke noe i veien for at ulike tenkemåter kan eksistere side om side, hevder Olwig (2019). Ifølge Asdal (2011) handler de tom å skape møter mellom ekspertise, publikum og politiske institusjoner. Folk må få delta i forhandlingsprosesser knyttet til landskap, der også flere typer kunnskaper enn de naturvitenskapelige får plass (Brattland, 2013; Eira, 2013; Ingold & Kurttila, 2000; Lennert, 2017).

Sett i lys av endringene i forvaltningen av verneområder og ratifiseringen av Den europeiske landskapskonvensjonen (ELK) har flere forståelser av landskap blitt satt på agendaen. Verneområdeforvaltningen har på samme måte som ELK en demokratisk ambisjon. Å anerkjenne at verneområdene er komplekse bidrar trolig til å komplisere forvaltningen. Slik Sametinget påpekte i forbindelse med arbeidet med forvaltningsplanen til Reisa nasjonalpark, så burde landskapsverdier med forskjellige kulturelle utgangspunkt komme til syne i bevarings- og forvaltningsmål. Eiter (2010) argumenterer for å ta hensyn til både ekspertenes vurderinger og lokale brukere, da sistnevnte ofte forstår området som mer mangfoldig og verdifullt enn ekspertene.

I formuleringene i forvaltningsplanene blir begrepene natur og landskap brukt om hverandre. Dette er ifølge Wylie (2007) vanlig i dagligtale. Landskap blir da forstått som kultur. Begrepsapparatet natur/kultur er en sterk tankefigur, og en del av manges forståelser av omgivelsene, sier Gunnarsson et al. (2017). Men slik perspektivene jeg presenterte i kapittel 3 viser kan det være problematisk å skille mellom natur og kultur. Gunnarsson et al. (2017) påpeker at skillet begrenser mulighetene til å se og forstå relasjonene og prosessene som rører seg mellom, eller som omfatter både natur og

kultur. Ordet natur, og den generelle forståelse av landskapet vi lever i, er ifølge dem forankret i vestlig kunnskapstradisjon.

Forvaltningsplanene gir nesten et harmonisk inntrykk av verneområdene, og det kan virke som at det ikke finnes konflikter her. Formuleringen i forskriftene til Reisa nasjonalpark sies å «underbygger konflikter og vanskeliggjør deler av forvaltningsarbeidet» (forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 10). I besøksstrategien for Lyngsalpan blir det pekt på de uheldige virkningene økt ferdsel har for beitenæringa. Å vise frem slike motsetninger kan tenkes å bygge tillit. A. K. A. Lundberg, Richardson og Hongslo (2019) peker på styrken ved å vise frem konflikter og gjennom dette være transparente. De anerkjenner at det er utfordrende for planmyndigheter å artikulere sine uenigheter med alternative posisjoner i plandokumenter. Likevel er det viktig å vise hvordan kritiske kommentarer har blitt håndtert. Samtidig bidrar det til at beslutningstakere får presentert verdiene som uttrykkes (A. K. A. Lundberg et al., 2019). Dette blir ifølge A. K. A. Lundberg et al. (2019) trolig enda viktigere når vi har desentraliserte forvaltningsmodeller og lokal medvirkning.

7. Verneområdene som næringslandskap

I verneområdene er det næringsaktivitet som landbruk, reindrift og reiseliv. Verneområdene er slik en del av livsgrunnlaget til folk som bor i regionen. I dette kapitlet vil jeg utforske reiselivsnæringen og reindriftnæringen nærmere, da de er mest omtalt i mitt empiriske materiale. Jeg starter med en beskrivelse av en vandretur fra Bidjovagge i Kautokeino til Reisa nasjonalpark i Nordreisa.

7.1 En vandring i Reisa nasjonalpark

Høsten 2017, ett år etter mitt første besøk til Nordreisa, er jeg på vandring i Reisdalen. Jeg hadde ved flere anledninger fått beskrevet det fantastiske og varierte landskapet langs ferdselsåren mellom Kautokeino og Reisdalen. Historisk sett har folk vandret her mellom innland og kyst og jaktet og fisket. Reindriftsutøvere har vært her i århundrer, og Reisaelva er ettertraktet for sitt laksefiske. I forkant har jeg lest at Reisdalen skal være som et dypt hugg i landskapet når du kommer gående mot dalen fra Finnmarksvidda.

Finnmarksvidda. Foto: Kristine Steinsvik

Vi starter turen i Kautokeino for å gå til Ráisjavri/Reisavann og videre mot Reisa nasjonalpark og Reisdalen. I planleggingen av turen får jeg en rask introduksjon i samiske stedsnavn på kartet. Det viser seg å ha stor nytteverdi å forstå ordenes betydning, som at jávri betyr vann/ innsjø, várri er fjell, johka er bekk eller liten elv og gáisi er bratt, høgt fjell.

I Kautokeino blir vi kjørt et stykke inn langs veien som går til Biedjovággi, et nedlagt gruveanlegg i Kautokeino. Rett ved veien der vi blir satt av er det flere reingjerder, men det er ingen folk eller reinsdyr å se. Det er august og dyrene er på sommerbeite og kommer ikke tilbake hit før senere på høsten. Landskapet er åpent og trærne lave. Vi følger stien til Reisavann der vi overnatter i Statskog sin hytte. I dette vannet har Reisaelva, som vi senere skal følge nedover dalen, sitt utspring. Dagen etter fortsetter vi mot Nedrefoss. Vi er nå inne i nasjonalparken og vandrer i åpent landskap. Vi passerer store myrpartier der det enkelte steder er lagt netting ned i myra, et tiltak for at barmarkskjøretøy skal gjøre mindre skade. Vi vandrer lenge uten å møte noen. Men etter at vi har gått i noen timer og skal til å krysse en liten elv kommer en jente og en fuglehund. Hun forteller at hun går Norge på langs, og har gått i flere måneder. Hun påpeker at hun er glad hun ikke går i den verste mygg-tiden, mens jeg på min side er veldig glad for mygghatten jeg har gått til innkjøp av.

Vi følger kjørespor og stier det meste av turen, men beveger oss opp på noen høydedrag for å få bedre utsikt. På et av høydedragene setter vi oss ned for å spise lunsj. Mens jeg sitter der tenker jeg tilbake på et besøk til gammeplassen til nøkkelinformantene som er reindriftsutøvere. Plassen var for meg en åpen bar flekk i landskapet før jeg fikk beskrevet betydningen stedet har. I forbindelse med flytting og gjeting av reinsdyrene bruker reindriftsutøverne faste gammeplasser. Disse har ingen faste installasjoner, men plasseringen er nøye valgt ut blant annet med tanke på snøsmelting og tilgang til vann. De beskrev gammeplassen som et hjem og en stue, et konstant hold for teltet, et møtested og et sted for hvile. Gammeplassen hadde vært i familien i generasjoner, og den ene nøkkelinformanten fortalte om en rekke barndomsminner knyttet til stedet. På besøk i dette landskapet tenker jeg på alt jeg ikke ser der jeg ferdes, og at jeg fort kan bevege meg inn i noens stue uten å være klar over det.

Når vi er ferdig med å spise og starter å gå videre møter vi ei tysk jente. Hun har overnattet på Nedrefoss og er nå på tur mot Kautokeino, og skal videre til Finland. Vi blir nysgjerrige på hvorfor hun har bestemt seg for å dra opp hit for

å gå på tur. Hun forteller at hun har en far som studerte i Norge og som er veldig glad i norsk natur. I tillegg gir allemannsretten flere muligheter enn i Tyskland. Året før hadde han kjøpt en bok med oversikt over nasjonalparker i Norden. Sammen planla de en tur nordover for å besøke noen av parkene i Sverige, Norge og Finland. Grunnen til at hun var alene nå var at faren måtte dra tilbake på jobb, mens hun skulle fortsette videre alene et par uker til.

Vi vandrer videre og etter hvert åpenbarer utsikten seg, øksehugget i landskapet. Vi fortsetter ned mot dalen fra vidda og går bort for å se den storslåtte Imofossen. Elva har laget en bratt canyon der fossen stuper ned, og har gravd ut flere jettegryter i fjellet. Dette er også laksens øverste stoppested i Reisaelva. Da vi fortsetter fra Imofossen og ned mot Nedrefoss og hytten vi skal overnatte i begynner det å skumre. Enkelte steder er det bratte skråninger, men det er tilrettelagt med vaier for å holde seg i. Vi går over en hengebru rett før vi kommer til turistforeningen sin hytte på Nedrefoss. På hytteveggen er et merke som viser at hytten ligger langs Nordkalottleden⁴⁷. Nedenfor hytten er det en kulp hvor vi bader og bytter klær i Dronning-badstua som står ved elvekanten. Badstuen ble bygget i 2008, og Dronning Sonja var selv der og døypte den i 2014. Badstuen kom på plass etter at dronningen var på besøk i 2007. Hun ble da spurt om det var noe hun savnet der, og svaret var da badstue. I regi av Nordreisa kommune og hjelp fra flere dugnadsarbeidere sto badstua ferdig året etter.

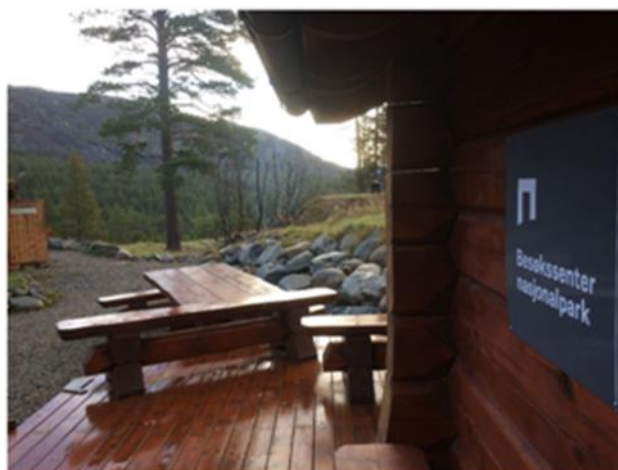
⁴⁷ Nordkalottruta er en sommermerket langrute gjennom Norge, Sverige og Finland. Ruta er 80 mil og går fra Sulitjelma eller Kvikkjokk i sør til Kautokeino i nord.

Eluebåter langs Reisaelva.

Dagen etter vandrer vi nedover elven et stykke der vi ble hentet av en eluebåt kjørt av en slektning av turfølget. På grunn av lav vannstand gikk vi båten i møte. Eluebåten med motor har sin form fra den tradisjonelle stakebåten som ble brukt for å ferdes oppover dalen langs elven. Trolig var det kvenene fra Finland som brakte med seg båten da de kom på 1700- og 1800- tallet. Båtføreren navigerer mellom steiner og strie strømmer med en imponerende presisjon. På vei nedover elven kan vi se merkingene av de ulike fiskesonene. Etter hvert kommer vi til Mollisfossen som er Nord- Norges høyeste med et fall på 269 meter. Fossen ligger i elva Mollešjohka, rett før den renner inn i Reisaelva. Vi legger til båten ved elvebredden der det er bygget en bål plass. Jeg leser senere i tiltaksplanen for nasjonalparken at styret ønsker å få til universell utforming av denne eluebåtadkomsten og at de gjør tiltak for å hindre erosjon, et resultat av blant annet økt besøkstall. Vi raster før vi går over blomsterengen og bort for å kikke på fossen. Når vi står der og kikker opp kjenner vi vanndråper i ansiktet. Etter et stopp her fortsetter vi videre nedover elven til Sieimma der grensen til nasjonalparken går. Her er det en hytte og det er skiltet mot de 4000 år gamle bergmaleriene som ble oppdaget i 2010. Turen avsluttes ved Ovi Raishiin som ligger ved Saraelv. Der vi blir hentet med bil. Ovi Raishiin, eller visitor point og informasjonspunkt som det også kalles, drives av Halti nasjonalparksenter AS og er en del av

nasjonalparkens besøkssenter. Ovi Raishiin er kvensk og betyr «døra inn til Reisadalen». Vi går mellom de fine bygningene og hyttene som ligger der, besøker Fjellbiblioteket og leser på plakatene med informasjon før vi kjører de i underkant fem milene ned til Storslett.

Ovi Raishiin (informasjons- og utkikkspunkt for Reisa nasjonalpark).

Beskrivelsen fra vandreturen gir et innblikk i nasjonalparkens landskap. Her er det flere praksiser og næringsaktivitet, som blant annet vises gjennom tilrettelegging for turister og kjøresporene som reindriftna skaper. Samtidig som det er et næringslandskap er det hjemsted med tilknyttede barndomsminner, og nåtidig og fortidig lokal bruk.

Vandreturen og ferdselsåren mellom Ráisjavri/Reisavann og Saraelv ble i 2018 åpnet som en historisk vandrerute⁴⁸, der målet er å gi unike friluftsopplevelser og kunnskap om kulturarv og historie. I beskrivelsen av vandreruten står det at:

«[...] landskapet har vært et viktig ressursområde for den fastboende kvenske, samiske og norske befolkningen, i tillegg til reindriftssamene. Samtidig har den øvre delen av Reisadalen vært et populært utfartsområde for turister og

⁴⁸ Vandreruten er et samarbeid mellom Halti nasjonalparksenter, nasjonalparkstyret, Riksantikvaren og Den Norske Turistforening.

laksefiskere i over 100 år. Disse gruppene danner sammen fortellingen om Reisdalen, som reflekteres i kulturminner i landskapet» (Riksantikvaren, 2018).

Riksantikvaren (2018) skriver altså at de som ferdes der er med på å danne fortellingen om Reisdalen. Den historiske vandreruten bidrar til å opplyse og skape interesse for den spesielle naturen og landskapet i dette området. Målet med å etablere en vandrerute er at flere skal besøke nasjonalparken og lære om dens historie.

Men det er også beiteland. Selv om jeg her fokuserer på reiseliv og reindrift, blir også landbruket trukket frem. Landbruksnæringen virker å være en godtatt praksis. En styrerepresentant i Lyngsalpan landskapsvernområde påpeker: «Det er flott, og mye beiteland. Beiteland for reinsdyr også. Det er viktig å ha med. Det er nok husdyrene som bruker områdene våre mest». Verneområdeforvalter påpekte at «det er omtrent 15 000 sau, med store og små». En representant i verneområdestyret i Reisa nasjonalpark beskriver på tilsvarende vis hvordan nasjonalparkens områder historisk har blitt brukt til jordbruk:

«Folk brukte jo nasjonalparken til næring tradisjonelt sett. Når nasjonalparken kom så var det mange vurderinger som skulle gjøres. Og lokalbefolkningen ga i teorien bort litt av bruksretten til nasjonalparken når den ble opprettet. Nå er det jo sånn at primærnæringene i Norge har endret seg. Og nå er det ikke vanlig å kjøre elvebåt opp for å sette opp noen hesjer, og kjøre opp noen uker etter å hente høyet [...] Det finnes mye mer effektive måter å drive jordbruk på i dag. Så akkurat det behovet er ikke så sterkt. Men spesielt i forhold til turisme og til egen bruk av nasjonalparken, til ulike opplevelser, så brukes den relativt ofte. Det er bra mange besøkende, både eksterne og lokale».

Dette viser at primærnæringene har vært viktig i Reisa. Men at i dag er det heller besøkende som oppsøker området.

Landbruk blir vurdert som en verdsatt ressurs som bidrar til å opprettholde norsk kulturlandskap og biologisk mangfold. Ifølge Benjaminsen, Eira, Reinert, et al. (2016) har derimot reindriften enkelte steder et dårlig rykte, blant annet fordi den konkurrerer med landbruket. Den står i veien for en god rovdyrforvaltning fordi de påstås å jukse med

sine erstatningskrav, sier Benjaminsen, Eira, Reinert, et al. (2016). Det kan tenkes at dette er noe av grunnen til at det ikke virker å være motsetninger knyttet til landbruk og vern i dette empiriske materialet.

I tillegg til disse næringene har reiselivet fått økt betydning i verneområdene. Som ellers i verden har de i utviklet seg til å bli reiselivsprodukter. Verneområder er for mange synonymt med turistopplevelser (Brockington et al., 2008), og flere naturbaserte turismevirksomheter bruker nasjonalparkstatusen i sin markedsføring (Stensland et al., 2014). I det følgende vil jeg utforske verneområdene som landskap for reindrift og reiseliv.

7.2 Reindriftslandskap

Verneområdene er beiteområder for flere reinbeitedistrikter, som berøres av vernet. Lyngsalpan landskapsvernområde og Reisa nasjonalpark rommer hver for seg to distrikter. I tillegg er det tre gjennomflyttingsdistrikter i Reisa. I utkastet til forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark blir reindrift beskrevet som den mest omfattende brukerinteressen. I forvaltningsplanen til Lyngsalpan står det at myndighetene skal «forvalte området på en slik måte at naturgrunlaget for reindrift opprettholdes, og ha en dispensasjonspraksis som gjør det mulig å drive med reindrift i området slik at samenes tradisjonelle former for næringsutøvelse og kultur sikres for framtida» (forvaltningsplan Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 42).

Beskrivelsen av studieturen i Lyngsalpan landskapsvernområde og vandreturen i Reisa nasjonalpark gir begge inntrykk av at reindriftsnæringen er sentral i verneområdene. Næringen har røtter langt tilbake i Nord-Troms. Verneområdene er beiteområder, de rommer flyttveier mellom sommer og vinterbeiter, og det er familieband knyttet til landskapene. Vern påvirker reindriftas bruk av landskapet, gjennom lovverk og forvaltningsvedtak.

Folk i lokalsamfunnene virker å være opptatt av reindrifta. Dette kommer til uttrykk i sitatet under:

«Etter trekkveiene deres så er det spor. Men jeg tenker at de har jo vært her siden tidenes morgen, så det er jo ikke noe du kan begrense. Du må jo bare legge til rette for at de skal kunne drive sin næring. Det er jo en tradisjonell næring. Du kan jo ikke si at vi har laget park, dere får ikke lov til å være her. Det går jo ikke an» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark).

Dette viser at reindrift blir vurdert som en næring med lang historie, og ikke må fortrenkes på grunn av en vernestatus.

En reiselivsaktør i Nordreisa mener derimot at sporene etter reindriften er svært ødeleggende, og at det ikke er riktig at de skal få bruke motoriserte kjøretøy som de gjør. En kommunalt ansatt i Nordreisa sier at kritikken er kjent, og synes det er trist at det er negative følelser knyttet til reindriften. Samme person følger opp med: «Nå har jeg litt forhold til reindrift fordi familie og nære folk driver med reindrift [...] Men jeg synes det er synd at det er så vanskelig. For det har også en enorm historisk betydning og verdi for hele området her». En representant i verneområdestyret i Lyngsalpan sier at reindriften ofte får skylden for kjørespor fordi de kjører firhjuling og snøscooter, både innenfor og utenfor landskapsvernområdet. Det har vært mye fokus på hvordan dette kan løses, også på nasjonalt nivå, og verneområdestyret i Reisa nasjonalpark har hatt møter med reindriften, landbruksdirektoratet, fylkesmann og Statens naturoppsyn. Reindriften har behov for å se etter dyrene sine, slik det blir påpekt: «Det er for at de skal komme seg til området, for å se til dyra. For reindriften skal jo være der. Så sann sett bør det jo heller legges til rette så det ikke blir så stor skade i naturen» (styrerepresentant, Lyngsalpan landskapsvernområde). I Lyngsalpan har de også hatt konfliktforebyggende møter mellom landbruk og reindrift for å håndtere konflikter knyttet til at reinsdyr kommer ned på jordene til bøndene. En styrerepresentant påpeker at dette er utenfor landskapsvernområdet, men at de likevel har søkt om penger hos Miljødirektoratet. «Men det er jo ikke sikkert at vi får det. For de vil jo si at det ikke er vårt bord. Og det er det kanskje heller ikke [...] På en måte bør det kanskje gå via deres direktorat».

En reindriftsutøver i Lyngsalpan sier at de må søke om dispensasjon etter at området ble vernet: «men i forhold til det så har vi hatt god dialog med styret i landskapsvernområdet, eller forvalteren i landskapsvernområdet, og fått dispensasjon

over flere år». En annen reindriftsutøver peker på utfordringer i dialogen med verneområdemyndighetene, og at det er utfordrende at enkelte oppfatter dem som en homogen gruppe: «det kan virke som vi er en homogen gruppe. At samer står samlet, men her er det fraksjoner» (reindriftsutøver, Lyngsalpan landskapsvernområde). Personen påpeker her at det kan virke som at mange ikke forstår dette, og sier videre at det gjelder helt opp til regjeringsnivå.

Det er motsetninger i meningene om motorisert ferdsel. Riseth (2016b) sier at de sannsynligvis ikke forutså at mekanisert reindrift ville bli et vanskelig spørsmål knyttet til naturvern da den første nasjonalparken ble etablert i Norge. Både lokalbefolkning og reindrift har pekt på at de møtt en annen virkelighet enn den de ble forespeilet etter verningen.

«Befolkningen fikk aldri inntrykk av at området skulle være helt fritatt for enhver ny utvikling og forstandig bruk, eller at forvaltningen av området skulle forbli værende på 1800-talls nivå. Derfor var de også i utgangspunktet positivt innstilt til verneplanen» (Nordlys 02.10.2010).

Det var sprikende meninger om hvordan reindriften ville bli påvirket da verneområdene ble opprettet. I forvaltningsplanen til Reisa nasjonalpark står det at forvaltningsmyndighetene «anerkjenner reindriften rett og behov for motorferdsel som del av moderne reindrift og som del av kulturen og levesettet rundt» (utkast til forvaltningsplan Reisa nasjonalpark, s. 55). Dette har som sagt likevel blitt et stridsområde. Forvaltningen ser sporene i naturen og ønsker kontroll. Reindriften på sin side mener at det ikke er så skadelig. Eira (2013) hevder at sporene etter motorisert ferdsel oppfattes forskjellig. Denne uenigheten er stadig et gjengående tema. En representant i verneområdestyret i Reisa nasjonalpark sier at de ikke er ute etter å stikke kjepper i hjulene for reindriften, men når de erfarer at distriktsplaner ikke følges stoler de ikke på alle i næringa. Relasjonen dem imellom beskrives som utfordrende, og forvaltningsplanen og den utdaterte forskriften gjør det ikke enklere. Eira (2013, s. 52) argumenterer for at «forskjellen mellom forvaltningen og næringen ligger på et ontologisk nivå, og ikke er et vanlig bruk-vern dilemma», altså de har ulike virkelighetsoppfatninger. Reindriften deltok ikke i utviklingen av verneforskriften og vedtektene da verneområdene ble

opprettet, noe som også gjør samhandlingen problematisk. I forskriftene står det eksempelvis at reindrifta kan drifte slik «den har gjort før, men en framtidig utvikling av næringen diskuteres ikke, og blir dermed ikke noe som legges til rette for at man kan diskutere» (Eira, 2013, s. 58). Det kan med dette stilles spørsmål ved hvilken framtid reindrift har i verneområdene.

7.2.1 Naturforståelser som legoklosser

Høsten 2016 var reiselivsgruppa ved universitetet i Tromsø på studietur til Reisadalen. Vi besøkte nasjonalparken og fikk presentasjoner fra og hadde samtaler med representanter fra nasjonalparksenteret og reindriftsutøvere fra et av reinbeitedistriktene. Reindriftsaktørene fortalte om sin næring, samiske tradisjoner og kultur. De beskrev sine relasjoner til og bruk av natur og landskap og erfaringer i tilknytning til å drive reindrift både før og etter etableringen av nasjonalparken. I beskrivelsen vektla de hvordan deres kunnskaper, naturforståelse og bruk av områdene ikke nødvendigvis har det samme utgangspunktet som verneområdeforvaltningen. De beskriver reindriften og verneområdeforvaltningens naturforståelser og kunnskaper som legoklosser som ikke passer sammen. Legoklossene består blant annet av samisk kultur og verdigrunnlag og norske samfunnsstrukturer og regler. De tegnet et bilde av et forsøk på å presse legoklossene sammen uten å lykkes. Bildet med legoklosser kan ses på som en illustrasjon på en dialog, der dialogpartene snakker om ulike ting. Et eksempel som ble beskrevet var bruk av barmarkskjøretøy når de samler reinsdyrene. I arbeidet får de tillatelse til å kjøre med kun to sykler (firhjulinger) på samme tid. De erfarer at de ofte kunne gjort jobben mer effektivt og på kortere tid med flere. Å holde styr på hele flokken med bare to sykler er vanskelig. Riseth (2015) har tidligere pekt på utfordringene med kommunikasjon mellom forvaltning og reindriftssamene i Reisa nasjonalpark og hvordan det kan virke som de to lever i parallelle verdener. Beskrivelsen av «to verdener» blir også brukt av Benjaminsen, Eira, Johnsen, et al. (2016) i skildringen av møtet mellom reindrift og norske myndigheters forvaltning og administrative instanser. I presentasjonen for oss viste reindriftsutøverne til en høringsuttalelse til et utkastet til forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark:

*«Vi vil påminne om at ingen behøver å søke om dispensasjon når en beveger seg i sitt eget hjem! Som i dette tilfellet er boplasser i våres siidaområder gjennom generasjoner!».*⁴⁹

Sitatet er fra høringsuttalelsen til reinbeitedistrikt 36 som krevde at artikkel 8j⁵⁰ i biomangfoldskonvensjonen skulle følges. I høringsuttalelsen pekte de på at reindrift, på lik linje med motordrevne elvebåter og kommersiell turisme ikke skulle trenge å søke om dispensasjon for å bevege seg i siidaområdene i nasjonalparken. De beskrev i tillegg hvordan forbudet mot kommersiell turisme ble opphevet etter at nasjonalparken ble opprettet. Det skjedde med Fjellteksten som ble introdusert i 2003. Begrensninger i bruken av motoriserte kjøretøy og at det ble åpnet for kommersiell turisme, strider mot premissene som nasjonalparken ble opprettet på. Det ble på etableringstidspunktet skapt en forståelse av at reindriften kunne drive sin næring som tidligere.

I høringsrunden av forvaltningsplanen til Reisa nasjonalpark i 2015 viste Norske samers riksforbund og reinbeitedistrikt 42 også til naturmangfoldloven § 8. Den fastslår på samme måte som biomangfoldloven at det skal tas hensyn til urfolks kunnskap og bruk. I høringsuttalelsen kritiserer distrikt 42 at reindrift plasseres i samme kategori som friluftsliv i forvaltningsplanen, «som ikke er en næring men noe man gjør på fritiden». Vi kan også få noe av det samme inntrykket i beskrivelsen av den historiske vandreruten i starten på dette kapitlet. Reindriftnæringen fremstilles nesten som en næring som tilhører fortiden, og at det nå er vanligere med vandring her. I høringsuttalelsen påpekes det videre at reindrift ikke synes å være akseptert som næring med de behov og rettigheter som følger med. Sametinget skriver i samme høringsrunde at det virker som at verneregimet har lav legitimitet hos reindriftnæringene, og at «det strider også imot reindriftnæringenes rettsoppfatning å måtte søke om lov å utøve sin tradisjonelle næring i et område som oppfattes som det utvidede hjemmet» (Sametinget, uttalelse til

⁴⁹ Høringsuttalelse til forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark/ Ràisduottarhàldi landskapsvernområde fra reinbeitedistrikt 36, 06.10.15.

⁵⁰ Konvensjonen om biologisk mangfold 8j: «under hensyntagen til sin nasjonale lovgivning, respektere, bevare og opprettholde de urbefolknings- og lokalsamfunnenes kunnskaper, innovasjoner og praksis, som representerer tradisjonelle livsstiler av betydning for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold, og fremme en bredere anvendelse av disse, med samtykke og medvirkning fra innehaverne av slike kunnskaper, innovasjoner og praksis, samt oppfordre til en rimelig fordeling av fordelene som følger av utnyttelsen av slike kunnskaper, innovasjoner og praksis».

forvaltningsplan for Reisa Nasjonalpark og landskapsvernområde 04.11.2015). Sitatet synliggjør forskjellige rettsoppfatninger og verdensbilder. Dette omtaler Ween (2006) som en diskriminerende norsk rettskultur som ikke anerkjenner samisk annerledeshet.

Beskrivelsen av legoklossene som ikke passer sammen illustrerer utfordringen med ulike naturforståelser og kunnskaper i den samiske reindriften og norsk verneområdeforvaltning. Naturmangfoldloven slår fast at forvaltningen skal bygge på vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap. Naturvitenskapelig forskning og reindriftssamenes tradisjonsforankrede⁵¹ kunnskap er begge legitime kunnskapsformer, og burde utfylle hverandre sier Benjaminsen, Eira, Johnsen, et al. (2016). Dette er et uttrykk for at flere ontologier lever side om side, folk forstår verden forskjellig og vektlegger ulike kunnskaper og verdier.

Reindriftnutøvernes erfaringsbaserte kunnskap er blant annet knyttet til erfaringer med terrenget, trekkrutene og beiteområdene (Nergård, 2019). Sitatet under illustrerer hva en reindriftnutøver legger i tradisjonell kunnskap, og at det er erfaring med det å ferdes i disse landskapene og arbeide med dyrene som må være utgangspunktet.

«Tradisjonell kunnskap er jo en type taus kunnskap. Den er ikke nedskrevet, og den er veldig lokal. Den trenger ikke være gjeldende for alle, hverken innenfor reindrift eller innenfor et lokalsamfunn. Forholdet mellom den tradisjonelle kunnskapen og driftsformen i reindriften med tanke på naturen og landskapet er jo at man har faste områder. Faste områder til for eksempel kalving, og til lufting, når reinen trekker jo opp i høyden om sommeren for å bli kvitt insekter. Det er egne brunstområder, og man har tidlige vårbeiteområder. Det jeg har tenkt på, hva som er viktig på kart. Der blir man bedt om å tegne inn kalvings områder, brunstområder og oppsamlingsområder. Men de områdene har jo ikke noen verdi om de ikke er knyttet sammen. Du må ha en passasje mellom områdene, og passasjene blir vel så viktige. For hva skal du med en kalvingsplass på et sted og brunstplass på det andre stedet hvis du ikke har mulighet til å bevege deg mellom plassene. Og den kunnskapen, og de behovene er veldig vanskelig å få frem i

⁵¹ Her brukes tradisjon for sedvane, slik det ofte gjøres i litteraturen. Slik Olwig (2019) sier er det nyttig å skille mellom de to. Tradisjoner skapes hele tiden, mens sedvaner har pågått over tid og utgjør viktige strukturer, spesielt når de nedfelles i lovverk.

forvaltningen. Ikke bare i landskapsvernområdet, men generelt i arealforvaltning. Og reindrifta har jo sitt vern gjennom alders tids bruk, altså man har en rettighet til å bruke de områdene» (reindriftsutøver, Lyngsalpan landskapsvernområde).

Her blir det også pekt på alders tids bruk, som er å anse som en sedvanerett.

En annen reindriftsutøver i Lyngsalpan mener også at det er utfordrende å tegne beiteområdene inn på et kart. For å illustrere tegner han opp Lyngshalvøya på et papir og forklarer hvor de hovedsakelig har beiteområder. Men beiteområdene endrer seg med variasjoner i vær, snøforhold og klimaendringer. Dette gjør det utfordrende å forutsi i forkant hva behovene for neste sesong vil være. Denne variasjonen blir også påpekt av en representant i verneområdestyret i Reisa nasjonalpark:

«For det er ikke slik at det er likt fra år til år hva som skjer. Når du driver med dyr som går tilnærmet fritt på beite, så er det ikke godt å fange opp alle eventualiteter i en driftsplan. Og det er der det kan by på problemer. I praksis kan du si at du skal kjøre 20 turer i året, men det ene året holder det kanskje med 10, men plutselig et år så er ikke 20 heller nok» (representant verneområdestyre, Reisa nasjonalpark).

I sitatet blir på behovet for fleksibilitet løftet fram.

I moderne arealplanlegging har prinsippet om å be brukerinteressene om å tegne inn på kart, visualisere, og til en viss grad rangere verdier, blitt et nøkkelprikk. Det er utfordrende for reindrifta som trenger fleksible beiter. De som planlegger ønsker å anvende andre logikker enn reindriftsutøverne. Reindriftsaktørene vil respondere på forholdene fra år til år, og ta hensyn til de biofysiske forholdene i beiteområdene (K. Brown, Flemsæter & Rønningen, 2019). Dette viser betydningen av å forstå at reindrifta blir behandlet som at den er landbruk (Benjaminsen & Svarstad, 2017). Den mobiliteten som reindrifta operer etter passer dårlig med moderne staters ønske om kontroll og oversikt.

I en tilbakemelding til arbeidet med forvaltningsplanen til Reisa nasjonalpark⁵² stiller en reindrifutøver spørsmål ved manglende beskrivelser av hva som er viktig for deres næring i planen. Dette gjelder blant annet naturforhold og topografi med betydning for reindrifas livsgrunnlag, og reindrifas erfaringer og observasjoner av forandringer i landskapet over tid. Reindrifta kjenner økosystemtenkningen, men de har ikke skrevet ned kunnskapen slik at «utenforstående» forstår den. I et vedlegg til den siste møteprotokollen til Reisagruppen⁵³ skriver en av reindrifutøverne:

«Vi har ikke i den nåværende fase nådd fram til å kunne fremlegge reindrifens kunnskapsgrunnlag i utkastet. Det kan være forvaltningsmyndighetens syn på reindriften som har ført frem i dialogen. Vi har mange i Nordreisa kommune som kjenner reindriften i kommunen og dens historie. Vi som har sittet i Reisautvalget har ikke vært uenige om reindriften. Derimot er det noe i synet på hvordan en forvaltningsplan skal se ut, en mal på hva som skal beskrives i denne, som utgjør hinderet»⁵⁴.

Dette antyder at noen i Reisagruppen hadde en forståelse av betydningen av tradisjonell kunnskap, men at de mangler verktøyene for å ta dette inn i et dokument som en forvaltningsplan. Jeg er heller ikke sikker på om det er rom for å gjøre det. Norsk lovgivning og miljøforvaltningen har ifølge Riseth (2015) bidratt til å usynliggjøre reindrifssamene og fratatt dem rollen som ressursforvaltere i sine egne områder. Reimerson (2015) beskriver at det er arenaer for samisk innflytelse i Norge, men at man har mislykkes med å vurdere de viktigste forutsetningene i verneområdediskursen. Det bidrar til å opprettholde eller forsterke asymmetriske maktrelasjoner, stereotypier og begrense samisk handlingsrom. Det kommer blant annet til uttrykk i arbeidet til komiteen som jobbet med naturmangfoldloven. Forholdet mellom verneområder og samisk kultur og rettigheter blir beskrevet som potensielt konfliktfylt, og målsetningene for verneområdene blir prioritert foran samiske rettigheter. Konsekvensen blir at

⁵² Utkastet som ble utarbeidet av Reisagruppen

⁵³ En arbeidsgruppe som arbeidet i tidsperioden 2007-2014 med å utarbeide en forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark. Vil komme tilbake til dette arbeidet i kapittel 7.

⁵⁴ Reisagruppen protokoll 24. Utarbeidelse av forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark-innlemming av reindrifutøvelse og naturbruk utifra tradisjonell samisk kunnskap. Av Per Gaup Medlem i Reisagruppen – Reindrifutøver i rbd. 36

samiske rettigheter, tradisjoner og kunnskap bare blir anerkjent når de korresponderer med vernemålsetningene, hevder Reimerson (2016).

7.2.2 Reindrift i møte med vern

Reindrifta kan ikke begrenses til næring, «men må ses som et levesett, og den immaterielle kunnskapen må inn i forvaltningsplanen» (protokoll 24, Reisagruppen). Dette antyder at å bare fokusere på næring er begrensende. På samme måte som Ween og Lien (2016) viser i forbindelse med Finnmarkseiendommen virker det å være lite diskusjon om hvilke naturer som tillates i en byråkratisk prosess. Dessuten har urfolkene vært perifer når den nasjonale og internasjonale nasjonalparkhistorien skrives. Historisk har fornorskningsprosessen preget reindriftutøvere, og retten til landområder har vært truet. Nergård (2019) skriver om samene og en ytre og indre kolonisering av landskapet. Den ytre kolonialiseringen dreide seg om regi over landområder, mens den indre og langt mindre synlige var «offensiven mot samisk tenkning og livsanskuelser, trosforestillinger og kosmologi, ulike kunnskapsformer og naturforståelser» (Nergård, 2019, s. 21).

Landskapet er for flere reindriftsutøvere en kilde til å forstå slektens historie, for eksempel gjennom stedsnavn, kulturminner og muntlig tradisjon. Samtidig representerer også landskapet «en kontekst for formidling av ferdigheter og forståelser av dynamikken mellom mennesker, dyr og natur, som var grunnleggende for den gamle livsformen» (Jernsletten, 2010, s. 1). Dette bidrar til at tidligere generasjoners «livsverden» og livsanskuelser lever videre. Vi kan ane konturene av at forskjellige kunnskaper og verdier lever side om side. Et eksempel på et forsøk på å skape bevissthet om verdispørsmål var oppnevningen av verdikommisjonen i 1998. I den forbindelse oppnevnte Sametinget en samisk verdigruppe. Slik en av bidragsyterne skriver om reindriftssamiske verdier har de selv ikke klart å uttrykke disse tydelig. Fortellinger, joiketekster, talemåter og tilstedeværelse i situasjoner utgjør en helhet det er vanskelig å forklar med ord (Sara, 2003).

Endringer i målsettingene med vern har bidratt til at det i senere tid har blitt større fokus på å tilrettelegge for besøkende, både inne i verneområdene og i randsoner. Reindriftsutøverne erfarer at det kommer flere turister. En reindriftsutøver i Lyngsalpan sier at de siste ti årene har turiststrømmen økt, og de ser konsekvensene av en voksende reiselivsnæring i Lyngen. Reinsdyrene kommer til sommerbeiteområdet i månedsskiftet april/ mai, og mange er på ski i fjellene i denne perioden. Dette er en utfordring fordi reinsdyrene blir forstyrret. Dyrene er sky, og «når de snur så snur de ikke førti meter og stopper. De snur tilbake til utgangspunktet hvor de var dagen før, eller et par dager før. Hvor de sist hadde ro» (reindriftsutøver, Lyngsalpan landskapsvernområde). Dette resulterer i mye ekstra arbeid.

Spørsmålet er hvilke avveininger som er gjort i forhold til reindriftsnæringen. Representanter fra reinbeitedistrikt 42 Beahcegealli sier i forbindelse med en kartlegging av inngrep for reindrifta i Troms fylke at trafikken på turstien til Reisavann har økt jevnt de siste 5-10 årene (Riseth & Johansen, 2019). Fotturistene skremmer reinen, og den intervjuede reindriftsaktøren savner dialog om hvor stien skulle gå. Dersom stien hadde blitt lagt i kanten av Reisdalen kunne den bidratt til å hindre rovdyrtrykket, da mennesker skremmer bort rovdyr. I dag er utfordringen sumeffektene av rovdyrtrykk, kraftledning og tursti langs Reisdalen. I tilretteleggingen av en vandrerute prioriteres noen folk og aktiviteter fremfor andre, på tilsvarende måte som Ween og Abram (2012) viser for tilretteleggingen gjort av Den norske turistforening. Tilrettelegging og friluftsliv kan skje på bekostning av annen bruk.

Reindriftsaktørenes levde liv burde være en del av forståelsen av landskapet, hvis man legger Ingolds landskapsperspektiv til grunn. De har bidratt til å forme landskapet gjennom sine veifarende praksiser. I tillegg har de kunnskap om landskapet basert på sine opplevelser der, på lignende måte som Ingold og Kurtila (2000) skriver om værrelaterte opplevelser.

7.3 Vern som reiselivsattraksjon

På nettsidene til det regionale destinasjonsselskapet Visit Lyngenfjord skildres Reisa nasjonalpark som et vakkert og urørt fjell- og dalområde. Reisa nasjonalpark åpenbarer seg der Finnmarksvidda brått tar slutt: «Som et øksehugg i landskapet har Reisaelva skåret seg ned i fjellvidda og dannet den langstrakte Reisadalen. Her finnes et eldorado av spektakulære fosser, dype juv og barsk skog» (Visit Lyngenfjord, 2019b). En reiselivsaktør påpeker at «parken er juvelen i det vi har å by på». Lyngsalpan er en etablert merkevare med økende antall besøkende. Lyngsalpan landskapsvernområdet beskrives som «en naturperle i verdensklasse. Her finner du noe av den vakreste naturen i Norge, og fjellområdet skiller seg ut med sine høye tinder og mange isbreer» (Visit Lyngenfjord, 2019a). Fjellene er et ikon for utenlandske tilreisende, og er kåret til Norges beste destinasjon for toppturer.

Naturbasert reiseliv er omtalt i forvaltningsplanene til de to verneområdene. Lyngsalpan landskapsvernområdet «skal kunne brukes som arena for naturbasert reiseliv uten at det kommer i konflikt med verneformålet» (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 61). Det påpekes videre at «landskapet er gitt av naturen og historien, og er hovedinnholdet i naturen som attraksjon og opplevelse. For reiselivsnæringen i området innebærer etableringen av landskapsvernområdet at selve grunnlaget for næringen er beskyttet» (forvaltningsplan Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 61). I forvaltningsplanen til Reisa nasjonalpark beskrives en økning i reiselivs- og friluftslivsaktivitet de siste årene. Aktiviteten er sentrert langs eleven, med en hovedsesong fra juni til september. Et viktig prinsipp er «at det skal være miljøtilpasset og foregå på naturens premisser uten at natur- og verneverdiene blir skadet eller ødelagt» (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 88). Et sitat fra jubileumsmagasinet i forbindelse med Reisa nasjonalpark sitt 30 års jubileum illustrerer motsetninger mellom bruk og vern:

«Nasjonalparken er vårt hjem – en del av vår felles identitet. Vår utfordring fremover er å bevare det lokale eierskapet. Hvordan skal vi verne samtidig som

vi deler, åpner opp og legger til rette for besøk» (jubileumsmagasinet Reisa nasjonalpark 30 år⁵⁵, s. 3).

Vernestatusen kan gjøre området kjent og være et kvalitetsstempel, slik sitatet under antyder:

«Men det som skjer med naturen er vel egentlig at den får et lite kvalitetsstempel, faktisk. At den blir mer interessant fordi det er en nasjonalpark. Det er en bevisstgjøring i seg selv [...] også fordi at nasjonalpark er et så internasjonalt innarbeidet begrep. Det er en ganske sterk merkevare internasjonalt» (statlig ansatt i tilknytning til Reisa nasjonalpark).

Sitatet illustrerer at en nasjonalparkstatus kan skape forventninger. En statlig ansatt sier at statusen trekker til seg folk, men at det per dags dato ikke er for mange turister i nasjonalparken: «For enkelte mennesker er det en grunn til å oppsøke stedet, fordi det er vernet. Du får nasjonalparksamlere, eller verneområdesamlere. Det er en problemstilling. Men jeg kan ikke se for meg at det noen gang skal bli det her, det er ikke folk nok». Fra beskrivelsen av vandreturen innledningsvis i dette kapitlet var møtet med den tyske jenta et eksempel på en slik type turist. Hun hadde hørt om stedet på grunn av nasjonalparkstatusen.

Besøkende kommer hovedsakelig til Reisa nasjonalpark på sommeren, og mange velger å reise med elvebåt til Mollisfossen. En representant for en interesseorganisasjon i Reisa reflekterer rundt hvilken type turisme som er ønsket i nasjonalparken: «Jeg mener at de som vil inn i villmarka, de vil dit. Da kommer de seg dit, og trenger ikke bli flydd inn med helikopter eller kjørt med elvebåt. Kommer de, vil de det mye. Jeg vil ikke ha folk inn som ikke vil det» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark). Samme person påpeker at det er bra at turisme er et satsingsområde, og at mesteparten bør drives slik som i dag, utenfor vernegrensen.

Lyngsalpan opplever en økning i antall besøkende til landskapsvernområdet, og de har behov for midler til tilrettelegging og infrastrukturtiltak. Men som illustrert i dialogen

55

http://www.nasjonalparkstyre.no/Documents/Reisa_dok/Tiltaksplaner%20og%20rapporter/Festskrift_2016.pdf

mellom verneområdeforvalter i Lyngsalpan og en representant i verneområdestyret handler det ikke om vernestatusen i seg selv:

Styrerepresentant: «Det er jo egentlig sånn, at overføringene til kommunene som har landskapsvernområder skulle vært økt. For de kommunene har økte utgifter til toaletter, parkering osv.».

Verneområdeforvalter: «Ikke nødvendigvis. Fordi folk kommer ikke til Lyngen fordi at det er et landskapsvernområde. Hadde det vært nasjonalpark hadde de kommet for å gå i en nasjonalpark. Ingen kommer til Lyngen for å gå i et landskapsvernområde».

Det samme hevder Løyland (2015) som påpeker at begrepet landskapsvern brukes lite i markedsføring. Dette illustrerer forventningene som er knyttet til begreper og statuser. Men også merkenavn skaper forventninger, slik tilfellet er med Lyngsalpan. Et styremedlem mener det er behov for å styre turismeutviklingen, slik sitatet under viser.

«Det viktigste blir nok å, skal ikke si begrense turismen, men i hvertfall å styre den. For som jeg sa i sta, Lyngsalpan har blitt et merkenavn. Og det kommer til å øke. Vi var inne på det ista, det er kanskje ikke så mye snø nede i mellom-Europa om noen år. [...] Og det er jo spennende. Men igjen, det skaper en del utfordringer, og da må man prøve å styre hvordan dette skal være» (representant verneområdestyre, Lyngsalpan landskapsvernområde).

En kommunal næringsutvikler påpeker at det er behov for arbeidsplassene, og at det er nok natur å ta av: «[...] i denne regionen er det ikke negativt at turismen øker. Den typen turisme som vi har er veldig viktig for utvikling av lokalsamfunnene. Og vi har natur nok som det går an å bruke, bare vi forvalter den rett» (næringsutvikler, kommune i tilknytning til Lyngsalpan landskapsvernområde). Samme person sier at reiselivs-næringen er en «vitamininnsprøyting i bygdene». Kommunen arbeider med reiseliv, men de har lite ressurser. Næringsutvikleren peker på en status som nasjonalpark som en mulighet til å få midler til å arbeide med besøksforvaltning:

«Vi må jobbe for at det skal bli nasjonalpark så vi får midler. Når områder har blitt vernet, det er først da du får litt midler til å lage struktur på besøksforvaltningen. Ja, og det er det vi sliter med når det ikke er nasjonalpark. For landskapsvernområdet har fått litt midler til å lage en forvaltningsplan og til å få opp toaletter på kritiske plasser» (kommunalt ansatt, kommune i tilknytning til Lyngsalpan landskapsvernområde).

Spesielt Lyngen kommune har hatt en økning i antall turister, og vinteren 2017 satte de i gang arbeidet med en strategisk reiselivsplan. Nærings sjefen i Lyngen kommune⁵⁶ beskrev i forkant av prosessen motstridende interesser knyttet til bruk og vern. Lyngen kommune opplever press utenfra og de må finne ut hvordan man skal håndtere veksten og skape en bærekraftig turistnæring. I området er det interessekonflikter mellom blant annet reindriftnæring, aktører som ønsker frislipp av snøscooterkjøring og et landbruk med behov for mer beiteområder. Verneområdestyret var ikke informert eller koplet på arbeidet med strategisk reiselivsplan i startfasen av arbeidet. Dette på tross av at mye av den naturbaserte turistnæringen har aktivitet i landskapsvernområdet. Verneområdeforvaltningen har i tillegg kunnskap om besøkende gjennom sine besøkskartlegginger.

På et arbeidsmøte om fremtidige innsatsområder i reiselivsplanen vektla flere små reiselivsbedrifter at Lyngen bør ha et bærekraftig reiseliv. På spørsmålet om hva det naturbaserte reiselivet i Lyngen kan tilby svarte en av de små reiselivsbedriftene: «Stupbratte fjell, rik historie, dyreliv, uberørthet, stillhet». En av de andre bedriftene fulgte opp med: «Vi har jo alt det vi trenger her. Nå må vi tenke kvalitet». I den endelige utgaven av strategisk reiselivsplan blir ikke landskapsvernområdet nevnt, selv om det står at «for både Nord-Norge og Lyngenregionen er naturen det sterkeste attraksjons- og konkurransefortrinnet i markedet» (Lyngen kommune, utkast strategisk reiselivsplan 2017-2020, s. 11).

Slik det kommer frem er det ikke nødvendigvis vernestatus som bringer turister til regionen, heller ikke til Reisa nasjonalpark. En kommunalt ansatt i Nordreisa kommune reflekterer over utviklingen:

⁵⁶ Telefonsamtale 23.01.2017

«Det er en stor vekst i reiselivsnæringa. Statistisk sett så foregår størstedelen i byene, Tromsø og Alta. Men vi ser også en økning i aksene mellom. Det viser at de som velger å ta kjøreturen mellom, de gjør det for å oppleve de tingene de ikke kan oppleve i byene. Og da er det spesielt de naturgitte forholdene [...] Da er det både naturopplevelser, og kulturopplevelser med tre stammers møte, og kulturen som er ganske spesiell her. Egentlig i Nord-Norge, men som vi ser veldig godt i Nord-Troms».

En representant for en interesseorganisasjon i tilknytning til Reisa nasjonalpark reflekterer også rundt turisme og nasjonalparkstatusen:

«Det har noe å si. Men hvor direkte effekten er, det er vanskelig å si. Nasjonalparken har vi hatt i 30 år. Mens økningen i reiseliv, den er av nyere dato. Og jeg tror kanskje at økningen skyldes nasjonal markedsføring, altså, av nordlysturisme og midnattssol, og hval. Alle de reiselivsproduktene som virkelig er interessante for det utenlandske markedet [...] Innovasjon Norge har kjørt en kjempemarkedsføringskampanje for nordlysturisme, for eksempel. De har større, bedre markedsføringskanaler mot utlandet, og større økonomiske muskler mot de markedene, enn hva småbedriftene i Nord-Troms har klart selv [...] Men det jobbes jo med de her konseptene nasjonalparklandsby og merkevarebygging av nasjonalparkene i Norge, fra sentralt hold. Så de har også potensiale til å få til en sånn reiselivseffekt. Men det er vel ikke helt avklart hverken politisk eller i de ulike direktoratene hvor kommersialisert nasjonalparkkonseptet skal være i Norge, sett i forhold til andre land som USA».

Her reflekteres det rundt om det er vernestatus eller nasjonal markedsføring som har bidratt til økt turisme, og det stilles spørsmål om i hvilken grad verneområdene skal kommersialiseres i Norge. En annen representant for en interesseorganisasjon i Reisa nasjonalpark erfarer at turisttrafikken har økt, og er bekymret for hva naturen tåler selv om trafikken «ikke er gedigen per dags dato». Likevel påpekes det at «folk i Reisa er opptatt av hvor mye naturen oppigjennom tåler. Den er nå ganske skjør den naturen oppigjennom dalen. Hvor mye tåler den av turisme?» (representant interesseorganisasjon i Nordreisa). En person fra en annen interesseorganisasjon påpeker at

Reisadalen ikke er klar for masseturisme: «ikke i nærheten en gang. Den er stor, men samtidig alt for liten». Samme person mener at det er viktig å ta aktive valg.

«Som jeg ser det så er den største utfordringen at nasjonalparken, det innenfor parkgrensen, skal bli forstyrret av for eksempel støy. Men jeg er jo klar over at det skal være mulig å kunne tjene noen kroner på parken, at du skal kunne drive turistvirksomhet. Og det har det blitt gjort her i mange år. Men spørsmålet er om vi bare skal kjøre på og begynne tjene penger. For det er jo det som går igjen overalt i samfunnet, det er guds lykke å tjene kroner. Hvis du greier å tjene penger så er du vellykket. Er vi vellykket om vi får 5000 besøkende inn i parken, eller handler det om opplevelsene der? Det der er noe som må vurderes nøye før det slippes fritt».

En representant for en interesseorganisasjon i Reisa nasjonalpark beskriver endringer i bruk av nasjonalparken:

«Her kommer det ulike bruksgrupper, og ulike hensyn må tas. Øker antall besøkende, så øker antall fallgruver, ting som kan oppstå. Er det en som går i området når reinsdyrene flyttes, så er det mindre fare for å skremme flokken enn når det er 2000».

Det er sprikende oppfatninger om hva tålegrensen er, som blant annet kan handle om antall folk, slitasje og biologiske mangfold. Tålegrense, eller «hvilke endringer vi kan akseptere i naturen», er ifølge Viken, Benonisen og Svensson (2018, s. 4) et holdningsbasert eller politisk spørsmål. De sier det er enighet om at friluftslivets og turismens påvirkning bør overvåkes, men at det ikke er enighet om hvem som har ansvaret og hvordan det skal foregå.

Bruk og vern flettes inn i hverandre. Endringer og økt popularitet knyttet til turisme, friluftsliv og rekreasjon gir mer ferdsel. Dette gjør det nødvendig med mer kunnskap om hvem, av hvor mange og hvordan verneområdene brukes. Dersom ferdselen er kartlagt kan forvaltningsmessige og politiske prosesser konsentrere seg om avveininger mellom bruk og vern, sier Wold, Gundersen og Fangel (2014). Miljødirektoratet har lagt

press på verneområdene og målet er at alle skal ha en besøksstrategi innen 2020⁵⁷. Norske verneområder har tatt skrittet fra en «vernefase» til en «forvaltningsfase», og de må nå finne ut hvordan rollen skal fylles, sier J. V. Haukeland et al. (2013). Dette følger en internasjonal utvikling der det å forvalte fremfor å opprette verneområder står i fokus (Eagles, 2014). Viken et al. (2018, s. 39) beskriver besøksforvaltning som et umodent felt, «både når det gjelder løsning av konkrete og praktiske oppgaver, når det gjelder refleksjonsnivået i forvaltningen og som fagområde i akademia».

I 2019 la Stortinget fram en handlingsplan for styrket forvaltning av verneområdene. Planen fastslår at tilstanden i verneområdene ikke er god nok, og at det er behov for kartlegging og overvåking. Samtidig er myndighetene opptatt av at profileringen har høy kvalitet, og følger kriterier for merkevaren Norges nasjonalparker (Klima- og miljødepartementet, 2019a). Dette speiler ulike «naturproduksjoner», for å bruke ordene til Ween (2009). På den ene siden er naturen sårbar, samtidig som besøkende inviteres inn. Fremstillingene illustrerer noe av kompleksiteten i dagens verneområder. Verneområdene er diskursive felter der blant annet økologisk modernisering utspiller seg, med tro på at økonomisk vekst og miljøvern kan forenes (Hajer, 1995; S. Hammer, 2016).

7.3.1 Vern og kommersialisering

En ny merkevare- og besøksstrategi, lansert av norske miljøvernmyndigheter i 2015, har som mål å få flere besøkende inn i verneområdene og styrke nasjonalparkbegrepet som merkevare (Klima- og miljødepartementet, 2019a). Naturbasert turisme er en voksende næring (C. Lundberg & Fredman, 2012), og verneområdene kan ifølge Nærings- og fiskeridepartementet brukes til reiseliv uten at det kommer i konflikt med vernet. Det foregående viser hvordan turismenæringen har vært, og er en viktig næring i Nord-Troms. Dagens utvikling er ifølge Bell og Stockdale (2015) preget av et skifte fra fokus på villmark og vern, til en modell der mål om rekreasjon og bærekraftig utvikling integreres i forvaltningen. Dette må ses i sammenheng med hva som er målsettingene

⁵⁷ Lyngsalpan landskapsvernområde vedtok besøksforvaltningsstrategi høsten 2019. I Reisa nasjonalpark er besøksforvaltningsstrategien en del av forvaltningsplanen som er på høring (per august 2019).

med verneområdene. Slik Bjærke (2018) sier er det spenninger mellom naturens egenverdi og et økonomisk språk. Hvis vi betrakter verneområdene som et produkt som skal selges er det andre logikker som virker, enn om ivaretagelse av biologisk mangfold er målet. Samtidig må hensynet til forskjellige brukergrupper vurderes.

Verneområdeforvaltningen i tilknytning til Lyngsalpan landskapsvernområde og Reisa nasjonalpark fikk i 2017 kartlagt reiselivets bruk av verneområdene, randsonene og deres fremtidige planer. Kartleggingen⁵⁸ viste at det var forvirring om verneformer, uklarheter om regelverk og forvaltningen av verneområdene blant reiselivsaktørene. Reiselivsaktørene kjenner ikke merkevarebyggingen til verneområdene og de er lite opptatt av vernegrenser og hvor deres aktivitet skjer. I kartleggingen ble reiselivsaktørene spurt hvilke verdier det er viktig å ta vare på i verneområder og nasjonalparker. Undersøkelsen viste at urørt natur er viktigst, etterfulgt av mulighet for friluftsliv, stillhet, dyr- og planteliv, kulturlandskap og tilgjengelighet. I rapporten blir det påpekt at reiselivsaktørene ikke har konsistente oppfatninger. Samtidig som de argumenterer for en liberalisering innen det området de opererer, ønsker de en urørt natur og minst mulig forstyrrelser. Nasjonalparkforvaltere vektlegger ifølge J. V. Haukeland (2011b) naturfaglige problemstillinger og mangler kompetanse på nærings- og turismeutvikling. Samtidig er samarbeidet mellom reiselivsbedriftene og nasjonalparkforvaltningen positivt ifølge Stensland et al. (2014). Dette peker på at reiselivsaktørene mangler kompetansene på vern, samtidig som det mangler kompetanse på turisme og næringsutvikling i forvaltningen.

Andre aktører har også engasjert seg i spørsmål om næringsutvikling, og i 2013 skrev Naturvernombudet i Nordlys at: «i dag er naturen under press fra mange kanter. Behovet for arbeidsplasser og næringsutvikling kan fort gå på bekostning av hensynet til naturen» (Framtid i Nord 04.04.2013). I forbindelse med feiringen av 30 årsjubileet til Reisa nasjonalpark i 2016 skrev miljøverndirektøren hos Fylkesmannen i Troms en kronikk med overskriften «Reisa nasjonalpark 30 år: et moderne vern av naturen». I kronikken

⁵⁸ Rapport: «Kartlegging av reiselivets bruk av nasjonalparken og verneområdene i Nord-Troms i dag, og planlagte aktiviteter for fremtiden». Tilgjengelig: http://www.nasjonalparkstyre.no/Documents/Reisa_dok/Fagrappporter/Rapport%20reiseliv%20for%20Reisa%20og%20Kv%c3%a6nangen_utkast_overlevering.pdf

ble det vist til en gammel form for vern, som ble sett på som en form for konservering der naturen ble satt i glass og ramme. Et slikt vern ga mange begrensninger, mens de i dag er opptatt av tilrettelegging og skjøtsel av de vernede områdene, og: «at naturen skal gi flere av oss opplevelser, friluftsliv og verdiskaping. I dag tilrettelegger vi derfor for naturvennlig bruk, uavhengig av kommersiell karakter eller ikke» (Framtid i Nord, 21.07.2016). Men hvis noe beveger seg over i konsumsfæren påvirker det vår relasjon til det, sier Graeber (2011). Ulike verdisyn er dermed i spill. Kommersialisering bidrar til verneområdene blir en del av markedet og tillegges økonomisk verdi. I perifere verneområder blir naturbasert turisme fremmet som et alternativ til mer tradisjonelle næringer, og vern og bruk vurderes som en fordel både for vernet og i tilknytning til regional utvikling (T. Hammer, 2007). Mange forståelser av vern eksisterer side om side, og i enkelte tilfeller står de i motsetning til hverandre.

Nært knyttet til utvikling av reiselivsnæring er lokal utvikling. Det handler blant annet om å skape stolthet og utvikling av tilgrensede lokalsamfunn med utgangspunkt i vernestatusen.

7.4 Vern og lokal utvikling

«Vi håper at det skal ha positiv betydning. Men det ene er å få øynene opp hos folk på at vi har et verneområde og vi er stolt av det. Få opp den stoltheten hos folk, at de skjønner at dette er ikke en ulempe, men et positivt fortrinn for oss» (kommuneansatt, Nordreisa).

Sitatet er en beskrivelse av Storslett nasjonalparklandsby i Nordreisa. Myndighetene peker på vernet natur og landskap som viktige ressurser for lokal og regional utvikling (J. V. Haukeland & Stokke, 2015). Størsteparten av Lyngsalpan landskapsvernområde ligger i Lyngen kommune, som har slagordet «Alpekommunen i nord». Fjellene blir beskrevet som en viktig identitetsmarkør av kommunens prosjektleder i stedsutviklingsprosjektet Lynglenøftet. Verneområdeforvaltningen ønsker å få vist fram landskapsvernområde, og de har et mål om å lage et utendørs informasjonsenter: «der en vil få en smak av Lyngsalpan uten å dra inn i selve verneområdet» (tiltaksplan Lyngsalpan landskapsvernområde 2016-2019, s. 5).

I tilknytning til Reisa nasjonalpark er Storslett blitt en nasjonalparklandsby. Målet med en nasjonalparklandsby er å skape vekst og utnytte næringspotensialet som vern skaper. Slik et medlem i faglig rådgivende utvalg i Reisa nasjonalpark ser det bidrar dette til å gjøre kommunen mer attraktiv.

«Jeg skjønner jo at vi vil skape noe rundt nasjonalparken. Det er jo derfor vi har nasjonalparklandsbyen og nasjonalparkmarkedet og forskjellige ting. Og jeg synes egentlig det er helt greit. Det er noe vi gjør her i nærområdet, og er med på å skape en verdi» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark).

Som sitatet viser er det et ønske om ringvirkninger. Flere som har jobbet tett med satsingen sier at den har betydd mye for kommunen og det har vært gitt midler til en rekke tilretteleggings- og stedsutviklingstiltak. Målsettingen er eksempelvis formulert i kommuneplanen til Nordreisa der det står at nasjonalparksatsingen er et viktig fortrinn for kommunen, og «at de næringene som sterkest er knyttet opp mot satsingen, er opplevelsesnæringer, overnatting, service og handel» (kommuneplanens samfunnsdel, Nordreisa kommune, s. 40).

En av reiselivsaktørene i Nordreisa sier at nasjonalparklandsbyen skapte bevissthet om nasjonalparken. Samme person husker tilbake til da landsbyen ble etablert. I starten ble den latterliggjort av enkelte, mens det vekket stolthet hos andre. Dette kan ses i lys av det Bryn og Flø (2010) påpeker, at benevnelsen nasjonalparkbygd ville passet bedre. De sier at tiltaket er prisverdig, men at bygd ville anerkjent det unike norske bygdesamfunnet, fremfor landsbybegrepet som få har en tilknytning til i Norge.

Etter hvert ble det bygd en profil rundt nasjonalparklandsbyen og det kom opp skilt. Ifølge en reiselivsaktør tenkte mange i starten at dette er noe kommunen styrer med. Det var først når de startet opp et landsbymarked at interessen økte. I etterkant har det vært mange arrangementer. I tillegg fikk man satt opp en skulptur av en stakebåt ved innkjøringen til kommunesenteret. Stakebåtportalen symboliserer: «egenart og kultur satt inn i et fremtidsperspektiv med elvebåten, som i både med- og motstrøm, alltid går framover»⁵⁹. Slik en ansatt i Nordreisa kommune beskriver det ønsker de også «å få

⁵⁹ Nordreisa kommune. Årsmelding 2009.

fokus på det historiske [...] og hvem vi er». Videre påpekes det: «så det er liksom det å kunne formidle både kulturhistorie og naturinformasjon».

«Ja. Opplever at vernet har satt seg. Det er mye mer akseptert. Det er fortsatt mange ihuga motstandere av alt som heter vern, som mener at Reisa nasjonalpark er bare joss. Men generelt så opplever jeg at vernet er mye mer akseptert, og satt pris på. Det trekkes gjerne fram, at her hos oss så finner du Reisa nasjonalpark, altså den stolthetsfølelsen kommer fram. [...] Så man bruker jo gjerne naturen her for å gjøre seg attraktiv. Det er jo fordi man synes at den er flott og fin. Det er det ikke tvil om» (statlig ansatt i tilknytning til Reisa nasjonalpark).

Dette viser at det er sprikende meninger om utviklingspotensialet knyttet til vernet. Lokale utviklingstiltak blir ifølge Engen (2018) vurdert som viktig for å opprettholde levedyktige lokalsamfunn. På den måten bli vern nærmest et distriktpolitisk tiltak. Fra et nasjonalt og internasjonalt perspektiv er det samtidig viktig å begrense menneskelig bruk for å hindre at villmarksområder reduseres. Begge tilnærmingene har gjennomslag, men når folk rammer inn spørsmålene på ulike måter kan samarbeid ifølge Engen (2018) bli utfordrende. J. V. Haukeland et al. (2013) mener det er «overraskende at naturmangfoldloven ikke tar opp bruk av naturen, inkludert tilrettelegging for besøkende, til tross for politiske mål om at naturen skal kunne være en ressurs for utvikling av reiselivet».

7.5 Oppsummering

Aktører i reiselivet trekker frem kvaliteter som *urørt*, *unik*, *naturperle* og *eldorado* i sine fremstillinger av verneområdene. Franklin (2008) hevder at turismens orden kan omorganisere steder, skape steder og påvirke de fastboende sine oppfatninger av eget sted. Reiselivet har som vist stor betydning i regionen, og som vist uttrykker mange en stolthet knyttet til landskapet. Samtidig er ikke alle enige i fremstillingene, eksempelvis reindriften. På en konferanse tok Innovasjon Norge til orde for merkevarebygging av nasjonalparker som reiselivsprodukt, uten å nevne at dette også er områder for reindriftnæringa (Riseth, 2016a). Tilsvarende er vist av Uhre (2018), der planmyndighetene

nedtoner betydningen av beiterettigheter i offentlige dokumenter. Tap av beiteområder blir dermed ikke anerkjent.

I reiselivet blir urørt trukket frem som en kvalitet, mens reindrifta vektlegger at områdene er aktive næringslandskap. Holte (2008) sier at reindriftingslandskap ikke bør markedsføres som «uberørte villmarksområder», og mener at innholdet i nasjonalparkbegrepet bør endres. Nasjonalparker bør ifølge Holte (2008, s. 22) markedsføres som «bruksparker der turister og andre besøkende er klar over at de befinner seg i et kulturpåvirket landskap selv om reindrifta stort sett ikke etterlater seg spor». Grimwood, Yudina, Muldoon og Qiu (2015) viser også konsekvensen av å markedsføre et område som uberørt fritidlandskap med romantiske bilder av urfolks fortida, da i Thelon river i Canada. Man stiller ikke spørsmål ved hvilke (og hvem sine) interesser og verdier som kommuniseres. Rådende diskurser styrer ifølge Grimwood et al. (2015) turistenes ansvarlighetsfokus, og de får ikke mulighet til å identifisere området som et urfolkslandskap. Turistenes ansvarlighet handlet i hovedsak om å bevare området som et uberørt fritidslandskap, med en ansvarlighet knyttet til sikkerhetsstrategier og sporløs ferdsel.

Turisme og friluftsliv flyter over i hverandre og folk som oppsøker områdene er både turister og de som bor i regionen. Motstridende interesser mellom næringer arter seg som forskjellige verdensanskuelser, meninger om ressursbruk og holdninger til hva som skal tillates. Ifølge Zeppel (2010) er det interessekonflikter mellom urfolk og rekreasjonsinteresser, men verneområdeforvalterne fokuserer ofte på de miljømessige verdiene og overser urfolksverdiene. I Nord-Troms kan det også virke som at verneområdeforvaltningen har utfordringer med å kommunisere med reiselivet, da kartleggingsundersøkelsen som ble gjennomført blant reiselivsaktørene sier at «forvaltningen sliter med en holdning om at man kun er opptatt av vern» (s. 15).

Det er ingen fast formel som balanserer mangfoldige måter å forstå landskap på (Olwig, 2005). I landskapet er det flere praksiser, og ifølge Olwig (2005) er det fagpersonenes oppgave å vise frem de mange meningene de tillegges. Slik Ingold (1993) sier er landskapet heterogent, noe som blir tydelig her. Forståelsene er mangefasetterte, og er preget av endringer i praksiser. Enkelte uttrykker en skepsis knyttet til estetiske og

byråkratiske forståelser av landskap. Slike forståelser tar i liten grad tar hensyn til de mange relasjonene mellom menneske og landskap, sier Olwig (2019).

8. Verneområde for noen, hjem for andre

De foregående analysekapitlene har gitt innblikk i hvordan landskap forstås i forvaltning, som næringslandskap og knyttet til lokal utvikling. I tillegg er det en rekke andre relasjoner til verneområdene. Dette kapitlet utforsker noen av disse. Natur og kultur er viktig for folk i Nord-Troms og landskapet reflekterer mangfoldet i praksiser og tradisjoner knyttet til bruk av naturen (Svensson, 2016). Dette gjenspeiles til en viss grad også i verneområdenes forvaltningsplaner som viser til de mange brukerinteressene, og slik det står i planen til Lyngsalpan har landskapet vært viktig «i forhold til bosetting og lokalt næringsliv» (forvaltningsplan Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 34).

En representant for en interesseorganisasjon i Reisa nasjonalpark påpeker at nasjonalparken er en moderne institusjon, og «at gammel bruk, kultur, har utspring lang tid før nasjonalparken. Å bevare også den kulturkompetansen, både med tanke på navn og bruk av de mulighetene som naturen her gir, det er viktig, synes jeg». Dette ble også koplet til verneområdeforvaltningen og nasjonalparksenterets arbeid med å formidle historie og kunnskap om området.

Samme person skildrer hvordan ungdom utvikler en interesse for områdets historie:

«Første gang de drar oppover elva, så bryr de seg ikke så mye om kultur, og navn, og hvorfor steder heter det og det. Det er uinteressant. Men etter hvert som man blir kjent, og skjønner mer, da blir det viktigere og viktigere [...] Bruken av kultur endrer seg. Men den praktiske bruken av elva trenger ikke endre seg. Du fisker nå omtrent på samme måte når du er 20 år, som når du er 60 år. Men de tingene du verdsetter, kan endre seg».

Sitatet antyder at etter hvert som man blir kjent øker interessen for å lære mer. Dette kan koples til det Ingold (2000) sier om at meningen folk tillegger landskapet ligger i de relasjonelle kontekstene, der folks praksiser skjer og liv leves. Gjennom å lære om stedet vokser folk inn i kunnskapen, fremfor at kunnskap blir overlevert på andre måter. Ingold (2011, s. 154) skriver at «inhabitants, then, know as they go, as they journey *through* the world *along* paths of travel».

En kommuneansatt i tilknytning til Lyngsalpan landskapsvernområde har latt seg imponere over «tradisjonene for bruk av fjellene og utmarka som er her». Folk har engasjert seg og laget infrastruktur i fjellet, som gammer og hytter. Da samtalen dreide inn på kunnskap beskrev samme person bruken av natur på følgende måte:

«Ikke annet enn det som slår meg med hele regionen, det er den tradisjonsbruken av natur, og den kunnskapen, den naturkunnskapen, kompetansen egentlig. Men som jeg ikke helt vet hvordan man kan bruke. Men kanskje det at vi nå begynner å snakke om å bli en bærekraftig besøkende, og kan vise til hvordan man tradisjonelt har brukt naturen her» (kommuneansatt, kommune i tilknytning til Lyngsalpan landskapsvernområde).

Her blir det vist til tradisjonell bruk av naturen og tilknyttet kunnskap. En reindriftsaktør i Lyngsalpan vektlegger også dette:

«Den tradisjonelle kunnskapen er jo knyttet til naturbruk først og fremst. Også det her med dyreliv. Og jeg mener at bevaring av naturen også handler om å ta hensyn, måten du oppfører deg på [...] Det er mye sånn skikk og bruk i tradisjonell kunnskap, som er med på å bevare naturen».

Et statlig ansatt i Nordreisa krediterer at erfaringsbasert kunnskap er tatt inn i naturmangfoldloven. En annen påpeker at «all kunnskap tolkes jo av dem som skal benytte den. Så det er jo sånn at erfaringsbasert kunnskap tolkes jo bare av en igjen. Mens resten, da er det ganske mange som tolker. Og tolkninger kan gjøres forskjellig» (statlig ansatt i Nordreisa). Her antydes det at erfaringsbasert kunnskap kan være utfordrende å kartlegge. Manglende vektlegging av erfaringsbasert kunnskap ble pekt på i kapittel 6.6 om sammensatt verdi- og kunnskapsgrunnlag. Dette kan også ses opp mot det Bjørkeng (2007) beskriver, hvordan «en konsulent i fylkesmannens miljøvernavdeling ga mening til landskapet ut fra en naturverndiskurs, mens de bruksberettigede ga mening til naturen ut fra en «lokal» diskurs i tilknytning til yrke og boplass».

Men ikke nødvendigvis alle som bor i regionen har en relasjon til verneområdene. Lyngsalpan er en godt etablert merkevare, men en representant i verneområdestyret erfarer at mange ikke vet hvor fjellene er lokalisert:

«Hvis du spør en lyngsværing og en tromsøværing, så er det to forskjellige ting. Tromsø har ikke det samme forholdet til Lyngsalpan i det hele tatt. Hvis du går i Storgata i Tromsø og spør: hvilke kommuner ligger Lyngsalpan i? Så sier alle Lyngen. Kanskje noen vil huske Storfjord, kanskje Balsfjord» (representant verneområdestyre, Lyngsalpan landskapsvernområde).

Dette tyder på lav bevissthet blant deler av lokalbefolkningen. Noe av årsaken til manglende kjennskap blir også knyttet opp mot vernekategorien landskapsvernområde, slik et styremedlem påpeker: «Jeg tror mange ikke egentlig helt vet hva det her landskapsvernområdet er. Altså, det er jo ikke kjempekjent, for det er et vanskelig ord å huske. Det er veldig lett å huske nasjonalpark. Så hvis det hadde vært «Lyngsalpan nasjonalpark», tror jeg det hadde vært noe annet». Noe tilsvarende ble pekt på i kapittel 7, at landskapsvernområde ikke er et ord som brukes i markedsføring. Folk som bor i regionen bruker også verneområdene uten at de nødvendigvis tenker over vernestatusen. Dette kom fram i kapittel 5, som forteller at ikke alle har et bevisst forhold til vernegrensa. Dersom jeg i dette arbeidet hadde snakket med folk som ikke har en rolle i tilknytning til verneområdene, ville disse trolig vært enda flere. Under lokalvalgkampen i 2019 ble oppgradering av landskapsvernområde til nasjonalpark et tema i Lyngen kommune. Verneområdestyret i Lyngsalpan har stilt seg bak forslaget. Dette er altså et visst engasjement knyttet til vernespørsmålet.

Sitatene i dette delkapitlet viser en interesse for området historie og at folk i regionen har naturkompetanse, som det sies. Varierende kjennskap til verneområdene kan forstås som uttrykk for forskjellige veifarende praksiser. Disse er dynamiske og avhenger av hvilken aktivitet de gjør, ifølge Ingold (2011).

8.1 Friluftsliv og utekultur

Friluftsliv og naturbaserte aktiviteter blir ofte ansett som et kjerneelement i skandinavisk kultur og tradisjon. Mange drar til verneområdene for å plukke bær, jakte, fiske eller bare være i naturen. En reiselivsaktør i Nordreisa sier at nasjonalparken er viktig for rekreasjon: «det å bygge seg selv opp. Den psykiske opplevelsen, det er en sånn blanding. Må gå langt for å komme dit. Verdien er stor. Det er en sånn ro med det, som vi mister i den moderne verden». Aktiviteter til en friluftslivsutøver og turist flyter noe over i hverandre, da de ofte besøker de samme tilrettelagte stiene, som tidligere vist i kapittel 7.

I tilknytning til verneområdene er det en rekke målsettinger knyttet til friluftsliv. I Lyngsalpan skal allmennheten «ha anledning til naturopplevelse gjennom utøving av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging» (forskrift om vern av Lyngsalpan landskapsvernområde, § 2). Målet for friluftsliv og fritidsbruk i Reisa nasjonalpark er at «forvaltningsmyndigheten skal tilrettelegge for allmennhetens adgang til friluftsliv i de deler av området hvor dette er formålstjenlig. Friluftsliv skal bidra positivt til livskvalitet, helse og trivsel og utgjøre et grunnlag for lokal næringsutvikling (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 61). Plukking av bær, sopp og vanlige planter til eget bruk er tillatt, og jakt og fiske kan utøves etter gjeldende regelverk. En representant for en interesseorganisasjon knyttet til Reisa nasjonalpark beskriver laksefisket i Reisaelva:

«Det er et veldig spesielt landskap med canyon. Og det er jo, for en laksefisker, ei veldig spesiell elv [...] Og vi har en spesiell bruksordning, der folk innabygdes får tildelt en fiskerett. Det er vel eneste elva i landet hvor lokalbefolkninga har rett til å utøve fiske».

Hovedgrunnen til å fiske i elva er «fordi den er så sabla fin. Landskapet er fint, du har veldig vilt landskap oppover dalen, og så blir det mer dalstrøk lenger ned. Du har alle mulige fiskeforhold» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark). Lokalbefolkningens fiskerett, som forvaltes av Reisa Elvelag, gjøres rede for i utkastet til forvaltningsplan for nasjonalparken, som sier at «fiskeretten for den lakseførende delen av Reisaelva er tilkjent, grunneierne og alle innbyggerne bosatt innenfor Nordreisa

kommunes gamle kommunegrenser i fellesskap» (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 4).

I samtalene jeg hadde ble det tydelig at det er flere måter å definere og forstå friluftsliv på. Enkelte kaller ikke aktiviteten de gjør for friluftsliv, men de ferdes slik de alltid har gjort. En statlig ansatt knyttet til Reisa nasjonalpark sier at mange også går på tur, slik de alltid har gjort:

«Det er litt det jeg kaller for det skjulte samfunn. For de er ikke sånn, de flasher ikke toppturer på Facebook. Og de er heller ikke på scootertur eller elvebåttur og tar den pakka der. De er rett og slett rutinerte, flinke turfolk, som går på jakt og fisker. De er tradisjonelle på den måten. Og er veldig aktive, og vil si, veldig kompetente. Jeg synes jo at mange av de, den typen brukere, er mer kompetente når det gjelder sikkerhet, naturkjennskap, holdninger og ferdigheter, enn scooter- og båtbrukere».

Her koples ferdsel i naturen til blant annet kompetanse, naturkunnskap og holdninger. Det vises toppturer som en nyere form for friluftslivsaktivitet.

I regionen er det i tillegg tradisjoner knyttet til motorisert friluftsliv. En representant for en interesseorganisasjon knyttet til Reisa nasjonalpark sier at mange bruker snøscooter for å komme seg inn på fjellet for å telte, fiske og gå på ski. Det motoriserte friluftslivet er omdiskutert, og enkelte vil heller ikke kalle det friluftsliv.

«Opplever at det er slik her, og flere steder vi har vært på studietur. Det er litt sånn på bøgda at det er noen samiske, lokale brukere og lokale tradisjoner knyttet til motor og friluftsliv, tungt friluftsliv [...] De sto vel heller ikke i kø og ropte på vernet, for å si det sånn. Det ble tredd nedover hodet på dem, som med mange andre» (statlig ansatt i tilknytning til Reisa nasjonalpark).

Et unntak knyttet til motorisert ferdsel er som nevnt de tradisjonelle elvebåtene i Reisa nasjonalpark. Det pågår diskusjoner om hvor omfattende trafikken er, og om det er behov for utvidet regulering. Allerede i 1990 uttrykte en elvebåtfører bekymring over at den motoriserte ferdselen langs elva økte, og at masseturismen var i ferd med å overta Reisadalen (Nordlys 24.07.1990). Tidligere var det også slik at mange kjørte båt oppover elven for å ta seg en fest i helgene, noe som ikke er like vanlig i dag. En

representant for en interesseorganisasjon i tilknytning til Reisa nasjonalpark sier at tidligere var elva kjent som «Norges lengste bar». Det har vært lokal motstand mot å regulere kjøringen. Samtidig har Nordreisa scooter- og båtforening hatt holdningskampanjer mot uvetting kjøring og unødvendig bruk av elvebåt.

Når det gjelder snøscooterkjøring har reindriften tillatelse til å kjøre i henhold til det som oppgis i distriktsplanene. Men selv om snøscooterkjøring ikke er tillatt i verneområdene forekommer det. I 2007 hadde VG overskriften «Toppen er nådd – scooterspor på 1800 meter» (VG 17.04.2007). Scooterkjøringen var da nådd de høyeste fjellene i Lyngsalpan landskapsvernområde, noe flere reagerte på med avsky. Det er stadig debatt om omfang og bruk av scooter. En representant i verneområdestyret i Lyngsalpan sier at det er et aktivt motorsportmiljø i regionen, som har fremmet et forslag om å lage en scooterløype tvers gjennom landskapsvernområdet.

Verneområdestyret sier at de har fått meldinger om ulovlig kjøring og er frustrert over at de mangler oppsyn. Reisa nasjonalpark er eid av Statskog, mens i Lyngsalpan er det private grunneiere. Derfor har ikke Fjelltjenesten, Statskog sitt feltapparat, ansvar for oppsyn i Lyngsalpan. Dette påpekes i forvaltningsplanen for Lyngsalpan: «Lyngsalpan landskapsvernområde er et stor verneområde og har pr. i dag minimalt med oppsyn grunnet området er i privat eie og Statskog utfører derfor ikke noe oppsyn på halvøya. For å kunne forvalte landskapsvernområdet på en god måte ser verneområdestyret behov for mere oppsynsressurser» (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 76).

Endringer i friluftslivspraksiser betyr nye måter å bruke verneområdene på. En reiselivsaktør beskriver en endring fra «nickersalderen» til aktiviteter som ikke alle mener er i tråd med norske friluftslivstradisjoner. En reindriftsutøver erfarer at folk ferdes på steder de ikke har gjort tidligere. En tur som har blitt mer populær er blant annet å gå Lyngsalpan på tvers. Utfordringen er at mange går på våren og at flere slår opp telt nært reinsdyrenes kalvingsområder. Folk går på topptur i de bratte fjellene, og på stadig nye steder: «Områder som tidligere ble sett på som utilgjengelige benyttes nå i stor grad til utfart på randonéski, til isklating, fjelltrim og andre aktiviteter» (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde, s. 56). Aktiviteter som klating/buldring, ridning, teltning og sykling/terrensykling omtales i tillegg.

Dette speiler et mangfoldig friluftsliv og at flere aktiviteter kommer til (Dervo et al., 2014). Dette tøyser forståelser av hvilket friluftsliv som skal inngå i vernet. Regjeringen foreslår «å fjerne restriksjoner på blant annet sykling og ridning i en del verneområder, slik at det i utgangspunktet skal være tillatt å sykle på eksisterende veier, stier og kjørespor i nasjonalparkene og i landskapsvernområdene» (Klima- og miljødepartementet, 2016, s. 8). Vi vet i dag lite om hvilken slitasje og erosjon sykling bidrar til (Evju, Olsen, Jokerud & Hagen, 2018), og det er satt i gang forskningsprosjekt for å kartlegge dette.

Spenningsforholdet mellom hvilke aktiviteter som skal prioriteres er til stede. En reindriftsaktør i Reisa nasjonalpark sier: «jeg sier bare F-ordet», og vil ikke ta ordet friluftsliv i sin munn. Reindriftsaktøren mener at friluftsliv prioriteres over reindrift i forvaltning av verneområder. Han skiller mellom tur, der målet er rekreasjon, og utekultur, som er knyttet til en livsstil der matauk inngår og næringsgrunnlaget er nært knyttet til naturen. Et av reinbeitedistriktene i Lyngsalpan påpeker det paradoksale ved mer tilrettelegging og vertskapsfokus:

«Distriktet vil bemerke at det i de senere årene har kommet inn fysiske tilrettelegginger som parkeringsplasser, klopper og nå siste sak «sykkelstier». I den forbindelse har vi stilt spørsmål om hvor langt det skal gå før «vernet» av området har tapt sin verdi. Det er ikke snakk kun om jordsmonn, men også dyrelivet, fugler, m.m. som skal leve i området» (33T Ittunjårga, møteinnkalling Lyngsalpan verneområdestyre, s. 13).

Diskusjonene om «presset» fra friluftslivet på naturen er langt fra nye. Berntsen (2008, s. 22) bruker en karikaturtegning med tittelen «Den gang og nå», av Olaf Gulbransson⁶⁰ fra 1914, for å vise at «allerede da var presset mot naturen og dens skapninger et påtrengende faktum». Tegningen viser et fjell der skikjørere kommer svingende nedover fjellsiden. Det er flere meninger om hvordan naturressursene skal forvaltes. En statlig ansatt i tilknytning til Reisa nasjonalpark sier: «Som X bruker å si; at hvis halvparten av de som kommer til himmelen er elgjegere eller multeplukkere, så drar han hjem igjen.

⁶⁰ Norsk kunstner og karikaturtegner, som levde 1873-1958. Han var også kjent som en ivrig friluftsmann (Berntsen, 2008).

Har du 100 utøvere, så har du omtrent 99,5 forskjellige meninger, og alle har rett». Det er altså mange meninger om hvordan ressursene best forvaltes.

Det er flytende overganger, og mange måter å definere praksis i landskapet på. Når det gjelder friluftsliv er det ifølge Pedersen (2002, s. 168) «nødvendig å ta utgangspunkt i at friluftsliv er et dynamisk sosialt og kulturelt fenomen, der det finnes flere tradisjoner og forståelser». To av hovedtradisjonene kan være «byfolks og bygdefolks turpraksiser, eller urbane og rurale naturforståelser. Disse kan kort karakteriseres med henholdsvis nytelse og overskuddsliv, og nytte og attåtning» (Pedersen, 2002, s. 168). Folks tur- og friluftsliv i de to verneområdene viser de ulike idealtypene til Pedersen (2002) som er høstere, vandrere og spesialister. Samlere eller høstere har høsting og sanking som hovedmotiv, vandrere går fot- og skiturer for helsemessige gevinster og for en meningsfull fritid i naturen (Pedersen, 2002). Spesialistene «representerer en uensartet kategori; den består både av sportsjegere, laksefiskere, sledehundekjørere, villmarkinger, havpadlere, offpist-skikjørere og folk på snøscooter» (Gurholt, 2005, s. 7). Gurholt (2005) hevder at forholdet mellom gruppene til dels er motsetningsfylt og representerer ulike samfunnsformasjoner og historisk utvikling. De tre gruppene «kjemper om makt og innflytelse i lokalsamfunnet» og «i en diskusjon om endringer i turlivet, må en være tydelig på hvilke grupper en snakker om, og hvem sitt ståsted og perspektiv en tar» (Gurholt, 2005, s. 7). Slik det blir vist i dette kapitlet er det en rekke friluftslivsaktiviteter som utøves i verneområdene.

Det tradisjonelle friluftslivet kan ifølge Flemsæter (2014) sies å ha hatt hegemoni når det gjelder den ikke-økonomiske bruken av utmarka. I tillegg påpeker Teigen og Skjeggedal (2015) at det har vært et skifte fra vektlegging av produksjon til nasjonalt styrt vektlegging av rekreasjon i fjellområdene. Friluftsliv koples, som det blir vist her, til et mangfold av aktiviteter.

8.2 Kulturminnelandskap

I de to verneområdene er det mange kulturminner, og som en kommuneansatt i Nordreisa sier er flere er usynlige i landskapet. Du kan finne rester fra leirplasser og innretninger etter fangst av villrein, men «du må ha kunnskapen, nesten, for å vite om

det, hva du skal ta hensyn til» (kommuneansatt Nordreisa). Det må være brudd i landskapet for at det blir lagt merke til, sies det. Samtidig er det trolig flere kulturminner som forties eller ikke snakkes om, som offerplasser, religiøse tegn og symboler. På studieturen i Lyngsalpan passerte vi for eksempel plakater med informasjon om samiske boplasser på Lyngstuva som forteller om hvordan folk tidligere levde her.

Verneområdeforvaltningen i de to verneområdene bidrar i arbeidet med å kartlegge kulturminner. De fleste kulturminnene i tilknytning til Lyngsalpan er registrert utenfor vernegrensen. De forteller noe om folkene som har ferdes i området, svenske samers flyttinger til Lyngshalvøya helt tilbake til 1700-tallet, om kvenene som kom på 1700- og 1800-tallet og norske jordbrukere og fiskere som i lange tider har levd ved den ressursrike Lyngfjorden (forvaltningsplan, Lyngsalpan landskapsvernområde). I Reisa nasjonalpark er det gjort flere registreringer av kulturminner, blant annet en kartlegging av fangstanlegg for villrein. Da Reisagruppen arbeidet med forvaltningsplanen (2007-2014) gjorde Sametinget en kulturminneregistrering i Reisa nasjonalpark og Ráisdouttarhálti landskapsvernområde på oppdrag fra Fylkesmannen i Troms. I jubileumstidsskriftet i forbindelse med nasjonalparkens 30-årsjubileum skriver arkeolog Lise Brekmo om «Reisa nasjonalpark – et kulturhistorisk landskap». Hun skriver blant annet at «de første menneskene i nasjonalparken drev jakt på villrein, fangstinnretninger er vanlige kulturminner i nasjonalparken» (jubileumstidsskrift Reisa nasjonalpark, s. 12), og om gamle tjæremiler som vitner om den kvenske befolkningen i Reisadalen.

Verneområdeforvalter i Lyngsalpan vektlegger at historie gir et bilde av landskapet. En reindriftsaktør i tilknytning til Lyngsalpan forteller at det er flere samiske kulturminner som ikke er registrert, og spesielt de som er langt fra bebyggelse. Kulturminnene er både reindriftssamiske og sjøsamiske. En reindriftutøver i Lyngsalpan peker på betydningen av å registrere kulturminner: «om man ikke registrerer kulturminner får du aldri fram helheten» (reindriftsutøver Lyngsalpan landskapsvernområde). Helheten er også viktig når det kommer til kunnskap. Samme person påpeker at kunnskap er sammensatt, at det ikke er tradisjonskunnskap og annen kunnskap hver for seg, men at alt er vevd sammen.

Verneområdestyret i Lyngsalpan vedtok i mars 2019 å bruke 70 000 kroner på å kartlegge kulturminner i området rundt Sørrenangsbøtn/ Jægervatnet⁶¹, og for å kartlegge stedsnavn der. Stedsnavn blir omtalt som usynlige kulturminner som sier noe om folks relasjoner til og bruk av landskapet. De forteller også om hendelser, næringsliv, fantasi og forestillinger, språk og etnisitet (forvaltningsplan Lyngsalpan landskapsvern-område). Stedsnavn «kan sies å være markører på samisk og kvensk tilstedeværelse og bruk av et landskap og er således viktige kilder til en forståelse av landskapet» (Brekmo, 2011, s. 10). Som vist i beskrivelsen av vandreturen i starten på kapitlet sier stedsnavn også noe om landskapsformasjoner. På tilsvarende vis har verneområdestyret i Reisa nasjonalpark i samarbeid med Kvenkultursenteret og Riksantikvaren, gjennom den historiske vandreruten, kartlagt stedsnavn langs Reisaelva.

Dette viser et ønske om å fortelle om verneområdene historie. Som vist i kapittel 3 er Cloke og Jones (2001) sin påstand også relevant i tilknytning til verneområdene. Historie gir kunnskap om relasjoner mennesker har, og har hatt til landskapet. Gjennom dette beveger vi oss i tid, slik Cloke og Jones (2001) beskriver med utgangspunkt i Ingold sitt begrepsapparat. Fortellinger fra fortiden, tradisjoner og historier bidrar til å knytte folk til natur og landskap.

8.3 Tre stammers møte

«Tre stammers møte» er en betegnelse på at det bor samer, kvener og nordmenn i Nord-Troms. I løpet av feltarbeidet var det flere som snakket om møter mellom kulturer. Forskjellene handlet blant annet om hvordan kvener, samer og nordmenn har levd side om side. I flere hjem ble det byttet både mellom språk og klesplagg. Samer og kvener har blitt utsatt for fornorskingsprosessen, og mange ville ikke vedkjenne seg sin samiske eller kvenske bakgrunn. En reiselivsaktør i Nordreisa skildrer det slik: «Ja. Nei, så har du jo tre stammers møte. Det er jo det som former, ligger på en måte i grunnen. Som på en måte er identiteten her i bygda tenker jeg. Selv om ikke alle vedkjenner seg bakgrunnen sin». En kommuneansatt forteller også om hvordan tre stammers møte er synlig i regionen:

⁶¹ Møteprotokoll Lyngsalpan verneområdestyre, 04.03.2019.

«Du har sjøsamiske bygder, du har reindriftssamer, du har stort innslag av kvensk befolkning, eller befolkning med kvenske aner. Så vi ser jo både i byggeteknikk og i båtbygging, og i jordbruk, så ser vi tegn etter, og inspirasjon fra både Finland og samisk og da også gammelnorsk byggeskikker og måter og drive primærnæringer på. Det samme, den sterke tilknytninga, fører jo også til at kulturaktiviteter ofte har innslag som skiller seg veldig fra kultur sørpå. Det er andre inspirasjonskilder til konserter og forestillinger og sånt her i området, som man kanskje benytter seg av» (kommuneansatt, Reisa nasjonalpark).

Kvenkultursenteret, som er lokalisert på Halti næringshage, arbeider for å synliggjøre kvensk kultur. I tillegg har nasjonalparkstyret i Reisa nasjonalpark igangsatt et prosjekt for å kartlegge og registrere kvenske stedsnavn. Flere kvenske stedsnavn blir brukt i tilknytning til nasjonalparken. Som tidligere nevnt har besøkssenteret og den ene innfallsporten til nasjonalparken kvensk navn: Ovi Raishiin, som betyr døra til Reisadalen. I Lyngsalpan er det også laget et forslag til et kvensk stedsnavn for landskapsvernområdet, en prosess som startet våren 2020.

I 2017 fikk Kyläpeli i Reisadalen tildelt midler fra Riksantikvaren til et forprosjekt for å etablere et årlig kvensk friluftsspill som skulle bidra til «økt kunnskap om kvenske kulturminner og immateriell kulturarv, samt utvikle lokale reiselivsprodukter basert på det kvenske kulturlandskapet» (Riksantikvaren, 2017). En statlig ansatt i tilknytning til Reisa nasjonalpark sier at «omdreiningspunktet er den immaterielle kvenske kulturarven. [...] Og det er jo også en del av prosessen med at det har vært fokus på øvre Reisadalen som et kvensk kulturlandskap».

Flere beskriver dette møtet mellom kulturer, og en reiselivsaktør i tilknytning til Reisa nasjonalpark skildrer det som en historisk verdi: «Det har jo en historisk verdi, for Nordreisa. En kulturell verdi for oss, og jeg tenker at det er en felles stolthet for mange, som har et forhold til det. Og jeg tror at jeg ikke er den eneste som har et forhold til det, det tror jeg. Det vet jeg jo». En representant for en interesseorganisasjon i tilknytning til Reisa nasjonalpark peker på betydningen av å ha kjennskap til stedsnavn, og at det er lokale som forteller historien om området. Kunnskap om lokal historie beskrives som viktig: «så brukskompetansen knyttet til lokale særegenheter har en næringsverdi.

Spesielt utad, men også for intern bruk ved at man opprettholder egen kultur. Det har også en verdi» (representant interesseorganisasjon, Nordreisa). Dette kom også til uttrykk i et prosjekt om regional merkevarebygging for Nord-Tromsregionen. Et av forslagene var at «tre stammers møte» kunne danne grunnlaget for å utvikle en felles regional identitet (Didriksen & Moldenæs, 2015). Dette skulle skape stolthet og bevissthet om regionens muligheter, med utgangspunkt i at de er en kulturell smeltedigel⁶².

8.4 Historier, barndomsminner og hjemsted

Landskapet blir en del av oss og vi en del av det, ved at vi bor der, sier Ingold (1993). Han vektlegger erfaringsbaserte praksiser (Ingold, 2000), og at folks veifarende praksiser skaper landskapet. Det betyr at menneskets mange forskjellige relasjoner til sammen skaper landskapet, og at denne skapelsesprosessen er i kontinuerlig utvikling.

Et styremedlem i Lyngsalpan sier at «området er viktig for folk på grunn av at det knytter seg gammel historie til landskapet». En annen person trekker frem de historiske beretningene som sentrale:

«Det er så utrolig mye historie som er ifra området at det går ikke en dag uten at vi ikke blir minnet på en historie eller noe som har skjedd. Sånn sett, ser det i forhold til den her kontakten vi har med reindrif og det samiske. Men sånn er det jo over hele fjøla i alle bygder, det er utrolig mye historie» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark).

Samme person forteller om barndomsminner knyttet til turer i nasjonalparken. Minnene er av fiske, jakt og snarefangst og om hvordan hans far fortalte jakthistorier fra 1950-tallet, fra området som i dag er del av nasjonalparken. Tradisjonenes betydning står hos enkelte sterkt: «Ja, for de er veldig viktig. Selv om det ikke er så veldig mange som plukker bær og selv om det ikke er så veldig mange som jakter mer, så er tradisjonene viktig. De kørder du ikke med» (representant interesseorganisasjon, Reisa nasjonalpark).

⁶² Prosessen endte med at de valget slagordet «der kontraster former folk» (Didriksen & Moldenæs, 2015).

En av reiselivsaktørene som kjører elvebåt på Reisaelva mener at mange lokale innbyggere ikke har vært oppover Reisdalen og besøkt nasjonalparken, men at nasjonalparkstatusen stadig har vekket nysgjerrigheten deres. Enkelte velger å ta turen når de har besøk utenfra, som har lest eller hørt om nasjonalparken og vil besøke den. En tilbakeflytter til Nordreisa sier at selv om naturen var en viktig grunn for å flytte tilbake til kommunene, hadde hun nylig sitt første besøk til nasjonalparken. Den er noe utilgjengelig, og det kreves litt for å ta seg dit. I et intervju kom temaet opp igjen:

«Og jeg reflekterte over det etterpå, at jeg egentlig aldri har hatt et forhold til nasjonalparken som barn og ungdom. Det har sikkert å gjøre med, for det har vært et fokus på nasjonalparken etter at den ble opprettet. Men i min oppvekst var ikke Reisdalen og elven eller nasjonalparken et tema hjemme hos oss» (kommuneansatt, Reisa nasjonalpark).

Å etablere en nasjonalpark bidrar altså til at oppfatningene av et landskap endres. Samme person reflekterte videre rundt dette:

«Jeg visualiserer jo, som alle andre, disse tingene i hodet. Lager de her kartene, og tillegger det noen verdier. Og hvis jeg skal se for meg, mitt syn på det med den grensa, så er det liksom forhøyet verdi på området. Det er jo en grunn til at det er vernet. Fordi at vi skal ta vare på det, ja, hvordan skal jeg forklare det. Jeg ser liksom på det som, ikke lukka område [...] Med jobben jeg har nå så vet jeg hva som skjer med nasjonalparken, med besøksstrategi og verdiskapingsfokus, og det med å åpne opp og invitere inn. Hadde jeg ikke vært i denne jobben, så kanskje synet hadde vært annerledes. Fordi at jeg vet at man prøver å invitere til bruk. Men det er en stor jobb»

Folk skal inviteres inn til å oppleve landskapet, men vil oppleve det forskjellig.

Spennet i folks relasjoner til landskapet i Nord-Troms kommer til syne. Landskapet har for eksempel betydning for næring, her utøves friluftsliv og naturbaserte aktiviteter, fiske, bærplukking, folk er opptatt av kulturminner og har barndomsminner her. Men som påpekt har ikke alle en relasjon til verneområdene. Reindriften derimot en nær relasjon til landskapet. Reindriften har historisk vært en nomadisk næring, og mange

reindriftsaktører tilbringer lengre perioder i verneområdene for å se til reinsdyrene. Landskapet blir beskrevet som hjemsted, og som et utvidet hjem. En reindriftsaktør i Lyngsalpan forklarer også gammeplassenes betydning, og at de er et av flere hjemsteder:

«Jeg vet ikke hvor enkelt det er å forstå, men jeg har flere hjem. Jeg har flere fysiske hjem, altså i form av at jeg har et hus i Kautokeino, jeg har sommer hus her og en annen vinterbolig. Men jeg har også hjem i form av at jeg har gammeplasser, og de er de samme år etter år. De endrer seg ikke. Selv om det virker tilfeldig hvor en gamme er satt opp, så er det ganske nøye utvalgt, hvertfall i reindriften, som fortsatt har den tradisjonelle kunnskapen. Man tar hensyn til for eksempel snøsmelting, og hensyn til vanntilgang, vet hva slags elv man henter vann fra. Er det en større elv hvor det samles opp alt mulig, eller er det kilder som kommer opp fra jorda som er mer reine, og hva er det på øversiden av det vannet? Den kunnskapen og de behovene er det vanskelig å synliggjøre» (reindriftsutøver, Lyngsalpan landskapsvernområde).

Gammeplassene er nøye utvalgte og distriktvise. Organiseringen er ikke nedskrevet: «det er liksom en taus kunnskap eller som en organisering at man gjør det på den måten» (reindriftsutøver, Lyngsalpan landskapsvernområde). Gammeplassene er viktige i reindriftnæringen som flytter reinsdyrflokkene over store avstander, mellom sommer- og vinterbeiter.

I beretningen fra vandreturen fra Kautokeino til Reisa nasjonalpark i kapittel 7 skildret jeg gammeplassenes betydning. For reindriftsaktøren er gammeplassen blant annet et møtested, et sted for hvile og et hjem. Pedersen (2002, s. 162) sier at den ytre naturen «har til alle tider hatt en sentral plass i samisk kultur, både i materiell og symbolsk betydning. Den er spiskammers og oppholdsrom, og danner grunnlag for sosial organisering i hverdagsliv og lokalsamfunn». For meg som besøkende og trolig for en turist, vil ikke de samme kvalitetene «være synlige», som for reindriftsaktøren som har vært her i generasjoner. Som sitatet over viser er gammeplassene valgt på grunn av en rekke praktiske forhold, basert på lokal kunnskap. Det er knyttet tradisjoner til dem. Dette viser det Meløe (1990) skildrer om hvordan reindriftsutøvere lærere å kjenne landskapet de ferdes i. Gammeplassene er ikke nedtegnet på kart eller merket på noen

måte. På den ene siden kunne det være interessant å vite hvor de ligger, noe som kunne skapt forståelse for at dette er et næringslandskap. På den andre siden kunne merking gjort at flere ville oppsøkt gammeplassene, noe som kunne forstyrret reindriftsutøverne. Hvis vi tenker på denne måten om gammeplassene kan vi trekke paralleller til Olsen (2017) sin beskrivelse av den hellige steinen Áhkku i Alta. I motsetning til teltplassene er den hellige steinen merket, og tilrettelagt for kulturturisme og friluftsliv. Hemmeligholdelse av slike steder hindrer at de blir oppsøkt av turister og andre nysgjerrige. Felles for både ferdsel i områder med gammeplasser, og hellige steder, er at folk må forholde seg til et samisk landskap som er skapt for andre formål enn turisme. Samtidig kunne fortellinger og informasjon om de hellige stedene bidratt til økt refleksivitet knyttet til landskapet (Olsen, 2017).

Denne forklaringen kan tenkes å være noe av grunnen til at hellige steder i liten grad omtales i forvaltningsplanene. Men dermed gis det ikke plass til alternative naturforståelser. En reiselivsaktør i Nordreisa påpeker at fagkunnskapen om geologi, biologi, naturvern og miljø er relevant. Men heller ikke det vektlegger å snakke om naturen på en måte som treffer folk. En reiselivsaktør påpeker at «det er masse fag. Det er masse myter. Det er tro. Du kopler alle de tingene på. Og gjennom det klarer du kanskje å nå ut. Det er en egen kompetanse. Å se ting sammen, kople. Formidle noe. Et budskap til besøkende og publikum. Men kanskje også til lokalbefolkning». Kunnskap om at det er et landskap for reindriftnæringen eller at det er samiske kulturminner vil påvirke folks opplevelser av landskapet. Verneområdeforvaltningen informerer om at dette er landskap for reindriftnæringen, og oppfordrer til å vise hensyn.

Der turistens opplevelse ofte vil være preget av en scenisk forståelse, med vektlegging av det visuelle og kartets fremstillinger, kan reindriftsutøverens forståelse knyttes til Olwigs substansielle landskapsbegrep. Jeg som turist ville valgt teltplass fordi den har fin utsikt, mens reindriftsaktøren fordi det er et familiested. Dette illustrerer samtidig ulike veifarende praksiser, som næringsaktør og som besøkende, for å bruke begrepet til Ingold. Den lokale kjennskapen til landskapet uttrykkes også i historier om jakt og høsting. Disse praksisene sier noe om levde liv og kunnskap tilegnet gjennom bruk, som står sentralt i Olwig (2019) sitt begrep substansielle landskap (kapittel 3). I tillegg sier

Ingold (2011, s. 159) at «knowledge is not classificatory. It is storied». Kunnskap utfolder seg ifølge Ingold (2011) gjennom praksis, og vi kan bare forstå tingenes natur ved å fortelle deres historie. De som kjenner sitt landskap kan fortelle om det «in a finely tuned perceptual awareness of their surroundings» (Ingold, 2011, s. 162). Å fortelle er ifølge Ingold (2011) ikke å presentere verden, men å lage en sti som andre kan følge. Å følge disse stiene kan koples til veifarende praksiser. Slik «storied knowledge» er ikke klassifisert eller plassert i et nettverk, men den er *meshworked* (Ingold, 2011). Bevegelse er innbyggernes måte å ha kunnskap om landskapet på (Ingold, 2011).

8.5 Oppsummering

Dette kapitlet viser en rekke praksiser og forståelser knyttet til verneområdenes landskap. Folk har et aktivt engasjement med landskapet, som blir utgangspunkt for flere forståelser, som hele tiden er i en skapelsesprosess. Slik Setten (2005) sier er det trolig like mange oppfatninger av landskap og steder som det er mennesker.

Naturressurser har betydning for å opprettholde en kulturell identitet, enten det gjelder landbrukssamfunnet, lokale jakt- og fisketradisjoner eller reindrift (Hovik & Sandström, 2008). Slik Olwig (1996) påpeker ser vi hvordan landskapet er gjennomsyret av meninger og tradisjoner. Fremstillingene her gir et innblikk i naturbrukspraksiser knyttet til verneområdenes landskap. Historisk bruk av områdene beskrives som viktig, og verneområdeforvaltningen bidrar i arbeidet med å kartlegge og formidle kulturminner. Hvordan dette gjøres og hvilke historier som fortelles påvirker hvordan landskapet forstås. Landskap bør forstås i lys av både fortidens og nåtidens pågående sosiale og kulturelle prosesser (Olwig, 2003; Setten, 2002). Ifølge Andreassen (2002) er det ikke tilstrekkelig med vern av kulturminner i arbeidet med kulturell bærekraft. Videreføring av sosiale praksiser og lokale tradisjoner må i tillegg inkluderes. Praksisene i landskapet blir eksempler på det Putney (2003) beskriver som kulturelle verdier, som kopleer natur og mennesker sammen i landskapet. Derfor bruker Setten (2002) landskap som samlebegrep uten skille mellom natur- og kulturlandskaper. Samtidig kan det være hensiktsmessig å bruke natur- og kulturlandskapsbegrepene i

studier av mer politisk og forvaltningsmessig eksplisitt karakter, ifølge Setten (2002). Som Bryn, Angeloff og Rønningen (2014) påpeker er det behov for at naturforvaltningen analyserer hvordan verneområdene er kulturpåvirket. Verneområdene er ofte ikke *urørte*, og poenget til (Bryn et al., 2014, s. 217) «er at det er nødvendig å kjenne til landskapsutviklingen og historikken».

Ingold på sin side vil ikke synes det er hensiktsmessig med et slik skille. Ingold (2005) er kritisk til vern, og som nevnt i kapittel 3 er begrepet natur ifølge ham iboende politisk. Ifølge Ingold (2005) kan vi ikke dele opp verden slik at noe er reservert for samfunnet, mens andre områder er satt til side for natur. Han beskriver hvordan kanter og grenser finnes overalt, og vi kan snakke om vannkanten, og veikanten og hagegrensen, som er gjerdet. Men ingen av disse markerer naturens kant, eller samfunnets grenser. Ingen har krysset over fra natur til samfunn, eller vice versa, og ingen vil noen sinne gjøre det. Det finnes ingen slik grense å krysse, slår Ingold (2005) fast.

Sande (2010, s. 315) viser hvordan det er «aktørnettverkene og ekspertene i sentrum som er vinnerne i naturvernet, mens det er lokalbefolkningen i periferien som betaler prisen med store tap i tamreindrift og mindre muligheter til å delta i jakt. Vern av biologisk mangfold går ut over vern av kulturelt mangfold». Ifølge Sande (2010) kan grensene for naturvern knyttes til hvem som vinner og taper på å gjøre naturen om til nasjonalpark, verdensarv og villmark. Som vist i analysekapitlene er det mange forskjellige relasjoner til verneområdenes landskap. For enkelte er de en del av deres hverdagslandskap, mens andre beskriver det som storslått og eksotisk. Sprikende oppfatninger av verneområdene, om og hvordan de skal brukes til friluftsliv og turisme og hva målsettingene skal være, skaper spenninger. Statlige myndigheter må anerkjenne mangfoldet av relasjoner til landskap i etablering og forvaltning av nasjonalparker, slik jeg har vist i de teoretiske bidragene og tidligere forskning i kapittel 3.

9. Ensrettende vern i mangfoldige landskap

Utforskningen av verneområdene i de foregående kapitlene viser landskapets kompleksitet. Verneområdeforvaltningens, turismens og friluftslivets forståelser av vern kommer til uttrykk, samt hvordan flere praksiser utøves i landskapet. Verneområdene er som et resultat av dette flertydige og kontekstavhengige. I dette kapitlet vil jeg drøfte noen forståelser og spenninger i tilknytning til landskapene. Verneområdeforvaltning utøves med utgangspunkt i ulike måter å forstå og (re)produsere omverden på. Jeg argumenterer for at enkelte praktiserte landskaper får dominere, og at avveininger mellom ulike kunnskaper og verdier bør få mer plass. Videre stiller jeg spørsmål ved hvorfor enkelte forståelser blir en del av gjentagende fortellinger som for eksempel usynliggjør reindriftas landskapsrelasjoner. Avslutningsvis stiller jeg spørsmål ved om vern er det beste vern?

9.1 Kartlagte landskap

Spenninger mellom landskapsforståelser kommer til uttrykk i de analytiske kapitlene. Naturvitenskapelige kartlegginger får stor plass, slik det tradisjonelt har vært i tilknytning til forvaltning av natur (A. K. A. Lundberg, 2017; Nyseth & Viken, 2016; Aasetre, 2000). I gruppeintervjuene vektla representanter i verneområdestyrene at de er satt til å forvalte verneforskriftene, naturmangfoldloven og internasjonale forpliktelser. Forvaltningsplanene er et verktøy i arbeidet. Planene gir en oversikt over gjeldende lovverk og kartlegginger av blant annet berggrunn, vegetasjon, fugler og biologisk mangfold, i tillegg til beskrivelser av naturens storhet, naturkvaliteter, landskapsmessig mangfold, brukerinteresser og tallfesting av antall besøkende. Dette er også noe av utgangspunktet for å utarbeide tiltaksplaner og besøksforvaltningsstrategier, der verneområdestyrene lager en plan for eksempelvis tilrettelegging og vedlikehold. Mye fremstilles som objektive og nøytrale presentasjoner. Dette er uttrykk for en byråkratisk forståelse av landskap. Denne «kan karakteriseres som scenisk (visuell), objektiv, nøytral og distansert, og der fortida framstår gjennom såkalt historisk rekonstruksjon og med vektlegging av de fysiske objekt som finnes i landskapet» (Aas et al., 2003, s. 69). Tilnærmingen kan sammenlignes med rollen til landmåleren, slik Ingold (1993)

beskriver han. Med sin tilnærming erfarer landmåleren landskapet på samme måte som de som bor der, er mobil og beveger seg mellom steder. Men landmålerens jobb er å gjøre instrumentelle målinger fra en rekke steder og kombinere delene for å skape et helhetlig bilde. I en slik presentasjon mister vi fort synet av delene, og det blir vanskelig å gå tilbake til dem. Delene er for eksempel aktiviteter som de som bor der utøver, og det er disse som gjør hvert enkelt sted unikt (Ingold, 1993). Mitt empiriske materiale viser at flere lokale ikke identifiserer seg med verneområdet som sådan, men med natur og landskap i alminnelighet. I tilknytning til Reisa nasjonalpark har folk barndomsminner, og opplevelser knyttet til jakt- og fiske. Lyngsalpan sine høye tinder er også en identitetsmarkør, og en stolthet over fjellenes storslagenhet kom tydelig til uttrykk i møte med verneområdestyret og bygdelaget i Lyngen. For enkelte kan vernet imidlertid nesten fremstå fremmedgjørende, da verneregimet i mindre grad evner å ta inn deres relasjoner til landskapet. Dette gjelder for eksempel reindrifutøverne og enkelte lokale innbyggere som mener verneområdene blir en «lekegrind for oslofolk».

Dette har også fremkommet i andre sin forskning. Naturforvaltningen skaper spesifikke naturer gjennom sine «naturproduksjoner», sier Ween (2009). Materielle verdier får som regel større plass enn eksempelvis det estetiske, følelsesmessige og verdier knyttet til identitet (Harmon & Putney, 2003). Mens verneområdeforvaltningen beskriver områdene ut fra naturvitenskap, er reindrifts relasjon til landskapet basert på deres daglige arbeid (Eira, 2013). Reindriftutøverne framhever kvaliteter ved og historier om stedene som er viktige i arbeidssammenheng, hvilke mennesker og dyr som vandrer der, og til en viss grad betydninger knyttet til vern (Eira, 2013). Når landskapet betraktes med et bestemt blikk, for eksempel med øye for det estetiske, flates verden på en måte ut og blir mer distansert (Olwig, 2008b). Olwig (2008b, s. 84) skiller mellom ulike perspektiver med uttalelsen «one can belong to the land, or the land can belong to you». I sistnevnte uttrykk blir landskapet betraktet i fra landmålerens enøyde blikk, ifra perspektivet til en kunstmaler eller fra en turist med et enkeltobjektivt kamera. Plakaten på parkeringsplassen på Sør-Lenangsbøtn gir informasjon om landskapsvernområdet ved å beskrive dets geologi, naturgrunnlag og kulturminner, men gir ikke informasjon om at det er et aktivt næringslandskap for landbruk og reindrift. I sin vandring mot Blåisvatnet ser turistene fjellene, isbreene og det knallblå vannet. Det som nødvendigvis

ikke observeres er reinsdyrenes trekkleier. Når du står ved siden av Mollisfossen og kjenner fossesprøyten i ansiktet, ser du ikke hesjemarkene bøndene tidligere hadde rett ved fossen.

I utkastet til forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark står det at det ikke er «gjort noen kartlegginger eller analyse av lokalbefolkningens forståelse av landskapet, eller av landskapet som reindriftslandskap» (utkast forvaltningsplan, Reisa nasjonalpark, s. 13). Formuleringen viser en selverkjennelse av at de vet at dette ikke er ivarettatt, og de skriver videre at kunnskapsgrunlaget ikke er tilstrekkelig for god forvaltning. Skepsisen blant lokale innbyggere i kommunene til opprettelsene av de to verneområdene, kan tolkes som en slags mistillit til miljøvernmyndighetens makt til å definere hva som er verdifullt i landskapet. Noe lignende beskriver Syse (2008) i sin studie i Agyll i Skottland. Ekspertsystemene bidrar ifølge Syse (2008) til å fremmedgjøre folk i forhold til miljøvern fremfor å inkludere. De evner ikke å fange det som Olwig (2003) mener er viktig i et nordisk landskapsperspektiv, som historie, sedvaner, språk og kultur og hvordan dette virker sammen. Historisk har landskapet blitt til gjennom bevegelser som er like gamle som de som har jaktet og høstet i disse områdene. Det er i slike praksiser følelsen av tilhørighet til et landskap har sitt utspring (Olwig, 2008b). For å få en følelse av tilhørighet til landskapet må du erfare det, gjennom å vandre der, lukte, høre og se (Ingold, 1993; Olwig, 2008b).

Blant de lokale forståelsene av landskapet er også estetiske hensyn. En reiselivsaktør i Nordreisa pekte på de estetiske verdiene som kjempeviktige: «Jeg tror kanskje alt starter der egentlig. Når jeg lengter dit, så er det jo det estetiske som trekker». Beskrivelsene av å være i Reisadalen, blant de gamle trærne i skumringstimene, blant rosa stein og fossefall, gir et bilde av noe som bør bevares for fremtidige generasjoner. En annen reiselivsaktør forteller om et radioprogram der de besøkte Reisadalen og fastslo «at blir du ikke imponert når du drar opp over dalen der, så vet jeg ikke hvor du har vært før». Noe lignende kom til uttrykk blant styremedlemmene i Lyngsalpan landskapsvern-område, som med stolthet beskriver det mektige landskapet de er satt til å forvalte. I det regionale destinasjonsselskapets markedsføring av verneområdene får det estetiske naturlig nok spillerom. Reisadalen formidles som et unikt stykke norsk natur og at

Lyngsalpan byr på noe av den vakreste naturen i Norge. Hverdagsforståelsen folk har av landskap er altså ofte knyttet til naturskjønne aspekt, og Benediktsson (2007) argumenterer for at dette derfor bør inngå i analyser av landskap. Gjennom det estetiske kan vi gi rom for at flere historier og verdsettinger kan respekteres og anerkjennes. Å bruke bilder for å fortelle historien til et landskap bringer frem dypere følelser og bidrar til at folk bryr seg. Bilder formidler mer enn de reduksjonistiske historiene til ingeniørene og økonomene, ifølge Benediktsson (2007). Samtidig bør vi være oppmerksom på Olwig (1996) sin kritikk av begrepet landskap som en visuell «maske», som tar oppmerksomheten vekk fra viktigere spørsmål som kan omhandle maktkamper og dragninger mellom ulike ideologiske ståsteder.

9.2 Vern av «urørt» «villmark»

Ideen om villmark har vært sentral siden de første verneområdene ble opprettet. Begrepet har sitt utspring fra miljøvernere som ønsket å bevare uberørte økosystemer. Men å bruke disse begrepene er problematisk. I forvaltningsplanen til Lyngsalpan landskapsvernområde står det eksempelvis at vern sikrer urørt natur. En representant for en interesseorganisasjon i Nordreisa stiller spørsmål ved fremstillingen av Reisa nasjonalpark som en del av Nord-Europas siste villmark. En fremstilling som var fremmed for denne personens relasjon til landskapet, som viktig både for rekreasjon og fiske. Dette bidrar til at det skapes spesifikke forståelser knytte til en status som «verneområde».

"Urørt" og «villmark» er begreper som ikke egner seg til å beskrive reindriftsutøvernes arbeidslandskap, kulturlandskap og hjemsted. Beskrivelsen som utvidet hjemsted har vært nevnt, og også brukt i avhandlingen til Rybråten (2013). Den viser hvordan nasjonal naturforvaltningen definerte den lokale utmarka i Unjárga-Nesseby som «vill». De lokale påpekte at: «dette er ikke villmark. Det er her vi bor». Rybråten (2013) viser hvordan «kultur» og «natur» og «temmet» og «vill» er dikotomipar med begrenset relevans i brukerorienterte naturpraksiser. I tillegg står ikke skillet mellom innmark og utmark like sterkt i den samiske som i den norske forvaltningen. Kompleksiteten forsvinner i oversettelsen (Rybråten, 2013). I en samisk kontekst handler det om

tradisjoner som utfolder seg på lokalt nivå og er knyttet til lokal naturbruk. Slik Østmo og Law (2018) skildrer, handler det om å ha kunnskap om hvordan fysiske krefter, innsjøer, elver, terreng, ikke-menneskelige vesener, planter og vegetasjon, dyr og fisk opptrer sammen på spesifikke steder, til bestemte tidspunkt og under bestemte omstendigheter. På den måten kan man vite når og hvor de beste beiteområdene er, og det samme gjelder tidspunkt og sted for eksempelvis aktiviteter som fiske og plukking av bær.

Romantiske bilder knyttet til benevninger som villmark ble vektlagt i nasjonsbyggingen, og har blitt med videre. Villmark som kulturell innovasjon fikk kraft, men undergravde legitimiteten til lokale landskapsforståelser (Ween & Abram, 2012). Villmarksideer blir ifølge Syse (2001) stadig viktigere for vestlige samfunn. Slike fremstillinger gir imidlertid ikke et helhetlig bilde av landskapet, og aktiverer ifølge Syse (2001) først og fremst etiske betraktninger. Hva er konsekvensene når vi omtaler noen sitt hjemsted som villmark? I veiledningsheftet Sametinget har utarbeidet for representanter i verneområdestyrene påpekes det at «såkalte villmarkspregede» og «tilsynelatende urørte områder» ofte er samiske kulturlandskaper, formet av menneskelig aktivitet. Landskapet viser både tidligere relasjoner til områdene og dagens preferanser og verdier (Sæþórsdóttir, Hall & Saarinen, 2011). Verneområdene er landskaper der mennesker har ferdes i århundrer, og hvis forestillingen om «urørt natur» får være rådende, utelates en rekke menneskelige verdier og vurderinger (Bjørkeng, 2007). De lokale sporene eller relasjonene til landskap ble vektlagt i forarbeidene til naturmangfoldloven. I NOU 2004: 28 (s.154) står det at dersom begrepene ”urørt” eller ”i det vesentlige urørt” natur, som etter naturvernloven er vilkår for vern som nasjonalpark eller naturreservat, tas bokstavelig, kan det være vanskelig å finne områder i norsk natur der mennesker overhodet ikke har satt sine spor».

Begrepene *villmark* og *urørt* er tvetydige og skaper ulike assosiasjoner. I nyere tid har vi fått en standardisering der også villmark kan forstås som en slags objektiv og verdinøytral størrelse, gjennom begrepet «Inngrepsfrie naturområder i Norge» (INON). INON er basert på avstand fra infrastruktur. I tilknytning til verneområdene anvendes ikke begrepet, men illustrerer hva som ligger til grunn i norsk naturforvaltning.

Johannesen (2017) beskriver det amerikanske natursynet og fremveksten av villmarks-tankegangen i USA ifra 1800- tallet og fremover. På det tidspunktet ble villmark betraktet som natur der vakkert landskap og opplevelser ble vektlagt. Johannesen (2017) drar opp interessante refleksjoner knyttet til at forståelser av villmark er historisk betinget, i kontinuerlig endring og bygger på subjektive kriterier. En turistaktør i tilknytning til Reisa nasjonalpark fortalte at for enkelte besøkende er det en skikkelig villmarksopplevelse å dra til Ovi Raishiin, et besøksanlegg. På en visningstur de arrangerte sammen med Visit Lyngenfjord var tilbakemeldingene fra flere at dette var en ekte villmarksopplevelse. De fikk for eksempel sitte rundt bålet å se på nordlys. Samtidig vil ikke nødvendigvis lokale innbyggere være enige i beskrivelsene som villmark. Saarinen (2016) skisserer noen perspektiver på hvordan villmarksomgivelser blir kontekstualisert, brukt og er omstridte. Verneområdene er omstridte i form av å være strengt vernet; ressurser for lokalsamfunn og råmaterialer, og/eller turistprodukter. Naturvern har ikke bare skapt økologiske grenser i landskapet, men også sosiokulturelle, økonomiske og politiske grenser. De samme konklusjonene som Saarinen (2016) trekker i tilknytning til villmark kan aktualiseres i de to verneområdene. For det første, hvordan vi snakker om og forstår villmark vil ha praktiske og materielle implikasjoner for utvikling av infrastruktur, og hvordan vi ivaretar økosystemer. For det andre står ulike forståelser av villmark både i konflikt med og er avhengige av hverandre. En tilnærming for å sikre villmarkspregede områder for fremtiden kan være at vi aksepterer sameksistens mellom natur og kultur, og anerkjenner at villmark ikke skal ha besøkende (Saarinen, 2016). Saarinen (2016) vektlegger at det er behov for forvaltningsmodeller som tar hensyn til lokal kontekst, og balanserer mellom vernemålsettinger, tradisjonsbruk og lokale utviklingsalternativer. Det innebærer å stille kritiske spørsmål om hvorfor områdene vernes og fra hvem (Saarinen, 2016). Det finnes ikke en fast formel som balanserer de ulike måtene å forstå landskap på, og slik Olwig (2005) påpeker, må avveingene mellom forståelser drøftes og vises frem.

Dette viser tvetydigheten knyttet til begrepene, og at det ikke er en forståelse alene som preger bildet. I spørreundersøkelsen blant reiselivsaktører i de to verneområdene, som jeg viste til i kapittel 7.3.1, svarte aktørene at urørt er den viktigste verdien å ta vare på

i verneområder og nasjonalparker⁶³. Dette speiler hvordan «urørt» natur blir verdsatt i reiselivssammenheng. I det følgende vil jeg drøfte turisme og neolibérale strømninger i tilknytning til verneområdene.

9.3 Turismens kommersialitet i verneområder

«Landskapsvernet sikrer autentisitet og uberørthet» og «reiselivet leverer opplevelse av uberørt natur» står det i forvaltningsplanen til Lyngsalpan landskapsvernområde. Et medlem i det faglig rådgivende utvalget i Reisa nasjonalpark beskriver en endring fra at «man skulle verne det for alt det er verdt», til at turismen i dag inviteres inn i nasjonalparken, og at «det er først når du begynner å tjene penger at du er vellykket». En reiselivsaktør i Nordreisa påpeker at nasjonalparkstatusen har mest betydning i reiselivssammenheng og markedsføring. Spenningsene mellom vern og kommersielle interesser er i spill. Overskriften «Verner nordnorsk natur for å tjene penger», er et eksempel fra avisen Nordlys (19.09.2013). Verneområder fremmes som en ressurs i lokalsamfunn der de er lokalisert. På et møte om strategisk reiselivsplan i Lyngen kommune beskrev verneområdeforvalteren landskapsvernområdet som «en råstoffleverandør for den naturbaserte turismenæringen».

Å åpne opp for mer turisme i verneområder har vært et tiltak for å kompensere lokalsamfunn for upopulære vernebeslutninger, ifølge Fedreheim (2013). Vernepolitikken fokuserer i større grad enn tidligere på hvordan verneområdene kan komme til økonomisk nytte for de som bor i nærheten (Falleth & Hovik, 2008). Dette kommer også til uttrykk ved at det i dagens miljøforvaltning er et økonomisk språk som dominerer i omtalen av naturen (Bjærke, 2018). Diskursen om økologisk modernisering der vekst og miljø forenes, preger forståelsene (Hajer, 1995; S. Hammer, 2016). Slike narrativer og ideologier legger føringer for politikk (Graeber, 2013). Etter fjellteksten kom i 2003 har utviklingen vært preget av en økende interesse for friluftsliv og naturbasert turisme. Miljøvernmyndighetene påvirket trolig utviklingen i verneområder

⁶³ Rapport: «Kartlegging av reiselivets bruk av nasjonalparken og verneområdene i Nord-Troms i dag, og planlagte aktiviteter for fremtiden». Tilgjengelig: http://www.nasjonalparkstyre.no/Documents/Reisa_dok/Fagrappporter/Rapport%20reiseliv%20for%20Reisa%20og%20Kv%c3%a6nangen_utkast_overlevering.pdf

ved at de i 2015 introduserte merkevarestrategien for norske verneområder med overskriften «*velkommen inn*». Når Miljødirektoratet skriver at merkevarestrategien skal bidra til et «bedre vern», hva betyr det? Ord som merkevarestrategi antyder en vridning mot kommersialisering og en markedstankegang. Spenninger og tvetydige forståelser og målsettinger florerer. Etter Brundlandskommisjonen i 1987 kunne turisme bety utvikling, og forholdet mellom vern og turisme utvikles til noe produktivt.

Vern gjør ifølge Brockington et al. (2008) natur til en lukrativ ressurs, på bekostning av dens egenverdi, økologisk verdi og biologiske mangfold. Når politikere velger å tilrettelegge for turisme for å kompensere for upopulære vernebeslutninger, betyr det at noen målsettinger prioriteres fremfor andre. Siden naturen er en attraksjonen, gir det økonomisk mening å verne den. På den måten koples målet med vern med neolibérale og markedsorienterte forståelser (Brockington et al., 2008). Vi står i dag overfor «dype, omfattende og langsiktige endringer i naturoppfatninger og naturtilhørighet», hevder Mæland (2008, s. 106). Hun spør om vi i dag «ser konturene av en urban, konsumerende naturorientering der landskapet blir en privatisert, romantisk kulisse for det gode liv?». Kravet om å utarbeide besøksforvaltningsstrategier antyder at denne naturorienteringen gjør sitt inntog også i verneområdene. Samtidig er det en viss motstand mot ordet «friluftsliv», og i en høringsuttalelse til forvaltningsplanen kritiseres det at reindrift og friluftsliv plasseres i samme kategori. Jamal et al. (2003) har stilt lignende spørsmål, om hvem sin arv, historie og kunnskap som får mest plass, og hvem sine stemmer som blir hørt i de instrumentelle narrative om naturområder.

9.4 Kolonial fortielse av reindriftslandskap

I de to verneområdene i denne avhandlingen er det flere reinbeitedistrikter. Reindriftsutøvernes holdninger til vern har vært skiftende, på samme måte som vernets innhold. Vernet skulle i sin tid begrense turismen, men ønskes i dag velkommen. Endringene har bidratt til økt ferdsel, som igjen påvirker reindriftsnæringen. I forvaltningsplanene til de to verneområdene finnes det utfyllende kapitler om reindrift. Hovedsakelig refererer de til gjeldende lovverk og kart som viser beiteområder og traséer for flytting og transport. Mine data viser at det fortsatt er spenninger, som utspiller seg på nytt og på nytt. Hvorfor

går fortellingen i reprise, der reindrifta påpeker ting som er negative for deres næring uten å bli hørt?

For å forstå dagens spenninger er den norske stats håndtering av samiske rettigheter til landområder og naturressurser et sentralt bakteppe. I tillegg gjør utviklingen i urfolksrettigheter på internasjonalt nivå seg gjeldende. Assimileringspolitikken i Norge bidro blant annet til en nedgradering av det samiske og ga grobunn for rasistiske holdninger, som har preget norsk politikk og maktstrukturer (Minde, 2003). Selv tjue år etter Altaaksjonen pekte Minde (2003) på at spørsmålene om samiske rettigheter ikke var løst, noe de fortsatt ikke er. Samtidig antyder Henriksen (2002) en utvikling mot større aksept for tradisjonelle levesett. Det har egenverdi å bevare kulturelt mangfold, og tradisjonelle levesett og kunnskaper kan være viktige bidrag til kunnskap om naturen. På tross av dette er det som vist i denne avhandlingen er det motsetninger knyttet til landskapet som reindriftsområde. Illustrasjonen med legoklossene som ikke passer sammen, viste mismatchen mellom reindriftas og verneområdeforvaltningens naturforståelser og kunnskaper. I tillegg uttrykte en reindriftsutøver frustrasjon knyttet til å måtte søke om dispensasjon for å bevege seg i sitt eget «hjem».

En mulig forklaring på at fortellingen går i reprise kan være at det ikke er rom for moderne reindrift i verneområdene. Her er det kun plass til de romantiske bildene slik reindrifta var før moderniseringen. Andreassen (2002) påpeker at kulturutøvelse er et viktig stikkord i diskusjoner om reindriftas rettigheter, og bør i større grad vektlegges i forvaltningsplaner. På den måten kan det bli rom for muligheten til å utvikle næringa, i stedet for at landskapet betraktes som et museum. Slik det er i dag får eksempelvis reindrifta den samme oppmerksomheten som de kommersielle målsettingene nasjonale miljøvernmyndigheter fremmer. Grimwood, Muldoon og Stevens (2019) kritiserer hvordan urfolks dynamiske kulturelle praksiser blir gjort til artefakter som passer best på museum. Dette viser ikke deres livsstil som dynamiske kulturelle praksiser. Deres tilstedeværelse og kultur blir ofte marginalisert i utviklingsdiskurser (Grimwood et al., 2019). Grimwood et al. (2019) bruker begrepet *settler colonialism*, som nevnt i tidligere, for å beskrive forsøkene på å oppløse urfolkskultur og overta retten til landområdene deres. Utviklingen som skjer i Norge kan minne om dette, gjennom den gradvise

fortrengningen av reindrift. Riseth og Johansen (2019) har kartlagt hvilke arealinngrep som har innvirkning på rein, beite og driftsmessige forhold i Troms. Inngrepene og forstyrrelsene er «knyttet til kraftutbygging, kraftlinjer, forsvar, samferdsel, skog- og jordbruk, hytter, friluftaktiviteter og turisme i utmarka, samt motorisert ferdsel og rovvilt» (Riseth & Johansen, 2019, s. 13). Riseth og Johansen (2019) peker på paradokset at vern mot fysiske inngrep samtidig kan føre til forstyrrelser i form av mer friluftsliv. Som et resultat av kartleggingen i Troms kommer Riseth og Johansen (2019) med en rekke anbefalinger. Anbefalingene handler blant annet om å inkludere reindriftas behov i planlegging av besøksstrategier for verneområder og «å få etablert ferdselsplaner for friluftsliv i kommunene der man inngår i dialog med reindriften» (Riseth & Johansen, 2019, s. 12). I arbeidet med strategisk reiselivsplan i Lyngen kommune var ikke reindriften koplet på arbeidet, selv om mye av den naturbaserte turismen skjer der det også er reindrift.

Overskriften til dette delkapitlet innehar ordet fortielse. Å tie noe bort kan handle om å la være å snakke om noe eller late som ingen ting. Dialog har vist seg å være utfordrende i en del samisk-norske forbindelser. Riseth og Holte (2008) beskriver hvordan samiske rettigheter, språk og kultur ble undertrykt i fremveksten av den norske nasjonalstaten. Selv om det har skjedd politiske endringer er det fremdeles vanskelig for samene å få gjennomslag for sine rettigheter. Slike erfaringer må tas med i forklaringene av reindriftsutøvernes ambivalente holdning til etablering av verneområder (Riseth & Holte, 2008).

9.5 Er vern det beste vern?

Paradoksene og spenningene som er beskrevet gir grunn til å stille spørsmål ved om vern alltid er det beste vern, og om alternative måter å tenke om vern burde fått mer plass? Vernet er naturvitenskapelig og byråkratisk, og med dette også hierarkisk. Er det i dag rom for en dynamisk vernetankegang? Er det rom for et vern som er prosessorientert, og som har i seg lokal tilpasning? I dag gjøres det forsøk på å legge til rette for dette gjennom den nye forvaltningsmodellen som ble introdusert i 2009. Å innføre verneområdestyrer kan tolkes som et forsøk på å korrigere eller bygge ned hierarkier.

På tross av det fortsetter verneområdeforvaltningen å være preget av top-down forvaltning.

Slik Brockington et al. (2008) hevder kan vi risikere at debattene blir kjørt fast i spørsmål om verneområdene «virker» eller ikke, heller enn spørsmål om hva som er de sosiale og økologiske gevinster og tap, hvem som vinner og taper, og på hvilke måter? Med vern gjør en rekke forventninger og målsettinger seg gjeldende. Her skal biologisk mangfold beskyttes, det skal være tilrettelagt for turisme og friluftsliv og områdene skal ha rom for reindrift. Hva bibringer vernet områdene? Blir det mer oppmerksomhet og fokus på sårbar natur og biologisk mangfold, eller er folk mest opptatt av tilrettelagte stier og naturbasert reiseliv?

I verneområdene erfarer de økt bruk, og det spesialiserte friluftslivet, som Pedersen (2002) beskriver, banker på døren og utfordrer vernets rammer. Sommeren 2019 har det blant annet vært avisoppslag om hvorfor ikke de miljøvennlige el-syklene tillates i verneområdene⁶⁴. Som en representant for en interesseorganisasjon i Reisa nasjonalpark påpeker, så er «naturen der for å brukes på en fornuftig måte». Men hva er fornuftig, og ut fra hvem sitt ståsted? Lokale innbyggere uttrykte frykt for at vern skulle hindre bruk, mens andre oppfattet det som en anerkjennelse av en bærekraftig forvaltning over tid. Dette illustrerer at ulike forståelser verserer. Reindrifta har utallige ganger påpekt at det ikke tas hensyn til deres bruk og levemåte i områdene. I forkant av Naturmangfoldloven ønsket Sametinget å få inn en ekstra vernekategori i tillegg til de fire som var foreslått. De mente at det kunne «være hensiktsmessig å opprette *ressursforvaltningsområde* i samsvar med IUCNs vernekategori VI, som en ny vernekategori fordi det på en bedre måte vil ivareta bærekraftig bruk og høsting» (Miljøverndepartementet, 2009b, s. 36). Departementet på sin side påpekte at «ressursbruk ikke er et mål med områdevern», og foreslo derfor ingen endringer. Riseth (2016a) argumenterer på samme måte som Sametinget for at formålet med vern må endres, og at vernekategorien *ressursforvaltningsområde* bør introduseres. Nasjonalparker bygger på en tenkning der de er til for besøkende, mens naturen brukes av lokalbefolkning og reindriftsutøvere, og

⁶⁴ NRK 01.08.2019 Elsyklister gjør seg til lovbrytere. <https://www.nrk.no/ho/ulovlig-a-sykle-med-elsykel-i-nasjonalpark-1.14645548?fbclid=IwAR3J6H-9Sje3RFYEndRCH4xVFECq2s8W9muQvyStKqcNAC4ImQELxdgrglQ>

«besøkende utenfra må derfor komme på lokalbefolkningens og reindriftas premisser» (Riseth, 2016a, s. 59). At naturvern blir prioritert på bekostning av tradisjonelle bruksmåter (Riseth, 2007), kan fremstå noe paradoksalt, da det kanskje nettopp er hensynsfull bruk som har bidratt til at verneområdene er verdt å verne (Skjeggedal, 2007). Fjellet som verneverdig blir også beskrevet av Teigen (2015, s. 95) som «et resultat av at bygdefolket gjennom årtusen har klart dette gjennom lokal forvaltning, ikke gjennom å bli påført et verneregime utenifra». Mange naturvernere innser at områdene de har ønsket å verne har et rikt biologisk mangfold nettopp fordi de som har bodd der har levd etter verdier og mekanismer som ivaretar biologisk mangfold (Dowie, 2005).

I denne avhandlingen har jeg beskrevet vern av dynamiske og mangfoldige landskap. Spenninger oppstår i forsøkene på å verne noe som er i kontinuerlig endring. Både mennesker og natur endres i et hurtigere tempo og teknologi og kommersielle krefter har gjort sitt inntog og påvirker bruk og målsettinger. Samtidig skjer det noe på et ideologisk plan. Når et antroposentriske verdigrunnlaget har fått virke over tid, kan det tenkes at det på sikt vil bli enda større behov for å diskutere naturvernets innhold.

10. Endimensjonal forvaltning av kompleksitet

Da jeg startet arbeidet med denne avhandlingen var jeg optimistisk på vegne av norske verneområder. Et nytt forvaltningsregime skulle bidra til å styrke demokratiet – folk skulle delta i forvaltningen. Samtidig har turisme i verneområder blitt et mål. Resultatet er økt trafikk, oppmerksomhet og større stolthet av naturen man lever i. På den måten åpnes det og for svært mange forskjellige landskapsforståelser. Det var en nysgjerrighet på dette mangfoldet som ble inngangen i dette arbeidet.

Forskningsspørsmålene i denne avhandlingen er: *hvordan forstås og håndteres mangfold i vernet landskap og hvilke landskapsforståelser, kunnskaper og verdier ligger til grunn for forvaltning, næring og lokale praksiser i verneområdene.*

Gjennom analyse av dokumenter, intervjuer og deltakende observasjon, og med landskapsperspektivene til Ingold og Olwig som verktøy, har jeg utforsket verneområdene. Jeg viser at mye er som før – det (natur) vitenskapelige hegemoniet er knapt svekket og forvaltningen følger samme gamle spor. Lokalbefolkningens røst og sedvaner innarbeides bare delvis i planer og praksiser. I dagens landskapsoppfatning skal slike elementer ha en naturlig plass, etter som Norge har ratifisert Den europeiske landskapskonvensjonen og sluttet seg til denne tenkningen. I konvensjonen understrekes det at når landskap defineres som flerfoldig, skal det forvaltes flerfoldig. I tråd med dette, altså norsk offentlig politikk, ble *landskap* et sentralt begrep i avhandlingen. Begrepet forstås ulikt i perspektivene på landskap som jeg har utledet, og som utgjør det teoretiske utgangspunktet. Grovt sagt gjør de forskjellige perspektivene at landskapet har mange betydninger. Dermed er vitenskapenes og vernebyråkratiets forståelser bare to av mange.

Innledningsvis skisserte jeg tre spenninger som viser noen motsetninger i forståelsene av vern. Spenningene omhandlet vern-bruk, natur-kultur og lokal-sentral forvaltning (Daugstad et al., 2006). Disse eksisterer også i Nord-Troms. Som min empiri viser lever forskjellige begrunnelser for vern side om side, med mange meninger om betydningen av vern og bruk. Hovik og Sandström (2008) mener at det de kaller en endimensjonal forvaltning, som fokuserer på vern, ikke har blitt erstattet av en flerdimensjonal

forvaltning som tar hensyn til flere forståelser. Erstatningen er heller en annen endimensjonal ide, som er bruk. Dette kommer også til uttrykk i de to verneområdene, gjennom mer tilrettelegging for næringsfelt som turisme og friluftsliv, i tillegg til reindrift og utmarksnæringer. Den andre spenningen er knyttet til skillet mellom natur og kultur. Natur forstås av enkelte som en motsats til kultur og fortolkes gjennom fysikk, kjemi og biologi. Dette er forskjellig fra et landskap der kulturelle og immaterielle elementer får plass, som eksempelvis det åndelige, etiske, estetiske og filosofiske. For reindriften er for eksempel naturen ikke bare et beiteområde, men den er også fylt av historier og kultur. En erkjennelse av forskjellene mellom de to oppfatningene, basert på natur-kultur-dikotomien og landskap som sammenvevde, reflekteres i de to verneforskriftene som er utformet i hvert sitt tiår. Den ene vektlegger en scenisk landskapsforståelse, mens den andre har også i seg kulturelementer. I forvaltningsplanene snakkes det om natur, landskap og kultur om hverandre, som kan vitne om en gryende forståelse av et samspill mellom elementene. Den tredje spenningen mellom lokal og sentral forvaltning gjør seg også gjeldende. I tilknytning til verneområdene er det opprettet lokale verneområdestyrer og faglig rådgivende utvalg. Styrene må følge statlige føringer, og slik empirien viser har man ikke funnet en god form på hvordan mangfoldet av interessenter skal involveres gjennom de faglig rådgivende utvalgene. Det kan derfor være utfordrende å få en lokalt forankret forvaltning, som var en av målsettingene med revisjonen i 2009.

10.1 Sammenvevde landskap

Verneområdene forstått som relasjonelle landskap er komplekse, men dette håndteres bare delvis i dagens forvaltning. Bare noen forståelser av landskap utgjør styringsgrunnlaget. Særlig er det en tendens til at verneområder omdefineres til landskap for friluftsliv og turisme, en endring ikke alle i mitt materiale verdsetter. Mangler det et begrepsapparat i forvaltningen som bidrar til at det er rom for flere forståelser? For Ingold (2000, s. 5) inngår mennesket og andre organismer i «a field of relationships», som han kaller *meshwork*: alt i verden er vevd sammen. I dette ligger en kritikk av nettverksbegrepet, som Ingold mener bygger på «the logic of inversion», som jeg

tidligere har gjort rede for. Vestlig tenkning tar utgangspunkt i denne logikken, noe som Ingold vil reversere. Ingold (2011) sier vi ikke kan betrakte verden som en scene der landskap utspiller seg. I landskapet er alt vevd sammen av et utall bevegelser. Å bryte med denne logikken innebærer å utfordre en vanlig tenkning i naturforvaltningen og gi rom for undring. Ingold (2011, s. 75) kritiserer vitenskapen for å forsøke å lukke fremfor å åpne opp for forståelser, og sier at «knowing must be reconnected with being, epistemology with ontology, though with life». Når epistemologien til naturvitenskapene vektlegges reduseres landskapet til fysiske elementer, og undersøkelser av landskapet er begrepsdrevne og rasjonelle, hevder Olwig (2019). Dette blir igjen førende for hva slags mening som landskapet tillegges av forvaltningen. I realiteten har naturvitenskapen og tilstøtende byråkrati en dominerende posisjon. Vernet representerer et domene hvor naturområder skifter karakter. Bruksarealer med rettigheter gjøres om til et slags felleseie. Slike prosesser kalles *commoning of the uncommon* (Blaser & de la Cadena, 2017). Gjennom vernevedtak gjøres noe ikke felles om til noe tilnærmet felles. Området forvaltes så til fordel for fellesskapet, mens sedvaner og tradisjonell bruk mer eller mindre settes til side. Et slikt vern er også støttet av en global naturomsorg og dominante internasjonale diskurser knyttet til klimaendringer, biodiversitet og naturvern. Dette er det vanskelig å stå imot. Likevel er lokale beiteretter uomtvistelige. En reindriftsutøver mente om dette i høringen av forvaltningsplanen i Reisa, han oppfattet åpenbart vernet som en invasjon av sitt eget hjem (se side 143). Da områdene i sin tid ble vernet var de fleste i reindriften positive til vernet. Men trolig var ikke partene enige om hva vernet innebar. Det er, som vist i denne avhandlingen, langt fra entydig hvordan vernet forstås.

I mange tilfeller, også i mine case, er dominansen eller hegemoniet lite utfordret, og blir dermed førende for hva slags mening landskapet tillegges av forvaltningen. Vi er derfor vitne til en tilnærmet endimensjonal forvaltning av et mangfoldig landskap. I realiteten har naturvitenskapen og tilstøtende byråkrati en hegemonisk posisjon. Posisjonen er i liten grad utfordret fordi de andre forståelsene er mangfoldige, dårlig organisert og knapt representerer en motkraft til det dominerende synet. Også friluftsliv er motsetningsfylt, slik Gurholt (2005) beskriver, og ikke alle er enige i tilretteleggingspraksisene, slik

reindrifta har uttalt i arbeidet med denne avhandlingen. En representant for en interesseorganisasjon i Nordreisa var også kritisk til at «nikkersene i Oslo» skulle ha en lekegrind «her oppe». Disse uttrykkene for motstand er imidlertid ikke samlet bak et budskap, og blir sjelden hørt. Resultatet blir at det mangfoldige landskapet reduseres til vage målsettinger på et overordna nivå. Dersom Ingolds *meshwork* ble lagt til grunn, ville det åpne for et mangfold av veifarende landskapspraksiser, der biologen, vernebyråkraten, bærplukkeren, bonden, reiselivsaktørens, turisten og reindriftsutøveren sammen utgjør verneområdenes landskap. Utfordringen er å smelte disse sammen til et felles domene som grunnlag for bruk og forvaltning av verneområdene.

Arbeidet med avhandlingen har gjort meg usikker på om mangfoldig landskap, som inngår i tittelen, er rett begrep. Mangfold forbindes ofte med noe positivt, som vi burde verdsette, men usynliggjøres ulikheter gjennom dette begrepet? Ingolds landskapsperspektiv har blitt kritisert for å utelate ulikheter i menneskers liv som sosiale og kulturelle forhold (Howes, 2011), og for å være frakoplet den abstrakte logikken i eksempelvis politiske systemer (Hornborg, 2018). Kanskje vil også et ord som mangfold dekke over denne ubalansen, i tillegg til at man ikke diskuterer hvilken plass og betydning forskjellige landskapsforståelser tillegges. Å utforske ulikhetsskapende dimensjoner kunne bidratt til å belyse dette. Dersom mangfoldet underkommuniseres, er i alle fall ikke forvaltningen mangfoldig.

For å fange dette mangfoldet kan en kopling mellom naturforvaltning og landskapsforvaltning diskuteres. Verneområdene er sentrale i strategier for å ta vare på biologisk mangfold, og det betyr at vi bør etterstrebe å finne løsninger for hvordan det kan ivaretas. Brown (2015) påpeker at i tilknytning til verneområder vedvarer skillet mellom natur og kultur, og at dette uttrykkes i hvordan vi verdsetter ressurser, tildeler institusjonelt ansvar og kommuniserer prioriteringer. Dette kommer også til uttrykk i denne avhandlingen da det ikke er skapt rom for mangfoldet av landskapsforståelser. Et spørsmål er hvordan naturforvaltningens vektlegging av instrumentelle fremstillinger og landskapsforvaltningens vektlegging av folks mange relasjoner kan utfylle hverandre.

Å forvalte etter naturlover er trolig enklere enn å forvalte erkjennelsen av sammenvevde landskap. En naturvitenskapelig epistemologi skaper en ontologi som ikke samsvarer

med mangfoldet av lokale forståelser. I tilknytning til den dominerende måten å tenke på har det utviklet seg en retorikk med naturområder omtalt som villmark, som rekreasjonsområder og som turistmål. I retorikken blir tradisjonskunnskap og lokal kunnskap brukt som middel til estetisering og eksotifisering. Tradisjon er et relativt svakt samfunnsvitenskapelig begrep. Når man viser til tradisjoner er det en omtrentlig omgang med fortiden. Retorisk skapes tradisjoner mer eller mindre hele tiden. Dette er ganske forskjellig fra hva som ligger i det Olwig omtaler som sedvaner. Sedvaner, slik han ser det, er også juridiske begrep og representerer praksiser som foregår over lang tid (Olwig, 2019). Sedvaner får dermed en større tyngde. Vi har svake tradisjoner for vern og turisme, mens reindrift og annen naturbruk er praksiser som har røtter i sedvaner. Å se på dem kun som tradisjoner kan være en måte å svekke disse interessene på.

10.2 Veien videre

Målet med å gå i dybden på forståelser av vernet landskap er at relevante aktører, som forvaltere, forskere og de lokale, blir oppmerksomme på fagfeltets kompleksitet. Forhåpentligvis kan det bidra til refleksjon. Utgangspunktet i avhandlingen er både erfaringsnære praksiser og byråkratiske fremstillinger. De lokale verneområdestyrene og forvalterne kjenner landskapet og lokalsamfunnene, men forholder seg først og fremst til sentralmyndighetens instruksjer, og mangler verktøy for å håndtere forskjellige forståelser og eksempelvis sedvaner. Avhandlingens bidrag ligger kanskje først og fremst i de små inntakene til diskusjoner, refleksjoner og ideer, og forskjellige lesere vil trolig få forskjellig utbytte av arbeidet. Jeg bringer ny empiri til et felt, der flere av diskusjonene er kjente. De reflekterer motsetninger mellom forvaltning og de som forvaltes. Disse motsetningene utspiller seg ikke bare imellom aktører. Noen av aktørene gir uttrykk for at de bærer med seg flere forståelser av landskapet i verneområdene. Som nevnt presiserte flere at de snakket både som representanter for styret, interesseorganisasjon, kommune, og som privatpersoner og på vegne av lokalsamfunn. Selv på et individuelt nivå har altså folk en flertydig forståelse av landskapet.

Dette arbeidet er et bidrag i diskusjoner om hva som kan inngå i dialoger om vernet landskap i fremtiden. A. K. A. Lundberg (2017) sier at norske myndigheter har respondert på legitimitetsproblemer og vedvarende konflikt i verneområder med en

strukturell reform, i form av opprettelsen av verneområdestyrer og faglig rådgivende utvalg. Landskapsforståelsene i denne avhandlingen viser hva som kunne vært drøftet og håndtert i en slik reform. Det kunne åpnet for forskjellige forståelser, kunnskaper og verdier. Analysene i denne avhandlingen retter altså et kritisk blikk på forvaltninga. Men forvaltninga må forholde seg til den nasjonale miljø- og fjellpolitikken. Det historiske tilbakeblikket på norsk fjellpolitikk som Teigen og Skjeggedal (2015) gir, viser hvordan denne har utviklet seg. I perioden 1990-2000-tallet ble fjellet ifølge Teigen og Skjeggedal (2015) okkupert av sentralstaten og byen, der områdevern var et av de dominerende utviklingstrekkene. De kritiserer en entydig utvikling i retning av sterkere nasjonal styring av fjellområdene. Veksten i antall verneområder representerte «den klareste sentraliseringa fra lokalt til nasjonalt nivå gjennom lovstyring og nasjonale reguleringsregimer» (Teigen & Skjeggedal, 2015, s. 53), sier de. Et forslag har vært at regional utvikling bør bli et av målene med verneområdene, slik at lokale interesser kan koples på. Men slik Overvåg et al. (2015a) sier har verneområdene ulike forutsetninger for å kunne kombinere naturvern og regional utvikling.

Videre forskning kan utforske handlingsrommet til de lokale verneområdestyrerne. Representantene uttrykker en bevissthet knyttet til at de skal forvalte noe som «tilhører» fellesskapet, og at dette skal gjøres i henhold til lovverket og landets miljøpolitikk. Men hvilket handlingsrom har de? Mye tyder på at de er plassert inn i en struktur skapt av norske myndigheter, der enkelte forståelser, kunnskaper og verdier får råde, mens andre skyves vekk. Hvilke føringer blir gitt knyttet til å forvalte mangfoldet av forståelser, i en miljøforvaltning der naturvitenskapene historisk har veid tyngst? Slik Østmo og Law (2018) sier, opererer norsk miljøpolitikk etter natur-kultur dikotomien, der målet er å beskytte landskapet fra menneskets innblanding, slik at naturlige krefter kan operere uhindret. Her får ekspertenes dominere. Ifølge Guneriussen (2019) utfordres i dag den tradisjonelle teknokratiske naturforståelsen. Han mener at vi ikke utelukkende kan ha et industrielt forhold til naturressursene. Dette spørsmålet aktualiseres også i verneområdene der merkevarestrategier og spørsmål om el-sykler skal tillates overskygger de store utfordringene, at verdens naturmangfold er truet. Hvordan dette vil utvikle seg avhenger også av politiske valg fremover. Synet på miljøproblemer er partiavhengig og ideologisk. Slik Bjærke (2018) hevder har økonomiske vurderinger

fått større plass i miljøpolitikken under Solbergregjeringen (2013-2021). Dette til tross for at Norge er medlem i FNs naturpanel (IPBES), som vektlegger mangfoldige landskap. Panelet forsøker å lage et rammeverk for hvordan naturens verdier skal respekteres og tas hensyn til. De jobber også for å finne en bedre tilnærming til lokal kunnskap, og modeller for interaksjonen mellom natursfæren og menneskelige samfunn (IPBES, 2019). Mine analyser understreker viktigheten av slike tilnærminger, men og at de står svakt i norsk verneområdeforvaltning. Når verneområdene er sammenvevde landskap, bør de også forvaltes deretter.

Referanser

- Adams, M. (2016). Engaging with uncertainty. Shared governance in indigenous conservation landscapes. I L. Elenius, C. Allard & C. Sandström (Red.), *Indigenous Rights in Modern Landscapes: Nordic Conservation Regimes in Global Context* (s. 126-145). New York: Routledge.
- Allard, C. (2016). Nordic legislation on protected areas. How does it affect Sámi customary rights? I L. Elenius, C. Allard & C. Sandström (Red.), *Indigenous Rights in Modern Landscapes: Nordic Conservation Regimes in Global Context* (s. 9-24). New York: Routledge.
- Allard, C., Reimerson, E. & Sandström, C. (2016). Contrasting nature, contrasting rights - Concluding remarks. I L. Elenius, C. Allard & C. Sandström (Red.), *Indigenous Rights in Modern Landscapes: Nordic Conservation Regimes in Global Context* (s. 216-232). New York: Routledge.
- Allen, K. (2020). Conservation Values and the Value of Conservation. *Human Ecology*, 28(2), 145-169.
- Alvesson, M., Hardy, C. & Harley, B. (2008). Reflecting on Reflexivity: Reflexive Textual Practices in Organization and Management Theory. *Journal of Management Studies*, 45(3).
- Alvesson, M. & Sköldbberg, K. (2018). *Reflexive methodology : new vistas for qualitative research* (Third edition. utg.). Los Angeles, California: SAGE.
- Andersen, G. (2017). *Parlamentets natur*. <https://doi.org/10.18261/9788215028132-2017>
- Andersen, O., Bay-Larsen, I., Øian, H. & Fangel, K. (2013). *Naturmangfoldlovens virkninger i kommunene. En gjennomgang av kommunale erfaringer med loven* (NINA Rapport 964). Hentet fra <https://nina.no/>
- Andreassen, L. M. (2002). Ka galt har vi gjort når det skal vernes? Dilemmaer og utfordringer ved etablering av nasjonalpark i lulesamisk område. *Diedut*, 1(2002), 115-127.
- Asdal, K. (2011). *Politikkens natur - naturens politikk* Oslo: Universitetsforlaget.
- Asdal, K. & Ween, G. B. (2014). Writing Nature. *Nordic Journal of Science and Technology Studies* 2(1), 4-10. <https://doi.org/10.5324/njsts.v2i1.2130>
- Bay-Larsen, I. (2012). *Bureaucrats and boundaries. The changing intersection between experts, local communities and environmental administration in nature protection* (Doktorgrad), Universitetet i Tromsø. Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/5071>
- Bell, J. & Stockdale, A. (2015). Evolving national park models: The emergence of an economic imperative and its effect on the contested nature of the 'national' park concept in Northern Ireland. *Land Use Policy*, 49, 213-226.
- Benediktsson, K. (2007). "SCENOPHOBIA", GEOGRAPHY AND THE AESTHETIC POLITICS OF LANDSCAPE. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 89(3), 203-217. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2007.00249.x>
- Benediktsson, K. (2008). THE GOOD, THE BAD AND THE SCENIC. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 90(1), 83-84. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2008.00277.x>
- Benjaminsen, T. A., Eira, I. M. G., Johnsen, K. I., Reinert, E., Reinert, H., Sara, M. N., . . . Svarstad, H. (2016). Samisk reindrift – norsk forvaltning. I T. A. Benjaminsen, I. M. G. Eira & M. N. Sara (Red.), *Samisk reindrift. Norske myter* (s. 223-226). Bergen: Fagbokforlaget
- Benjaminsen, T. A., Eira, I. M. G., Reinert, E., Reinert, H., Sara, M. N. & Svardal, S. (2016). Reindrift, makt og myter. I T. A. Benjaminsen, I. M. G. Eira & M. N. Sara (Red.), *Samisk reindrift – Norske myter* (s. 9-24). Bergen: Fagbokforlaget.

- Benjaminsen, T. A. & Svarstad, H. (2017). *Politisk økologi. Miljø, mennesker og makt* (2. utg. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Berntsen, B. (2008). Grenser for vår eksistens. Noen historiske linjer. I B. Berntsen & S. Hågvær (Red.), *Norsk natur - Farvel? En illustrert historie*. Oslo: Unipub.
- Berntsen, B. (2011). *Grønne linjer : natur og miljøvernets historie i Norge*. Oslo: Unipub.
- Bjærke, M. R. (2017). *Inn med naturens egenverdi. Om verdigrunnlaget for norsk miljøpolitikk på 2000-tallet* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Bjærke, M. R. (2018). Hvor ble det av naturens egenverdi? *Nytt Norsk Tidsskrift*, 35(01), 7-21. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2018-01-02>
- Bjørkeng, S. O. (2007). Naturverndiskursen - konsekvenser for en planprosess. *Utmark*, 1/2007. Hentet fra <https://utmark.org/>
- Blaikie, N. (2007). *Approaches to social enquiry : advancing knowledge* (2 utg.). Cambridge: Polity Press.
- Blaser, M. & de la Cadena, M. (2017). The Uncommons: An Introduction. *Anthropologica*, 59(2), 185-193. <https://doi.org/10.3138/anth.59.2.t01>
- Brattland, C. (2013). Proving Fishers Right. Effects of the Integration of Experience-Based Knowledge in Ecosystem-Based Management. *Acta Borealia*, 30(1), 39-59. <https://doi.org/10.1080/08003831.2013.768053>
- Brekmo, L. (2010). *Kulturminneregistrering og intervju Reisadalen, Nordreisa* Nord-Troms museum Hentet fra <https://ntrm.no/wp-content/uploads/sites/45/2018/04/Offentlig-utgave-Reisarapport.pdf>
- Brekmo, L. (2011). *Kulturminner og kulturhistorie. Reisadalen/Ráissaávzi Nordreisa kommune*: Nord-Troms museum. Hentet fra <https://docplayer.me/10163129-Kulturminner-og-kulturhistorie-reisadalen-raissaavzi-nordreisa-kommune.html>
- Brockington, D., Igoe, J. & Duffy, R. (2008). *Nature unbound : conservation, capitalism and the future of protected areas*. London: Earthscan.
- Broderstad, E. G., Brattland, C., Schreiber, D. & Eythórsson, E. (2017, 31.10.). Urfolk, oppdrett og okkupasjoner *Nordnorsk debatt*. Hentet fra <http://nordnorskdebatt.no>
- Brostrøm, B. T. (2014). *Omdømmebygging og konkurransedyktige stedsidentiteter i et ruralt perspektiv. En analyse av tilflytteres stedsforståelse og effekter av omdømme- og identitetsbyggingsprosjekter* (Mastergrad). Uit Norges arktiske universitet. Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/6486>
- Brown, J. (2015). Bringing Together Nature and Culture: Integrating a Landscape Approach in Protected Areas Policy and Practice. I R. Gambino & A. Peano (Red.), *Nature Policies and Landscape Policies. Towards an Alliance* (s. 33-42). Sveits: Springer, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-05410-0>
- Brown, K., Flemsæter, F. & Rønningen, K. (2019). More-than-human geographies of property: Moving towards spatial justice with response-ability. *Geoforum*, 99, 54-62. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.12.012>
- Bryn, A., Angeloff, M. & Rønningen, K. (2014). Norske verneområder: kulturpåvirkning, avskoging og gjengroing. *Kart og Plan*, 74, årg. 107(3), 210-222.
- Bryn, A. & Flø, B. E. (2010). Nasjonalparklandsbyer?, *Trønderavisa, Meninger*, s. 3.
- Bukve, O. (2016). *Forstå, forklare, forandre: om design av samfunnsvitenskaplege forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Campbell, B. (2005). Changing Protection Policies and Ethnographies of Environmental Engagement. *Conservation and Society*, 3(2), 280-322.
- Chape, S., Jenkins, M. & Spalding, M. (2008). *The world's protected areas: status, values and prospects in the 21st Century*. Berkley, USA: Universtiy of California Press.

- Cloke, P. & Jones, O. (2001). Dwelling, Place, and Landscape: An Orchard in Somerset. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 33(4), 649-666. <https://doi.org/10.1068%2Fa3383>
- Coffey, A. & Atkinson, P. (1996). *Making sense of qualitative data: complementary research strategies*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Dahlberg, A., Rohde, R. & Sandell, K. (2010). National parks and environmental justice: Comparing access rights and ideological legacies in three countries. *Conservation and Society*, 8(3), 209-224. <https://doi.org/10.4103/0972-4923.73810>
- Dahler-Larsen, P. (2005). Dokumenter som objektiveret social virkelighed. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv* (s. 235-254). Danmark: Hans Reitzels Forlag.
- Dankertsen, A. (2014). *Samisk artikulasjon : melankoli, tap og forsoning i en (nord)norsk hverdag* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Nordland, Fakultet for samfunnsvitenskap, Bodø. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/226938>
- Daugstad, K., Svarstad, H. & Vistad, O. I. (2006). A case of conflicts in conservation: Two trenches or a three-dimensional complexity? *Landscape Research*, 31(1), 1-19. <https://doi.org/10.1080/01426390500448450>
- Dequignet, M., Juffe-Bignoli, Harrison, J., MacSharry, B., Burgess, N. & Kingston, N. (2014). *2014 United Nations List of Protected Areas*. Cambridge, UK: UNEP-WCMC.
- Dervo, B., Skår, M., Köhler, B., Øian, H., Vistad, O. I., Andersen, O. & Gundersen, V. (2014). *Friluftsliv i Norge anno 2014 – status og utfordringer*. NINA rapport 1073. Hentet fra <https://www.nina.no>
- Didriksen, S. M. & Moldenæs, T. (2015). Regional omdømmebygging som autokommunikasjon. I K. A. Ellingsen & T. Blindheim (Red.), *Regional merkevarebygging*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Dinnie, E., Blackstock, K. L. & Dilley, R. (2012). Landscapes of Challenge and Change: Contested Views of the Cairngorms National Park. *Landscape Research*, 37(4), 451-466. <https://doi.org/10.1080/01426397.2012.696598>
- Dowie, M. (2005). Conservation refugees. When protecting nature means kicking people out. *Orion magazine, november/desember*. Hentet fra <https://www.grain.org/en/article/545-conservation-refugees-when-conservation-means-kicking-people-out>
- Dowie, M. (2009). *Conservation refugees : the hundred-year conflict between global conservation and native peoples*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Eagles, P. F. J. (2014). Research priorities in park tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 22(4), 528-549. <https://doi.org/10.1080/09669582.2013.785554>
- Eira, L. H. (2013). *Medforvaltning som ideal og praksis. Studie av forvaltningspraksisen i to nasjonalparker med reindrift* (Masteroppgave). UiT Norges arktiske universitet. Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/5268>
- Eiter, S. (2010). Landscape as an Area Perceived through Activity: Implications for Diversity Management and Conservation. *Landscape Research*, 35(3), 339-359. <https://doi.org/10.1080/01426391003746531>
- Elmahdy, Y. M., Haukeland, J. V. & Fredman, P. (2017). *Tourism megatrends, a literature review focused on nature-based tourism* (MINA fagrapport 42). NMBU Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Hentet fra <http://www.umb.no/statisk/ina/publikasjoner/fagrapport/if42.pdf>
- Engen, S. (2018). *Local support for biodiversity conservation on community-based protected area governance* (Doktorgradsavhandling). Fakultet for biovitenskap og økonomi. UiT- Norges arktiske universitet, Tromsø. Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/12971>

- Engen, S., Fauchald, P. & Hausner, V. H. (2019). Stakeholders' perceptions of protected area management following a nationwide community-based conservation reform. *14*(4). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0215437>
- Engen, S. & Hausner, V. H. (2017). Impact of Local Empowerment on Conservation Practices in a Highly Developed Country. *Conservation Letters*, *11*(1), 1-8. <https://doi.org/10.1111/conl.12369>
- Evju, M., Olsen, S. L., Jokerud, M. & Hagen, D. (2018). Egner nasjonalparker seg til stisykling? . Hentet 16.07.2019 fra <https://blogg.forskning.no/plantepressa/egner-nasjonalparker-seg-til-stisykling/1262336>
- Falch, T. & Selle, P. (2018). *Sametinget : institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Oslo: Gyldendal.
- Falleth, E. I. (2008). Lokal forvaltning av store verneområder. Erfaringer fra fire forsøk. *Utmark 1/2008*. Hentet fra <https://utmark.org/>
- Falleth, E. I. & Hovik, S. (2008). *Lokal forvaltning av store verneområder. Erfaringer fra fire forsøk* (NIBR- Rapport 2008:11). Hentet fra <https://evalueringsportalen.no/evaluering/lokal-forvaltning-av-store-verneomraader-erfaringer-fra-fire-forsok/2008-11.pdf/@@inline>
- Falleth, E. I., Hovik, S. & Saglie, I.-L. (2008). Samförvaltning av fjällområden i Norge. I C. Sandström, S. Hovik & E. I. Falleth (Red.), *Omstridd natur* (s. 205-226). Umeå: Boréa Bokförlag.
- Fauchald, O. K. (2013). Jus eller politikk? Reform av norsk verneområdeforvaltning. I L. Gipperth & C. Zetterberg (Red.), *Miljörättsliga perspektiv och tankevärdor : vänbok till Jan Darpö & Gabriel Michanek* (s. 81-96). Uppsala: Iustus.
- Fedreheim, G. E. (2013). *Value creation on Norway's green gold: an analysis of policy formulation and implementation in the field of nature conservation* (Doktorgrad). Universitetet i Nordland. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/139944>
- Feindt, P. H. & Oels, A. (2005). Does discourse matter? Discourse analysis in environmental policy making. *Journal of Environmental Policy & Planning*, *7*(3), 161-173. <https://doi.org/10.1080/15239080500339638>
- Finansdepartementet. (2003). *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2003 (St.prp.nr.65. (2002-2003))*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- Flemsæter, F. (2014). Moralske landskap i utmarka. *Utmark, Nr. 1 & 2 & 3*. Hentet fra <http://www.utmark.org>
- Flyvbjerg, B. (2006). Making Organization Research Matter: Power, Values and Phronesis. I S. R. Clegg, C. Hardy, T. B. Lawrence & N. Walter, R. (Red.), *The SAGE handbook of organization studies* (2. utg., s. 370-387). London: Sage.
- Franklin, A. (2001). *Nature and Social Theory*. <http://dx.doi.org/10.4135/9781446219195>
- Franklin, A. (2008). The tourism ordering. *Civilisation*, *57*, 25-39. <https://doi.org/10.4000/civilisations.1288>
- Fylkesmannen i Troms og Finnmark. (2019). Verneområder. Hentet fra <https://www.fylkesmannen.no/nb/troms-finnmark/miljo-klima/verneomrader/#verntroms>
- Førde, A. (2016). Å studere turiststader: Metodologiske refleksjoner. I A. Viken (Red.), *Turisme. Destinasjonsutvikling* (s. 55-72). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Geelmuyden, A. K. & Fiskevold, M. (2016). Den Europeiske landskapskonvensjonen - En pastorale for vår egen tid? . *Nordisk arkitekturforskning* (2016: 1), 51-79. Hentet fra <http://arkitekturforskning.net/na>
- Gjertsen, A., Magnussen, T., Bay-Larsen, I. A., Kvamme, M., Fabritius, K., Olsen, J. & Antonsen, K. (2015). *Bruk og vern i Nordland*. Nordlandsforskning. Arbeidsnotat

- 1013/2015,
http://www.nordlandsforskning.no/getfile.php/139593/Dokumenter/Arbeidsnotater/2015/Notat_1013_15.pdf.
- Graeber, D. (2011). "Consumption". *Current Anthropology*, 52(4), 489-511.
<https://doi.org/10.1086/660166>
- Graeber, D. (2013). It is value that brings universes into being. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 3(2), 219-243. <https://doi.org/10.14318/hau3.2.012>
- Grimwood, B. S. R., Muldoon, M. L. & Stevens, Z. M. (2019). Settler colonialism, Indigenous cultures, and the promotional landscape of tourism in Ontario, Canada's 'near North'. *Journal of Heritage Tourism*, 14(3), 233-248.
<https://doi.org/10.1080/1743873X.2018.1527845>
- Grimwood, B. S. R., Yudina, O., Muldoon, M. & Qiu, J. (2015). Responsibility in tourism: A discursive analysis. *Annals of Tourism Research*, 50, 22-38.
<https://doi.org/10.1016/j.annals.2014.10.006>
- Gneriussen, W. (2019). Sosiologi og naturforståelse. Hentet 22.07.2020 fra <https://sosiologen.no/>
- Gunnarsson, A., Saltzman, K. & Sjöholm, C. (2017). *Ett eget utomhus: perspektiv på livet i villaträdgården*. Göteborg: Makadam.
- Gurholt, K. P. (2005). *Friluftslivshistorier*. Foredrag holdt ved Forskning i Friluft, Røros. Hentet fra <https://www.norskfriluftsliv.no/wp-content/uploads/2015/01/1372-FRILUFTSLIVSHISTORIER-Kirsti-P-Gurholt.pdf>
- Gaarder, G. & Wangen, K. (2019). Kartlegging og verdsetting av naturtyper. I H. Ingjerd, I. Bay-Larsen & K. H. Hauge (Red.), *Interessekonflikter i forskning* (s. 19-43).
<https://doi.org/10.23865/noasp.63>
- Hajer, M. (1995). *The politics of environmental discourse: ecological modernization and the policy process*. Oxford: Clarendon Press.
- Hajer, M. (2005). Coalitions, Practices, and Meaning in Environmental Politics: From Acid Rain to BSE. I D. R. Howarth & J. Torfing (Red.), *Discourse Theory in European Politics. Identity, Policy and Governance* (s. 297-315). Basingstoke Palgrave Macmillan.
- Hajer, M. (2009). *Authoritative governance : policy-making in the age of mediatization*. Oxford: Oxford University Press.
- Hambro, E. (2015). Nasjonalparker til salgs! Hentet fra <http://miljoblikk.no/2015/04/nasjonalparker-til-salgs/>
- Hammer, S. (2016). *Fra evig vekst til grønn politikk : samfunnsutvikling i brytningen mellom tre diskurser*. Oslo: Vidarforlaget.
- Hammer, T. (2007). Protected areas and regional development: Conflicts and opportunities. I I. Mose (Red.), *Protected areas and regional development in Europe. Towards a new model for the 21st century* (s. 21-39).
- Hansen, E. (1957). *Nordreisa bygdebok*. Nordreisa Nordreisa kommune.
- Hanssen, E. R. (2004). *Lyngen regionhistorie : B. 2 : I stille vær, i storm og vind* (bd. B. 2). Lyngseidet: Lyngen bygdebok.
- Harmon, D. & Putney, A. D. (2003). *The Full Value of Parks : From Economics to the Intangible*. Hentet fra <https://ebookcentral.proquest.com>
- Hauge, T. (1986). *Her bor mitt folk : en bildefortelling fra gamle Lyngen*. Lyngseidet: Lyngen Bygdeboknemnd ; Skjervøy : Nord-Troms museum.
- Haukeland, J. V. (2011a). *Bærekraftig reiselivsutvikling i et norsk nasjonalparkområde- en undersøkelse av sosiale aspekter*. (Doktorgrad.). Universitetet for miljø- og biovitenskap, Ås.

- Haukeland, J. V. (2011b). Tourism stakeholders' perceptions of national park management in Norway. *Journal of sustainable tourism*, 19(2), 133-153.
<https://doi.org/10.1080/09669582.2010.517389>
- Haukeland, J. V. & Stokke, K. B. (2015). *Nasjonalparkerne – En ressurs for regional utvikling*. Plan 2/2015.
- Haukeland, J. V., Vistad, O. I., Stokke, K. B. & Daugstad, K. (2013). Reiseliv i norske nasjonalparker - forvaltningsmessige forutsetninger og utfordringer. *Utmark*, 2/2013. Hentet fra <https://utmark.org/>
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2011). *Nasjonalskapslandskapet. En evaluering av forprosjektet* (TF- notat 2/2011). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2439912>
- Henriksen, T. (2002). Miljøvern og urfolks tradisjonelle kunnskap. To sider av samme sak? *Diedut / Sámi instituhtta 1*, 171-187.
- Hillier, J. (2007). *Stretching beyond the horizon: a multiplanar theory of spatial planning and governance*. Aldershot: Ashgate.
- Hinchliffe, S. (2008). Reconstituting nature conservation: Towards a careful political ecology. *Geoforum*, 39(1), 88-97. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2006.09.007>
- Holte, A. (2008). *Reindriftas erfaringer og forslag til tillemperinger i vernet av større sammenhengende naturområder. Rapport fra prosjektet "Reindrift og Nasjonalparker"*. Lillehammer: A. Holte - Rådgivende innen miljø- og arealspørsmål.
- Hornborg, A. (2018). Relationism as revelation or prescription? Some thoughts on how Ingold's implicit critique of modernity could be harnessed to political ecology. *Interdisciplinary Science Reviews*, 43(3-4), 253-263.
<https://doi.org/10.1080/03080188.2018.1524685>
- Hovik, S. & Hongslo, E. (2017). Balancing local interests and national conservation obligations in nature protection. The case of local management boards in Norway. *Journal of Environmental Planning and Management*, 60(4), 708-724.
<https://doi.org/10.1080/09640568.2016.1176556>
- Hovik, S. & Sandström, C. (2008). Trender og utmaningar i nordisk naturförvaltning. I C. Sandström, S. Hovik & E. I. Falleth (Red.), *Omstridd natur. Trender og utmaningar i nordisk naturförvaltning*. Umeå: Borea Bokförlag.
- Howes, D. (2011). Reply to Tim Ingold. *Social Anthropology*, 19(3), 318-322.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-8676.2011.00164.x>
- Hultman, J. & Hall, C. M. (2012). Tourism place-making: Governance of Locality in Sweden. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 547-570.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.annals.2011.07.001>
- Ingold, T. (1993). The Temporality of the Landscape. *World Archaeology*, 25(2), 152-174.
<https://doi.org/10.1080/00438243.1993.9980235>
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment: Essays on livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- Ingold, T. (2005). Towards a Politics of Dwelling. *Conservation and Society*, 3(2), 501-508.
<https://www.jstor.org/stable/26396589>
- Ingold, T. (2009). Againgst Space: Place, Movement, Knowledge. I P. W. Kirby (Red.), *Boundless Worlds. An Anthropological Approach to Movement* (s. 29-43). New York: Berhahn.
- Ingold, T. (2011). *Being alive : essays on movement, knowledge and description*. London: Routledge.
- Ingold, T. (2015). *The Life of Lines*. London: Routeledge.
- Ingold, T. (2017). Taking taskscape to task. I U. Rajala & P. Mills (Red.), *Forms of Dwelling : 20 Years of Taskscapes in Archaeology*. ProQuest EBook Central.
<https://ebookcentral.proquest.com>

- Ingold, T. & Kurttila, T. (2000). Perceiving the environment in Finnish Lapland. *Body & society*, 6(3-4), 183-196. <https://doi.org/10.1177%2F1357034X00006003010>
- IPBES. (2019). Indigenous and local knowledge in IPBES. Hentet 13.12.2019 fra <https://ipbes.net/indigenous-local-knowledge-ipbes>
- Jamal, T., Everett, J. & Dann, G. M. S. (2003). Ecological rationalization and performative resistance in natural area destinations *Tourist Studies*, 3(2), 143-169. <https://doi.org/10.1177%2F1468797603041630>
- Jensen, E. B. (2007). Nord-Norge, en flerkulturell landsdel. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 4(1), 15-24.
- Jernsletten, J. L. (2010). *Bissie dajve: relasjoner mellom folk og landskap i Voengel-Njaarke sijte* (Doktoravhandling). Universitetet i Tromsø Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/2512>
- Johannesen, S. (2017). *Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON): En begrephistorisk analyse av urørte områder i Norge, 1900-1945* (Masteroppgave). Stavanger, Universitetet i Stavanger, Det humanistiske fakultet. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2447442>
- Johansen, E. (2012). Nord-Troms som postkolonialt samfunn. Sjøsamisk og kvensk revitalisering. I S. Jentoft, J.-I. Nergård & K.-A. Røvik (Red.), *Hvor går Nord-Norge? Et institusjonelt perspektiv på folk og landsdel* (s. 193-203). Stamsund: Orkana Akademisk
- Johnsen, B. & Skjerven, O. (1984). *Lyngsalpene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Joks, S. (2015). *"Laksen trenger ro": Tilnærming til tradisjonelle kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger fra Sirbmá-området* (Doktorgrad). UiT Norges arktiske universitet, Tromsø. Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/9668>
- Järvinen, M. (2005). Interview i en interaksjonistisk begrepsramme. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2005). Observationer i en interaksjonistisk begrepsramme. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Reitzels forlag.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2017). Kvalitative analysetraditioner i samfundsvidenskabelig forskning. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitativ analyse. Syv traditioner*. Latvia: Hans Reitzels Forlag.
- Keiter, R. B. (2013). *To conserve unimpaired: the evolution of the national park idea*. Washington, DC: Island Press.
- Kielland, I. M. (2015). Fortellinger om fjell: En narrativ- diskursiv dialog med den materielle vendingen i geografifaget. I M. Aure, N. G. Berg, J. Cruickshank & B. Dale (Red.), *Med sans for sted. Nyere teorier* (s. 265-279). Bergen: Fagbokforlaget.
- Klima- og miljødepartementet. (2007). Avtale mellom Sametinget og Miljøverndepartementet om retningslinjer for verneplanarbeid etter naturvernlov i samiske områder. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/avtale-mellom-sametinget-og-miljoverndep/id481195/>
- Klima- og miljødepartementet. (2016). *Friluftsliv — Natur som kilde til helse og livskvalitet (Meld. St. 18 (2015-2016))*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- Klima- og miljødepartementet. (2019a). *Handlingsplan for styrket forvaltning av verneområdene*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/a26049eec1374dceabd1741a1dcca6be/handlingsplan-for-styrket-forvaltning-av-verneomradene-kld.pdf>

- Klima- og miljødepartementet. (2019b). Nasjonalparker og andre verneområder Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/naturmangfold/innsiktsartikler-naturmangfold/nasjonalparker-og-andre-verneomrader/id2076286/>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Landbruksdirektoratet. (2015). Behovet for arealer Hentet 14.08.2019 fra <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/reindriften/fakta-om-reindrift/behov-for-arealer#trekk--og-flyttleier>
- Law, J. & Joks, S. (2018). Indigeneity, Science, and Difference: Notes on the Politics of How. *Science, Technology, & Human Values*, 44(3), 424-447. <https://doi.org/10.1177%2F0162243918793942>
- Lennert, A. E. (2017). *A Millennium of Changing Environments in the Godthåbsfjord, West Greenland - Briding cultures of knowledge* (Doktorgrad). Greenland Institute of Natural Resources and Climate Research Centre.
- Lund, K. A. (2013). Experiencing nature in nature-based tourism. *Tourist studies*, 13(2), 156-171. <https://doi.org/10.1177/1468797613490373>
- Lundberg, A. K. A. (2017). *Handling legitimacy challenges in conservation management: case studies of collaborative governance in Norway* (Doktorgrad). NMBU - Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås.
- Lundberg, A. K. A., Fedreheim, G. E., Eilertsen, S. M., Risvoll, C. & Magnussen, T. (2018). *Oppstartsrapport: Følgeevaluering av partssammensatte nasjonalpark- og verneområdestyrer*. NF rapport nr: 6/2018.
- Lundberg, A. K. A., Hongslo, E., Hovik, S. & Bay-Larsen, I. (2013). Hva skjer i den nye forvaltningsmodellen for verneområder? En forskningsstatus. *Utmark*, 1/2013. Hentet fra <https://utmark.org/>
- Lundberg, A. K. A., Richardson, T. & Hongslo, E. (2019). The consequences of avoiding conflict: lessons from conservation planning for Europe's last wild reindeer. *Journal of Environmental Planning and Management*, 62(2), 266-285. <https://doi.org/10.1080/09640568.2017.1409197>
- Lundberg, C. & Fredman, P. (2012). Success factors and constraints among nature-based tourism entrepreneurs. *Current issues in tourism*, 15(7), 649-671. <https://doi.org/10.1080/13683500.2011.630458>
- Løyland, B. J. (2015). *Landskapsvernområde kontra nasjonalpark som naturbasert reiselivsattraksjon. Ei undersøkning frå landskapsvernområda Setesdal Vesthei Ryfylkeheiane (SVR), Dyraheio og Lusaheia* (Masteroppgave, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/295698>
- Mace, G. M. (2014). Whose conservation? *Science*, 345(6204), 1558-1560. 10.1126/science.1254704
- MacLellan, R. L. (2007). A Future Model of Protected Areas and Sustainable Tourism Development: The New National Parks in Scotland. I I. Mose (Red.), *Protected Areas and Regional Development in Europe : Towards a New Model for the 21st Century* (s. 179-189). Farnham: Ashgate Publishing Ltd. <https://doi.org/10.4324/9781315602639>
- Massey, D. (2005). *For space*. London: Sage.
- Mellem, R. (2016). *Kvenfolkets 500 år ved Ishavskysten*. Tromsø: Ruija Forlag AS.
- Mels, T. & Setten, G. (2007). Romance, practice and substantiveness: what do landscapes do? *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 89(3), 197-202. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2007.00248.x>
- Meløe, J. (1990). The two landscapes of Northern Norway. *Acta Borealia*, 7(1), 68-80. <https://doi.org/10.1080/08003839008580385>

- Mik-Meyer, N. (2005). Dokumenter i en interaksjonistisk begrepsramme. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter* (s. 193-214). København: Hans Reitzels Forlag.
- Mik-Meyer, N. & Järvinen, M. (2005). Indledning: Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv : interview, observationer og dokumenter* (s. 9-24). København: Hans Reitzels Forlag.
- Miljødirektoratet. (2016a). Konvensjonen om biologisk mangfold Hentet fra <http://www.miljostatus.no/Konvensjonen-om-biologisk-mangfold/>
- Miljødirektoratet. (2016b). *Opprettelsen av verneområder etter naturmangfoldloven* (Veileder. M-481. 2016). Hentet fra <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M481/M481.pdf>
- Miljødirektoratet. (2020). Miljødirektoratet FPNP. Forvaltningsplaner på nett for verneområder. Versjon 2.0. Hentet fra <https://fpmv.naturbase.no/>
- Miljøverndepartementet. (1992). *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge (St.meld.nr. 62 (1991-1992))*. Oslo: Miljøverndepartementet.
- Miljøverndepartementet. (2009a). *Etablering av ny modell for forvaltning av verneområder - invitasjon til å delta i nasjonalpark-/verneområdestyrer*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/etablering-av-ny-modell-for-forvaltning-/id588506/>
- Miljøverndepartementet. (2009b). *Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) (Ot.prp.nr.52 (2008-2009))*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/a821d3fd355e4440bac64fa6e7e59642/no/pdfs/otp200820090052000dddpdfs.pdf>
- Minde, H. (2003). The Challenges of Indigenism: The Struggle for Sami Land Rights and Self-Government in Norway 1960-1990. I S. Jentoft, H. Minde & R. Nilsen (Red.), *Indigenous Peoples: Resource Management and Global Rights* (s. 75-104). Delft: Eburon.
- Mæland, S. (2008). Fra villrein til vidda. Urbanisering av fjellvidda. I B. Berntsen & S. Hågvar (Red.), *Norsk natur – farvel? En illustrert historie*. Oslo: Unipub.
- Naturmangfoldloven. (2009). *Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)* Hentet fra <https://lovdata.no/>
- Nergård, J.-I. (2019). *Dialoger med naturen. Etnografiske skisser fra Sápmi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NESH. (2016). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Hentet fra <https://www.etikkom.no>
- Nilssen, V. L. (2012). *Analyse i kvalitative studier : den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nordreisa kommune. (2010). Verna områder i Nordreisa Hentet 13.07.2019 fra <https://www.nordreisa.kommune.no/verna-omraader-i-nordreisa.136738.no.html>
- Norges nasjonalpark- og verneområdestyrer. (2020). Om styrene. Hentet 12.09 fra <http://www.nasjonalparkstyre.no/Om-styrene/>
- NOU 1984:18. (1984). *Om samenes rettstilling*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- NOU 2004: 28. (2004). *Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven)*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- NOU 2007:13. (2007). *Den nye sameretten*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- Nyseth, T. & Viken, A. (2016). Communities of practice in the management of an Arctic environment: monitoring knowledge as complementary to scientific knowledge and the precautionary principle? *Polar Record*, 52(01), 66-75. <https://doi.org/10.1017/S003224741500039X>

- Nærings- og fiskeridepartementet. (2017). *Opplev Norge - unikt og eventyrlig (Meld. St. 19 (2016-2017))*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/95efed8d5f0442288fd430f54ba244be/no/pdfs/stm201620170019000dddpdfs.pdf>
- Olsen, K. (2017). What Does the Sieidi do? Tourism as a Part of a Continued Tradition? I A. Viken & D. K. Müller (Red.), *Tourism and Indigeneity in the Arctic* (s. 225-245). Bristol: Channel View Publications.
- Olwig, K. R. (1996). Recovering the Substantive Nature of Landscape. *Annals of the Association of American Geographers*, 86(4), 630-653. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1996.tb01770.x>
- Olwig, K. R. (2003). In search of the Nordic landscape: A personal view. I J. Öhman & K. Simonsen (Red.), *Voices from the north: new trends in Nordic human geography* (s. 211-232). Aldershot: Ashgate.
- Olwig, K. R. (2005). The Landscape of 'Customary' Law versus that of 'Natural' Law. *Landscape Research*, 30(3), 299-320. <https://doi.org/10.1080/01426390500165385>
- Olwig, K. R. (2007). The practice of landscape 'Conventions' and the just landscape: The case of the European landscape convention. *Landscape Research*, 32(5), 579-594. <https://doi.org/10.1080/01426390701552738>
- Olwig, K. R. (2008a). The cause célèbre and scholarly discourse: a reply to Karl Benediktsson. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 90(1), 85-87. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2008.00278.x>
- Olwig, K. R. (2008b). Performing on the Landscape versus Doing Landscape: Perambulatory Practice, Sight and the Sense of Belonging. I T. Ingold & J. L. Vergunst (Red.), *Ways of walking. Ethnography and Practice on Foot* (s. 81-91). Farnham: Ashgate.
- Olwig, K. R. (2016). The Right Rights to the Right Landscape? I S. Egoz, J. Makhzoumi & G. Pungetti (Red.), *The Right to Landscape. Contesting Landscape and Human Rights* (s. 39-50). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315237350>
- Olwig, K. R. (2019). *The Meanings of Landscape : Essays on Place, Space, Environment and Justice*. London: Routledge.
- Overvåg, K., Skjeggedal, T. & Sandström, C. (2015a). Nasjonalparkforvaltning i Norge i lys av europeiske modeller. I T. Skjeggedal & K. Overvåg (Red.), *Fjellbygd eller feriefjell?* Bergen: Fagbokforlaget.
- Overvåg, K., Skjeggedal, T. & Sandström, C. (2015b). Statlig styring versus lokal autonomi i forvaltning av fjellområdene. I T. Skjeggedal & K. Overvåg (Red.), *Fjellbygd eller feriefjell?* (s. 181-202). Bergen: Fagbokforlaget.
- Overvåg, K., Skjeggedal, T. & Sandström, C. (2016). Management of mountain areas in Norway and the persistence of local-national conflicts. *Journal of Environmental Planning and Management*, 59(7), 1186-1204. <https://doi.org/10.1080/09640568.2015.1062747>
- Pedersen, K. (2002). Mellom multer og mygg, rock og rein. Natur, turliv og identitet blant ungdom i samiske og samiskrelaterte miljøet. I S. Bjørkås (Red.), *Individ, identitet og kulturell erfaring* Kristiansand S.: Høyskoleforlaget AS.
- Peräkylä, A. & Ruusuvuori, J. (2013). Analyzing Talk and Text. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials* (s. 277-308). California: Sage Publications Inc.
- Putney, A. D. (2003). Introduction: Perspectives on the Values of Protected Areas. I D. Harmon & A. D. Putney (Red.), *The Full Value of Parks: From Economics to the Intangible* (s. 13-19). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Hentet fra <https://ebookcentral.proquest.com>

- Reimerson, E. (2013). Between nature and culture: exploring space for indigenous agency in the Convention on Biological Diversity. *Environmental Politics*, 22(6), 992-1009. <https://doi.org/10.1080/09644016.2012.737255>
- Reimerson, E. (2015). *Nature, culture, rights: exploring space for indigenous agency in protected area discourses* (Doktorgrad). Umeå universitet, Umeå
- Reimerson, E. (2016). International arenas, local space for agency and national discourse as mediator: protected areas in Swedish and Norwegian Sápmi. I L. Elenius, C. Allard & C. Sandström (Red.), *Indigenous rights in modern landscapes: Nordic conservation regimes in global context* (s. 167-184). London: Routledge.
- Reinius, S. W. & Fredman, P. (2007). Protected areas as attractions. *Annals of tourism research*, 34(4), 839-854. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.03.011>
- Renes, H. (2020). A vision of European landscapes: an interview with Kennet Olwig. *Journal of European Landscapes*, 1, 5-8. <https://doi.org/10.5117/JEL.2020.1.48405>
- Riksantikvaren. (2017). Verdiskapingsmidler fra Riksantikvaren 2017. Hentet 11.07.2019 fra <https://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nyheter/Verdiskapingsmidler-fra-Riksantikvaren-2017>
- Riksantikvaren. (2018). Ny historisk vandrerute i Reisdalen. Hentet 07.04.19 fra <https://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nyheter/Ny-historisk-vandrerute-i-Reisdalen>
- Riksrevisjonen. (2014). *Riksrevisjonens undersøkning av forvaltninga av nasjonalparker* (Riksrevisjonens administrative rapport nr. 1 2014). Hentet fra http://www.nasjonalparkstyre.no/Images/SVR_bilde/Diverse/Riksrevisjonens%20Unders%20c3%b8king%20Av%20Forvaltninga%20Av%20Nasjonalparker.pdf
- Riseth, J. Å. (2005). Nature protection and the colonial legacy – Sámi reindeer management versus urban recreation: The case of Junkerdal–Balvatn, Northern Norway. I T. Peil & M. Jones (Red.), *Landscape, Law and Justice. Proceedings of a Conference Organised by the Centre for Advanced Study at the Norwegian Academy of Science and Letters, Oslo 15–19 June 2003* (s. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B: Skrifter CXVIII , 173 – 186). Oslo: Novus forlag.
- Riseth, J. Å. (2007). An Indigenous Perspective on National Parks and Sámi Reindeer Management in Norway. *Geographical Research* 45(2), 177-185. <https://doi.org/10.1111/j.1745-5871.2007.00449.x>
- Riseth, J. Å. (2015). Nasjonalparker og samisk reindrift. I T. Skjeggedal & K. Overvåg (Red.), *Fjellbygd eller feriefjell?* (s. 155-180). Bergen: Fagbokforlaget.
- Riseth, J. Å. (2016a). Norske nasjonalparker i samenes land *Sametinget (2016) Perspektiver til fremtidig areal- og miljøpolitikk i Sápmi*, 43-65.
- Riseth, J. Å. (2016b). A space for Sámi values? Sámi reindeer herding and Norwegian national parks. I L. Elenius, C. Allard & C. Sandström (Red.), *Indigenous Rights in Modern Landscapes: Nordic Conservation Regimes in Global Context* (s. 146-166). New York: Routledge. Hentet fra <https://web.a.ebscohost.com/>
- Riseth, J. Å. & Holte, A. (2008). Rennæring och nationalparker i Norge. I C. Sandström, S. Hovik & E. I. Falleth (Red.), *Omstridd natur. Trender och utmaningar i nordisk naturförvaltning* (s. 269-290). Umeå: Boréa.
- Riseth, J. Å. & Johansen, B. (2019). *Inngrepskartlegging i reinbeiteområder i Troms fylke* (Rapport nr. 23/2018). Tromsø Norut.
- Risvoll, C., Fedreheim, G. E., Sandberg, A. & BurnSilver, S. (2014). Does Pastoralists' Participation in the Management of National Parks in Northern Norway Contribute to Adaptive Governance? *Ecology and Society*, 19(2). <http://dx.doi.org/10.5751/ES-06658-190271>
- Rybråten, S. (2013). "This is not a wilderness. This is where we live." *Enacting nature in Unjárga-Nesseby, Northern Norway*. Hentet fra <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-45585>

- Rønning, L. & Fedreheim, G. E. (2009). *Næringsvirksomhet og friluftsliv i nordnorske verneområder: konflikt eller samarbeid?* (Rapport 12/2009): Nordlandsforskning Sametinget. (2017). Konsultasjonsavtalen Hentet 12.01.2020 fra <https://www.sametinget.no/Tjenester/Miljoe-areal-og-kulturvern/Konsultasjonsavtalen>
- Sande, A. (2010). *Villmark i grenseland : samenes hjemland, nasjonalpark eller verdensarvområdet Laponia?* Oslo: Unipub.
- Sara, M. N. (2003). Reindriftssamiske verdier. I E. H. Eriksen (Red.), *Samiske verdier* (s. 245-249). Karasjok: Davvi Girji OS.
- Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K. & Nordø, Å. D. (2015). *Den Samiske medborgeren*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Setten, G. (2002). *Bonden og landskapet. Historier om natursyn, praksis og moral i det jærseke landskapet* (Doktorgradsavhandling). NTNU, Trondheim Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/265231>
- Setten, G. (2003). Landscapes of gaze and practice. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 57(3), 134-144. <https://doi.org/10.1080/00291950310002116>
- Setten, G. (2005). Who owns the concepts? Notes on the product, practice, property and power of writing. I T. Peil & M. Jones (Red.), *Landscape, law and justice. Proceedings of a Conference Organised by the Centre for Advanced Study at the Norwegian Academy of Science and Letters, Oslo 15-19 June 2003* (s. 3-13). Oslo: Novus forlag.
- Setten, G. (2013). Til fots - et metodeblikk på landskap og praksis. I A. Førde, B. Kramvig, N. G. Berg & B. Dale (Red.), *Å finne Sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser* (s. 93-105). Trondheim: Akademisk forlag.
- Skjeggedal, T. (2007). Verneplanprosesser - reelle konflikter eller institusjonelle forviklinger? *Utmark*, 1/2007. Hentet fra <https://utmark.org/>
- Skjeggedal, T. & Clemetsen, M. (2018). Integrated and decentralised protection and development of mountain landscapes. *Landscape Research*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/01426397.2017.1291923>
- Skjeggedal, T., Overvåg, K., Flognfeldt, T. & Ringholm, T. (2013). Ti år med "fjellteksten". *Utmark*, 1/2013. Hentet fra <https://utmark.org/>
- Skoghøy, J. E. A. (2006). Urfolkskonvensjonens betydning for samenes rettigheter til grunn og andre naturressurser. I H. Eidheim (Red.), *Samer og nordmenn : temaer i jus, historie og sosialantropologi* (s. 79-96). Oslo: Pensumtjeneste
- Skogvern. (2020, 15 september). I Store norske leksikon. Hentet fra <https://snl.no/skogvern>
- Solås, A.-M. (2014). *En regjerlig kyst? Kunnskap og politikk i kystsoneplanlegging* (Doktorgradsavhandling). UiT Norges Arktiske Universitet, Tromsø. Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/6304>
- SSB. (2018). Vernede områder Hentet fra <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/arealvern/aar>
- Staubæs, D. & Søndergaard, D. M. (2005). Interview i en tangotid. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter* (s. 49-72). København Hans Reitzels Forlag
- Stensland, S., Fossgard, K., Apon, J. C., Baardsen, S., Fredman, P., Grubben, I., . . . Røren, A. M. E. (2014). *Naturbaserte reiselivsbedrifter i Norge. Frekvens- og metoderapport (INA Fagrapport 25)*. Hentet fra <http://www.umb.no/statisk/ina/publikasjoner/fagrapport/if25.pdf>.
- Stolton, S., Shadie, P. & Dudley, N. (2013). *IUCN WCPA Best Practice Guidance on Recognising Protected Areas and Assigning Management Categories and Governance Types* (Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 21). Sveits IUCN, Gland. Hentet fra <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-021.pdf>

- Svensson, G. E. (2016). *Negotiating norms in nature : the moral landscape of outdoor recreation and nature based tourism in North Troms* (Doktorgradsavhandling). UiT Norges arktiske universitet, Tromsø. Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/9570>
- Syse, K. (2001). Ethics in the Woods. *Ethics, Place & Environment*, 4(3), 226-234. <https://doi.org/10.1080/13668790120106334>
- Syse, K. (2008). *From land use to landscape : a cultural history of conflict and consensus in Argyll : 1945-2005* (Doktorgradsavhandling). Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Sæþórsdóttir, A. D., Hall, C. M. & Saarinen, J. (2011). Making wilderness: tourism and the history of the wilderness idea in Iceland. *Polar Geography*, 34(4), 249-273. <https://doi.org/10.1080/1088937X.2011.643928>
- Søndergaard, D. M. (2005). At forske i komplekse tilblivelser. Kulturalytiske, narrative og poststrukturalistiske tilgange til empirisk forskning. I T. B. Jensen & G. Christensen (Red.), *Psykologiske og pædagogiske metoder. Kvalitative og kvantitative forskningsmetoder i praksis*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Saarinen, J. (2016). Wilderness use, conservation and tourism: what do we protect and for and from whom? *Tourism Geographies*, 18(1), 1-8. <https://doi.org/10.1080/14616688.2015.1116599>
- Teigen, H. (2015). Fjellbygdøkonomi: Kva for fortrinn kan fjellregionar ha? . I T. Skjeggedal & K. Overvåg (Red.), *Fjellbygd eller feriefjell?* (s. 79-104). Bergen: Fagbokforlaget.
- Teigen, H. & Skjeggedal, T. (2015). Fjellpolitikk. Eit historisk tilbakeblikk. I T. Skjeggedal & K. Overvåg (Red.), *Fjellbygd eller feriefjell?* (s. 33-53). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thorstensen, H. (2017). Naturlige parker Hentet 31.01.18 fra <https://www.harvestmagazine.no/artikkel/naturlige-parker>
- Tranel, M., J. & Hall, A. (2003). Parks as Battlegrounds. Managing conflicting values. I D. Harmon & A. D. Putney (Red.), *The Full Value of Parks: From Economics to the Intangible* (s. 227-239). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Hentet fra <https://ebookcentral.proquest.com>
- Tunón, H., Kvarnström, M. & Lerner, H. (2016). Ethical codes of conduct for research related to Indigenous peoples and local communities - core principles, challenges and opportunities. I A.-L. Drugge (Red.), *Ethics in Indigenous Research. Past Experiences - Future Challenges* (s. 57-80). Umeå University: Vaartoe - Centre for Sami Research.
- Uhre, K. (2018). The perforated landscape. I P. Hemmersam & J. K. Larsen (Red.), *Future North: The Changing Arctic Landscapes* (s. 142-164). <https://ebookcentral.proquest.com/>
- UNEP-WCMC & IUCN. (2016). *Protected Planet Report 2016*. UNEP-WCMC: Cambridge UK and Gland, Switzerland.
- Vasstrøm, M. (2014). Rediscovering nature as commons in environmental planning: new understandings through dialogue. *International Journal of the Commons*, 8(2), 493-512. <http://doi.org/10.18352/ijc.459>
- Vik, J., Bay-Larsen, I. & Aasetre, J. (2011). Bruk og vern - brytninger om demokrati. I M. S. Haugen & E. P. Stræte (Red.), *Rurale brytninger* (s. 179-202). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Viken, A. (2013). Fokus på sted - fokusgruppesamtaler som metode i steds- og destinasjonsanalyser. I A. Førde, B. Kramvig, N. G. Berg & B. Dale (Red.), *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser* (s. 205-219). Trondheim Akademika forlag.

- Viken, A. (2014a). Destinations Discourses and Growth Paradigm. I A. Viken & B. granås (Red.), *Tourism Destination Dynamics. Turns and Tactics* (s. 21-46). Farnham: Ashgate.
- Viken, A. (2014b). Ski Resort Development. Scripts and Phronesis. I A. Viken & B. Granås (Red.), *Tourism Destination Development: Turns and Tactics* (s. 113-130). Farnham: Ashgate.
- Viken, A. (2016). Destinasjonsforskningens vitenskapsteoretiske forankring. I A. Viken (Red.), *Turisme. Destinasjonsutvikling* (s. 31-54). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Viken, A., Benonisen, R. & Svensson, G. (2018). *Besøksforvaltning - tilrettelegging og regulering av friluftsliv og naturbasert turisme* Hentet fra <http://tromsfylke.no/media/151555/rapport-besoeksforvaltning-troms.pdf>
- Visit Lyngenfjord. (2019a). Lyngsalpan landskapsvernområde Hentet 29.06.2019 fra <https://visit-lyngenfjord.com/no/naturattraksjoner?Article=191>
- Visit Lyngenfjord. (2019b). Reisa Nasjonalpark - Ville naturopplevelser året rundt Hentet 29.06.2019 fra <https://visit-lyngenfjord.com/no/reisa-nasjonalpark>
- Vistad, O. I. (1999). Nasjonalparken. I J. K. S. Jacobsen & A. Viken (Red.), *Turisme. Stedet i en bevegelig verden* (s. 191-198). Oslo: Universitetsforlaget.
- Wall-Reinius, S., Prince, S. & Dahlberg, A. (2019). Everyday life in a magnificent landscape: Making sense of the nature/culture dichotomy in the mountains of Jämtland, Sweden. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 2(1), 3-22. <https://doi.org/10.1177%2F2514848619825988>
- Warming, H. (2005). Erkendelse gjennom opplevelse: Når indlevelse ikke er mulig. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Reitzels Forlag.
- Ween, G. B. (2006). Sedvaner og sedvanerett: Oversettelsesproblemer i møte mellom rettsvesen, samer, og antropologi. *Norsk Tidsskrift for Menneskerettigheter* 24(1), 15-30.
- Ween, G. B. (2009). Blåfjell-Skjækerfjell Nasjonalpark: Naturforvaltning som produksjon av natur/sted. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 20(1), 95-108.
- Ween, G. B. (2014). Tracking Nature Inscribed: Nature in Rights and Bureaucratic Practice. *Nordic Journal of Science and Technology Studies*, 2(1), 28-34. <https://doi.org/10.5324/njsts.v2i1.2134>
- Ween, G. B. & Abram, S. (2012). The Norwegian Trekking Association: Trekking as Constituting the Nation. *Landscape Research*, 37(2), 155-171. <https://doi.org/10.1080/01426397.2011.651112>
- Ween, G. B. & Flikke, R. (2009). Naturen som praksiser: Natur i nyere norsk antropologi. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 1, 2009.
- Ween, G. B. & Lien, M. E. (2016). Indigenous land claims and multiple landscapes: Postcolonial openings in Finnmark. I L. Head, K. Saltzman, G. Setten & M. Stenseke (Red.), *Nature, Temporality and Environmental Management* (1. utg., s. 133-148). London: Routledge.
- West, P., Igoe, J. & Brockington, D. (2006). Parks and Peoples: The Social Impact of Protected Areas. *Annual Review of Anthropology*, 35, 251-277. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.35.081705.123308>
- Widgren, M. (2015). Linking Nordic landscape geography and political ecology. *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 69(4), 197-206. <https://doi.org/10.1080/00291951.2015.1062797>
- Wold, L. C., Gundersen, V. & Fangel, K. (2014). "Å, nå telte han deg også" - er det noe vits da? *Utmark 2014: 1&2*. Hentet fra <https://utmark.org/>
- Wylie, J. (2007). *Landscape*. London: Routledge.

- Zeppel, H. (2010). Managing Cultural Values in Sustainable Tourism: Conflicts in Protected Areas. *Tourism and Hospitality Research*, 10(2), 93-115.
<https://doi.org/10.1057%2Fthr.2009.28>
- Østmo, L. & Law, J. (2018). Mis/translation, Colonialism, and Environmental Conflict. *Environmental Humanities*, 10(2), 349-369. <https://doi.org/10.1215/22011919-7156782>
- Aas, Ø., Vistad, O. I., Dervo, B., Eide, N. E., Kaltenborn, B. P., Haaland, H., . . .Nellemann, C. (2003). *Bruk og forvaltning av nasjonalparker i fjellet* (NINA Fagrapport 72). Trondheim: NINA.
- Aasetre, J. (2000). *Holdninger og kultur i norsk naturforvaltning* (Doktor polit. avhandling). Geografisk institutt, Fakultet for samfunnsfag og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Vedlegg 1: Kontakt og møter

Reisa nasjonalpark

Tidspunkt	Møter. Turer. Intervju.
August 2016	Oppstartsmøte. Møte med forskningsnode Nord-Troms
September 2016	Forskningsdagene 2016: <ul style="list-style-type: none"> • Første besøk i Reisa nasjonalpark. • Arrangement ved Reisaelva. • Kontorsted Halti • Møte Storslett nasjonalparklandsby
Oktober 2016	Studietur til Nordreisa sammen med reiselivsmiljøet ved UiT. <ul style="list-style-type: none"> • Besøk Reisa nasjonalpark • Foredrag/ samtale reindriftsutøvere i nasjonalparken • Foredrag/ samtale Reisa nasjonalparksenter
November 2016	<ul style="list-style-type: none"> • Styremøte nasjonalparkstyret • Møte i faglig rådgivende utvalg
April-Mai 2017	1,5 måneder med kontorsted på Halti, Nordreisa <ul style="list-style-type: none"> • Intervjuer • Observasjon • Møte i faglig rådgivende utvalg
August 2017	Vandretur fra Kautokeino til Nedrefosshytta og elvebåt ned Reisaelva

Lyngsalpan landskapsvernområde

Tidspunkt	Møter. Turer. Intervju.
November 2016	Samtale med kommuneansatt i Lyngen kommune. Bli kjent.
Januar 2017	Møte/ intervju med verneområdeforvalter i Lyngsalpan landskapsvernområde.
Januar – mai 2017	<ul style="list-style-type: none"> • Telefonsamtale næringsjef • Lyngen kommune. Videre kontakt med konsulent som fikk oppdrag med å utarbeide strategisk reiselivsplan for Lyngen kommune. • Arbeidsmøte om fremtidige innsatsområder i reiselivsplanen (mars 2017) • Presentasjon av utkast til strategisk reiselivsplan for næringsutvalget i kommunen (mai 2017).
August 2017	Deltok på to dagers studietur med verneområdestyret for Lyngsalpan landskapsvernområde. Gruppeintervju med verneområdestyret.
Oktober 2017	Feltkurs Lyngen sammen med bachelor og masterstudenter i samfunnsplanlegging.
Oktober 2018	Gruppeintervju bygdelag

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet «Verneområder i lokalsamfunn. Forvaltning, kunnskap og verdier»

Vi har vært i kontakt og snakket om deltakelse i forskningsprosjektet «Verneområder i lokalsamfunn. Forvaltning, kunnskap og verdier». Jeg er svært glad for at du vil bidra som forskningsdeltaker. Din kunnskap, og dine refleksjoner om forvaltningen av verneområder og kjennskap til lokalsamfunnet er av stor interesse. Målet med prosjektet er å kunne si noe om hvordan forvaltningsrollen i nasjonalparker og verneområder utformes/ fylles, og hvilket kunnskaps- og verdigrunnlag som ligger til grunn. Fokus er i tillegg på hvordan ulike interesser blir hørt, og muligheter og utfordringer som oppstår i møtet mellom turisme, friluftsliv og vern.

«Verneområder i lokalsamfunn. Forvaltning, kunnskap og verdier» er mitt PHD-prosjekt som stipendiat i reiseliv tilknyttet institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging, UiT. Mine veiledere i prosjektet er professor Arvid Viken, ISS og professor Torill Nyseth, ISS. Arbeidstitelen er under bearbeiding, og endelig tittel vil gjøre fokuset tydeligere.

De empiriske undersøkelsene i prosjektet består av observasjoner, intervju med verneområdeforvaltere, lokale innbyggere, kommunalt ansatte og ulike interesser i verneområdene. Jeg vil helst benytte lydopptak i intervjuene fordi det vil være god støtte i analysearbeidet. Lydopptak vil bli behandlet konfidensielt under arbeidet og slettes ved prosjektslutt. Alle opplysninger vil bli anonymisert ved prosjektslutt.

Prosjektet skal være ferdig høsten 2019, de empiriske undersøkelsene vil være ferdig i løpet av 2017. Det er frivillig å delta, og du kan når som helst trekke deg fra prosjektet uten å måtte begrunne dette. I så fall vil all dokumentasjon bli slettet, og øvrige opplysninger anonymisert.

Dersom du har spørsmål, kommentarer eller innspill til studien, ta kontakt: inga.m.skavhaug@uit.no, tlf.: 95702693

Mvh
Inga Marie O. Skavhaug

Vedlegg 3 Temaguide intervjuer

En grov temaguide for semistrukturerte intervju

Presentasjon

- Bodd lenge her?
- Arbeidssted? Organisasjon?

Natur og landskap

- Hvordan vil du beskrive natur og landskap i kommunen og verneområdet?
Betydning deg/ dere?
- Hvordan brukes naturen og av hvem?
- Hvilke aktiviteter bruker du naturen til? Og sammen med hvem?
- Hvilke verdier finnes i naturen?

Verneområdet

- Hører ordene «verneområde», «nasjonalpark» Hva tenker du?
- Hvorfor har vi verneområder? Hvorfor verne?
- Hvilke verdier finnes i en nasjonalpark?
- Hva er det viktigste som bør vernes?
- Kvaliteter ved et verneområde?
- Muligheter og utfordringer med verneområde?
- Hvis du skulle vist frem verneområdet. Hvor ville du dratt?

Betydning i lokalsamfunnet

- Hvilken betydning har verneområdet i kommunen/ lokalsamfunnet?
- Hvordan brukes verneområdet av lokalbefolkning, næringsliv, reindrift?

Verneområdeforvaltning

- Vet du hvordan det er organisert i dag?
- Tror du organisering har noe å si?
- Hva er god forvaltning av verneområder?
- Hvilken kunnskap er viktig i forvaltning av verneområdene?

Involvering/ deltakelse

- Har du vært involvert på noen måte i tilknytning til verneområdet?
- Deltatt på møter, arrangement? Evt. annet? Hva handlet det om?
- Hvem bør involveres i arbeidet knyttet til verneområdet?

Friluftsliv, turisme, næring

- Hvilken betydning har verneområdet for friluftsliv?
- Betydning for turisme?
- Hva tror dere er viktig for turister? (natur, kulturhistorie, villmark, urørt natur)
- Hva tenker du/dere om tilrettelagt bruk i områdene (Stier, skilting, parkering osv)
- Tror du det er forskjell på ønsker blant lokalbefolkning – friluftsliv- turisme?
- Reindriftsnæring i verneområdet?

Framtida?

- Hva er viktig når fremtidig utvikling knyttet til verneområder?
- Noe vil utdype? Motforestillinger?

Faglig rådgivende utvalg

- Tanker og erfaringer om rollen til det rådgivende utvalget som helhet.
- Personlige erfaringer?
- Hvorfor er det viktig at din organisasjon er representert?
- Deltakelse i prosesser knyttet til forvaltningsplan og tiltaksplaner o.l.
- Hva er den viktigste oppgaven til det rådgivende utvalget?
- Hva kunne vært gjort annerledes?
- Blir dere hørt?
- Er et rådgivende utvalg nødvendig? Hvorfor/ hvorfor ikke?

Næringsaktører

- Bedrift,
- Hvor mange år drevet

- Har verneområdestatus noe å si for din virksomhet?
- Muligheter og utfordringer knyttet til egen næringsaktivitet?
- Merkevarestrategien
- Hvem er dine viktigste samarbeidspartnere i ditt arbeid?

Nasjonalparkstyret

- Hva er det viktigste dere jobber med i dag?
- Opplever eget handlingsrom?
- Hva mener dere er viktig kunnskap i forvaltning av nasjonalparken?
- Hvilke mål har dere for styrets arbeid?
- Erfaring med dagens modell? (Styret, rådgivende utvalg, forvalter).
- Samarbeid rådgivende utvalg?
- Samarbeid med andre aktører og interesser i lokalsamfunnet?
- Hvilke kommunikasjonskanaler er viktig for styret?
- Hvordan jobber dere med forvaltningsplan og besøksstrategi?
- Hvilken betydning har disse?

Vedlegg 4: Mediedokumenter

Lyngsalpan landskapsvernområde

860714	Naturvernrådet foreslår 26 nye nasjonalparker	NTBtekst
860714	Nye og større parker	Altaposten
870714	Lovendring om nasjonalparker på privat grunn	NTBtekst
920701	Vern av Lyngsalpene	Nordlys
920709	Kampen om Lyngsalpene	Nordlys
940519	Grønn arealplan skaper frustrasjoner	Nordlys
960717	Landskapsvernområde i Lyngsalpene	Nordlys
960725	Verneplanen for Lyngshalvøya	Nordlys
961015	Forsvaret vil øve i fred	Nordlys
961113	Vil ikke frede Lyngsalpene (Balsfjord)	Nordlys
961130	Fri bruk, bruk og vern eller bare vern	Nordlys
970122	Lyngsalpene. Bruk og vern.	Nordlys
970325	Kjemper om Norges alper. Tusen grunneiere går mot staten	Dagbladet
971229	Vern av Lyngsalpene	Nordlys
980109	Mål for tusenårsskiftet. Lyngsalpene skal vernes for alltid	Nordlys
980219	Sjøsamene trenger i Alta-sak	Nordlys
981217	Lyngsalpan eller Lyngsfjellan	Nordlys
981217	Vern av Lyngsalpene snart til lokal høring	Nordlys
010418	Lyngen vil ha flere turister. Og færre ulykker	Nordlys
010808	Lyngsalpene landskapsvernområde	Nordlys
020214	Går inn for verneområde	Nordlys
030113	Ingen heliskiing i Lyngsalpene	Nordlys
032229	Nei til landskapsvern. (Storfjord)	Nordlys
030314	Kulturkomiteen lar motorfrikker herje i Lyngsalpene	Nordlys
030415	Usaklig om filminnspilling i Lyngen	Nordlys
040114	Lyngsalpan landskapsvernområde (utbyggingsplaner)	Nordlys
040214	Glede over verneplan for Lyngsalpan	Nordlys
040226	Stopper filming med helikopter	Nordlys
040228	Filmopptak i Lyngsalpan må avgjøres på øverste hold	Nordlys
040228	LYNGSALPAN. Det heter ikke Lyngsalpene	Nordlys
040225	Heliskiing	Nordlys
040421	Ønsker å forvalte egen natur	Kommunal rapport
040610	Kronprinsen møter Ni Liv-helter	Nordlys
040611	Stille idyll mellom fjellene	Nordlys
040616	Tett program i spektakulære omgivelser	NTBtekst
040617	Kronprinsen betatt av ny vernet kystnatur	NTBtekst
040618	Kronprinsen avslutter kystmaraton med fjelltur	NTBtekst
041202	Får hyttetillatelse	Nordlys
050722	Får bestemme over Lyngsalpan	Nordlys
050722	Penger til forvaltningsplan	Nordlys
050823	Tromsø vil styre	Nordlys

060113	Rått ved havet	Dagbladet
060130	Varsler verneplan	Nordlys
060308	Vil ha naturparksenter	Nordlys
060705	Betydelige terrengskader i Lyngsalpan landskapsvernområde	Nordlys
061011	Vil bygge i verneområder	iTromsø
070106	Lyngenfjorden en juvel i verden	Nordlys
070221	Snøscooterdispensasjoner	Nordlys
070417	Toppen er nådd. Scooterspor på 1800 meter	VG
070423	Turistbusiness kan bli bumerang	Nordlys
070718	Skjerper Lyngsalpan-plan	iTromsø
081008	Merket for all framtid (merkeoppdrag)	Nordlys
090504	Sier nei til Hollywood	Nordlys
090613	Nei til lakse-oppdrett	Nordlys
090720	Nei til Lyngsalpan (helikopterlanding)	Nordlys
100128	Kronerulling for Furustua	Framtid i Nord
100817	Nei til nytt småkraftverk i Lyngen	Nordlys
100914	Advarer mot småkraftverk	Framtid i Nord
100928	Nei til småkraftverk	Framtid i Nord
100920	Sjursnes. Ei bygd med kraft	Nordlys
101002	Apartheid i Lyngsalpan	Nordlys
101005	Penger til p-plass under Lyngsalpan	Framtid i Nord
101106	Ønsker styreplass	Framtid i Nord
101120	Klager på barmarkskjøring	Framtid i Nord
101120	Ønsker plass i styret	Framtid i Nord
101218	Verneområde uten oppsyn	Framtid i Nord
110203	Voksende misnøye (reindrift)	Framtid i Nord
110220	Får bruke helikopter (røde kors)	Framtid i Nord
110618	To kandidater	Framtid i Nord
110622	Leder styre	iTromsø
110720	Verneområdestyre for Lyngsalpan	Framtid i Nord
111222	Setter opp tavler	Framtid i Nord
120105	Nærhet til forvaltningen	Framtid i Nord
120126	Bevaring etter kjøreskader	Framtid i Nord
129609	Leder for verneområdet	Framtid i Nord
120724	Hevder hun har eierskap til Lyngsalpan	Nordlys
122004	Opparbeidet sti	Framtid i Nord
121016	Offisiell Lavvo-åpning	Framtid i Nord
121117	Lyngsalpan kan bli nasjonalpark	Nordlys
121120	Kontorpenger	Framtid i Nord
121121	Ville gjerne reindriften	Nordlys
121129	Styrket vern av Lyngsalpan	Framtid i Nord
130718	Frykter steinras	Nordlys
131024	Må ta vare på naturen	Framtid i Nord
131024	Optimistisk framdrift (forvaltningsplan)	Framtid i Nord
131214	Fugletittetårn	Framtid i Nord
140213	Kronprins Haakon invitert (10 års jubileum)	Framtid i Nord
140401	To siktet etter skred	Tidens krav

140426	Kjendiser lager skifilm	Framtid i Nord
140503	Får lande med helikopter	Framtid i Nord
140816	Tilrettelegger i verneområder	Framtid i Nord
140826	Ti år med verneområde	Framtid i Nord
140914	Får ikke erstatning	Framtid i Nord
141028	Stor dugnadsinnsats	Framtid i Nord
141104	Klippet over snora	Framtid i Nord
141117	Planer for framtida	Framtid i Nord
150115	Trives i kald friskluft	Framtid i Nord
150131	Lander med helikopter	Framtid i Nord
150224	Helikopterlanding	Framtid i Nord
151217	Samler håndavtrykk	Framtid i Nord
160123	Sporer gaupe fra snøscooter	Framtid i Nord
160330	Beredskapsløyper	Framtid i Nord
160503	Rydder i Fjæra	Framtid i Nord
160813	Kjørte scooter ulovlig	Framtid i Nord
160920	Kjørte scooter utenfor løypa	Framtid i Nord
160825	Får bruke ATV	Framtid i Nord
161027	Stor engasjement (snøscooter)	Framtid i Nord
161208	Lyngsværing straffet etter å ha kjørt snøscooter utenfor godkjent løype.	Framtid i Nord
170218	Får trekke skispor i landskapsvernområde	Framtid i Nord
170623	Ønsker bedre oversikt (besøkskartlegging)	Framtid i Nord
170915	Får ikke lande med helikopter	Framtid i Nord
180313	Kan bli milliardsatsing på hyttelandsby	Framtid i Nord
180314	Vurderer milliardsatsing på hytter	iTromsø
180425	Finnes det galskap i Lyngsalpan? (skiturisme)	Nordlys

Reisa nasjonalpark

861128	Nasjonalpark i Reisa i Troms (Vedtatt opprettelse)	NTB tekst
870605	Storslått åpning av Reisa nasjonalpark	NTB tekst
880603	Nei, vi stopper ikke kjøring på barmark	Nordlys
880607	Barmarks-kjøring for rett?	Nordlys
890715	Regler som ikke passer	Nordlys
900127	Sosialist og blomstervenn	Nordlys
900303	Miljøplan vedtatt	Nordlys
900717	Konsesjonsavgift. Kompensasjon for vernede vassdrag	Nordlys
900724	Motorisert elevebåt – trafikk må reguleres?	Nordlys
900725	Krever fri ferdsel på elva	Nordlys
900725	Tredobling i elvebåttrafikk	Nordlys
900726	Elvebåttrafikken	Nordlys
900731	Motorferdsel i nasjonalpark	Nordlys

919421	Økende konflikt mellom reindrift og naturvern	NTB tekst
919515	Bli rik i Reisadalen	Nordlys
910826	Reisadalen nasjonalpark – naturperle og politisk Kompromiss	NTBtekst
910929	Hei miljøvernere – dere må våkne!	Nordlys
911004	Nei til skogbilveg	Nordlys
920111	Ulovlig elgjakt	Nordlys
920619	Telling av elvebåter	Nordlys
920814	Fyll og spetakkel	Nordlys
930427	Verneplan for Troms	Nordlys
940408	Veg gjennom Reisa nasjonalpark og tunnel under Kåfjorden	Nordlys
940412	SU-ungdom. Mot veiutbygging	Nordlys
940413	Strid om riksveg	Nordlys
940429	Indre riksveg kan aldri bli godkjent	Nordlys
940511	Indre riksveg	Nordlys
940806	Søkelys satans skog. Dollarturisme i kongens skog.	Nordlys
940824	Søppelkrangel	Nordlys
940997	Hvem er natursvin?	Nordlys
940919	Fritidssenter Saraelv	Nordlys
941008	Nasjonalparkfyll	Nordlys
941017	Frifunnet (scooterkjøring)	Nordlys
950818	Ekspertkrangel om granskogen	Nordlys
951106	Dømt for scooterkjøring	Nordlys
960530	Vern Reisavassdraget – begrensn motortrafikken	Nordlys
960918	Nye restriksjoner i Reisa nasjonalpark	Nordlys
960918	UNIK. Spesielt mangfold (flora)	Nordlys
961107	«Multeveg» består	Nordlys
970314	Friluftsliv som framtidsnæring	Nordlys
970315	Biltohytta. Lokker pengesterke turister til Nordreisas ville Natur	Nordlys
971029	Bevisstløse miljøprioriteringer i Nordreisa?	Nordlys
980421	Ingen turisttrafikk i Reisa nasjonalpark	Nordlys
980424	Turisttrafikk i nasjonalparken	Nordlys
980425	Vinterdag i Reisa nasjonalpark	Nordlys
980611	Kamp om bruk av Reisaelva	Nordlys
980718	Ikke mer jet-debatt	Nordlys
990511	På tur i Reisadalen	Nordlys
990531	Nattestengt elv og nei til vannjet	Nordlys
990727	Snøret i bånn – elva er tom	Nordlys
000902	En nasjonal skandale (utrede vei)	Nordlys
000922	Sportsfiskerne raserer skogen	Nordlys
001110	Snauhogst i nasjonalparken	Nordlys
010503	Men «viddas versting» dobler reinflokken	Nordlys
010908	Reis til Reisa	Aftenposten

011025	Gravlegger veg eventyr	Nordlys
011109	Ikke bygg vei!	Nordlys
020325	Båtsaken (reduksjon antall fisk i Reisaelva)	Nordlys
021005	Reinmerking	Nordlys
031024	Forbud mot turisme i nasjonalparken opphevet	NTBtekst
031031	Penger til stier i Nordreisa kommune	Nordlys
040329	Brende til Nordreisa	Nordlys
040330	Minneord Hartvig Sætra	Nordlys
040528	Reisa nasjonalpark skal bli turistprosjekt	Nordlys
040702	Hareide åpner med Brendes parkoffensiv	Aftenposten
040924	En vanskjøttet perle	Nordlys
041001	Diskuterer turisme i verneområder	Nordlys
041005	Turisme i Reisa nasjonalpark	Nordlys
041016	Reisa nasjonalpark og turisme	Nordlys
050709	Lauvmakk spiser opp nasjonalpark	Nordlys
050905	Reise: Prøv en nasjonalpark	NTBtekst
051029	Myrer i nasjonalparken blir ødelagt	Nordlys
051029	Ønsker å kjøre mindre	Nordlys
060118	Vernestans	Nordlys
060624	En sørgelig historie (forvaltningsplan)	Nordlys
060624	Redd for parken	Nordlys
060707	Kjørte i nasjonalpark – frifunnet	Nordlys
060728	Forsker på konflikter i reinområder	Nordlys
060912	Samme oppdragstekst (forsker på turisme)	Nordlys
060913	Feirer med jubileumsvandring (20 år)	Nordlys
060927	Et skritt nærmere (forvaltningsplan)	Nordlys
061117	Penger til kjørespor	Nordlys
061120	Fikk Sætras arkiv i gave	Nordlys
061129	Halti blir aksjeselskap	Nordlys
070104	Vil samle Lyngen, Storfjord, Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa og Kvænangen til et rike: LYNGENFJORDEN	Nordlys
070214	Hytter i parken	Nordlys
071016	Jegerens gullplass	Nordlys
080218	Avgjør bruken av Reisa nasjonalpark (forvaltningsplan)	Nordlys
080405	Nasjonalparkkommuner håper på statsstøtte	Nordlys
080916	Møte om Reisadalen (Forvaltningsplan)	Nordlys
080919	Vil legge til rette for nasjonalparkturisme	Nordlys
080920	Flere leier elvebåt	Nordlys
080920	Reineiere uteble (møte forvaltningsplan)	Nordlys
080920	Utvide (møte om forvaltningsplan)	Nordlys
080923	Kongelig badstue	Nordlys
090702	Innviet nasjonalparklandsby	Nordlys
090708	Vei til nasjonalpark	Nordlys

090713	Vern et pluss for reindriften	Altaposten
090729	Bedre vei til Reisavannet	Finnmark Dagblad
091005	Nasjonale parkene (utvidelser)	Altaposten
091008	Frykter kraftverk vil ødelegge Mollis	Nordlys
100611	Dårlige erfaringer i Reisa	Finnmark Dagblad
100807	Vil tilrettelegge for friluftsliv	Framtid i Nord
110316	Nyvoll nasjonalparkleder	Framtid i Nord
110322	Park suksess	Framtid i Nord
110510	Mangler bemanning (i nasjonalparken)	Framtid i Nord
110617	(Notis: Nasjonalpark får delegert forvaltningsmyndighet)	Nordlys
110623	Geofysisk kartlegging	Framtid i Nord
110623	Tillater snøuglefangst	Framtid i Nord
110728	Rådgivende utvalg	Framtid i Nord
110824	Fri ferdsel. Gammetunet åpent for alle	Nordlys
111204	Verneområdeforvalter	Framtid i Nord
120112	Møtes med strenge krav (Arctic gold)	Altaposten
120211	«Halve» Nordreisa er vernet – nå skal det skapes vekst av landsbylivet.	Nordlys
120518	Lykke på Reisa – Nordreisa	Nordlys
120713	Idyll i dalen. Skal lokke hytteeiere og konferansemarked	Nordlys
120715	Den planlagte høytspenningstilknytningen til Statnett skaper sterke reaksjoner. Voldtar dalen vår!	Nordlys
120908	Vert hele året	Framtid i Nord
120918	Her er mannen som skal selge Reisa	Nordlys
120920	Døra til dalen	Nordlys
121123	Gigantiske områder å forvalte og kun en mann til jobben	Nordlys
130404	Ja til naturen	Framtid i Nord
130819	Verner nordnorsk natur for å tjene penger	Nordlys
131107	Vår unike natur har stort potensial til god business	Nordlys
140408	Forvaltningsplan underveis	Framtid i Nord
140419	Nasjonalpark nekter reiseeiere vern mot været: måtte flytte hytte.	Nordlys
140502	Ute for å lære (vinter- og aktivitetsdag)	Framtid i Nord
140712	Ruster opp rasteplasser	Framtid i Nord
151209	Nei til gullgruver på Finnmarksvidda	Nynorsk pressekontor
160301	Mollisfossen prydet fronten av internasjonalt magasin	Framtid i Nord
160317	Kan koste mer enn det smaker (demme opp Mollisfossen)	Nordlys
160317	Regulering av Reisaelva	Nordlys
160712	Ny hytte i nasjonalparken	Framtid i Nord
160714	Stor stas med dronning på besøk	Framtid i Nord
160716	Det var stort sett motstand (om opprettelsen)	Framtid i Nord
160716	Her kan du ikke fly med droner uten videre	Framtid i Nord

160716	Jevn turismestrøm	Framtid i Nord
160716	30 års jubileum	Framtid i Nord
160719	En helt naturlig park	Framtid i Nord
160721	Reisa nasjonalpark 30 år. Et moderne vern av naturen	Framtid i Nord
160726	Sonja elsker norske naturperler	Se og hør
160908	Nasjonalparken får 250 000	Framtid i Nord
170120	Vil slippe fossen fri	Nordlys
170331	Politianmeldte ulovlig host i nasjonalparken	Framtid i Nord
170421	Flere besøker Mollisfossen	Framtid i Nord
170711	Dro i land storkontrakt. (Arktisk Geotek)	Framtid i Nord
170912	Anmelder Statskog	Nordlys
170926	Naturperler i Troms får smaragd-status	Nordlys
180918	Historisk vandrerute i Reisadalen åpna i helga	NRK

Lyngsalpan landskapsvernområde Iltugáissáid suodjemeahcci

Lyngsalpan landskapsvernområde / Iltugáissáid suodjemeahcci ble vernet ved kongelig resolusjon av 20. februar 2004. Formålet med landskapsvernområdet er å vare på et av de mest markante fjellområdene i Norge, med isbreer, morener, daler og geologiske verneverdier. Området har vært velkjent siden forrige århundre i både inn- og utland på grunn av sine naturkvaller. Vernet vil sikre at områdets egenart og karakter ivaretas for fremtiden. Plante- og dyrelivet og kulturminne i området er også en del av verneformålet.

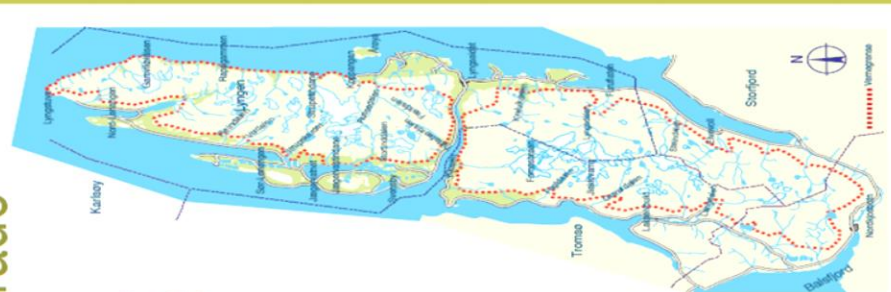
Lyngsalpan landskapsvernområde / Iltugáissáid suodjemeahcci ligg på Lyngsalpan i Troms fylke. Den omgav 60 km sør og 15-20 km brede halvøy strekker seg fra Nordkottosen i sør til Lyngsalpan i nord. På midten er den neset delt av fjordarmen Kjøsen og det lave Lyngedalen. Den åpne halvøya har flyses høyeste fjell, Jekkkiværin (1833 moh.). Selve landskapsvernområdet omfattar deler av kommunane Lyngen, Tromsø, Storlien og Bærfjord, og utgjør 891 km², hvorav 22,8 km² er fjellkvern.

Geologi

Landskapsvernområdet på Lyngsalpan er et av de mest markante fjellområdene i Norge. Det består av høye fjell og åpne landskapsformer i et bredt bånd av halvøy, og med tverrsnittet langs fjordene på begge sider av halvøya. Utbygningen av landskapsvernområdet på Lyngsalpan ligger sammen med berggrunnens sammensetning, samt formasjoner og domenebånd spresjonsplaner. Den østlige delen av halvøya er preget av gabbro og basalt, som har gitt opphav til de høye fjellene. I tillegg er det mange steder der det er utbredt av bergarter som granitt og gneiss. Landskapsvernområdet er et av de mest markante fjellområdene i Norge. Det består av høye fjell og åpne landskapsformer i et bredt bånd av halvøy, og med tverrsnittet langs fjordene på begge sider av halvøya. Utbygningen av landskapsvernområdet på Lyngsalpan ligger sammen med berggrunnens sammensetning, samt formasjoner og domenebånd spresjonsplaner. Den østlige delen av halvøya er preget av gabbro og basalt, som har gitt opphav til de høye fjellene. I tillegg er det mange steder der det er utbredt av bergarter som granitt og gneiss.

Den delen av Lyngsalpan som er østlig, det vil si oppsløvet i halvøy, er Norge og Skandinaviens største av sitt slag. Videre er gabbroen i stor grad østlig i Norge. Det samlede arealet av halvøya er omkring 100 km². Hovedkvalen til den store delingen av halvøya er at den høye fjellkanten er et effektivt sperr som ligger opp til fjellet fra sjøen. Det er omkring 140 fjelltopper på Lyngsalpan. Gammeldisene og Stigebreen er de to største breenesystemene i det høye området, mens det rike området i fjellene og fjordarmene er den viktigste del av halvøya som er utbygd.

Spesifikk informasjon om verneområdet kan finnes i kommunene på følgende lister:

Lyngsalpan kommune	77 70 00
Troms kommune	77 79 00 00
Storlien kommune	77 21 28 00
Bærfjord kommune	77 72 20 00

Opplysninger om kommunene kan finnes på kommunenes nettsider.

Opplysninger om kommunene kan finnes på kommunenes nettsider.

